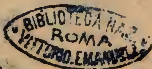

PETRI
MOSELLANI PROTEGENSIS, VIRI ERVDITISSIMI, IN M. FABII QVINTILIANI RHETORICAS INSTITVTIONES, ANNOTATIONES.

IOACHIMI CAMERARII IN DVOS PRIORES EIVSDEM QVINTILIANI LIBROS, ANNOTATIONES.

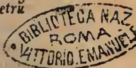

Coloniæ apud Iohannem Soterem, menſe Maio, anno M.D.XXXII.

IN M. FABII QVINTILIANI INSTITVtiones rhetoricas, Annotationes per Petrū Mosellanum Protegensem, uirum eruditissimum.

M. FABIVS TRYPHOni bibliopolæ salutem.

Bibliopolæ. *Si nominis rationem spectes, librorum ueditorem significat: nimirum à* βιβλίον, *quod Græcis libellū significat, et* πωλέω *quod uēdo. unde Græci nomen formant* βιβλιοπώλης, *cuius uocatiuus, quoniā est nomen uerbale, habetur* βιβλιοπῶλα. *quem Latini pro suo nominatiuo usurpāt, iuxta Prisciani traditionem, quæ est: Vocatiuū primæ declinationis Græcorum, sæpissime in nominatiuum Latinū transire. idq́; fieri monet Macedonum ac Thessalorum consuetudine.*

Efflagitasti. *Differunt uehementer efflagitare & postulare. Siquidem postulare est quoquo modo exigere: Efflagitare aūt, uelut flagris extorquere, & uehementer postulare: id quod indicat Cicero: Quanq̄, inquiens, causa postulat, nō tamē efflagitat.*

Quotidiano conuicio. *Conuicium obiurgatio est, qua audientes uelut ad uitium uocamus. Vnde iurisc̄osultus quispiam in Pandectis, nisi me fallit memoria, quasi c̄ouocium dictum putat, ut sit uelut exprobratio quædam multis audientibus.*

De institutione oratoria. *Institutiones & instituta differunt, autore Cornelio Frontone. Institutiones siquidem præceptiones sunt, siue introductiones quarumlibet artium. Instituta uero*

decreta, & uelut edicta Non tamen me fugit, *Valerium Probum grammaticum probatissimum, obseruationibus suis indidisse titulum, Instituta artium.*

Nōdum putabam satis maturuisse. *Id est, maturos factos. Sic enim legēdum censeo, cum ex ueteri exemplari quod sic habet, tum quòd uetustior multo & Quintiliani facilitati accommodatior translatio sit sumpta à frugibus maturescentibus, ut in genij fructus temporis progressu elimentur, & uelut ad maturitatem perueniant.*

Nō tam stylo. *Id est, lineamētis orationis, quibus hæc mea uestire uolebam. Est enim stylus proprie ferreus quidā stimulus, quo ueteres in ceratis tabulis scribebāt. Inde traductū est ad formam elocutionis, quam uariant sententiæ atq; uerba.*

Vsus deinde Horatij cōsilio. *Recētiores codices omnes, Vsus, habent in principio huius clausulæ. At in ueteri exemplari animaduerti deesse, idq; meo iudicio rectissime, tum quòd primū locum in clausula ferè soleat deinde occupare, tum uero maxime, quod longe purior et rotundior est sermo, si Fabius dicat, cōsilio Horatij sese dedisse otium suis libris. Versus Horatij ij sunt:*

—Nonumq; prematur in annum,
Membranis intus positis, delere licebit
Quod non ediderís. nescit uox missa reuerti.

Vt refrigerato. *Id est, extincto inuētionis amore, qui (ut Horatius inquit) cæcus est. Vnde Theocritus: Amori pulchra uidentur, quæ non sunt pulchra. Et Catullus cuiq; suum attributum errorem tradit, ita ut non uideamus manticā quæ à tergo est.*

Permittamus uela uentis. *Id est, ancipitem editionis euētum utcunq; cadet experiamur. Sic enī Erasmus exponit in Chiliadibus, ex allegoria hoc prouerbium faciens, quod à nautis sumptum est, qui in dubiū uentorū flatū aliquoties uela expandunt.*

Et oram soluentibus. *Oram habent exēplaria magno consensu: tum Erasmus non aliter citat: & Sipontinus, oram exponit*

fu

funem:porro alij littus exponunt. Quæ omnia partim corrupta lectione, partim coacta expositione adferuntur. nusquã enim, quod equidem sciam, ora legitur pro fune nautico. neque Fabio dignus est sermo, soluerę orã, pro littus soluere: alioqui dixisset dubio procul, ab ora soluere. Libet ergo subscribere castigationi Aldinæ, atq; legere, Auram bene precari, perinde integre ac si dicas, bonam auram precari, id est, prosperum uentum. Manet enim in allegoria Fabius ad clausulã usq;, ut ipse faciendũ præscribit lib. 8.

Diu sum reluctatus. *Proprie luctari significat, brachijs complexis, certis quibusdam nexibus contendere. unde reluctari, hoc palæstræ genere aduersum aliquem pugnare significat. Fabius aptissime traduxit ad refutationem modestam, deflexione facta à corpore ad animum.*

Meæ deprecationis. *Id est, recusationis. nam ut autor est Gellius libr. 6. cap. 16. præter uulgo notam significationem uerbi Deprecor, quæ est ualde precor, etiam declarat aliquoties abigo, amolior, uel precibus adhibitis, uel quo alio modo.*

Alienis uestigijs insisterem. *Quod Pythagoras uetare solebat hoc symbolo: Per publicam uiam ne ambules. id est, expositore Hieronymo, ne sequaris uulgi errorem. Nunquam enim tam bene actũ est ĩ humanis, ut quæ optima sunt, plurimis placuerint.*

Summam in eloquentia manũ imponerent. *Translatio est prouerbialis, sumpta ab artificibus, q primo rude aliquod futuri corporis simulacrum effingunt, quod primã appellant manum: deinde uerò accuratius expoliendo ad perfectionem ducũt, quam uocant summam manum, quòd uidelicet postea manum nõ apponant amplius: ad hunc modum Erasmus locum hũc exposuit. Mihi magis arridet eorum sententia, qui à pictoribus sumptã metaphoram putant, cum ob alia, tum quòd & alterũ quoddam prouerbium fertur, de pictoribus mutuo sumptum, quo iubemur manum de tabula iam satis elaborata amouere.*

Contemnentes tanquam parua. *Hieronymus in epi-*

stola quadam in hanc sentẽtiam sic loquitur: Non *sunt contẽnenda tanquam parua, sine quibus magna cõstare non possunt.*

Ab infantia incipiam. *Medici, atq; horum princeps* Hippocrates *apud* Iulium Pollucem, *libro de* Rerum *uocabulis secundo, septem hominis ætates supputant, quarum quælibet septenario numero finitur. Harum primam, infantiam uocant: quæ ubi sit exacta, tempus esse aiunt, ut puer literatorum scholis adhibeatur.* Cui *sententiæ & Paulus Medicus subscribit in libro de præceptis salubribus.*

Ad ingenij lumen. *Id est, ad eloquentiæ facultatem. Sic enim* M. Tullius *in Bruto eloquentiam uocat: nimirum quòd elegans & eruditus sermo, non nisi ab elegãte & culto ingenio proficiscatur, quod in oratione, uelut lumine quodam adhibito, ostenditur. Vere siquidẽ dixit Aristoteles, talia queq; loqui, qualis ipse sit, quòd oratio minime mendax sit animi speculum.*

Colligit. *Id est, concludit.*

Sic officio quoq; copulata. *Cicero libro de Oratore tertio, ferme in principio, his opinor uerbis:* Nã *cum omnis ex re atq; uerbis constet oratio, neq; uerba sedẽ possunt habere, si rem subtraxeris: neq; res lumẽ, si uerba semoueris.* Est *enim illa Platonis uera uox, quæ omnem doctrinam ingenuarum et humanarum artium, uno quodam societatis uinculo contineri dicit, quam sententiam ut probet apud Platonem Socrates in Gorgia, omnem mouet lapidem.*

Soli sapientiæ studiosi uocarentur. *Huc enim* Fabius *alludit, expressa Græci nominis ratione. Siquidem Græcis* φίλος *amicum sonat, &* σοφία *sapientiã. unde philosophi dicti, quasi sapientiæ amatores.* Quod *nomẽ omnium primus arrogauit sibi Pythagoras Samius.* Nã *tradit Socrates apud Laërtium libro octauo, cum interrogaretur quemnam se profiteretur, respondit philosophum se esse.*

Pessimis moribus prætendebant. *Sunt enim propter-*

ea

ta illis ipsis temporibus, nempe Domitiano imperante, consulto se natus philosophi eiecti, atq; urbe & Italia interdicti. quemadmodum & prioribus seculis C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala COSS. senatusconsultũ scriptum de rhetoribus Latinis uel exigendis, uel coercendis, autore Gellio libro decimoquinto, capite undecimo.

Qualis uere sapiens appellari possit. *Sapientem hunc his Stoici numeris perfici uoluerunt, ut esset quispiam improhibitus, inuiolatus, nõ impeditus, liber, diues, felix: quam formam, utpote commentitiam, Horatius eleganter uersibus illudit Epistolarum libro primo:*

Ad summum, sapiens uno minor est Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum,
Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

CAPVT I.

VNde origo animi cœlestis creditur. *Quòd uidelicet animus noster è cœlo in corpora humana illapsus, in hoc mundo omnia sua instituta, curas omnes remittat. Vel quòd creatus sit homo ad imaginem dei creatoris, ut scribit Moses & Platonici philosophi assentiũt, cum diuinissimum et sanctissimum hominem esse ex uniuerso rerum naturalium cœtu asserunt.*

Gracchorum eloquentiæ. *Tiberij scilicet, de quo in claris Oratoribus sic Cicero: Ac utinam in Tiberio Graccho talis mens ad rempublicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit: profecto nemo huic uiro gloria præstitisset. sed per turbulentissimum tribunatum à republica interfectus est. Hic diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus fuit. nã habuit semper exquisitos ex Græcia magistros. Porro C. Gracchus, uir à pueris quo nemo plenior et uberior ad dicendum fuit, grandis est uerbis, sapiens sententijs, & toto genere grauis.*

Et Lælij filia. *C. Lælius imprimis eloquens fuit, ex cuius orationibus Cicero æstimari postulat de ingenijs oratorũ, cui & dicendi laudem cæteris illustriorem tribuit in Bruto.*

Et Q. Hortensius. *Hortensius omnium oratorum suæ ætatis, nisi M. Tullio, clarior fuit iudicatus à Gellio lib. 1. Quem Cicero in Bruto socium & consortem gloriosi laboris appellat, non tamẽ in honorẽ sexus, uerũ multo magis in honorẽ artis oratoriæ.*

CAPVT II.

De pædagogis. *Id est, ductoribus: à παῖς παιδὸς, quod puerum significat, & ἄγω duco.*

Interim sæuientes. *Sæpius Interim apud Fabiũ pro aliquando ponitur.*

Imperiosi. *Id est, abutentes imperio sibi cõcesso in pueros.*

A Babylonio Diogene. *Diogenes hic Stoicus philosophus fuit, ex Seleucia Ciliciæ urbe oriundus. At Babylonius dictus est ob uicinitatem: siquidem Babylon confinis est Ciliciæ. Autor est Laertius libro 6.*

Non rationi defuerit, sed oneri. *Id est, nihilominus tamen hæc erit ratio optima instituendi, etiamsi per nonnullos stet, quo minus seruetur.*

Alũno. *Id est, eo quẽ educandũ & instituendum suscepit.*

Id quod prius. *Vt pædagogi sint docti, & nutrices rectè loquantur.*

A sermone Græco. *Aduertendum tamen est, hanc rationem ad nostra tempora nõ omnino quadrare, propterea quòd Fabij ætate uernaculus Romæ Latinus sermo fuerit, nobis non itidem: quanquam Erasmus Fabij præceptum etiã nostro seculo seruandum existimet.*

Ante Grammaticum Aristophanem. *Aristophanes Bizantius primus, Apellis ducis cuiusdã filius fuit: audiuit inter cæteros præcipue Eratosthenem, qui Cyrenensis primus Ambrosium quendam patrem habuit, is in omni disciplinarũ genere tam*

fu

fuit absolutus, ut secũdus Plato diceretur. Suntq; adeo huius commentaria de Astronomicis sæpe à Plinio citata, de Sectis philosophorũ, de re Grammatica, ac alijs quibusdam. autor Suidas.

ὑποθήκας.) *Præcepta breuia, argumenta quædam, admonitiones. sic Suidas.*

Qui minores septem annis essent. *Cum sextum septimum'ue annum attigerint, tum et pueros & puellas literatoribus tradere oportet, benignis quidem illis humanisq;, qui cũ gratia & animi securitate doceant, quandoquidem animi relaxatio ad uegetam corporis educationem plurimum confert. Duodecimo iam exacto anno, ad grammaticos rhetoresq; mittendi, atq; ad corporis exercitationes cogendi sunt. A decimoquarto ad primum & secundum uicesimi anni, mathematicæ sapientiæq; studio incumbant, & ad fortiores exercitationes pro corporis robore ducãtur. Paulus Medicus lib. 1. rei medicæ.*

Præmijs etiam quæ capit illa ætas. *Declarat hoc Horatius dum scribit:*

—Pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa uelint ut discere prima.

Et nunquam non se fecisse gaudeat. *Id est, doleat se non fecisse.*

An Philippus Macedonum rex. *Extat super hoc exẽplo Philippi regis ad Aristotelem, cum apud Plutarchum, tum et Gellium epistola, his uerbis: Philippus Aristoteli salutem. Filium mihi scito, quod equidem dijs habeo gratiam, non perinde quia natus est, quàm pro eo quòd eum nasci cõtigit temporibus uitæ tuæ. Spero enim fore, ut eductus eruditusq; abs te, dignus existat et nobis & rerũ istarum successione. Vale. Lib. 9. cap. 3.*

At eo magis. *Scilicet nõ improbãdus ẽ qui minora præcipit*

Obstat hoc. *Numerus & nomina literarum.*

Ductus. *Figuras.*

Sed quod in literis obest. *Vt antea scilicet doceamus ha*

bitum & nomina literarum.

Non excludat. *Scilicet à ratione optima instituẽdi pueros.*

Eburneas. *Id est, ex ebore sectas uel factas.*

Tabellæ. *Ligneæ uel osseæ insculpi.*

Vbiq;. *Id est, in omni argumenti genere.*

Ne hoc quidem. *Scilicet rectè scribendi laborem.*

Tardior ſtylus. *Id est, consuetudo scribendi.*

Syllabis nullum compendium. *Id est, nulla breuis ratio discendi est syllabarum.*

Temere. *Id est, frequenter.*

Inoffenſa. *Non labascens, titubans.*

Suppeditare. *Id ẽ, celeritatẽ et cõtinuationẽ subministrare.*

Hinc. *Scilicet ex festinatione legendi.*

Intermiſſio. *Scilicet uerbi alicuius uel syllabæ.*

Coniuncta. *Id est, continuata.*

Emendata uelocitas. *Scilicet à mendis & uitijs.*

Per γλώσσας) *Et interpretationem linguæ secretioris familiarem intellige, & quotidianum sermonis usum, cuiusmodi esse debet, quo secretiores & sublimiores autores exponimus. risum enim mouent doctis, qui glossas eius generis scribunt, ut minori negotio autorem ipsum intelligere liceat, quàm quæ explicationis gratia sunt annotata.*

Non otioſas. *Id est, memoriâ dignas.*

Proficiet. *Id est, conferet.*

Affectatæ difficultatis. *Id est, dedita opera quæsitos.*

Confragoſos. *Cum fragore quodam sese collidentes.*

χαλινοί.) *Difficiles illi uersus uocantur, quorum exempla multa sunt in comœdijs ueterum Latinorum, ut Plauti: plura uero in Græcis comicis, qui choris suis maxime affectant sesquipedalia uerba: hoc est, lõgissima & affectatæ nouitatis.*

Niſi. *Id est, si non.*

Eximuntur. *Id est, expurgantur, extorquentur.*

CA-

CAPVT III.

A Quibus clarissimarum ciuitatum. *Vt Lycurgo Lacedæmoniorum principi & legislatori, qui statuit in republica Lacedæmoniorum, pueros erudiēdos in cœtu & frequentia omnium, ut est apud Xenophontem in De republica Lacedæmoniorum.*

Fugiendo turbam. *Nam si grex totus in agris unius scabie cadit, quēadmodū inquit Iuuenalis, sic uniuersus adolescentiū cœtus unius uitiosi pueri cōtactu inficitur ac deprauatur, quòd illa ætas quæcunq; uiderit aut audierit, gestiat imitari.*

Qui in purpuris repit. *Purpura, piscis genus est apud Plinium li. 9. capi. 36. florem illum tingendis expetitum uestibus, in medijs habens faucibus liquores. hic est minimi in candida uena, unde pretiosus ille bibitur, nigrantis rosæ colore sublucens, reliquum corpus sterile.*

Iam coccum intelligit. *Codices Aldini cocum habēt, ut uidelicet referatur ad lautitiam ciborum. Verum mihi magis aridet ex ueteribus libris coccum legere, ut ad colorē referatur uestium, propterea quòd conchylium statim sequitur, et de palato instituendo deinceps fit sermo. Porro coccum scribit Plinius rubens granum esse Galatiæ, aut etiam quod proueniat circa Ameritam Lusitaniæ oppidum, ubi in maxima ē laude, anniculo grano languidus succus unde color colligitur, idem à quadrimo euanidus: ita nec recenti, neque senescenti uires. Libro nono, capite quadragesimoprimo.*

Nam conchylium poscit. *Conchylium piscis quoque est testa inclusus, cuius ferme saliua colligitur, color non absimilis purpuræ, præterquam quòd conchylium temperatius est et minus elucens.*

Palatum. *Id est, sensum gustus.*

Verba ne Alexandrinis permittenda delicijs. *Aegyptus, atque huius caput Alexandria, semper studiosissima fu-*

huius ramis corona. Hinc *palmam dare dicimus, pro uictoriā concedere: & palmā auferre, pro eo quod est, uictorem abire.*

Non temere. *Fabius in negatiua oratione temere dicere solet, pro frequenter, cum aliàs significet inconsultò & inconsideratè, ut* Erasmus *annotauit.*

CAPVT IIII.

PRæcox ingeniorum genus. *Accius tragicus poëta apud* Aulum Gellium *hanc Fabij translationem confini similitudine exprimit aptissime his uerbis:* Quod *in pomis ē, itidem esse aiunt in ingenijs: quæ dura & acerba nascuntur, pòst fiunt mitia atq; iucunda: sed quæ gignuntur statim uieta & mollia, atq; in principio sunt uiuida, non matura mox fiunt, sed putria.* Relinquēdum *est ergo ingenijs, quod dies & ætas mitificet. Libro 13. cap. 2.*

Stat profectus. *Id est, consistit.*

Extundit. *Id ē, frāgit, cōsumit. uel potest ꝑ exuscitat accipi.*

Retenduntur. *Id est, reaugentur.*

Est signum alacritatis. *Id est, uiuacitatis ingenij.*

In hoc impetu. *Cupidine lusus.*

Aemulantur. *Id est, alter alterū conatur superare, uel saltem æquare.*

Impotenter. *Id est, imperiose. nam impotens non eū significat qui nihil possit, sed qui potētia sua in humiliorem abutatur. Sic tyranni sunt impotētes, & pueri nobiles maligna natura præditi, impotenter faciunt, dum probris uerberibusq; afficiunt pauperum & humilium liberos.*

Quāuis receptum. *Id est, in usum acceptū seu assumptū.*

Vapulantibus. *Id est, cum percutiuntur aut uerberātur.*

Refringit animum. *Id est, extinguit alacritatem animi.*

Tædium dictat. *Id est, suadet.*

Obnoxiam. *Id est, expositam.*

CAPVT V.

Recte

RECte loquendi scientiam. *Quam partẽ Diomedes libro secundo ὁριστικὴν Græco uocabulo appellat, quasi tu dicas finitiuam: nimirum quòd definitiones et præcepta loquendi præscribat.*

Poetarum enarrationem. *Quam idẽ Diomedes ἐξηγητικὴν appellat: id est, expositiuam siue enarratiuam.*

Recessu. *Id est, in penetralibus.*

Fronte. *Id est, in uestibulo.*

Emendata. *Id est, uitijs carens & mendis.*

Mixtum his iudicium est. *Id est, ratio prospiciendi, quid in quolibet scripti genere probandum uel refutandum sit, quid eruditum, quid uulgare, calleat, & reliqua id genus. Idcirco Marcus Varro grammatici officium his quatuor constare dicit, lectione & oratione, emendatione & iudicio. Hæc citat Diomedes ex Varrone.*

Censoria uirgula. *Id est, castigatoria quadam nota.*

Notare. *Id est, damnare.*

In ordinem redegerint. *Id est, gregarios & uulgares fecerint.*

Exemerunt. *Id est, eximios fecerunt, & extra ingenij aleam posuerunt. Sic apud Græcos Aristarchus Grammaticus Homeri uersus censoria uirgula iudicauit, ut alios maxime germanos Homero significauerit, appositis asteriscis, hoc est, stellulis: alios autem tanquam suppositiuos & Homero indignos, submouerit familia, idq; adscriptis obelis, id ẽ ueribus, quæ hodie adhuc in quibusdã codicibus uideri licet. Hoc studium Origenes in re theologica non neglexit, nec eius æmulator Hieronymus, uelut indicant multæ eius præfationes in sacros libros.*

Excutiendum. *Id est, diligentissime euoluendum.*

I... *Autoritatem.*

Nec citra musicen. *Musica cõstat ex consensu & dissensu sonorum & uocum.*

Me-

Metris. *Dimensionibus syllabarum: Sic uertit Fabius lib. 9.*
Rhythmis. *Numeris, modulis.*
Ortu occasúq; signorum. *Astrologiam ignorare nō debebit.*
Empedoclea in Græcis. *Diogenes Laërtius quinque uersuum milibus philosophiam ab Empedocle tractatam esse scribit. Vnde & Aristotel. in lib. de arte poetica hūc nō tā poetis q̄ philosophis connumerat, dicēs uersus quidem esse poetæ, materiam autem naturalis philosophiæ.*
Ac Lucretium in Latinis. *Extant huius Titi Cari Lucretij sex libri de rerum natura, carmine heroico præscripti. Attamen quoniam Epicuri decreta exprimit, sæpe impurus deprehēditur, ut qui animam mortalem dixit, & hoc in quinto libro.*
Præcepta sapientiæ. *Id est, rationes philosophiæ.*
Proprie. *id est, accommodatissime, rectis uocabulis.*
Copiose. *Vbertim.*
Dulcis secretorum comes. *Quòd uidelicet secreta & arcana nostra literis mandare queamus per grammaticam.*
Plus operæ. *Negotij.*

CAPVT VI.

Aeolicum digamma. *Id est, duplex gamma Aeolū, qui populi sunt in Græcia.*
Medius. *Id est, utrinq; commixtus & cōfusus.* Hoc *illud est, quod Priscianus libro primo scriptū reliquit, dicens: Et i et u literæ mediæ, alternis inter se sonos uidentur confundere.*
Præter illam aspirationem. *Qua adscripta uocalibus, significemus eas spiritu tenui pronuntiādas, quemadmodum inter apices numerarit suam ψιλὴν, id est, leuigationem, & ex aduerso δασεῖαν, aspirationem.*
Nota. *Id est, signum.*
Effectus. *Scilicet species ipsius.*
Species. *Id est, forma.*
Obliquatur. *Id est, liquidius pronuntiatur, uel obliquius reddi-*

ditur scripta, cui respondet apud Latinos c. Itaq; *perspicuum est,* K *&* q, *in nostro numero redundare.*

Si nō quęsissem⁹. *Id ē, curiose à Græcis assumpsissemus.*

Nostrarū ultima x. *Priscianus apud uetustissimos Græcos tradit* ꝗ *non fuisse in usu seu in numero literarum, sed postea inuentam à quibusdā, quæ ualeat quātum c & s, uel g & s.* Hinc *putat quòd nec apud ueteres* Latinos *in numero fuerit literarū, sed postea à* Grāmaticis *inuēta, sit adhibita cæteris literis.*

Apice utebantur. *Id est, nota longæ lineæ, quam Græci uocant* μακρὸν: *quæ suprascripta uocalibus, indicat eas longas esse, quòd nulla scilicet in seipsam coëat.*

Litera sibi insidit. *Id est, coit in sese. prior consonans fit, alioq coire nō possent: qua de re extat caput apud* Gel. *lib.* 4. *c.* 17.

Et e. Diomedes *de hoc studiosissimus* Fabij *lector inquit:* Q *consonans, muta ex c & u literis constās superuacua, qua utimur quando u & altera uocalis in una syllaba iungitur, ut:* Quirinus. *Nota prænominis* Quintum *significat, item honoris* Quæstorem *indicans, nec minus populum, cum ea notamus* Quirites.

Tantum. *Solum pro tribus nostris figuris,* K, s *&* q: *Nam duas accepit pro consonantibus, ut: i & u, cum apud* Græcos *nulla uocalis consonantis uim habeat. Hinc est quòd ipsi pronuntiant* Iacobus, Ioānes, *per quatuor syllabas, cum* Latini *eadem nomina trisyllaba iuxta rationem* Hebræorum *pronuntiare debeant. sunt enim origine* Hebræa, *quanquam poëtæ nostri uersus gratia aliquoties* Græcorum *rationem imitentur, ut:*

Ne laceres uersus dux Iacobe *meos.*

Sic Claudianus.

Si uetustis operibus. *Sic in auri numismatis ueteri inscriptione* Angelus Politianus *testatur sese spectasse* feelix, *pro* felix, *cuiusmodi sculpturam & nos in ære uidimus.* Tum *addit* Politianus, *in æreo* Galbæ *principis monimēto* uertus *pro* uirtus, *nimirum ut per* e, *ultima significetur longa.*

Pla

Placuisse Ciceroni. *Antiquitatis scilicet gratia, q(ut autor est Priscianus) geminare solebat scriptura ij posita inter duas uocales, sic Maijus: quod ita accipiendum est, ut prius i cum praecedente uocali pronuntietur quoquo modo, & sequens cum sequente, ita ut utraq; ij consonantis sit loco.*

Nam ut Valesii. *Per mutationem s in r, cuius antiquitatis meminit etiam Titus Liuius in tertio primae decadis, contra hãc rationem Aeolum populorum, qui (ut tradit Corinthus de linguarum uarietate, atq; Priscianus noster) loco aspirationis digamma Aeolicum ponebant, quos ueteres Latini in multis autores habẽt. Quomodo uero unaquaeq; litera cum alia cognationẽ habeat, Cicero in Oratore perfecto declarat, qui Burrhum & Bruges scribit ueteres dixisse, pro Pyrrhus et Phryges, nimirum quod Graecam literam admittere nollent: ex quibus uerbis manifestum est, hoc loco Burrhus legendum esse & Bruges.*

Literarum quaedam cognatio. *Cognatio literarum, est affinitas quaedam, qua alia in aliam transit & mutatur, uel deriuatione, uel etiam compositione, quarum exempla exhibet Fabius. Est quoq; autore Prisciano, inter m et b magna cognatio, adeo ut apud Graecos in praeterito perfecto passiuo primae coniugationis μ pro β usurpetur.*

Et magister. *Nimirũ quod cognatio sit inter i & e uocales, adeo ut aliquoties sonos inter se confundant, quod supra admonuit Fabius.*

Et Belena. *Indicante Prisciano pro Helena aspirata. quanquam & Aeoles, quos, in multis autores habemus, Belena per digamma Aeolicum dicebant.*

Vnde duellos. *Ciceronis haec sunt in Oratore perfecto, ubi sic ait: Quid uero licentius, quàm quod hominũ etiam nomina cõtrahebant, quo essent aptiora? nam ut duellum bellum, & duis bis, sic Duelliũ eum qui Poenos classe deuicit, Belliũ nominarunt.*

Stlatu. *Festus Pompeius fragment. 17. sic ait: Stlatum nauis*

est lata, parum altitudinis habens, sic dicta, quòd ueteres locũ stlo cum, & lites stlites dicebant.

Sic ut ὀδυσσεύς) *Corinthus autor de linguarum uarietate di cit, quòd* Aeoles *in dictionibus multis, quæ iuxta communem lin guam per o paruum scribuntur, soleant & scribere & pronuntia re ου diphthongo.*

Quid o atque u permutatæ. V *quoque multis* Italiæ *popu lis in usu non erat, sed è contrario o: unde* Romanorum *quoq; ue tustissimi, in multis dictionibus loco eius o posuisse inueniũtur: ut, poblicum pro publicum, polchrum pro pulchrum, colpam pro cul pam dicentes, &* Hercoles *pro* Hercules, *et maxime digamma an tecedente, ut seruos pro seruus, clauos pro clauus.*

Pro Dijoui & Veioui. *Inscriptiones dedicationum tẽplo rum proculdubio spectauit* Fabius *de* Ioue Victore. *Porro uete res* Dijouem *appellarunt, quem* Ennius Luceciũ *uocat, apud* Gel lium *lib. 5 cap. 12. nimirum qui præsit luci dieiq;, & sit ad iuuan dum propensior. Nam &* Iouem *nocendi studiosum colebant, ap pellatum* Veiouem.

CAPVT VII.

THeodectes. *Hic* Platonis & Isocratis *auditor primum fuit, ex oppido* Pamphyliæ, Phesel*ũ à* Stephano *nomina tum. extitit unus ex illis, qui ad* Mausolæum *dicendis epi taphijs & tragœdijs certarunt, atq; autore* Gellio, *uictor abiuit. Scripsit cum alijs multas comœdias, tum præcepta artis rhetori cæ per uersus.*

Hæc uidetur ex syndesmo. *Nam* Græci *hanc orationis partem à conuinciendo συνδεσμὸν appellarunt. siquidem δέω uer bum* Græcis *ligo significat & uincio. futurum eius est δήσω, un de δεσμὸς uinculũ dicitur. σὺν aũt præpositio consignificat.*

A philosophis maxime Stoicis. *Vt à* Diogene & Chry sippo, *qui apud* Laërtiũ *quinq; orationis partes numerãt:* Nomẽ, Appellationem, Verbum, Coniunctionem & Articulum.

Voca-

Vocabulum ab appellatione. *Ad hanc sententiã Diogenes Babylonius ita finit nomen: Nomen est pars, inquit, orationis, significãs propriam qualitatem, utputa Diogenes, Socrates. Appellatio uero pars orationis, significãs communem qualitatẽ, ut homo, equus. Scaurus Grammaticus apud Diomedem uocabulum ita finit: Est, inquit, quo res nominales uocis significatiõe spe cie nominis enuntiamus, ut arbor, lapis, herba.*

Asseuerationem. *Astructionem.*

Complexum esse. *Id est, connexionem, complicationem.*

A plerisq;. *Scilicet à Palæmone, qui Fabij ætate uixit.*

Non desiderat. *Sed in contextu orationis.*

προσηγορία) Certe quod ad uocis originem attinet, προσηγορία appellatio est dicenda. Nam προσηγορεύω appello significat, unde deriuatur προσηγορία. Sed & nomen, quod Donatus noster appellatiuum uocat, Græcis dicitur προσηγορικόν.

Fasceatim. *Per fasces.*

CAPVT VIII.

Liberum. *Id est, iniudicatum.*

Festinatione ambitiosa. *Id est, arroganti.*

Compendio. *Id est, breuiore uia proficiscẽdo.*

Vnde Syllæ Ludi *Apolinares bello Punico primo ex libris Sibyllinis primum sunt instituti, suadente Cornelio Rufo decẽuiro, qui propterea Sibylla cognominatus est, et postea corrupto nomine primus Sylla cœpit uocari. Lib. 1. cap. 20. Macrobius.*

Burrhi. *Burrhũ dicebant antiqui, quod modo dicimus rufum, unde rustici burrham appellant buculam, quæ rostrum habet rufum: quo modo rubens cibo ac potione ex prandio, burrhus appellatur, à Græco πύῤῥος, quod igneũ colorẽ sonat. Festus Põpeius.*

Galbæ. *Dicti sunt à colore auicularum, quæ iam galbæ, iam galbulæ appellantur.*

Serani. *A serendo dicti sunt.*

Quod non minus. *Id est, quæ uoluntas discendi.*

Rufus. A *colore.*

Longus. A *proceritate corporis dicti sunt* Longi.

Vbi erit. *Id est, in quibus originibus nominum.*

Plauti. *Qui a pedum planitie & latitudine dicti sunt, nimirum origine Græca, qua amplus & latus* πλατὺς *appellatur.* Indicat *idem alibi* Festus.

Pansæ. *Qui diuaricatis atque dispessis sunt pedibus, proprie sunt dicti* Pansæ, *quòd ueteres* Latini *pansum dicerent pro eo, quòd est expassum & dilatatum.*

Scauri. *Traduntur dicti, qui eminentioribus fuerint talis.*

Agrippæ. *Sunt autore Plinio, qui præpostero partu in pedes nascuntur, ab ægro partu sic appellati, id est, difficili.*

Opiter. *Qui patre mortuo & auo uiuo nascitur.*

Cordus. *Qui sero & intempestiuo partu nascitur. Sic Plinius libro 18. fœnum illud autumnale & serotinum, cordum à rusticis dici admonet.*

Posthumi. *Qui post humationem patris in lucem nascũtur, de quo lege caput apud* Au. Gellium *lib.* 2. *capi.* 16.

Vopiscus. *Si Plinio credimus libr.* 7. *cap. decimo, is Vopiscus dicebatur, qui recenti utero nasceretur, è geminis altero interempto abortu.*

Cottæ. *Quanquam expressum certi nihil de origine Cottarum legere memini, tamen ex Suidæ uerbis rem ipsam conijcere propemodum licet: Is ait Cottam tam uehementes ictus facere solitum tragula, ut non solum hostis pectus & latera traijceret, uerumetiam terræ adfigeret: Græca nimirum origine appellatum significans, qui ictus uehementiores, eodem Suida autore,* κόττους *nuncuparunt: nisi fortassis alicui uerisimilius uideatur, uocis ratiõne à malis Cotoneis trahere, quorũ studiosus fuerit, qui primus cognomentum hoc meruerit.*

Scipiones. *Cognominati sunt primũ à quopiã, qui frequenter in gradiendo scipioni, id est baculo, inniti consueuerit.*

Le-

Lenates. A *ueste, opinor, ampla & lata dicti sunt.*

Serani. A *serendo dicti sunt.*

Casu. *Scilicet aliquo mirando.*

Hinc. *Id est, ex hac etymologia & originatione nominum.*

Marcipores. *Id est, puer (hoc est, seruus) Marci.*

Septimi casus. *Nam in Græcorum genitiuo, autore* Prisci*ano ac* Diomede, *ut plurimũ sexti sunt casus, id est, ablatiui. Quæ enim Latini efferunt per ablatiuum, Græci ut plurimum per genitiuum. Tum autem est uis septimi casus apud nos, cum non additur præpositio à uel ab, è uel ex, ac etiam de. Solent Græci instrumentalem constructionem facere per datiuum, quemadmodũ nos per septimum casum, uelut indicat* Theodorus Gaza *lib. 4.*

CAPVT IX.

Est etiam. *Quando uidelicet uerba alioqui propemodum neutra, in tertia persona passiue usurpantur, tum in prima nõ sunt in usu. neq; enim temere dicitur, curror, & nauigor, & habitor.*

Pransus quoq;. *Nam uocem passiuam indicant, & tamen actiue accipiuntur.*

CAPVT X.

De uirtutibus orationis. *Virtus orationis ea est, qua oratio honestatur, attolliturq; supra uulgi sermonem.*

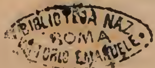
Emendata. *Id est, mendis carẽs, & recta grammatices regula castigata.*

Ornata. *Picturata luminibus & figuris, tam uerborũ quàm sententiarum.*

Apte. *Accommodatè & ad rem & ad tempus dicere.*

Regula. *Ratio & amussis.*

Εὐφωνία) *Vocalior sonus, felix sonitus. Ab* εὖ *aduerbio, quod in compositione semper bonitatem significat, et* φωνὴ, *quod sonum significat.* Priscianus *bonã sonoritatem interpretatur.* Gellius *autem iam simpliciter sonum, iam uocabiliorẽ sonum uertit, de quo*

apud eundem.

Quod melius sonet. *Valerius Probus in huc modum præcipit: Si, inquit, aut uersum pangis, aut orationem solutam struis, & uerba dicenda sunt, non finitiones illas prærancidas & fœtudinas grammaticorum spectaueris: sed aurem tuam interroga, quid quo loco conueniat dicere: quod suaserit, id profecto erit rectissimum.* Lib.13.cap.20.

Prima barbarismi. *Vitium in singulis dictionibus contingens, barbarismus uocatur. Solœcismus, inquit Asinius apud Gellium libro quinto, capite uicesimo, est impar & incõueniens compositura partium orationis, quam uetustiores* Latini *stribiliginẽ appellarunt. Asinius imparilitatem uocat. Gellius certe neque barbarismi, neque solœcismi nomen apud idoneos autores reperiri dicit & antiquos.* Nam, *inquit, ut* βάρβαρον *antiqui, sic &* σολοῖκον *dixerunt.*

Promissor. *Allusit, nisi fallor, ad hoc* Horatij:

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Vestibulum. *Cæcilius Gallus apud* Au. *Gellium libro decimosexto, capit.5. uestibulum esse locum uacuum ante iustum ædium ingressum dicit. sic dictum autore* Sulpitio, *quòd olim qui dominos ædium salutandos opperirentur, eo loco consistere magna multitudine solerent.*

Persius. *Satyra quinta:*

Vertentem sese frustra sectabere canthum.

Sicut Catullus. *Quod expressit in epigrammate quodam de* Aemilio *hoc uersu:*

Gingiuas uero Ploxeni habet ueteris.

Exponit partim incisionẽ capsarũ, partim etiã capsam ipsam.

Illud prius. *Scilicet uitiũ barbarismi, quod scribendo fit.*

Hoc secundum. *Scilicet uitium, quod loquendo fit.*

Diuisione rerum. *Quæ debent coniunctim efferri.*

Sed ut parua. *Putemus esse parua, sed quæ non sunt uulgata,*

ta, illudens scilicet M. Antonio.

Mastruga. *Quem purpura regalis non commutauit, eũ Sardorum mastruga mutauit.* Cicero *pro Scauro.*

Ruit omnia latè. *Pro eruit. Vergilius.*

Rectum. *Id est, uerum: sic loquitur* Cicero.

In iactationem. *Id est, ad ostentationem.*

Adijciat literam. *Quoniam poëtæ aliquoties nolint uelint necessitate cogente id genus uitia in uersibus ex industria cõmittunt, quòd aliàs uerba forsan in arctam metri legem non coirent. Sic Vergilius* Relligione *dixit, apposita l litera, necessitate ductus. alioqui quum* Re *præpositio breuem faciat syllabam, in uersum non quadrasset hæc dictio. Sic alibi Vergilius:*

Testor chara deos & te germana, tuumq́;
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

Sed qdã. *Scilicet grãmatici, ut sunt* Donatus & Diomedes.

Eruditionis. *Id est, uariæ lectionis.*

Tinca Placentinus. *Meminit huius* Tincæ Placentini *Cicero in catalogo clarorum* Oratorum, *ubi facetissimum hominem dicit fuisse, ut qui cum præcone* Granio *dicacitate solitus fuerit certare.*

Pergula. *Locus est columnis sustentatus ante ædes, uel omnibus, uel pluribus lateribus liberæ auræ expositus, in quo deambulare ueteres solebant, hoc est, pergere. unde & nomen factũ. utitur eo* Plinius 38. *libro.*

Metieo Suffecieo. *Coniecturis assequi possum, apud ueteres* Metius *in prima syllaba scribi solitum per æ diphthongum, & Suffecius itidem per æ in secunda. Itaq; hac ratione in datiuo dicendum fuisset* Ennio, Mætio Suffæcio. *Sed quoniã in uersum heroicum syllaba inter duas longas posita nõ ingreditur, coactus est* Ennius *& mutationem literarum et transmutationem facere. nã æ mutauit, posuitq́; e. Et e quod ex diphthongo reliquũ erat, transtulit in penultimum locum.*

Canopitarum. *Canobos, autore Strabone libro 17. solebat scribi: at Stephanus unà cum Plinio, Canopum uocāt. Est autem ciuitas, centum uiginti stadijs ab Alexandria distans, sortita nomen à Canopo quodam, qui illic sit mortuus. Ciues Canopitæ dicti sunt.*

Prælegunt. *Ad enarrandum suscipiunt.*

Venia. *Ignoscentia, quo Gellius utitur.*

Thrasimenum. *Sic legendum opinor, ut sit & literæ u mutatio in i, quomodo sæpe scriptum deprehendimus, & adsit quoq; transmutatio, id est, literarum transpositio. alioqui nō esset, quod Fabius dicit, exemplum huic loco accommodādum. Porro loci est hoc nomen in Vmbria Apuliæ regione, ubi Romani quondam infeliciter pugnarunt.*

Sisenna. *Lucius Sisenna doctus uir, & studijs optimis deditus, bene latine loquens, gnarus reipublicæ, non sine facetijs, neque laboris multi, nec satis uersatus in causis, interiectusq; inter duas ætates Hortensii & Sulpitij, nec maiorem cōsequi poterat, & minori necessum erat cedere. huius omnis facultas ex historia eius perspici potest. Hæc Cicero in Bruto. Porro hanc historiam cum alij, tum maxime citant Gellius & Priscianus.*

Assentio. *Marcus Varro lib. de lingua Latina 8. ita ait: Sentior nemo dicit, & id per se nihil est, assentior tamē ferè omnes dicunt. Sisenna unus, assentio, in senatu dicebat, & eum postea multi secuti, neq; tamē uincere consuetudinē potuerūt. Hæc Varro.*

Analogiam. *Analogia est similis similium declinatio, quam quidam Latinè proportionem uocant, qua probatur ut quēadmodum dicimus, sentio, dissentio, consentio, ita quoque simile composi tum assentio dicamus. Gellius lib. 2. cap. 25.*

Verum est. *Marcus Cicero in Oratore perfecto illud uerū appellare solet, quod regula & ratio artis præscribit: falsum aūt, quod huic est contrarium.*

Pexus. *Id est, crassus.*

Pin-

Pinguis. Id est, impolitus.

Illic. Id est, in assentio.

Hic. Id est, in assentior.

Diuersorum generum. Scilicet & immutatione et detractione.

Per numeros. Quæcunq; cadunt sub mensurã & pondus, nõ habent multitudinis numerum. Varronis regula.

Messala. Marcus Messala minor natu quàm nos, nullo modo inops; sed non nimis ornatus genere uerborũ, prudens, acutus patronis, in causis cognoscendis comportandisq; diligens, magni laboris, multæ operæ, multarũ causarum. Cicero in Bruto.

Vendicauerunt. Id est, peculiarem sibi fecerunt.

Similiter alia. Scilicet multa sunt recepta.

Nam siue est falsum. Contra artis & analogiæ rationem usurpatum.

Siue illud. Scilicet assentior.

Verum est. Cum ratione grammatica quadrat.

Hæc quoq; pars. Scilicet quæ assentio dicit.

Consensu. Id est, consuetudine.

Europai. Pro Europæ. quo modo Vergilius dixit:

Aulai in medio libabant pocula Bacchi.

Musta. Malo mulsa legere. Octupla aqua elixa cũ melle, mulsum conficit. Paulus Aegineta medicus.

Exciderunt. Id est, peccauerunt.

Diuisio. Scilicet eorum quæ debent esse coniuncta.

συναίρεσιν καὶ συναλοιφὴν) Coagmentationẽ & collisionem.

Italiam. Nam in hoc uersu Vergilius primam syllabã Italiæ extendit, cum aliàs sit breuis. Hoc uitium, siue hũc metaplasmum Diomedes lib. 2. ἔκτασιν (id est, extensionem) uocat.

Præterea. Hoc secundum uitium à grammaticis ueteribus συστολὴ, id est, correptio syllabæ natura lõgæ. à συστέλλω, quod contraho significat.

Triumpi. Politianus Miscellaneorum cap. 19. narrat à se spe

ctatum aureolum numiſma, cui inſculptum fuerit ad hunc modũ, Triumpi, citra aſpirationem. Inſerebant aſpirationem ueteres noſtri pleriſq; uocibus uerborum firmãdis roborandisq́;, ut ſonus earum eſſet uiuidior uegetiorq́;, qua de re nonnihil & Marcus Cicero in oratore ꝑſtringit, ex quo loco Fabius ferme hæc trãſcripſit.

Qua de re. De quo immodico uſu aſpirationis.

Inde. Hac quoq; ratione.

Declinato. Deriuato.

Accentus. Lex accentuum apud Latinos res eſt perfacilis, modo quantitates ſyllabarum ſint perceptæ. Nam dictio monoſyllaba ſi breuis eſt uel poſitione longa, acutum habet tenorem: ſed ſi fuerit longa natura, circumflexum habebit: ut, res, ſpes, mas, os. Porro diſſyllaba dictio ſic moderabitur: Vtraque longa exiſtente, uel ultima, ſolum eſt acutus accentus in penultima: ac ſi penultima longa natura fuerit, & ultima breuis natura, circumflectenda eſt penultima. quòd ſi ambæ fuerint breues, aut altera poſitione longa, penultima acutum habebit. Poſtremo, in polyſyllabis penultima ſemper erit ſpectanda: ea ſi eſt longa, & ultima breuis, omni modo accentus eſt in ipſa penultima acutus. at ſi eadem hæc penultima natura exiſtens longa, ſequentem breuem habuerit, circumflectetur. penultima uero breui exiſtente, acuetur.

Tertia à fine. Id eſt, antepenultima.

Sonos. Scilicet corruptos uocum.

Apice. Id eſt, nota.

Tenores. Quaſi tenſiones, à Græco uerbo τείνω, quod tendo ſignificat.

Si acuitur. Scilicet tunc grauis pro acuto ponitur.

Quam. Mediam ſyllabam.

Cogentes. Coagmentantes, ut ſi quiſpiã in genitiuo autorũ dicat, is enim penultimam quæ debuit eſſe grauis, coagmentat ex duabus ſyllabis in unam, et iniuria flectit, quũ contractio non concilie: circumflexum accentum, niſi altera ſyllabarum ſimplicium

an-

ante habuerit acutũ tonum, quo modo flexus tonus ex acuto et graui conflatur.

Atreus. *Nomina apud Græcos in ευς desinentia, tonum habent acutum in ultima, quemadmodũ testatur Theodorus in tertio et Stephanus alicubi. Iam uero autor est Diomedes in secundo artis Grammaticæ libro, Græca nomina Græcis quoque accentibus pronuntianda, si eædem maneant literæ. Porro quæ Græci in ευς, nos in eus finimus.*

Dicere solebant. *Quum ueritas Græcæ rationis iubeat circumflecti.*

Acuto sono finiant. *Cum tamẽ dissyllabum uerbum nullum finiri possit acuto tono, cõcedentibus regulis, quãdo illud constat, in dissyllabis semper tonum esse in priori syllaba.*

Quantum & quale. *Sensus est, quantum & quale si interrogamus per ea, erit ultima acuta: at si cõparamus, ultima graui tono est claudenda.*

Quod. *Discrimen in aduerbijs, ut in penè, fermè, ferè: ne si ultimæ graui enuntientur tono, putentur esse genitiui à fera feræ, & pœna pœnæ.*

Conditionem. *Legitimum locum accentuum.*

Quod idem. *Vt scilicet uno accentu efferatur præpositio cum suo casuali.* Euenit. *Id est, usu uenit.*

Positione. *Syllaba est longa positione, quando post uocalẽ breuem sequuntur immediate duæ consonãtes: quòd si hæ fuerint mutæ cum liquida, reddunt uocalem præpositam communem, ut uel corripi uel extendi possit.*

Cuius difficilior. *Scilicet legis accentiuncularum.*

Διαλέκτους) *Διάλεκτος autore Corintho de linguarum uarietate, est proprietas quædam, peculiarem alicuius linguæ particularis characterem seruans. Harum præcipuas quatuor recẽset Plutarchus in Homerũ scribẽs, Atticam, Aeolicam, Doricã, Ionicam. Cæterum si quispiam omnes exactius quærere uelit, deprehen*

bendet in una Græcæ linguæ differētias ferme uigintiquatuor.

Omnium uoce. *Accentiuncula, quoniam etiam si flexa fuerit, acuta esse merito dicitur, quando flexus sonus componitur ex acuto & graui.*

Neutra. *Id est, neq; flexa neq; acuta syllaba.*

Claudet. *Dissyllabam scilicet, uel polysyllabam.*

Per sonos. *Scilicet corruptos pronuntiationis.*

ἰωτακισμοὺς) Autore Diomede, *est quū i pleniore sono profertur. Addit* Martianus *Capella metacismum, cum uerborum coniunctio m literæ assiduitate colliditur: ut si dicas, Mammā ipsam amo. tum Martianus paulo diuersius à* Diomede *finit.*

λαβδακισμοὺς) Cum scilicet l plurimum dissonet, cuius sit exemplum: Sol, luna, lucent, alba, leui, lactea. Iotacismū, ut si enunties: Iuno Ioui iure irascitur. Postremo polysigma uocat, ubi s litera crebrius geminatur: ut, Sosia in solario soleas sarciebat suas. Quæ si uera sunt, non uideo quid non potuerit uitij loco numerari, quod tamen Fabius negat.

ἰσχνοθέτας) Graciliores literarum enuntiationes, quibus usu uenit ut hæsitemus, nec queamus celeriter uerba cōtinuare, quemadmodum tradit ex Aristotele Ludouicus Cælius antiquarum lectionū libro VII. Porrò ἰσχνὸς gracilis & tenuis dicitur, & θέω promo, effero.

πλατειασμοὺς) Pinguiores & ampliores literarum pronuntiationes, quod usu uenit illis, qui præter naturā, uirilem uocem affectant. Nam πλατὺς latus & amplus.

κοιλοστομίαν) A *κοῖλος, quod cauum sonat & uelut recessum, & στόμα, τος, quod os oris.*

Recessu. *Id est, in faucibus ipsis.*

Nec ultima unquā. *Scilicet in polysyllabis uel dissyllabis.*

Prior. *Scilicet syllaba est acuta, ut deus.*

Neutra. *Id est, neq; flexa neq; acuta.*

Vocem. *Scilicet dissyllabam uel polysyllbam.*

Per

Per sonos. *Scilicet corruptos literarum.*

Nationes reprehendimus. *Vt Erethrienses apud Græcos scriptores male audiunt, quod asperius crebriusq; r literã enũtiant. Sic hodie ab Italis ridentur Germani, in pronuntiatione u consonantis.*

ὀρθοέπειαν) Id est, rectam enuntiationem. ab ὀρθὸς quod rectum significat, & ἔπος, dictio, uerbum.

Amaræ corticis. *Vergilius in Sileno:*

Tum Phaëtontiades musco circundat amaræ
Corticis.

Vbi Vergilius corticem amaram in fœminino genere dixit. & in II. Georgicon:

Nam quæ se medio trudunt de cortice gemmæ.

Vnde recentiores Grãmatici dubij generis statuũt hoc uocabulũ.

Calũniæ. *Id est, malignæ accusationis uel interpretationis.*

In gestu. *Palæmon rhetor, cuius meminit Suidas, cum in spectaculo esset, & uideret tragœdiam à quodam insulsõ agi, qui inclamans cœlum, oculos & manus in terram declinauit, rursus ad uocaturus terram, oculos & manus porrexit. hoc inquam, Palæmon intolerabiliter spectauit. Succlamauit ergo: Hic etiam manu solœcismum facit. dissentiebat enim sermo à gestu corporis.*

Nutu. *Capitis inclinatione.*

Qui plenissime. *De hac re tradunt.*

Cauillationem. *Id est, argutiam obijcientium.*

Nunquam in solo uerbo. *Scilicet quod non referatur ad aliquid aliud.*

Nam id. *Scilicet uitium solœcismi.*

Adiectione scilicet. *Scilicet alicuius uerbi.*

In eo. *Scilicet uerbo.*

Per genera. *Vt si actiuum pro passiuo ponitur.*

Detractione. *Vt ambulo uiam.*

Aegypto uenio. *Intelligitur de uel ex.*

Ne hoc fecit. *Vt intelligatur deesse particulam Quidem, ut sit, Ne hoc quidem fecit.*

Autem non habui. Pro, *non autem habui.*

Ex quo genere. *Scilicet solœcismi.*

Igitur. *Scilicet hæc particula.*

Apud alios sit. *Quod Igitur ponat in principio orationis.*

Diducunt. *Id est, secernunt.*

πλεονασμὸν) *Id est, abundantiam.*

ἔλλειψιν) *Defectum.*

Inuersionis. *Id est, transmutationis.*

Αναστροφὴν) A στρέφω *uerto, &* ἀνὰ *per: ut,*

Transtra per & remos.

ὑπερβατὸν) *Id est, ordinis transgressionem.*

Siue controuersia est. *Scilicet quæ facit solœcismũ.*

Plurima huic. *Plura habet accidentia.*

Modos. *Quos Diomedes inclinationes animi appellat.*

Formæ. *Species.*

Eorum. *Scilicet acutorum.*

Alexandriam. *Nam adiectæ sunt hic præpositiones* De & *In, præter rationem, quando autor est* Diomedes, *nominibus proprijs locorum minorum, ut urbium & uicorum, ex superfluo apponi præpositiones. Rursum propria locorum maiorum, ut regionum, præpositionem ipsam desiderãt.* Hæc Diomedes libro primo de Aduerbijs.

ὑπερβατὸν) *Cuius exẽplum est apud* Vergiliũ in 1. Aeneidos:

Treis notus abreptas in saxa latentia torquet,

Saxa uocant Itali. —

Sic enim Donatus *ordinat: Tres abreptas naues notus torquet in saxa, quæ uocãt Itali aras. Hæc species & à* Donato *& à* Diomede *tropis connumerat, q longissime absunt à solœcismi suspicione.*

Sex. *Scilicet* Indicatiuus, Imperatiuus, Hortatiuus, Optatiuus, Coniunctiuus & Infinitiuus. *Adijciunt enim illi, uelut indi-*

cat

cat Diomedes, promissiuum & Subiunctiuum. Deducunt enim à coniūctione subiunctiuum. qua de re uide Diomedem lib. I.

In uerbi tota ratione. Ferè dicit rationē totam dualis numeri, in uerbo seruari apud Græcos non omnino uerum. Nā prima persona dualis numeri in omnibus penè actiuis desideratur.

Rarissimusque eius usus. Nam ut autor est Diomedes libro primo, apud uetustissimos Græcos omnino non in usu fuit numeri ratio, sed postea à curiosis quibusdam inuēcta est, ita tamen, ut frequentius ferè usurparint antiquissimi & probatissimi scriptores pluralem numerum pro duobus, quam dualem, id quod testantur uersus Homerici à Diomede citati.

Præterea. Scilicet fit solœcismus, quod scilicet legere scripsere.

Asperitatis. Quæ scilicet est in scripserunt.

Scripsere. Paulo diuersius hodie apud Ciceronem legitur ad hunc modum: Nec uero reprehenderim Scripsere, Scripserunt esse uerius sentio. Ex quibus constat, Fabiū non tam uerba quàm sententias Ciceronis citasse, legendumq; in Fabio pro etiam, esse.

Mollitum. Mollius factum.

Tota ferè ratione. Id est, coniugatione fit.

Vsus apud Græcos. Scilicet obseruatio dualis numeri in præterito perfecto actiuo.

E contrario. Scilicet de pluribus dicitur.

Dixere. Scilicet causas suas, id est, dixerunt patronis oratoribus.

Verius. Id est, magis rationi consonum.

Comparationes. Id est, comparatiua et superlatiua.

Patrium. Scilicet nomen, ut Romanus, Thebanus.

An id improprium. Scilicet genus loquendi.

Significatione. Scilicet apta ad propositum.

Deerat. Scilicet ad perfectionem sermonis. Quanquam mihi haud displicet legere hoc loco Aberrat, ut uidelicet magnum

peculiolum qui dicat. non compositione peccet, sed à propria uerborum significatione aberret.

In sensu. *Id est, significatione impropria.*

Peculiolum. *Est autem peculium, autore iurisc͠osulto, proprie, quod serui aut filij familias habēt in solo aut supellectile, aut etiam quod per militiam lucrifecerunt, cuius usufructum uel patres uel domini habeant.*

Vt in uocabulo. *Id est, quemadmodum in nonine.*

In utroqꝫ. *In nomine & uerbo.*

Tradere. *Ad perfectam doctrinam.*

Externa. *Peregrina uel Græca*

Eiusdem generis. *Id est, eiusdem orationis partes.*

Hic aut. *Pro an.* Quia aliud. *Id est, non.*

Alterum. *Id est, ne.* Vetandi. *Prohibendi.*

Hoc amplius. *Scilicet quod maius est.*

Loci. *Scilicet sunt ambo.*

Eo tamen intus. *Scilicet si dicatur.*

Comprehensionis. *Compositionis.*

Vnius. *Scilicet particulæ.*

Faciem. *Speciem & formam.*

Tragœdia Thyestes. *Per disconueni͠etiam generis.*

Ludi Floralia. *Id est, ludi instituti in honorem deæ Floræ, quam ueterum superstitio segetum florulentiæ præfecerat. In his ludis iuuenes ac puellæ nudi choreas ducebant, uelut indicat alicubi Macrobius in Saturnalibus.*

Ac Megalesia. *Ludi uero Megalesia erāt, quos postea Megalenses uocabant, celebratos in honorem magnorum deorum; Iouis, Iunonis et magnæ matris Cybeles, deriuato uocabulo à μέγας μεγάλου, quod magnum Græcis significat.*

Interciderunt. *Id est, exoleuerunt & ab usu remota sunt.*

Schemata. *Id est, figuræ.*

Ferè. *Id est, fermè.*

Aliquam.

Aliquam. *Propter quam scilicet sic dicatur.*
Per imprudentiam. Ex *insperato, improuiso.*
In eadem specie. *Facie solœcismi.*
Quibus mares. *Vt Murena, Cotta.*
Et neutralia. *Vt Glycerium.*
In ordinem. *Scilicet in præceptiones incideret.*
Inhonoratam. *Non illustratā nostris præceptionibus. &c.*
Hoc amplius. *Id est, propter hoc.*
Peregrina. *Alterius linguæ.*
Venerunt. *Scilicet in usum Latinæ linguæ.*
Thuscis. *Populis Italiæ, ubi modo Florentia est.*
Vectium Oratorem. *Cuius etiam meminit Marcus Cicero in Bruto.*

Pollio Asinius Patauinitatem. *Id est, uitium quoddā patrij sermonis. Patauiū uocaī hodie Padua, sub Venetorū ditione.*

Pollionem. *Fuit hic Pollio æmulus Liuij & Sallustij in historijs scribendis, cuius æmulationis uitia multa sunt in Noctibus Gellij, cui pleriq; adscribunt immodicas illas uerborum periodos & circunlocutiones.*

Petoritum. *Genus est uehiculi apud Gellium lib. 15. capi. 10. ubi plura de hoc uocabulo perstringuntur.*

Circo. *Maximo Romæ, ubi Circenses ludi agebātur. demittebatur enim cretata mappa ei q uicerat curru. Indicat hoc Martialis, inquiens:*

Cretatam prætor cum uellet mittere mappam,
Prætori mappam surripit Hermogenes.

Hæc diuisio. *Scilicet uerborum.*
In alia. *Latina.*
Alia. *Peregrina.*
Et confessis. *Manifestis, ubi nostra desunt, maxime in exprimendis magistratibus & dignitatibus Romanorum.*
Mutuantur. *Id est, mutuo assumunt.*

Externa. *Id est, peregrina uel Græca.*

Amatorem. *Affectatorem.*

Ex Latina ratione. *Ex forma dispositionis Latinæ.*

Parũ conueniat. *Id est, deceat maiestatẽ linguæ Romanæ.*

Potentiorem. *Vberiorem quàm antè fuisset.*

Alienis egere. *Id est, aliena forma declinandi.*

Pronuntiârunt. *Vetustissimi Latini.*

Quia. *Scilicet media syllaba producta pronuntiari.*

Prima positio. *Id est, nominatiuus.*

Palemo. *Pro Palemon.*

Nec in a quidem atq; in s. *Id est, in as, in quá terminatione apud Græcos declinationis sunt primæ.*

Temere. *Facile.*

Cœlium. *M. Oratorem.*

Pelia. *Pro Pelias.* Euthia. *Pro Euthias.*

Ciceronem. *In libro de inuentione.*

Olympo. *Non hoc mirum est, quando nec Græcus quidem sermo patitur antepenultimã acui, ultima saltem longa. Propterea nisi fallit codex deprauatus, Fabius noster hoc loco memoria Græcæ rationis lapsus est, qua olympo & tyranno plane eodẽ accentu efferuntur: nisi forte quispiam malit a Fabio spectari Atticam accẽtus rationem, qua tertia à fine acui potest, etiam ultima longa. Quod si uerum est, aspexit Fabius ad nomina hæc Atticè scripta hoc est, per ω in fine nominatiui, quemadmodum dicitur eadẽ ꝓprietate μενέλεως, et in datiuo μενέλεῳ: sic genitiuus Achillis & Vlyssis, pro Achilleos & Vlysseos. Græci enĩ ἀχιλλεύς, έος declinant, & ὀδυσσεὺς, έως. et inde ueteres Latini (ut uidetur innuere Fabius) nominatiuum Achillus, Vlyssus formarũt Latina terminatione, unde fiunt Latini genitiui Vlyssi & Achilli, usurpati à Vergilio. Quãquam grammatici Latini apud Vergilium in his genitiuis annotent apocopen, id est, abcisionem ultimæ literæ s, ut pro Achillis, Achilli dicamus.*

Græ

Græcas declinationes. *Sic Diomedes post Latinas ponit quatuor Græcas.*

Latinam rationem. *Scilicet inter declinationes.*

Decor. *Id est, maiestas Latini sermonis.*

Calypsonem. *Latina scilicet ratione, in accusatiuo.*

Cæsar utitur. *Scilicet in libro de Analogia.*

Sed autoritatem. *Scilicet Cæsaris.*

In cæteris. *Scilicet nominibus Græcis.*

Vtroq; modo. *Id est, utraq; ratione declinādi.*

Græcam figuram. *Scilicet declinandi.*

Repugnantibus. *Scilicet præpositionibus.*

Alioqui. *Cum scilicet non repugnant.*

Vt incompositus. *Ex in & con.*

Subabsurdum. *Id est, aliquantulū absurdum, uel absurdū.*

Maleficus. *A male & facio.*

Ex tribus. *Scilicet partibus orationis diuersis.*

Non concesserim. *Facere compositum.*

Cicero. *Scilicet in Oratore perfecto.*

Quasi luere. *Id est, placamus deū per caprum mactatū. Luere, litare sacrificare ex sue scilicet, oue & tauro, quod Homerus cū alibi tum Odyss. 11. ἑκατόμβην appellat. Quanquam enim ἑκατόμβη sacrū primū dictum sit à centū bubus immolādis, usus tamē accepit tēporis progressu pro solitaurilibus.*

Incompositus. *Nā in, diminuit significatum eius uocis cuī præponitur, Per autem contraria ratione auget: quæ componendi forma Fabio, ut uidetur, non placet, quanquam apud autores una aut altera uox hoc modo composita deprehenditur.*

Repandrostrum. *Recuruum rostrum.*

Incuruiceruicum pecus. *Scilicet quod habeat ceruicem incuruam.*

Biclinium. *Locus est habens duos lectos. ex bis Latino, quod duo sonat: & κλίνη Græco, quod lectum significat.*

Contra. *Id est, ex peregrino & nostro.*

Epitogium. *Amictus quo supra togam utimur.*

Anticato. Ex *ἀντὶ præpositione Græca, & Cato uoce Latina. Porro Iulius Cæsar libros duos aduersus Catonem Vticẽsem conscriptos, Anticatones prætitulauit, quemadmodum autor est Suetonius.*

Epirhedium. *Vehiculi genus est in modum rhedæ, aut superior pars ipsius rhedæ: ab ἐπὶ qđ supra significat, & à rheda Gallico uocabulo.*

Aufugit. *Pro abfugit.*

E republica. *Pro, ex republica.*

Tota. *Scilicet compositionis.*

Succedit. *Minus feliciter cadit id, quod minus succedit.*

Mirati. *Ad stuporem usq; laudamus.*

κυρταύχενα) *Incuruiceruicum. à κυρτὸς quod curuum significat, & αὐχὴν quod ceruicem significat. unde κυρταύχενα, id est, incuruiceruicum.*

Natura. *Impositione.*

Loco. *Vsurpatione.*

Audendum tamen aliquid. *In nouandis uocibus, & maxime illis permittit tum Cicero, tum Fabius, qui Græcos autores transferendos suscipiunt, cùm uocabula iuxta Horatium Græco fonte cadant.*

ὀνοματοποιΐα) *Nominum nouorum affectio, ad imitationem soni quem significare debẽt, ut est clangor tubarum.*

λίγξε βιός) *Id ẽ, insonuit neruus. à λίγγω quod sono significat. Iliados libro 4. uterq; est locus.*

Sua. *Propria.*

Scribentibus. *Scribere est ad ingenij gloriã stylũ exercere.*

Ratione. *Regula.*

Analogia. *Id est, proportio, similis similiũ noĩm declinatio.*

Etymologia. *Ratio uocis.*

Reli-

Religio. *Id est, timor quidã q antiquis debet, siue reuerẽtia.*
Modulatione. *Mensura.*
Vtroq;. *Vocabulo.*
Quorum alterum. *Rationem habet, alterum non.*
Imo de stirpe. *Pro de ima stirpe.*
Aëriæ quò congessere. *Pro aërij palumbes. Vergilius in decimo Aeneidos.*
Forma. *Scilicet insculpta.*
Analogia præcipue. *Scilicet exigit acre iudicium.*
Rationem. *Regulam.*
Modo faciendi. *Id est, iudicandi.*
Repeto. *Memoria recolo.*
Naturam. *Originationem, etymologiam.*
Simili positione. *Terminatione.*
Ennium, Pictoremq; Fabium. *Vtrunq; antiquissimum annalium scriptorem.*
Illud. *Caput.*
Positum. *Id est, absolutum, & per se impositum.*
Hoc. *Id est, pater.*
Cogat Ceres dici Cereris. *Id est, tam uarij sunt genitiui nominum desinẽtium in es, Ceres quod Cereris facit, reliqua nomina in es finita coget terminari in ris syllabã in genitiuo.*
Positionis. *Id est, thematis eiusdem.*
Flexus. *In diuersas declinationes.*
Quid quo modo. *Id est, quo unumquodq; nomẽ caderet & inflecteretur.*
Inhærent. *Pertinaces sunt.*
Audiuisse. *Pro audijsse & scisse.*
Frugi. *Id est, commodus.*
Nesciebamus. *Scilicet, est enim ironia.*
Odiosum. *Durum, molestum, inconsuetum.*
περίεργον. *Curiosum dicit, quicquid nõ pertinet ad rẽ & opus.*

ὀρθοέπειαν) *Rectam rationem loquendi.*

Inhærendum ei. *Id est, analogiæ.*

Multum literatus. *Ironia est his uocabulis iam abrogatis.*

Adijciat. *Viæ tritæ scilicet, duc, dic, fac.*

Obliquis. *Id est, terminatione obliquorum.*

Vt cum ebur. *Sensus est, insanire mihi uidentur, qui in nominatiuo ebor & robor dicere uolunt, propterea quod hæc nomina in obliquorum penultima o literam habeant.*

Et guttur. *Propterea scilicet, quod nominatiuus in ur, an p o, an per u declinandus esset: consuetudo certe obtinuit, ut iecur iecoris, femur femoris dicatur.*

Quod. *Scilicet præcipere.* Licētiosum. *Licentia plenum.*

Antonius Gnifo. *Nobilis grāmaticus ætate Ciceronis, cuius ludū literariū (ut testatur Macrobius) etiā M. Tullius post forenses labores frequentare consueuerat, nimirum quo puerilium studiorum memoriam uelut refricaret.*

Marmur. *Per u scilicet, etsi consuetudo marmor obtinuit.*

Fieri. *Id est, inclinari.* Affinitatem. *Cognationem.*

Attigi. *Perstrinxi de literis, scilicet capite 6.*

Positiones. *Nominatiui.*

Diuersas figuras. *Alienas & distantes inter sese.*

Quod. *Id est, primis positionibus statim mutari.*

Vlterius. *Reliqua tempora à præterito formata.*

Nec præteritum refert. *Sensus est, posset quispiā nobis obijcere, quod hæc uel nomina uel uerba, inclinari queant in ea, quibus dicuntur carere, & si forte inusitata sint. huic obiectioni Fabius tacite respōdet, nihil interesse, habeat'ne uerbū nulla omnino inclinata, aut prædura, id est, admodum inusitata. Neq; uero tantillum ad rem pertinet, quod Raphaël hoc loco argutatur de mutanda lectione.*

Genitiuo singulari. *Cum scilicet sit inusitatus prædurus.*

Quomodo. *Id est, qua ratione analogiæ uel proportionis.*

Sc-

Senatus senati. *Sic & Terentius, nihil ornati, nihil tumulti, pro ornatus &c.*

Latine. *Quemadmodũ latinissimi scripsere & locuti sunt.*

Grãmatice loqui. *Iuxta regulas præscriptas ab ipsis grammaticis.*

Nimium. *Id est, plus satis.*

Etymologia. *ἔτυμος enim Græcis uerus dicitur, & λόγος sermo uel locutio. inde ἐτυμολογία dicta est.*

Necessarium. *Id est, admodum ad rem pertinentem.*

Marcus Cœlius orator. *Cuius meminit Cicero in Bruto.*

Interpretatione. *Id est, alteratione mentis, quoniam creditũ ei non fuisset.*

Sedes. *Est unde ad propositã quæstionem argumenta trahuntur, quibus propositũ nostrũ probemus, & alterius refutemus. Videtur autẽ locus à definitione generalior esse, & sub se continere locum etymologiæ, uelut speciem et partem quandam.*

Triquetram. *Id est, triangularẽ. huiusmodi enim figura Siciliam circunscribi cosmographi sunt autores, & in primis Plinius libro 3. Triquetram, quod consuetudo obtinuit: triquedram, quod ratio & originatio suadet, ut sit à Græco ἕδρα, quod sedẽ et locum significat, nonnunquam & finem.*

Bruti *Scilicet appellentur. Titus Liuius Iunium primum consulem Romanũ, Brutum appellatum scribit, quòd metu Tarquinij Supbi ex stultitiæ simulatione insidias & suspiciones cauerit, nimirũ à brutis & ratione carentibus aĩalibus sumpto uocabulo.*

Publicolæ. *Dicti sunt à Valerio cõsule, q(ut autor est idẽ Liuius) primus populo Ro. fasces submisit. unde dictus est Publicola, quòd populũ ueluti coleret, & eius uoluntati inseruiret.*

Pythici. *Vnde dicti sint, equidem non memini legere me apud idoneos scriptores, opinor tamen à persuadendi facultate nomen ductũ. siquidem persuasionis dea, quam Latini ueteres Suadã uocarunt, à Græcis πειθώ nũcupatur. Alij legunt Pici.*

c 4 La-

Latium. *Dicta est pars quædam Italiæ, quòd Saturnus cum tyrannidem filij Iouis fugisset, illic latuerit. cuius rei meminit & Lactantius.*

Italia. *Si credimus M. Varroni, ab armentorum & boum copia, quæ in ea est, nominata fuit. nam ueteres boues ἰταλοὺς uocabant. At Vergilius Maro uersibus indicat dictã ab Italo duce quopiam eius regionis. Prior etymologia est apud Gellium.*

Beneuẽtum. *Oppidum est Samnitium, quod autore Plinio libro 3. antè Maleuentum dicebatur: sed postquam à Romanis captum esset, auspicatiore uocabulo Beneuentum dictum fuit.*

Capitolium. *Dictum est, quòd illic à fundamenti fossoribus caput humanũ sit effossum. autor est Liuius lib. 1. ab Vrbe.*

Argiletum. *Appellatum scribit Festus Pompeius post Varronem, quòd istic à Mercurio occisus sit Argus. Alij ab argilla terræ genere originationem sumunt. Est autem locus sub Palatino monte.*

Eius rei. *Etymologiæ.*

Fatigantur. *Id est, exercentur.*

Ad ueritatem. *Id est, ad fontem.*

Inde. *Id est, studio istius rei.*

Prauis ingenijs. *Si sint ingenio prauo præditi.*

Nam & hoc. *Id est, iudicare.*

Indubitata. *Scilicet sunt quam habeant etymologiam.*

Iam sit. *Id est, uera etymologia.*

Lepus. *Marcus Varro apud Gellium libro primo Noctium Atticarum, refutat hanc leporis rationem à præceptore suo Lælio traditam. asserit enim uocabulum esse priscum Græcum, quod recentiori Græcorum lingua λαγὼς, id est lepus, dicatur.*

Lusus. *Id est, schola.*

Etiam ne hominem. *Quasi dicas huminem, quam etymologiam Lactantius in lib. de Opificio comprobat: et quanquam rideatur à Fabio, habuit tamen suum fundamẽtum etiam in Hebræ* orum

orum lingua. Siquidem Hebræi duplici uocabulo hominem appellant: אנוש *dicunt hominẽ ea ratione, quia ex pulcherrima huius mundi structura non cessat deum conditorem admirari, laudare et amare, id quod ueri hominis proprium est.* Alterum est אדם, *quod autore diuo* Hieronymo, *hominem sonat è terra surgentem.*

Inhumanum. *Inciuile scilicet.*

ἠϊθέους) Cœlibes *iuuenes dici, nimirum à deorum uita sumpto uocabulo. nã θεὸς Græcis deum significat, & ἠϊ semper, quòd horum castimonia perpetua sit, quanquam gentilium superstitio etiam cœlum adulterijs oppleuit, ut tradit* Plinius *lib. 2.*

In inuentione. *Subtilium etymologiarum.*

Agrum. *Græce enim dicitur ἀγρὸς.*

Ex uocibus. *Scilicet manifestum sit duci.*

Vertere. *Transmutare.*

Tanti fuit. *In tantum placuit.*

Habitu. *Id est, proceritate.*

Etiam deriuata *Scilicet subiecerunt etymologiæ.*

Arte. *Etymologica.*

CAPVT XI.

ASsertores. *Autores, uendicatores.*

Intermissa. *Scilicet aliquot temporibus.*

Manifesta. *Apparentia, nimium & immodicum studium antiquitatis præ se ferentia.*

Affectatione *Immodico studio alicuius rei.*

Vltimis. *Antiquissimis.*

Toper. *Cito.* Antigerio. *Valde.*

Exantlare. *Exhaurire, perferre. à Græcis ἐξαντλέω, quod exhaurio significat.*

Prosapia. *Generis series.*

Saliorum. *Sacerdotum duodecim, quos* Numa Pompilius *secundus rex* Romanorum, *Marti Gradiuo legit, qui sacra quædam carmina, picta tunica induti, per urbem salientes canerent:*

unde nomen habent. Liuius libro.1.

Consecratis.*Iam dicatis in usum sacrum.*

Perspicuitas. *Id est, facilitas intelligendi.*

Quàm sit uitiosa *Id est, ualde, per admirationem.*

Vt nouorum. *Ex nouis uocabulis maxime uetera, iam usurpatiora à doctissimis.*

Noua. *Vsu nostri seculi approbatiora.*

Quid psuaserint.*Quæ uocabula reliquerint nobis imitãda.*

Lurchabundum.*Eũ qui raptim & impetu uorat. lurchonẽ enim uocamus gulosum.*

Hos lodices.*Cum sit fœminini generis.*

Pollioni.*Oratori, cuius meminit Cicero in Bruto, qui Sallustium insectatus est, autore Gellio.*

Atqui.*Id est, licet.*

Cœlio.*Oratore, cuius meminit Cicero in Bruto.*

Colos.*Pro color. Alij habent collos, ut sit accusatiuus pluralis à collum.*

Caluus persuaserit. *Caluus poeta elegiographus, uel potius orator.*

CAPVT XII.

Consuetudo.*Scilicet sequendorum usu uocabulorum.*

Iudicium. *Virtus quædam ingenij, qua decernimus quid sequendum, quid refellendum.*

Vnde enim. *Scilicet sperandum.*

Velli. *Scilicet pilos sub alis & pudendis.*

In gradus.*Gradatim scindere.*

Perpotare.*Quod totum est mollitiei.*

Reprehensione.*Scilicet luxus & mollitiei.*

Insederit.*Persuasum sit.*

Transeam. *Taceam.*

Theatra.*Omnes spectatores, continens pro contento.*

Circi.*Id est, ludorum Circensium spectatores.*

Omes

Omnes barbare. *Corrupte, uitiose.*

CAPVT XIII.

INfra grammatici. *Id est, minus est quàm quod grammaticus tradere debeat.*

Malus. *Nam cum prior syllaba longam lineam suprascriptam habet, arborem significat: cum autem breuẽ apicem & curuum ut sursum spectet, continet, significat nõ bonum.*

Obtinuit. *Inter b & p postpositas literas uocalibus & consonantibus, maxime mutis præpositas, nihil ferme discriminis seruari potest, propterea quod etsi diuersæ scilicet sint mutæ, genere tamen eiusdẽ fere potestatis. unde fit ut altera in alterã transeat.*

Immunis. *Cõpositum enim est immunis, ab in quod priuat, & munus. significatq; eum qui ab aliquo uacationem habet.*

Nam K quidem. *Vt, Karthago & Kalendæ. Hæc enim atque alia quædam per solam K in ueteribus Romanorum monimẽtis tradit scribi Valerius Probus de literarũ significatione.*

Nam illa uetustissima. *Haud dubiũ est, quin hic locus miseris modis sit deprauatus. Attamẽ quum sensum Fabij adhuc uelut è ruinis colligere licet, nõ est animus quicquam immutare. Porro sensus hic habet, quod apud Græcos quoque priscis temporibus pauciores literæ fuerint, quando ut apud nos una & eadem litera o iam longa, iam breuis est, ita quoque apud ueteres Græcos fuerit unum tantum o, quod tam extenderetur et contraheretur, quod id quoque in eusuueniffe apud Græcos testatur Theodorus Gaza lib. 3. adiectam scilicet significans.*

Prout. *Id est, iuxta quod.*

Palus. *Priore syllaba corripitur. nam perticam & uallum significat: palus paludis, locum palustrem.*

Et cum. *Etiam necessarium est.*

Nota. *Id est, apice longo uel breui.*

Pluris ne quis. *Scilicet putet genitiuum singularem esse.*

Adiectione i literæ. *Datiui omnium declinationum Græ-*

ca-

carum ultimam uocalem iota habet, uel simpliciter expressam sua syllaba, uelut usu in quinta inflexione, ut βῆμα, βήματι. uel adscriptam ultimæ syllabæ, minori tamen nota, quemadmodum contingit in quatuor declinationibus prioribus, quanquam hodie non adscribitur ultimæ iota, sed subscribitur punctuli in modum ita, λῃστῇ. Nam deriuatur à λῄζομαι, quod prædor significat Latine.

λῃστῇ) *Id est, latroni.*

Coniunctio. *Scilicet aduersatiua.*

Comitem. *Id est, comitatum, societatem.*

Si uero cum per q. *Si esset coniunctio continuatiua uel conditionalis.*

Et quotidie. *Scilicet censuerunt scribendum.*

Verum hæc. *Scilicet discrimina.*

Inter ipsas. *Id est, relata sunt hæc inter ineptias.*

Ratio. *Veritas loquendi.*

Temeti. *Prisca Latina lingua temetũ uinum dictum est.*

Pauciores literæ. *Nam tãtum sexdecim fuerunt literæ, qua de re uide* Plinium *lib. 7. &* Priscianum *lib. 1.*

O literæ. *Scilicet uis est diuersa.*

Rostrata. *Quæ rostra habebat.*

Interim. *Aliquando.*

G quoq;. *Scilicet adiecta, significat ultimas syllabas.*

Vesperus. *Stella quæ uesperi primum apparet.* Sic *Marcus* V*arro exponit.*

Ad Accium. *Poëtam tragicum, cuius meminit* Gellius *libro 17. capite ultimo.*

Græci ῃ) *Vsurpant hoc contractione facta ex ει breuibus syllabis in longam ῃ, id quod usu uenit in datiuis nominum cõtractorum primæ rationis.*

Lucilius. *Scilicet in uersibus grammaticarum rerum.*

Quod quidem. *Scilicet discrimen seruare in scripto.*

Pictai. *Diues pictai uestis & auri.* Vergilius IX.

In iis-

In iisdem. *Nominibus.*

Primæ. *Scilicet declinationis.*

In hac parte. *Scilicet usus diphthongi æ.*

Infra. *Id est, post.* Atqui. *Sed.*

Inscriptione. *Cuiusmodi sunt figuræ numismatum.*

Quia subiecta sibi uocal. *Ratio plane nihil ualet, quãdo prius illud u non est uocalis, sed consonantis loco ponitur, quoties seipsam præcedit. unde coniectura est in seruus & ceruus, eã uocem à Fabio sentiri, quam redderent scripta per f, quod ad sonum u consonantis nonnihil flatus adijcit.*

Nam &c. *Pronuntiamus Caius per g, quia g sonat, & per c scribitur: cuius rei rationem reddit Diomedes libr. 2. quod apud uetustissimos Latinos non fuerit usus g literæ, sed c tantum, quæ tertium locum in serie literarum ita occupet, quemadmodũ apud Græcos quoq; γ.*

Enotamus. *Id est, scribimus ad discrimen aliorum.*

In nota. *Signo.*

Generis. *Id est, rationis, quæ mutata sunt consuetudine.*

His. *Scilicet probandis aut improbandis.*

Quod. *Quantum.*

Depositum. *Sibi commissum.*

Hæc enim. *Scilicet analogia, etymologia, orthographia.*

Nec ipse. *Scilicet puto.*

CAPVT XIIII.

Lectio. *Cognitio recte loquendi.*

Suspendere. *Spiritum interquiescere.*

Flexu. *Id est, temperata uoce.*

Lentius. *Id est, tardius.*

Intelligat. *Id est, intelligere oportet.*

Poëtæ canere se testantur. *Diuus Seuerinus Boëthius lib. de Musica 7. capit. 12. sic ait: Omnis uox aut συνέχεσις, id est continua: aut διαστηματική, quæ dicitur cum interuallo suspensa.*

Conti

Continua ea dicitur, qua loquentes uel prosam orationem legentes, uerba percurrimus. festinauit enim tunc uox, cum non hærere in acutis & grauibus sonis potest, sed quàm uelocissime uerba percurrere expediendis sensibus, exprimendisq́; sermonibus. Διαστηματικὴ *autem est ea, quam canendo suspendimus, in qua non sermonibus, sed modulis inseruimus, estq́; uox ipsa tardior, & per modulandas uarietates quoddam faciens interuallum, non tacitur-nitatis, sed suspensæ ac tardæ potius cantilenæ. His, ut quidam autumant, additur tertia differentia, quæ medias uoces possit includere, quam Vitruuius libro de Arch 5. capi. 4. medianam nuncupat, cum scilicet heroum poëmata legimus, neq; continuo cursu ut prosam, neq; suspensam segniori q́; modo uocis, ut canticum.*

Psalmate. ψάλλω, *autore Suida, proprie summis digitis chordas musicorum instrumentorum attingo, quo gracilior & tenuior & magis tinnula reddatur uox: iam uero fœminarum uox natura est acuta, & gracilius tinnit uirorum grauitate. Itaq; factitium illud gracilioris lectionis genus, hoc loco à Fabio damnari uidetur. Quanquam non displicet quod Raphael plasmate legendũ mauult, quod sit medicamentũ efficax ad uocem emolliendam, id quod Persius indicare uidetur, ubi dicit:*

–Liquido cum plasmate guttur
Mobile collueritt.–

Prætextatum. *Cum nondum uirilem togã sumpsisset.*
Prosopopœias. *Affictiones, aut fictas ꝑsonarũ inductiões.*
Flexum. *Mutationem quandam uocis.*
Tracturæ. *Hausuræ, sumpturæ.*
Insederit. *Insueuerit.*
Huic rei. *Scilicet uirtutibus horum poetarum intelligendis.*
Interim. *Id est, dum nondũ uirtutes eorum potest intelligere.*
Spiritum. *Id est, audaciam, magnam fidutiam.*
Rerũ. *Scilicet quæ narrant ibi apud Horatiũ & Vergilium.*
Tragœdi. *Vt Sophocles, Euripides.*

Lyri-

Lyrici. *Vt Pindarus, & apud nos Horatius in Odis.*

Licenter. *Per licētiam & lasciuiam.*

Elegia. *Quæ à deploratione mortuorum nomen habet.*

Comata. *Cæsuræ, sectiones, incisiones.*

Cōtata Sotadeorū. *A prælectione. sunt autem Trochaica crebris cæsuris distincta, eo ingenio, ut eodem metro seruato, retro legi queāt, quorum autor Sotades fuit, id quod Martialis indicat his uerbis:*

Nec legis retro Sotadèn cynædum.

Amoueantur. *Ab usu puerorum.*

In primis. *Scilicet cōferent Latini prisci scriptores.*

Plus ingenio quàm arte. *Horatius quoq; in Latinis ueteribus artem desiderat & castigandi laborem, his uersibus:*

Aut ignoratæ premit artis crimine turpi,
Et data Romanis uenia est indigna poetis.

Circa glossemata. *Aristoteles in Poeticis libris sic inqt: Oīs uox aut propria est, qua uidelicet singuli utunt: aut est glòssa, qua cæteri, hoc est, ut postea ipse exponit, heroicorum uersuum scriptores. ex quibus Aristotelis uerbis, atque etiam ex his quæ ex Eustathio citat Etymologicus, colligere licet, glossemata et glossas apud Fabiū priscas & poeticas uoces recte intelligi, quas idē Fabius iam ante, linguā secretiorē interpretatus est, & hic uoces minus usitatas appellat. Sic apud Diomedem intelligendum est glossematicū dicendi genus. Qui itaq; apud ueteres has uoces interpretabantur, in Græcorū commentarijs glossographi dicūtur.*

Atticismus. *Id est, gratissima Attici sermōis puritas, quæ quemadmodum et Gellius testatur, cæteris Græcorum linguis et puritate & breuitate succulenta præstitit.*

Oeconomia. *Id est, dispensatio & distributio argumenti proprij.*

Aures. *Scilicet iudicum & auditorum.*

Respirant. *Spiritum sumunt.*

Poē

Poeticis uoluptatibus. *Id est, amœnis poetarũ uersibus.*
Reddi. *Exhiberi, expromi.*
Metaplasmos. *Trãsformationes, ut dixi, de barbarismo & solœcismo.*
Necessitati. *Qua scilicet cogũtur sic loqui poetæ.*
Artificialium. *Artificij poetici.*
Modis. *Rationibus.*
Tropos. *Mutationes sermonis uulgaris p aliũ uenustiorẽ.*
Schemata. *Id est, habitus.* Instigat. *Instillat.*
Certe. *Id est, saltem. sæpius sic accipitur apud autores.*
Didymo. *Græco scriptore grãmatico, cuius meminit Suidas, qui & πολύγραφος dictus est.*
Vnde. *Ex qua rei causa.*
Deprehenduntur. *Id est, opprimuntur.*
Nescire. *Scilicet quæ non est opus scire.*

CAPVT XV.

Methodicen. *Id est, compendiosam præceptionem. Siquidem ὁδὸς Græcis uiam significat, & μέθοδος uiã breuiusculam & magis compendiosam, quæ à publica qua incedere uetuit Pythagoras, per agrũ declinat. unde abbreuiatiores artiũ præceptiones hoc uocabulo ab Aristotele intelligũt.*
Succedunt. *Affines & cognatæ sunt.*
Modum. *Scilicet argumenti.*
Stylo. *Id est, scriptione.*
Sententiæ quoq;. *Sententia est oratio generalem pronũtiationem habens, hortans ad aliquam rem, uel deterrens, ut in illo Homerico: Non oportet per totam noctem dormire principẽ uirum. Hortans uero, ut in illo Theognidis Græci antiquissimi poetæ: Oportet eum qui pauperiem fugere statuerit, uel latissimum pontum penetrare, & scopulos non horrere præcipites. Sic Priscianus transtulit, scribens de exercitatione laborum.*
Et chriæ. *Vsus, quem Græci χρεῖαν uocant, est commemora-*

ratio alicuius orationis, uel facti, uel utriusq; simul, celerem habẽs demonstrationẽ, quæ utilitatis alicuius causa plerunq; profertur, unde & nomen habet.

ἠθολογία) Quã Hermogenes autore Prisciano ἠθοποιΐαν uocat, dicitur imitatio sermonis ad mores & suppositas personas accommodata. Priscianus allocutionem interpretatur, non admodũ significãter. nã ἦθος mos & consuetudo dicitur, et λόγος oratio.

Paraphrasi. Vberiore expositione circa eandem sententiã uerbis uenustioribus.

Tractauerit. Exercuerit.

Cuicunq; discendo. Cuiuscunq; exercitationis genere.

Ratio. Modus.

Forma. Habitus.

Voce. Id est, pronũtiatione, ut Demosthenes quo pacto orator factus esset maximus, interrogatus, respõdit, se plus olei quàm uini consumpsisse.

Crates. Philosophus Thebanus, qui auri grande pondus mari immersit, ne ipse ab eo submergeretur.

χρειώδεις) Id est, usuales.

Ratio. Causa subiunctiua aliquoties.

Narratiunculas. Id est, poëtarum fabulas, quæ fictæ uero simili dispositione imaginem ueritatis exhibeant.

Cætera. Scilicet præexercitamenta.

Maioris operis. Curæ, ut operationem, laudem, refutationem, locum communem, comparationem, descriptionem, positionem et legislationem, quæ omnia apud Græcos ante rhetorices ingressum tractantur.

Spiritus. Audaciæ & fiduciæ.

Grammaticis. Id est, grammaticorum præceptionibus.

CAPVT XVI.

Εγκυκλοπαιδείαν) Id est, eruditionẽ circularem, id ẽ, omnibus numeris perfectissimam. siquidem constat ex Geome-

trarum disputatione, omnium figurarum circulum esse perfectissimum, utpote omnibus alijs magis capax, & neq; initium neq; finem aliquem ostendens. unde & apud Aegyptios, ueluti testatur Horus in lib. de sacris Aegyptiorum notis, æternitatis est symbolum: tum etiam geometræ omnium figurarum rationem in circuli natura inclusam docēt. Propterea nexū illū capacissimum omnium disciplinarum, cuius uel exitum uel ingressum uix deprehendas, ueteres Græci ἐγκυκλοπαιδείαν, id est, circularem eruditionem uocarunt. κύκλος enim circulus, & ἔγκυκλος circularis: παιδεία, eruditio.

Iisdem annis. Vbi grammaticam curamus.

Inquiunt. Dicunt quidam rhetores delicati.

Inducta linea. Id est, per lineam inductam scilicet rectā. Alij tamen legunt, data.

Inducta. Scilicet duobus circulis.

Triangula. Carolus Bouillus libro Commētariorum geometricorū V. hoc Euclidis θεώρημα latius his uerbis exponit: Sic, inquit, datæ lineæ longitudinem super puncta ipsius extrema duobus circulis descriptis, eorum utraq; sectionis puncta datæ lineæ terminis per rectas complentur, fient super datam lineam trigona ἰσόπλευροι, id est, trianguli æquilateri.

Spatijs. Intelligit proportiones illas sonorū, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, δὶς διὰ πασῶν, atq; alias, de quibus ē apud Boëthium Seuerinum & Victruuium lib. 4.

Consilia. Scilicet sententia sua dicenda.

Spatijs. Interuallis.

Quamlibet. Quantumuis.

Imaginem. Ideam.

Cessantis. Deficientis.

Ceratinæ. Intelligit argutias illas dialecticas, quas uulgo syllogismos cornutos uocant, nimirum à captione, quam Epistolarum libro quinto Seneca ad Luciliū iocans scribit: Quod nō

per-

perdidisti, habes: cornua nō perdidisti, cornua ergo habes. Meminit & Gellius in Noctibus. κέρας autem Græcis cornu significat: unde κεράτιν⊙ cornutus. Porro crocodilinas nō dissimiles captiones accipiemus, quæ ex fabula huiusmodi nomen habent: Mulier quædam Aegyptia, in Nili ripis ludibundum puerum à crocodilo ablatum sensit: rogat ea crocodilum ut reddere filiolum dignetur. Crocodilus respondit, se redditurum si uerum diceret. Illa autem dixit, Non mihi reddes. Quæ cōditio sanè inexplicabilis erat, propterea quòd huius orationis ueritas ex uolūtate crocodili penderet. Indicat hoc Lucianus cum alibi, tum in Vmbrarum uenditione, tribuitq; argutas has nugas Chrysippo Stoico uelut parenti. Sed et Politianus in Miscellaneis, capite 54. copiosè & doctè hūc locum exposuit.

Antidotum. *Quasi contra datum. Antidotus enim Græcis sonat medicamentum ex uarijs miscellis confectum, quod potissimum contra uenena datur. Siquidem ἀντὶ Græca præpositio contra significat, & δίδωμι, do.*

Morbis. *Scilicet qui sunt sine uulnere.*

Vulneribus. *Quæ scilicet sunt cum carnis læsione.*

Effectibus. *Potentijs herbarum aut gemmarum.*

Quorum. *Medicamentorum & effectuum.*

Earum. *Herbarum scilicet aut gemmarum.*

Muta animalia. *Vt apes oratione carentes.*

Inimitabilem. *Quem nemo arte possit imitari.*

Vim. *Id est, facultatem rectè loquendi.*

Addunt. *Scilicet illæ artes.*

Disert⁹. *Nā disertus & eloquens apud Ciceronē & Fabiū nostrū differūt, ut disertus sit mediocriter eloquēs, eloquēs aūt absolutus orator. Sic Antonius apud Ciceronē de Oratore primo inquit, sese disertos uidisse multos, at eloquentem neminem.*

Conueniet. *Quadrabit, aut consensus erit doctissimorum.*

Arduo. *Id est, sublimi & in magna difficultate posita.*

Animus. *Fidutia perficiẽdi. Oportet iniquũ petere ut æquũ feratur. Vide Erasmum in Chiliadibus.*

CAPVT XVII.

ATque. *Transitionẽ facit per Atq;, quemadmodũ Marcus Tullius Cicero per At, utrunq; elegantissime.*

Vel iudicio ueterũ. *Qui uidelicet sic statuerunt nexum esse disciplinarum, neque aliam sine alia rite haberi posse, id quod ex Platone testatur M. Tullius lib. 3. de Oratore.*

Timagenes. *Cuius meminit & uitam perscribit Suidas.*

Errantem. *Id est, cursum suum peragentem.*

Labores. *Itinera.*

Sic Orpheus, sic Linus. *Qui carmina sua ad lyram canebant, ab Aristotele non modo inter illos laudatos σόφους referuntur, uerumetiam theologi appellantur. Et Terentius artem poëticam alioqui musicam uocat in prologo Hecyræ. nam Orpheus, ut Suidas scribit, Aeagri et Calliopes musæ filius, fuit Lini huius discipulus, qui creationem mũdi uersibus amœne prosequutus, dicit primum Aethera à deo ꝑdiꝭsse, deinde Chaos, tertio loco Noctẽ, in quibus trinitatis mysteriũ inesse non solum Suidas tradidit, uerumetiam nostro seculo latissime cõprobauit Reuchlinus, de uerbo mirifico tertio, tũ & in Cabalistica disputatione, id quod etiã Picus indicat.*

Linus. *Iuxta alios Mercurij & Vraniæ filius fuit, iuxta alios Amphimari et Vraniæ proles traditur. Postremo quidã Apollinis filium scribunt. qua de re uersus poëtæ est:*

—Lino formosus Apollo.

His motibus dederunt. *Illi octo cursus, in quibus eadẽ uis est modorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omniũ ferè nodus est, quod docti homines neruis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in hunc locum, sicut alij, qui præstantibus ingenijs in uita humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitu oppletæ aures hominũ obsurduerunt, nec est ul*

lus

lus sensus hebetior in uobis. sicut ubi Nilus ad illa quæ κατάδουπα *nominantur, præcipitatur ex altissimis montibus, ea gens quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem aduersum nequitis, eiusq; radijs acies uestra sensusq; uincitur. Hæc Aphricanus ad Scipionē iuniorē loquit in somnio Scipionis.*

Quid de philosophis. *Hinc Plato ipse in Academiæ suæ uestibulo præscripsit:* Nemo huc introeat *μαθημάτων imperitus, ut testatur* Gellius *libr. 1. cap. 9.*

Nostri operis. *Id est, rhetorici opificij.*

Mundum. *Octo sphæras, orbes cœlestes.*

Ratione eius. *Id est, musices proportionibus.*

Quā. *Scilicet rationē musices expressam orbibus cœlestibus.*

Lyra. *Septem suis chordis.*

Concordia. *Id est, consensu.*

Dissimilium. *Sonorum cœlestium orbium.*

ἁρμονίαν) *Id est, concentum quadrantem.*

His motibus. *Scilicet cœlestibus.*

Imparibus. *Inæqualibus. Plato autem singulis orbibus tribuit singulas Syrenes.*

In Timæo. *Quem scripsit de anima.*

Duces maximos. *Sic Achilles à* Chirone *īstitutus fidibus.*

Frustra. *Id est, sine causa.*

Ciuili. *Id est, sociali.*

πολιτικόν) *Ciuitate dignum.*

Sectæ. *Stoicæ disciplinæ.*

Principes. *Vt sunt Zeno, Chrysippus, Cleanthes.*

Conspirant. *Consentiunt, connituntur.*

Transeamus. *Omittamus.*

Aristoxenus. *Musicus nobilissimus, quē Boethius Seuerinus sæpius in suis scriptis de Musica citat.*

Sophron. *Fabularum mimicarum scriptor, ut traditur à Laertio.*

Eupolis. *Comicus Græcus, in supposititio puero.*

Impendiorum. *Sumptuum.*

Maricas. *Persona comica.*

Psaltis. *Præceptoribus Musices.*

In prouerbium. *Nam qui inciuiles & indocti sunt, prouerbialiter apud Græcos iam ἄμουσοι, iam ἀχάριτες dicuntur, id est, procul à Musarum sacris & Gratiarũ. Indicauit hoc in prouerbio Erasmus.*

Numeros. *Nonnulli corpus hoc loco, atq; eius numeros intelligunt, modulatos & uelut comprehensos motus, & gestus futuri oratoris. Hoc ut non negamus quadrare, ita uidetur commodius ad instrumenta musica referendo, maxime cum Fabius postea peculiarem disputationem de motu corporis introducat, & Musici non sic soleant suam disciplinam diuidere.*

Diuidit. *Gellius libro 16. cap. 18. canonicæ disciplinæ rationem ex Varrone diuidit in tres partes: Rhythmon scilicet, quæ fit longior mensura uocis: & μέλος, quod altitudinem & canorẽ uocis examinet: & μέτρον, per quod syllabarum longarum, breuiũ & mediocrium iunctura & modus concinens cũ geometriæ principijs aurium mensura examinatur.*

Vtriusq; enim rei. *Et corporis & uocis.*

Rationem. *Essentiam.*

Rhythmon. *Numerum.*

Canore. *Altitudine uocis.*

Ac sonis. *Id est, distinctis.*

Gestum. *Id est, decentem corporis.*

Collocatione uerborum. *Suaue sonantium & sublimium suo loco.*

Flexus. *Vocalationis mutationem.*

Corticis. *Id est, Lyricis carminibus, ut sunt Pindari.*

Inos.

Inoffensa. *Decens, non collisa.*

Aut non. *Scilicet necessario.*

Sonus. *Voculatio.*

Modo. *Ratione.*

Rerum. *Variarum.*

Sicut in musice. *Adhibetur uarie.*

Atqui. *Etiam.*

Flexus. *Mediocris mutatio uocis.*

εὐρυθμία) Id est, felix gesticulatio & modulatio corporis.

Nec aliunde. *Quàm à Musices cognitione.*

Sepositus. *Peculiariter seiunctus.*

Quid tam proprium musices? *Scilicet quàm habere curam uocis.*

Præsumenda. *Scilicet oratori.*

Hæc pars. *Cura uocis.*

Musicus. *Seruus, sic enim à Cicerone appellatur.*

Tonarion. A *tenore uel tono, quem uoci Gracchi adhiberet. abunde hoc est scriptum in Cicerone de Oratore, & Gellio.*

Intendi. *Vel etiam remitti crassiore uoce.*

Huius utilitatis. *Scilicet musices.*

Sine musico. *Possunt percipi.*

Illos certe. *Non putabit sine musica esse.*

Ad lyram. *Vt est Pindarus.*

Hæc. *Argumenta de laude musices.*

Antiquitus. *Ex antiquitate.*

Legitimam. *Iustam.*

A Chirone. *Qui Achillis nutritius fuit.*

Committendum. *Errandum, designandum, semper in malam partem.*

Dubia. *Ambiguæ laudis.*

Scenis. *Theatris.*

Effœminata. *Emollita, fracta, disiecta, eneruata.*

Impudicis modis. *Lasciuis modulis.*

Minima. *Imò maxima.*

Excidit. *Exculpsit, extirpauit, extinxit.*

Psalteria. *Psalterium, quemadmodum testatur diuus* Hie*ronymus multis locis, instrumentũ fuit, fidibus decem instructũ, unde & regius* Propheta *psalterium decachordum celebrat.* Sole*bat autem qui pulsabat hoc instrumentum, unà quoq; incinere, id quod Græcis ψάλλειν dicitur. à quo psaltes & psaltria fœmina, quæ hoc instrumẽti genere exercitata est. Hebræi nablon uocant.*

Sambucas. *Spadicas rectè legi hoc loco cum uetusti codices, tum uero maxime Iulius* Pollux *persuadet. Is enim lib.*10.*capite* 4. *spadicas inter instrumenta κρουόμενα, id ẽ, quæ manu pulsantur, connumerat.*

Nam Pythagoram. *Qui primus omniũ Musicam apud Græcos reperit.*

In Spondeum. *Qui uocis longitudine, grauitatem quandã præ se fert. siquidem spondeus modulus, ex more longis sonis conficitur, quemadmodũ & apud poetas pes habens longas duas syllabas, spondeus dicitur.*

Tibicina. *Ea quæ canebat tibia.*

Composuisse. *Sedasse.*

Et Chrysippus. *In lib. de* Educatione.

Allectationibus. *Oblectationibus.*

Ficta materia. *Argumentum.*

Ponitur. *Loco thematis.*

Phrygium melos. *Genus enim est melodiæ, quod ut autor est* Lucianus, *uehementiam quandam & furorem in animis audientium cõcitat. Vocatur enim ab ipso ὄρθιον & βίαιον, hoc est, intensum & uiolentum.*

Præcipitia. *Id est, præruptas rupes.*

Quæ. *Argumenta.*

CAPVT XVIII.

Inde

INde. Ex *geometria.*

Cum sit diuisa. *Hinc est, quòd huius professionis princeps* Euclides, *æquali cura etiam numerorũ rationẽ libro geometriæ 6. tractat, quando antiquitas, ut Fabius hoc capite manifestissime indicat, geometriæ appellatione et arithmeticẽ & astronomiam sit complexa.*

Notitia. *Quam hodie uocant arithmeticen.*

In causis. *Agendis.*

Circa summas. *Circa supputationes.*

Sed si digitorum. *Rationem digitorum inuenies in commentarijs Hieronymi ex Beda theologo transcriptam.*

Saltem. *Solum.*

Trepidat. *Hæsitat, dubitat.*

A computatione. *Numero.*

Linearis ratio. *Id est, cognitio linearis magnitudinum, quam pollicetur geometria.*

Terminis. *Scilicet agrorum.*

Lites. *Scilicet apud iudices.* Mensuris. *Spatijs.*

Ordo. *Scilicet probationum, definitionum.*

Propositarum. *Scilicet ab oratore.*

Conclusio. *Comprobatio.*

Syllogismis. *Ratiocinationibus, collectionibus.*

Ratione. *Scilicet certa.*

Fit hoc. *Scilicet ut falsa sint uerisimilia.*

Pseudographias. *Descriptiones.*

Maiora. *Quàm scilicet quæ in numero concurrunt.*

Extremæ lineæ. *Circumferentiæ.*

Reprehensi. *Damnati.*

Planis. *Scilicet figuris.*

Paribus oris. *Id est, æqualibus lateribus.*

Quadrata. *Plus spatij continebunt.*

Rursus quadrata triangulis. *Nã in quadratis æquila-*

teribus dimetiendis, latus in sese ducendum erit, siue latus per latus multiplicandum. In hoc autē quadrato, decem pedes latus constituunt: eos si multiplicaueris per decem, deprehendes aream inclusam centum esse pedum. nam decies decem, centum reddunt.

Patēre. *Extendi.*
Expeditum. *Promptum.*
Circuitus. *Circunferentia.*
Campi. *Spatij.*
Colligere. *Supputatione assequi.*
In quanq; partem. *Id est, unumquodq; latus supputatum.*
Extremitatis. *Circunferentiæ.*
Areæ. *Spatia inclusa.*
Lineis. *Scilicet æqualibus.*
Amplius. *Spatium comprehendunt.*
Per oram. *Circunferentiam.*
Intra. *In ipsa area.*
Fronte. *Id est, lateribus duobus longitudinis.*
Ex illo. *Scilicet spatio.*
Amplectuntur. *Lineæ circunductæ.*
Deducent. *Detrahent partem spatij.*
Eodem circum. *Aequali circunferentia.*
Vtrinq;. *Ex utraq; parte longitudinis.*
Singulis. *Pedibus, id est, uno tantum pede.*
Quadratos. *Scilicet pedes.*
Ducetur. *Per supputationem.*
Longitudo. *Scilicet eius.*
Centum. *In quadrato æqualiter.*
Quadrati. *Aequilateri.*
Amplitudini. *Inclusæ lineis.*
Amplitudo. *Mensura.* Loci. *Spatij.*
Planis. *Scilicet locis usu uenit.*
Soli. *Id est, loci.*

Ratio·

Rationem. *Machinam.*
Nicias. *Princeps Atheniēsiū, cuius meminit Thucydides ī 7.*
Linearibus illis. *Id est, linearibus supputationibus.*
De pronuntiatione. *Actione.*
Gestus. *Decentis motus.*

CAPVT XIX.

Aliquid. *Scilicet operæ.*
Comœdo. *Histrioni.*
Eatenus. *Scilicet fiat.*
In hoc. *Id est, spe futuri oratoris.*
Frangi. *Emolliri.*
Vocis. *Id est, repræsentandæ.*
Vernilitate. *Licentia, scurrilitate, lasciuia.*
Affectum. *Dispositionem animi.*
Vtrunq;. *Scilicet gestum & motum.*
Modum. *Id est, mensuram, præscriptionem.*
Nimius. *Id est, immodicus.*
Excursionibus. *Statione, immutatione.*
In his. *Scilicet rebus præstandis, ut non sit minus uultus uel manus immutatio.*
Prima. *Id est, optima.*
Ne ars. *Scilicet affectata.*
Oris. *Enuntiationis.*
Frequens mutatio. *Nam monet id Suetonius, se adolescentulo, principem quendam grammaticum alternis diebus declamare solitū, alternis disputare: tum & sese audisse memoria patrum suorum, quosdam è grammaticis statim ludo transiisse in forum, atq; in numerum præstantissimorum patronorū receptos.*
Qua. *Id est, cuius pronuntiatione.*
Demosthenes laborauit. *Adeo etiam, ut altera pro altera aliquoties scribatur, ut κλίβανος uel κρίβανος. utrunq; clibanum uel furnum significat.*

Labo-

Laboramus. *In eo quod ægre præstamus.*

In faucibus. *Recessu oris.*

Puro. *Simplici, id est, inaffectato.*

κατεπιπλασμένον) *Id est, fictitium.*

Saltationis. *Id est, tripudij.*

Intercidant. *Id est, pronuntiatione pereant.*

Vt par sibi sermo sit. *Id est, ubiq; sui similis.*

Gestus. *Modulatio corporis.*

Expressa sint uerba. *Quod fiet, si accuratius primam puerorum balbutiem emendauerimus, quam inolitam uidemus pertinacissime durare in omnem uitam.*

Oris inanitate. *Hiatu.*

Recta facies. *Erecta statura.*

Distendat. *Diducat.*

Rict'. *Rima oris, scilicet subducẽdis aut diducẽdis sup̃cilijs.*

Vtrolibet. *In utranq; partem.*

Pluribus generibus. *Id est, multis modis uocis intendẽdæ.*

In his rebus. *Scilicet diducẽdis aut subducendis superciljs.*

Momentum. *Ingens pondus.*

Flexus. *Immutatio uocis & concentus.*

Debet etiam docere comœdus. *Cuius rei exẽpla sunt copiosa apud Terentium in Andria. Narrationis, in scena omniũ prima: suasionis, scena tertia actus tertij, & secunda quinti actus: commiserationis, scena ultima primi actus.*

Palæstricis uacauerint. *Luctãdi exercitationibus.*

In oleo. *Quo scilicet se ungebant decertaturi.*

Ad hoc. *Scilicet propositum.*

Pars in uino. *Nam non nisi ebrij luctabantur.*

Mentem. *Id est, subtilitatem mentis.*

Non indignandum. *Id est, non dedignentur discere.*

Chironomia. *Id est, lex manuum. Nam νόμος Græcis legem significat, & χεὶρ, ρὸς, manum.*

He-

Heroicis. *Priscis, accepimus à Xenophonte in libro de legibus Lacedæmoniorum. Porro saltationem hanc opinor esse, quam Iulius Pollux lib. 4. cap. 14.* Διποδίαν *uocat, additq́; Laconicam esse, nimirum sic appellatam, decenti & apta glomerãdorum pedũ duplicatione.*

Crassi. *Scilicet argumento sunt.*

Armis. *Exercitatione militari.*

Retinebitur. *Scilicet usus palæstricus.*

Saltationis. *Id est, tripudij.*

Exercitatione puerili. *Scilicet saltãdi, luctãdi, digladiãdi.*

Id agentes. *Quærentes.*

Persequatur. *Comitetur.*

CAPVT XX.

NEgant. *Scilicet omnia posse tradi & percipi.*

Dies. *Quo scilicet hæc omnia possent tradi & distribui, qui dies inquam sit partitus in horas.*

Hoc. *Id est, tot labores.*

Agilis. *Sequax.*

Citharœdi. *Qui canunt ad citharam.*

Flexibus. *Permutationibus.*

Probant. *Aestimant.*

Temporum. *Scilicet gradienda.*

Deprehensi. *Oppressi rerum dicendarum numero.*

Electio uerborum. *Enuntiationem notat.*

Stylus. *Exercitatio scribendi.*

Recentes. *Instructi.*

Obtundi. *Enecari, hebetari frequenti iteratione.*

Et ut semel finiam. *Scilicet ea absurda quæ sequantur.*

Colant. *Curent.*

Rationibus domesticis. *Curis familiaribus.*

Diu. *Scilicet idem.*

Nouitijs seruis. *Barbaris, recens emptis.*

Obdu-

Obduruerunt. *Callum obduxerunt.*

παιδομαθεῖς) *A pueris eruditus. ἀ παῖς, δ.Θ, quod puerum significat, & μαθέω disco, erudior.*

Tempus. *Infantiæ.*

Continui. *Assidui.*

Grauant. *Scilicet proprio pondere.*

Sed. *Id est, quia.*

Metiuntur. *Id est, æstimant pueri per meditationem.*

Fatigatio. *Quæ ab alio scilicet inducitur.*

Sensus. *Scilicet addiscentis.*

Cogitatio. *Qua nosipsi urgemur ad disciplinas suscipiẽdas, cum scilicet adultior factus.*

Succisiua. *Id est, extraordinaria.*

Consumi. *Consenescere.*

His artibus. *Mathematicis disciplinis.*

Moduletur. *Modulos musicos componet.*

Notis. *Signis musicorum.*

Opera. *Opificia.*

Nec saltatorẽ. *Qua de re uide Gellium lib. 1. cap. 5.*

Suppeditabit. *Id est, suppetet.*

Emicuit. *Excelluit.*

Athenæ. *Excultrices omnium disciplinarum.*

Prętextimus. *Obtendimus.*

Pythagoreorum. *Disciplinarum, quæ numeris constabãt.*

Operis. *Rhetorici opificij.*

Vsum. *Aduocandi & patrocinandi.*

Sordidum. *Sordidis hominibus dignum.*

His disciplinis. *Liberalibus.*

Acquirant. *Lucra.*

Sordide. *Inhoneste.*

Quid studia referant. *Id est, quantum opum.*

Aduocationum. *Patrociniorum.*

Specta-

Spectaculis. *Inanibus rebus spectandis.*
Ineruditis. *Inciuilibus.*
Voluptatibus. *Id est, eas potissimum, quas ex gustu & tactu concipit, de quibus uide Gellium lib. 19. cap. 2.*

PETRI

MOSELLANI PROTEGENSIS, IN SECVNDVM LIBRVM MARci Fabij Quintiliani, Annotationes.

CAPVT I.

Ratio. *Rectus modus instituendi.*
Eius rei. *Eius institutionis.*
Alienas. *Rhetorum partes.*
Declamare. *Fictas causas exercēdi gratia agere.*
Idq;. *Scilicet facere, dicūt sui officij esse.*
Materias. *Causas.*
Iudiciales. *In quibus iudicis sententia expetitur.*
Cætera. *Id est, materias laudatitias et uituperatiuas.*
Satis. *Scilicet sibi esse.*
Derelicta. *Posthabita.*
Nomine. *Causa.*
Gratia quoq; his. *Quòd scilicet rem desertam non dedignati sunt excipere.*
Prosopopœias. *Personarū fictiones.*
Irrumpunt. *Id est, insiliunt.*
Opera. *Officia suadendi & dissuadendi.*
Debita. *Destinata.*
Subsidat. *Subhæreat.*

Rheto-

Rhetoricen. *Narrando, suadendo, dissuadendo, pronuntiando &c.*

Prouecta. *Progressa.*

Literaturam uocauerunt. *Vnde etiam grāmaticos ueteres, literatos uulgo appellarūt, ut ex Cornelio Nepote citat Suetonius Trāquillus in libro De claris grāmaticis, quo loco & hæc addit: Veteres, inquit, grammatici & rhetoricā docebant, ac multorum de utraq; re commentarij feruntur: secūdum quam consuetudinem posteriores quoq; existimo, quanquam iam discretis professionibus, nihilominus uel retinuisse, uel instituisse & ipsos quædam genera institutionum ad eloquentiam præparandam, ut problemata, periphrases, elocutiones, ethologias, atq; alia hoc genus, ne scilicet sicci omnino atque aridi pueri rhetoribus traderentur, quæ quidem omitti iam uideo desidia quorundam & infantia. nō enim fastidio putem. Suetonius.*

Paupertate. *Quæ scilicet literis debet contineri.*

Constitere. *Permansere.*

Primi illi. *Vt sunt Crates Mallotes &c.*

Vis eloquendi. *Nam Græcis ἑρμηνεύω, eloquor dicitur.*

Detrectet. *Non abneget.*

Opere. *Officio.*

Effecerit. *Profecerit, promouerit.*

Rudimenta. *Præexercitamenta.*

Vt theses diceret. *Thesis est deliberatio aliqua, rationis usu probata, de negotio aliquo quod in consilium uenerit: ut, num ducenda sit uxor. an bellum suscipiendum an muri renouandi. atq; id genus alia, de quibus solebant contendere.*

Cætera præexercitamenta. *Quod scilicet idem testatur Suetonius in De claris rhetoribus.*

Alia genera. *Causarum.*

Qua in parte. *Narratione.*

Plurimum. *Artificij rhetorici.*

Certa-

Certaminibus. *Forensibus contentionibus.*

Non communes loci. *Communis locus est oratio, qua bona uel mala, quæ alicui insunt amplificantur, ut contra tyrānum locus communis est: Quisquis reip. leges uiolauerit, capite plectendus esto. Hac enim oratione omnes qui legibus non obtemperant, commode uti licet. unde & nomen habet loci communis, quòd ex æquo multis quadret. Hæc Aphthonius.*

Directi. *Comparati.* Compositos. *Fuisse.*

Quæstiones. *Scilicet propositæ.*

Generaliter. *Generalibus argumentis.*

Medijs. *In intimis penetralibus.*

Hæc arma. *Id est, loci communes.*

Res poscat. *Vsus.* Quæ. *Præexercitamenta.*

Fundentur. *Artificiose.*

Aliqui. *Malo iudicio prediti.*

Festinationem. *Quæ uitio datur.*

Labor. *Scilicet puero.*

Quod. *Quam rationem docendi.*

Labor. *Præexercitando discipulos.*

CAPVT II.

Vires. *Profectus.*

Consequi. *Assequi intelligentia.*

Conspici. *Dignosci.*

Mores. *Rationem uiuendi.*

Quod. *Officium præceptoris.* Eius rei. *Officij.*

Adulti. *Matura ætate prouecti.*

Ab iniuria. *Vitiorum scilicet.*

Ferociores. *Intractabiliores.* Grauitas. *Seueritas morū.*

Licentia. *Immodica libertate.*

Præstare abstinentiam. *Vitiorum scilicet.*

Astrinxerit. *Adiunxerit, similes fecerit.*

Habeat. *Scilicet in se.* Comitas. *Affabilitas.*

e So

Soluta, *Licentiosa.* Inde, Ex *austeritate tristi.*
Hinc, Ex *comitate dissoluta.* Castigabit, *Verbis seueris.*
Minime iracundus, *Immodicus ira.*
Nec dissimulanter, *Nō tacebit ea scilicet quæ sunt emendanda.*
Simplex, *Facilis, apertus, minime inuidus.*
Assiduus, *Continuus.*
Immodicus, *Non decet tam festinare prælegēdo, quàm commeare.*
In laudandis dictionibus, *Declamationibus.*
Malignus, *Inuidus.*
Res altera, *Malignitas laudandi.*
Altera, *Id est, immodica laudatio, negligentia.*
Minime contumeliosus, *Fastidiosus.*
Referant, *Imitatione exprimant.*
Suppeditet, *Subministretur.*
Tamen uiua illa uox, *Sic Plinius lib. 2. in quadam epistola ad* Nepotem *suum scribit:* Dices, *habeo hic quos legam, non minus disertos etiam.* Legendi *semper erit occasio, audiendi non semper. multo magis, ut uulgo dicitur, uiua uox afficit. nam licet acriora sint quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronuntiatio, uultus, habitus, gestus etiā dicentis affigit. Et diuus* Hieronymus *in epistola ad* Paulinum: Habet, *inquit, nescio quid latētis energiæ uiua uox, & in aures discipuli de autoris ore transfusa, fortius sonant.* Imitemur, *Effingamus eos.*
In laudando, *Discipulos & præceptorem.*
Pendeat, *Hæreat, dubius sit.*
Humanitus uocatur, *Scilicet immerito.*
Theatralis, *Theatro digna.*
Seuere, *Grauiter.* Hostis, *Pestis.*
Effuderint, *Quicquid quoquo modo ediderint.*
Dicit, *Declamat.*

Discet

Discernent, *Discipuli iudicio præceptoris.*
Facultas, *Facilitas.* Succincti, *Parati.*
Clausulam, *Periodum.*
Excurrunt, *De sedibus suis.*
Exultatione, *Gesticulatione.*
Id mutuum est, *Muli mutuo scabunt.*
Hinc, *Ex hac consuetudine.*
Tumor, *Fastus.* Illo tumultu, *Applausu.*
In hoc, *Hanc curam.*
Dicet, *Præceptor uel discipulus.*
Moribus, *Formandis.* Vltimis, *Extremis, maximis.*
Schola, *Cœtus scholasticus.*
In hac parte, *Qua optimi quiq; præceptores eligẽdi sunt.*
Persuasio, *Fides, opinio.*

CAPVT III.

IDoneos, *Maturos.* Tanquam, *Quasi.*
Mediocritas, *Simplicitas.*
Ad suscipiendas, *Sustinendas.*
Superba, *Fastidiens.*
Qua in re, *Id est, quæstione.*
Imbui, *Statim infici, impleri.*
Eluendis, *Exuendis, eximendis.*
Onus, *Scilicet docendi.*
Prius, *Scilicet tempore.*
Error, *Falsa opinio.*
Existimant, *Scilicet parentes.*
Stomacho, *Id est, utcunq; ualente mediocri iudicio erudi tionis. Quod in corpore stomachus, hoc in animo ingenium est.*
Securitas, *Ignauia.*
Præceptores, *Mediocres.*
Prius, *Citra iudicium.*
Frequentior, *Quàm scilicet prior.*

Descendere. *Sese demittere.*

Idq́; *Quod scilicet non descendit ad minora.*

Interim. *Partim.* Inferioribus. *Rudimetis.*

Neq; possunt. *Non possunt sese demittere ad inferiora.*

Nolint. *Sese demittere.*

Non habeo. *Censeo, refero.*

Posse autem. *Scilicet inferiora præstare.*

Contendo. *Rationibus certis comprobare conor.*

Ratio. *Certus modus instituendi &c.*

Planissima. *Manifestissima.*

Eminet. *Prælucet nisi absurda quæ sequantur.*

Phidias. *Statuarius nobilissimus, cuius meminit Plinius libr. 36. capite quinto.*

Iouem. *Statuam Iouis Olympij.*

Accedunt. *Adiuncta sunt, ut multæ deorum statuæ.*

Loqui. *Quod est grammatici.*

Prudentem. *Accuratum, rerum usu doctum.*

Mensurã. *Mediocritatem.* Minuat. *Contrahat.*

Facinora. *Nugis exposita.*

Perspicuitas. *Facilitas intelligendi.*

Eriguntur. *Surrigũt sese.*

Tumidos. *Præceptores inflatos.*

Corruptos. *Infelici iudicio præditos, uel malum dicendi genus habentes.*

Genere peccantes. *Vtentes.*

Tinnulos. *Plus satis tenues & acutos in dicendo.*

Cacozeliæ. *Infelicis imitationis genere dicẽdi.*

Viriũ. *Ingenij.* Diuertunt. *Diuerticula quærunt.*

Teneros. *Imbelles.* Quod. *Scilicet dictũ à me.*

Tueor. *Ratione defendo.*

Id. *Scilicet, ut uerba meæ sententiæ sint contraria.*

Corrigentur. *A præceptore.*

Vitiosa. *Scilicet dicta uel scripta.*

Ad Phœnicis Homerici. *Nam hic Phœnix apud Homerũ sic ad Achillẽ uerba facit: Propterea, inquit, tuus pater me tibi adhibuit præceptorem, ut te docerem hæc omnia, uidelicet ut & sermone eloquens, & rebus agendis ciuilis euaderes.*

Dicere. *Eloquentem esse.*

Facere. *Rectos mores præstare.*

CAPVT IIII.

Hinc. *Posthac.* Dilata. *Prolata.*

Parumper. *Aliquandiu.* Ingressus. *Initiũ.*

Excepta. *Scilicet ea narratione.*

Fabulam. *Argumentum.*

Robustior. *Firmior, efficacior.*

Arida. *Sicca, tenuis.* Ieiuna. *Plus satis breuis.*

Inornatas. *Non uestitas uerborum copia.*

Lasciuiat. *Immodice uagetur.* Sinuosa. *Implicata.*

Descriptionibus. *Locorum & temporum, & personæ quæ fecerit, & cui personæ sit facta.*

Accersitis. *Nimium affectatis.*

Vtrunq;. *Indicare scilicet atq; lasciuire.*

Indoles. *Indicium & specimen futuræ rei.*

Læta. *Fœcunda.* Plura iusto. *Plus quàm satis est.*

Iucundioris. *Mollioris, lasciuioris.*

Corpus. *Scilicet pueri.* Astringat. *Gracilius reddat.*

Hinc. *Ex hac ubertate.* Macie. *Macilentum habitum.*

Expressus. *Declinatus.* Sicca. *Breuia.*

Ingenium. *Ingenij ubertas.* Iudicio. *Id est, per.*

Presumitur. *Antesumitur et paratur, ut sese ultra homines non audeat exundare.*

Materiam. *Scilicet orationis. alludit ad materiam lignorũ, qua fabri domos ædificant.*

Fusam. *Amplam.*

e 3 Deco

Decoquent, *Absument. Translatio à rusticis, defruta & sapam coquentibus sumpta.*

Ratio, *Quæ indies magis ac magis excrescit in pueris.*

Limabit, *Translatio à fabris ferrarijs sumpta.*

Deteretur, *Consumetur.*

Sit, *Scilicet materia.* Cælatura, *Insculptura.*

Rumpat, *Frangat.*

Apud Ciceronem, *Libro secundo de Oratore.*

Terram spectantes, *Nihil egregium conantes, propter pusillanimitatem.*

Macies, *Immodica tenuitas, & macor ille iudicio carentis.*

Vitio, *Immodicæ ubertatis.*

Virtutibus, *Rerum & uerborum copia.*

Lacu, *Torculari.*

Austera, *Acrioris saporis.*

Ferent, *Scilicet musta.* Proficient, *Meliora fient.*

Oderunt, *Scilicet studia.*

Cicatricem, *Vulneris obductum.*

Iucundus, *Comis, affabilis.*

Leuantur, *Mitigantur.*

Sunt aspera, *Translatio à Chirurgis sumpta.*

Quædam, *Scilicet uitia.*

Interponendo aliquid, *Vbi deficiunt.*

Dictare, *Prælegere.* Materias, *Argumenta.*

Imitetur, *Scilicet uerbis suis.*

Expertus sum, *Scilicet in meis discipulis.*

Deintegro, *Denuo.*

Enim, *Scilicet expertus sum.*

Quatinus, *Id est, quanto gaudent discipuli.*

Alia ætas, *Adulta scilicet.*

Lætius, *Pinguius.*

Ingenio, *Ingenij inuentione.*

Retro,

Retro, *Retrogrado ordine narrare.*

Expositionem, *Narrationem.*

Discurrere, *Narrationem.*

Cogantur, *Scilicet pueri.*

Ad gremium, *Id est, in conspectum et ad iudicium non possunt aliquid perfectum perficere.*

Memoriam, *Ratiocinando.*

Extemporalis, *Quæ ex improuiso & ex tempore.*

Expectata, *Matura aliquantulum.*

Iactatione, *Id est, pertinet ad arrogantiam & iactantiam circulatorum & circumforaneorum.*

Locus, *De paranda scilicet facilitate sermonis.*

Transibitur, *Præteribitur.*

Naturam, *Quasi sibi iam à natura esset.*

Quærimus perfectum, *Scilicet oratorem.*

Cito, *Prompte, expedite, facile.*

ἀνασκευὴ) *Id est, destructio propositæ alicuius rei in narratione. Hac autem ratione euertendæ sunt, quæ neque admodum manifesta, neque omnino (ut nunc loquuntur) impossibilia uideantur, scilicet quæ mediam quandam conditionem habeant. Conuenit autem hoc exercitationis genere primum autorem rei narratæ criminari, ac per hoc ei fidem abrogare: deinde rei ipsius expositionem adiungere, quam particulatim infirmare decet, primum quòd sit obscura, unde conficta uideri queat, quòd non uerisimilis uitio sit, fieri non potuerit neq; decuerit: si, ut aduersarius uoluit, contigisset, multa absurda inde sequi contendimus. Quod exercitationis genus omnẽ rhetoricæ artis uim in sese continere tradit* Aphthonius, *unde hæc transtulimus. Iam uero narratæ rei confirmatio* κατασκευὴ *dicitur, quæ cõtrarijs rationibus est tractanda.*

Aegeria, *Nympha.*

Græcis historicis, *Vnde & nugator homo dictus est* Herodotus, *& fabulator* Diodorus. *Vide* Plinium.

Inde. *Post hæc genera exercitationis.*

Formatur. *Instituitur.* Inde. *Ex hoc opere.*

Modum. *Mensuram quandam.*

Laudare claros uiros. *Tertia pars rhetorices continetur genere demonstratiuo.*

Hi. *Loci communes.*

Generali tractatu. *In quo non nominantur personæ.*

Adulter cæcus etc. *In quos declamamus.*

Pro luxuria. *Id est, in defensionem insanæ prodigalitatis.*

Defenditur. *Scilicet in scholis.*

Theses. *Positiones.* Comparatione. *Collatione.*

Militaris uiri. *Equitis.*

Posterior. *scilicet locus, iuris periti an militaris uiri laus maior.*

In causa. *Quam Cicero dixit pro Murena contra Seruium Sulpitium iurisconsultum.*

Illæ. *Theses.*

Deliberatiuum genus. *Quod potissimum locum habet in senatu &c.*

Genus. *Scilicet causarum.*

Coniecturam. *Iurisperiti hodie præsumptionem appellant.*

Armata Venus. *Lactantius libro institutionum 1. capi. 20. de Venere calua ac armata sic loquitur: Vrbe à Gallis occupata, obsessi in Capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta fecissent, ædẽ Veneri caluæ consecrarũt. à Lacedæmonijs fortasse didicerant, deos sibi ex euentis fingere: qui cũ Messenios obsiderent, et illi furtim deceptis obsessoribus egressi, ad diripiendam Lacedæmoniã cucurrissent, à Spartanis mulieribus fugati sunt. Cognitis autem hostium insidijs, Lacedæmonij sequebãtur. his armatæ mulieres obuiam longius exiuerunt, quæ cum uiros suos cernerent parare se ad pugnã, quos qui putarent Messenios esse, corpora sua nudarunt. At illi uxoribus cognitis, & aspectu in libidinem concitati, sicut erant armati, permisti sunt utiq; promiscue.*

nec

nec enim uacabat discernere. Propter huius facti memoriam ædē Veneri armatæ ac simulacrum posuerunt. In hanc Venerem Politianus epigramma Græcum reliquit lōge uenustissimum, quod extat in epistolarum uolumine, ni fallor, quarto.

Cupido puer. Reddit Propertius harum omnium rationem his uersibus:

Quicunq; ille fuit, puerum qui pinxit amorem,

Quorum hoc ultimum est:

Nec quisquam ex illo uulnere sanus abit.

Emblemata. Proprie ea dicūtur, quæ uarij coloris in sternendis pauimentis interseruntur, ueluti tessulæ, etiam colores diuersi uestibus intertexti, emblemata dicūtur Græca origine, quasi tu dicas iniectamenta, à præpositione ἐν, quod in significat, & βάλλω, quod iacio.

Quærere. Scilicet omnino. Exequi. Præstare ratione.

Voluntatem. Scilicet eorū, qui sibi hæc finxerunt.

Genus. Scilicet exercitationis.

In officijs. Ciuilibus.

Actis. Actionibus forensibus.

Promptu. Ad manum semper.

Extemporales. Non præmeditatæ, non ante præmissæ.

Quo, Facto. Facies, Natura.

Quomodo, Scilicet possint.

Altercationibus, Partis aduersæ.

Rogare, Examinare. Tractantur, Vsu ueniunt.

Tanto ante, Multo. Prosequi, Exprimere.

His oratoribus, Pauperioribus.

Fastidium, Tædium. Repositi, Bis cocti.

Supellex, Parata rerum copia.

Deprehensa, Oppressa. Audientium, Iudicum.

Pudorem, Scilicet moueant.

Ambitiosos, Honoris cupidos.

Proprie, *Versantis in ipsa causa.*
Eum locum, *Communem.*
Insertum, *Ipsi causæ.*
Applicitum, *Quoquo modo, uel ui adductum.*
Vel, *Scilicet mouet pudorem.*
Arcessunt, *Attrahunt.* Nasci, *Sua sponte oriri.*
Desideratur, *Id est, uehementer quæritur ad causam.*
Quidam, *Oratores.* Quamlibet, *Quantum licet.*

Legum laus, *Lex autem est, inquit Aphthonius, inuentū quoddam & donum deorum, aut decretum ciuitatis. Hanc commendabis tot ferè rationibus, quòd sit legitime lata, quòd sit iusta, utilis, quòd possit obtineri recte: totidem modis contrarijs uitupe randa est lex eadem.*

Iure ciuitatum, *Ius est, inquit Vlpianus ex Celso iurisc̄o sulto, ars boni et æqui. Huius studij duæ sunt positiones, publicum & priuatum. Publicum est, quod ad statum rei Romanæ pertinet. Priuatum est, quod ad singulorum utilitatem. Sūt enim quædam publice utilia, quædam priuatim. Et publicū ius in sacris sacerdotibus consistit. Quod hic sacrum uocat Fabius ius, non habebat legum rogandarum morem.*

Vel hęc, *Loca ex quibus argumēta trahunt causæ nostræ.*
Euagari, *A proposito, quod erat de exercitamentis primis apud rhetorem.*

Operibus, *Officijs rhetorices.*
Suffecturas uires, *Id est, pares.*
Suasorijs, *Actionibus.*
Controuersiis, *Iudicialibus litibus.*
Exercitatio, *Legis uituperandæ & laudandæ.*
Consuetudinem, *Propter scilicet longam.*
Iure, *Scilicet municipali.*
Decretis, *Proprijs.*
Apud Græcos, *Maxime Athenienses.*

Iudi-

Iudicē, *A quo examinaretur de legitima latione legis.*
Vtroq;, *Et Græco & Romano.*
Certa, *Certis finibus circunscripta.*
Laudem, *Scilicet iuris.*
Genera, *Species trigintasex.* Eam, *Legem.*
Quæri, *Dubitari in legum latione.*
Omnibus, *Scilicet iuribus.*
Clodij, *Scilicet iure dubitabatur, aut dubitari potest.*
Rogationes, *Scilicet iure.*
Quod, *Scilicet ius rogationis.*
Varium, *Varijs modis tractatur.*
Trino nundino, *Triduo quo nundinæ celebrātur. Erat mos Romanis nūdinis leges ferre, ut rusticæ tribus per occasionē nundinarum & ipsæ ad rogationem adessent.*
Idoneo, *Quo legem ferre non licebat.*
Intercessiones, *Contra impedimenta & contradictionē aliorum tribunorum & magistratuum.*
Legitimis, *Id est, requisitis ad legem, uel legum ceremonijs.*
Manentium, *Consuetudine approbatarum.*
Sed hæc, *Reprehendere leges.*
Vitium, *Scilicet legis.* In rebus, *Scilicet quæritur.*
Partes, *Scilicet reprehendendi.*
Vtilitas, *Legis.* Natura, *Naturali ratione.*
Tempore, *Ratione temporis.*
Obtineri, *Recipi à consuetudine.*
Reprehendi in hoc, *Scilicet exercitationis genere.*
Vtriusq;, *Totas aliquādo, nūc partem legis solere reprehendi.*
Fallit, *Me latet.*
Perpetuum, *Vt perpetuo durent.*
Honoribus, *Alicui scilicet deferendis.*
Qualis Manilia fuit, *Hæc à Manilio rogata, quæ decernitur imperium ipsi Cn. Pompeio Magno.*

Imperijs, *Decernendis.*

Ciceronis oratio, *Pro lege Manilia.*

Constāt, *Leges Honorariæ.* Qualitate, *Aestimatione.*

His, *Exercendi rationibus.* Facultatem, *Copiam.*

Assumpta, *Scilicet mutuo.* Ratione, *Modo.*

Argumentatione, *Comprobationibus argumentorum.*

Materias, *Conficta causarum argumenta.*

Dicere, *Tractare in scholis.*

Phalereum, *Tempore Demetrij Phalerei, ex cuius oratione Cicero dixit Athenas redoluisse.*

Alio libro, *Forte in eo libro, qui ē De causis corruptæ eloquentiæ, qui non extat.*

Hoc, *qđ uidelicet declamādi ratio sit instituta à Demetrio.*

Nituntur, *Firmantur.*

Cicero, *In epistola quadam ad Ticinium.*

Plotius fuit, *De hoc Plotio Gallo, Cicero apud Suetonium de claris rhetoribus sic dicit:* Equidē *memoria teneo, pueris nobis, primum Latine docere cœpisse P. Plotium quēdam: ad quem cum fieret concursus, quòd studiosissimus quisq; apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere: continebar autem doctissimorum hominum autoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse.*

CAPVT V.

INterim, *Dum eò peruenimus.* Quantū, *Scilicet cōmodi.*

Susceptos, *In disciplinam, ad scholas.*

Quod, *Genus rudimenti.*

Sentientibus, *Iudicantibus nobis.*

Longa, *Inueterata.* Robusti, *Eruditiores.*

Laborem, *Tædium prælegendi.*

Nostrū, *Maiorū suorū, qui nō fueramus usi prælectione.*

In posterum, *Posteris meis.*

Legentibus, *Orationes Demosthenis uel Ciceronis.*

Præ-

Præire, *Iter ostendere.* Prælectio, A *præceptore.*
Pueri, *Auscultantes.* Vim, *Naturam.*
Officium, *Dignitatem.*
Virtutes, *Elegantiorum rerum & uerborum.*
Eius, *Rhetoris.* Valdius, *Magis. alij ualidius legũt.*
Laborẽ, *Tædium.* Gremium, *Instar nutricum.*
Deseruiant, *Indulgeant.* Libri, *Eius.*
Quadrata, *Quadratum Latini scriptores illud dicere solent, quod habilissimum atq; proxime ad perfectionem tendit, quẽ admodum corpus quadratum apud geometras, secũdam perfectionẽ habet ab orbiculari. Sic apud Græcos Simonides Lyricus poeta, ut citat Plato, uirum bonum τετράγωνον, id est, quadrangulum uocat. Et Cornelius libro Medicinæ secundo, corpus quadratum in homine dicit esse habilissimum, quod uidelicet neq; nimis obesum turgeat, neq; ualde gracile uiribus & robore deficiat: sed quod medio sese modo habeat, sitq; pectorosum et neruosum, et hoc quoq; modo canes quadrati apud Columellam dicuntur.*
Cuiusquisq; etc. *Græcismus est.*
Lectorem, *Orationis.* Pronuntiationi, *Actioni.*
Tum, *Scilicet sic lectore constituto.*
Causa, *Vel iudiciali, deliberatiua, uel demonstratiua.*
Otiosum, *Quod non peculiarẽ rationem & usum habeat.*
Pati. *Ferre scilicet in oratione quæ sic prælegitur.*
Inuentione, *Argumentorum.*
Elocutione, *In uerbis lectis uel non lectis.*
Fides, *Verisimilitas in hoc narrando.*
Deinceps, *Scilicet admonerẽ debet præceptor.*
Crebra, *Densa.*
Argumentatio, *Explicatio argumentorum.*
Inspiret, *Intonet, penetret in animos audientium.*
Asperitas, *Acerbitas.*
Maledictis, *Tortis in aduersarium.*

Iocis, *Interspersis.* Affectibus, *Mouendis.*
Loquendi, *Aceruo uerborum.*
Vbi, *In qua orationis parte.*
Virtus, *Immutatio, quæ Græcis dicitur μείωσις.*
Speciose, *Cum decoro.* Figura, *Forma loquendi.*
Lenis, *Mediocris.* Quadrata, *In quadrum redacta.*
Prauitate iudicandi, *Infirmitate.*
Humilia, *Inefficacia.* Rectus, *Purus.*
Deflexa, *Detorta.* Partium, *Honor.*
Leuatisq́;, *Crispis.* Capiuntur, *Delectātur.*
Acu, *Calamistro.* Securitas, *Negligentia.*
Perfluent, *Peruenient usq; ad aures.*
Displicebit, *Scilicet omnibus quæ dixerim.*

CAPVT VI.

Historiæ maioris est autor, *Dubiū non est, quin hoc ad Sallustium referendum fit, cuius autoritas & in historia grauitas, longe plus* Liuio *celebratur, et ab Augustino & à diuo* Hieronymo: *tum & distichon quoddam circunfertur, quod* Romæ *etiam ante* Martialis *secula in laudem eius decantatum est:*

Hic erat, ut perhibent doctorum corda uirorum,
Romana Crispus primus in historia.

Obtineri, *Scilicet à præcipientibus & discentibus.*
Autor maior, *Sublimior.*
incipientibus, *Scilicet artem rhetoricam tractare.*
Maiores, *Infirmiores.* Videbatur, *Scilicet pueris.*
Floridius, *Picturatius.*
Genus autorum, *Vt est Plinius Iunior.*
Primarū ætatum, *Quæ per naturam florent, & succo quodam naturali turgent.*
Optimos, *Scriptores,* Ciceronem, Demosthenē, Herodotum.
Candidissimum, *Vt Herodotum, id est, nitidissimum, expolitum,*

litum, uenustatum.

Expositum, *Intellectui peruium.*

Perfectus, *Aliquantum eruditione.*

Apertus, *Expositus.* Tum, *Deinde.*

Quemadmodum Liuius præcipit, *Plinius legendũ erit dubio procul, quando constat ex Iuniore Plinio libro Episto. 3. maiorem Plinium sex uolumina conscripsisse, in quibus inquit Plinius iunior, Oratorem ab incunabulis & instituit & perficit.* Vide *Fabium lib. 10. capit. 1. qui Liuium legis.*

Simillimus, *Ita quoq; debet sequi lectionem.*

Horridi, *Ob antiquitatem.*

Vim, *Vehementiam.* Elocutione, *Verborum delectu.*

Tum, *Eorum seculo.* Huic, *Priori uitio.*

Lasciuiæ, *Nimiæ ubertatis & quasi licentiæ.*

Lasciuiæ flosculis, *Notat dicendi genus nimio translationũ & allegoriarum, tum & incisionum usu fractum, & plane uariegatione quadam picturatum atq; effœminatum.*

Deliniantur, *Demulceantur.*

Firmis iudicijs, *Robustis ingenijs.*

Periculum, *Aleam corruptionis.*

Solida, *Constans.* Deterso, *Amoto.*

Cultus, *Immodicus uerborum ornatus.*

Assumatur, *Decerpatur.*

Et nouos, *Suaserim legendos.*

Virtus, *Eloquendi.* Genus, *Rationem.*

Eligere, *Scilicet ex recentioribus etiam uetustioribus.*

Tutius, *Sine periculo.* Erratur, *Tutius cum priscis.*

CAPVT VII.

Materias, *Argumenta.*

Dicendum, *Declamandum.*

Diuisione, *In capita declamationis conficienda discipulo.*

Dirigere,*Ordinare.* Implebãt,*Materias propositas.*

Lineas, *Primam quandam effigiem declamationis diuisionibus ostendissent: translatione à pictoribus sumpta, qui docturi discipulos, solent ducere rudes lineas, quibus discipuli tandem se exerceant.*

Declamationes,*Discipulorum.* Tractabãt,*Examinabãt.*

Locos,*Declamationis, qui difficiliores esse uidebantur.*

Excolebant,*Exornabant.* Vtrunq;,*Institutum.*

Tantum,*Id est, solum.*

Lapsos,*Digressos à recto iustoq; itinere.*

Emendationem, *Quæ sequeretur declamationes.*

Auribus,*Non etiam stylo, scriptura.*

Diuisionem,*Ordinationem materiæ in sua capita, quam magister præscribit.*

Stylum,*Scripturam.* Perferunt, *Traijciũt.*

Reprehendentem,*Scilicet ea quæ sunt omissa.*

Viuaciores,*Generosiores.* Morib⁹,*Corruptis.*

Repugnant,*Obiurgationi.*

Recta,*Scilicet in declamatione discipuli.*

Vtraq; ratio,*Vtrunq; propositum.*

Præformata, *Prius exposita.*

Vires,*Facultatem ingenij, exercitationis.*

Exemplum,*Præeuntis præceptoris.*

Vestigia,*Rationes.*

Viribus,*Propria ingenij facultate.*

Adminiculo,*Porrigentis manum.* Permitti, *Credi.*

Sibi,*Id est, suis ipsorum uiribus.*

Ne mala,*Scilicet inducti.*

Alienum laborem,*Præceptoris.*

Præcedentes, *Præsilientes.*

Expertas,*Comprobatas.*

CAPVT VIII.

Mutan-

MVtandum, *Delendum.*
Aetatibus, *Primis, quas omnes septem* Hippocra*tes in septem singulos distribuit annos.*
Studere, *Perficere.* Profectus, *Scilicet studiorum.*
In hoc opere, *Scribendi.* Ea cura, *Ediscendi.*
Complectendo, *Cum complectuntur.*
Huius generis, *Ediscẽdi scilicet.*
Intra se, *In animo.* Sentientes, *Aliud agentes.*
Compositione, *Structura.*
Figuris, *Scilicet sententiarum & uerborum.*
Quæsitis, *Affectatis.* Sermone, *Confabulatione.*
Causis, *Agendis.* Conciliant, *Parant.*
Fructum, *Dulcedinem.*
Elimauerint, *Emendauerint, & ad formam quandam perduxerint.*

CAPVT IX.

IMmerito, *Sine ratione.* Notare, *Obseruare.*
Quò, *Ad quam artem, professionem.*
Quod, *Scilicet tãtam uarietatem esse ingeniorũ.*
Composuerint, *Adornauerint.*
Deinde, *Post hanc rationẽ.* Doctrina, *Ratione instituẽdi.*
Propria, *Insita ingenij bona.*
In idem, *Disciplinarum genus.*
Palæstrę, *Luctandi artis.* Gymnasiũ, *Exercitium.*
Pueris, *Studiosis palæstricæ.*
Certamini, *Generi certationis.*
Sagaciter, *Accurate.* Limato, *Exacto.*
Ita, *Scilicet tradunt illum.*
Singulis, *Disciplinis.* Prouehatur, *Iuuetur.*
Eminet, *In quo quisq; per naturam polleat.*
Adiuta, *Promota.*
In diuersa, *In naturæ suæ cõtraria.*

f Aptus

Aptus. *Scilicet per naturam.*
Quod. *Scilicet iam à me dictum.*
Libera. *Absq; periculo.* In parte. *Id est, ex.*
Receptas. *Vsu comprobatas.*
His. *Scilicet ingeniorum proprietatibus.*
Historiæ. *Scilicet olim scribendæ.* Compositus. *Aptus.*
Hæc discrimina. *Ingeniorum.*
Palæstricus. *Doctor palæstræ.* Quod. *Genus.*
Sacrorum. *Rerum comprobatarum.*
Destinabitur. *Dicabitur.*
Foro. *Contentionibus forensibus.*
Partē. *Scilicet disciplinæ.* Operis. *Rhetorici opificij.*
Natura. *Scilicet felix per se.*
Corrupt⁹. *Infelici ingenio.* Tumidus. *Turgidus fastu.*
Inciderit. *In scholam nostram.*
Detrahere. *Fœcūditatem.* Timore. *Ingenij.*
Adijcere. *Scilicet aliquid ad bona naturæ.*
Naturam pugno. *Immutandam censeo.*
Sed. *Scilicet opinor.* Cessat. *Abest, tardū est.*
Præcipiti. *Festinabando.* Natura. *Ingenio.*
Sanè sit. *Scilicet me permittente.*
Ducantur. *Scilicet præceptione.*
Melius. *Felicius.* Contigerit. *Discipulo.*
Liberalior. *Felicior & dignior.*
Libero. *Homini generoso.*
Necesse est. *Euenire in tanta ingeniorū uarietate.*
Ea. *Scilicet diuersa.*
Cura. *Diligentia & præceptoris & discipuli.*
Eminebit. *Per naturā.* Exēplo. *Scilicet palæstræ.*

Pancratiasten. *Luctatorem atq; pugilem. ut est πλκτικὴ, id est, percutiendi ars, ex qua hodie nata est ars gladiatoria. Tūc & disci iactitandi exercitatio in usu erat, Et qui his omnibus cer* ta-

tatim generibus ualebat, πένταθλ@ *dicebatur:qui autem pugilatoria uicisset,pancratiastes nominabatur.id quod colligi potest ex libro primo Rhetoricorum Aristotelis.*

Calce.*Scilicet protendere.*

Nexus.*Brachiorum et crurum implicationes.*

Certaminis.*Pancratij.* Erit.*Scilicet discipulus.*

Possit.*Scilicet efficere.*

Maxime. *Scilicet per naturam.*

Alterum.*Cauendum est.* Trans. *Scilicet aliquem.*

Docebitur.*In palæstra.* Ab eo.*Disciplinæ genere.*

Vtetur.*Palæstræ præceptor.*

Partibus.*Certaminum.* Illum.*Discipulum.*

Quorum. *Luctæ & pugnæ.*

Quanto.*Quasi dicat,maxime, infinitis partibus.*

Satis.*Felicissimo oratori.*

Presse.*Acute & breuiter.* Subtiliter,*Tenuiter.*

Aspere.*Inæqualiter.*

Phonasco.*Exercitatori uoculationis,id est,suauioris pronuntiationis. Sic enim Suidas exponit* φωνασκεῖν, *feliciorem & suauiorem pronuntiationem exercendo reddere, origine sumpta* ἀ φωνὴ *uox,&* ἀσκέω *exerceo.*

Acutis.*Eleuatis.* Medijs. *Temperatis.*

Grauibus.*Depressis.*

Imo.*Principio.* Ad summum.*Finem.*

Neruis.*Omnibus eius partibus.*

CAPVT X.

NOn minus. *Tardius,segnius.*

Cœtus.*Consessus.*

Charissimi. *Præceptori & discipulo.*

Studio.*Accurato.*

Dociles.*Faciles ad docendum.*

Neutrū. *neq; doctrina præceptoris,nec docilitas discipuli.*

Confertur, *Conficitur.* Sulcus, *Ductus aratri.*
Præmollitus, *Aratro præscissus & imbre cõspersus.*
Fouerit, *Contexerit.*

CAPUT XI.

SPonsiones, *Quæ frequẽtissimæ sunt in causis, et sunt certi quidam contractus de re aliqua, quæ fieri debeat uel non fieri, firmanturq; sponsa ex promissa aliqua pœna, si uel fiat, uel non fiat. Sic apud Plinium libr. 33. Cleopatra Aegypti regina sponsionem fecit cum Antonio, si non centies sestertium, hoc est, centies mille sestertiorum unica cœna absumeret.*
Operibus, *Exercitationibus primis.*
Declamandi, *In ficta causa orandi.*
πανήγυρις) *Collectio populi, conuentus. Panegyrici, dicuntur orationes, quæ hominibus in hoc aduocatis, in laudem uel principis, uel reipublicæ, uel etiam alterius rei, magna olei iactura primum scribuntur, deinde ad populum recitantur. In quo genere extat panegyricus Helenes titulo Gorgiæ rhetoris, et Traiani principis, à Plinio iuniore habitus. Verum omnium maxime in hoc argumẽti genere excellit Isocrates, uelut testatur Cicero in Bruto.*
Veritati, *Id est, imitatur omnino formã ueri officij oratoris.*
Plerisq;, *Græcis scriptoribus.*
Virtus, *Gratia.*
Iucunditas, *Exornatio perpetuæ prosæ.*
Meditatione, *Exercitatione.* Eò, *Propterea.*
Docentium, *Scilicet peruerse. id est, uitiata est culpa docentium male.*
Licentia, *Immodica lasciuia.*
Materiæ, *Argumenta quæ tractabantur in declamatione.*
Veritati, *V sui, quẽ nomine ueritatis hic accipit.*
Magos, *Incantationes magicas.*
Tragicis, *Scilicet personis & nouercis.*
Sponsiones, *Interpacta.* Hæc, *Argumenta.*

The-

Themata, *Fabulosas positiones.*
Expatiētur, *In amœniores locos fabularum.*
Materia, *Scilicet lasciua.* In corpus, *Pinguescant.*
Erit optimum, *Vt scilicet sic in corpus eant.*
Stulta, *Plus satis ridicula.*
Cedēdum, *Huic opinioni, quod scilicet pertractare permittemus pueros.*
Adipes, *Pinguedinem, saginā orationis.*
Deprehendetur, *Obseruabitur.* Operis, *Opificij.*
A forensibus causis, *Quæ ferè in foro tractantur.*
Exercitatio, *Ratio declamandi.*
Præparare, *Scilicet exordio.*
Nullus, *Scilicet unquam in foro.*
Pronuntiaturus, *Sententiam laturus.*
Otiosa, *In nullum usum comparata.*
Ad consuetudinem, *Declamandi.*
Nominibus, *Scilicet adiectiuis, ut iudicis, testis.*
Perplexæ, *Inuolutæ, dubiæ.*
Actus, *Ductus, in quibus plus sudoris sit exhauriendū.*
Quæ, *Scilicet ignorata sic à nobis.*
Per alia, *Genera exercitationum primarum.*
Ostentationem, *Iactationem ingenij.*
Inclinari, *Scilicet eam à ueris causis forensibus.*
Quales, *Cuius generis.*
Panegyricos, *Vt Gorgiæ, Isocratis atq; aliorum.*
In hoc, *Vt ostenderemus nostram artem.*
ἐπιδεικτικὸν) *Ostentatiuū.* Nitoris, *Cultus immodici.*
Sine arte, *Scilicet pronūtiatio ipsorum, si sic dicerent ut nos fabulamur.*
Imitatio, *Naturæ.*
Decore, *Persona quadam histrionica.*
Finxerimus, *Propter usum forensem omnino.*

Sumimus, *Tanquam certa ad precationem.*
Requirant, *Tanquam omissum à nobis.*
In transitu, *Obiter.*

CAPVT XII.

Hinc, *Post hæc, deinceps.*
Pars artis, *Quæ scilicet uersatur in præceptis.*
Priora, *Scilicet arte à nobis præscripta.*
Quosdam, *Malo iudicio præditos.*
Limine, *In ipso operis ingressu & uestibulo.*
Sed, *Scilicet qui.* Natura sua, *Ingenij sui felicitate.*
Exemplo, *Imitatione.* Noëma, *Sententia.*
Theodoreus, *Id est, imitator in dicendo Theodori Gadarei, qui insignis eloquẽtiæ doctor fuit. quemadmodum indicat Fabius lib. 3. cap. 1. inter scriptores artis rhetoricæ.*
Apollodoreus, *Imitator disciplinæ Apollodori Byzãtij, de quo & ipso est eodem loco apud Fabium.*
Parmularius, *Id est, profiteor artem faciendarum palmularum. Sunt autem parmulæ breuiora scuta, quibus ictus aduersarij excipimus.*
Porro hi, *Scilicet artem contempserunt.*
Exclamauerunt, *Declamationibus extulerunt.*
Igitur, *Scilicet illi negligentiæ patroni.*
Nec, *Scilicet dicunt.*
Probatione, *Argumentis ordine positis.*
Rebus fictis, *Quæ scilicet cadunt in declamationem.*
Cuius rei, *Id est, quarum sententiarum.*
Periculo, *Quasi ex tẽpore, cũ iam dicẽdo uires ingenij periclitemur, & ostentemus non sine periculo, si res infeliciter cadat.*
Cogitando, *Excogitando quæ dicere uelit.*
Magnum, *Scilicet declamationis decorum.*
Vltro, *Non ex arte.* Nonnulli, *Contemptores artium.*
Destinant, *Concipiunt.*

No-

Nota, *Vulgatiora quàm fuerant priora.*
Rationis, *Instituti sui.* Causas, *Totas.*
Locos, *Aliquos.* Corpori, *Toti causæ.*
Vnde, *Ex quo exercitationis uitio fit.*
Commentarijs, *Collectaneis.* Congerunt, *Conuerrunt.*
Elidunt, *Eiaculantur.* Nam et, *Scilicet ita elidunt.*
Barbari, *Sæpe etiam stultus fuit opportune locutus.*

CAPVT XIII.

SEqui, *Ex priore opinione.*
Inerudit, *Artibus non instructi.*
Opinionem, *Quòd inerudit sint ingeniosiores.*
Rixam, *Cum duo, tres'ue manum unà conserunt.*
Indocti, *Nulla eloquentiæ arte insigniti.*
Luctator, *Qui luctandi prouinciam sumit.*
Incumbit, *Inclinat sese.* Inuasit, *Apprehendit.*
Ab his, *Vulgaribus.* Hic, *Luctator imperitus.*
Illum, *Gladiatorem existentem.* Mollis, *Delicatus.*
Diuisio, *Distributio rerum, uerborum & argumentorum.*
Rudia, *Nondum artificis manu tractata.*
Politis, *Arte elaboratis.* Compositis, *Ordinatis.*
Maledicus, *Homo gaudens conuicijs.*
Libero, *Magna cum libertate animi dicente.*
Effusus, *Immodicus in uerborum & rerum copia, ut Apuleius in Asino aureo.*
Litigatoris, *Clientis.*
Libentissime audiunt, *γελωτοποιὸς, artifex risus.*
Elocutione, *Id est, delectu uerborum.*
Perdite, *Supra modũ res uerbis attollere conatur, adeo ut dũ nimium intendit, aliquoties causam ipsam rũpat & perdat.*
Nimium, *Immodicum.*
Raro, *Euenit ut grãde aliquid inueniat.*
Et, *Scilicet dum grande aliquid inuenit.*

Vitia, *Scilicet quæ inde sequuntur.*
Pensat, *Rependit, æquat.*
Copiam, *Rerum scilicet & uerborum.*
Omnia, *Quæcunq; in mentem ueniunt.*
Electio, *Rerũ & uerborum.* Accedit, *Adiũgendum.*
Docendi, *Plane exponendi.* Recedunt, *Imperiti.*
Argumentorum, *Probationum.*
Frigus. *Segnitiæ, tarditatis.*
Corrupta iudicia, *Vt iudices corrupte iudicantes cẽsent.*
Quærunt, *Petunt, spectant.*
Eminent, *Effulgent in oratione ineruditorum.*
Vt libet, *Hominibus.*
Detrahere, *Copiæ uerborum & rerum.*
Limam, *Artificium.* Detrahit, *Doctrina.*
Minus, *In homine inerudito.*
Hi, *Ineruditi.* Emugiunt, *Eboant.*
Anhelitu, *Frequenti.* Collidere, *Cõplodere.*
Circulum, *Id est, concionem populi & uulgi.*
Pullatum, *Pullis uestibus utentem.*
Actum, *Gestum quendam proprium.*
Colori, *Habitui.*
Obseruatione, *Continuo in eodẽ tenore consistente.*
Ratione, *Arte.* Tulit, *Instigauit.*
Tumultuẽtur, *Dicendo.* Quãdo, *Id est, quia.*
Deprecati sumus, *Precibus amouimus.*
Finem, *Dictis nostris.* Desinere, *Ab orando.*
Talia, *Præcepta artis.*
Otium, *Scilicet quod summus assecuti à foro & scholis.*

CAPVT XIIII.

IN arte, *Scilicet tractanda, tradenda uel discenda.*
Præceptorum, *Regularũ.* Vt quasi, *Tanquam.*
Conscriptas, *Constitutas.*

Qua-

Quale.*Esse debet præcipitur.*
Deinde.*Scilicet præcipitur.*
Propositio.*Argumentorum.*
Excursio.*Digressio,quæ ἔκφρασις Græce dicitur.*
Tum.*Præcipitur in hac arte.*
Cæteraq́;,*Vt sunt argumentatio,confirmatio, conclusio, refutatio.*
Quæ.*Scilicet sic ex ordine tradita.*
Quidam.*Qui scilicet nullius sunt cōsilij,hoc est,iudicij.*
Iussis.*Tanquā legislatione.*
Præscripta.*Artis scilicet.*
Causis.*Scilicet nouis,quotidie emergentibus.*
Consiliū.*Iudicium rectū,ut aduertat quid quo loco quadret.*
Rerum.*Agendarum.* Dirigat.*Ordinet in hostem.*
Frontem.*Principium aciei.*
Promoueat.*Vt promineant aduersus hostes.*
Pro cornibus.*Ante cornua peditum.*
Ratio.*Ars,modus.* Licebit.*Scilicet per occasionem.*
Mutabitur.*Hæc ratio.* Asperitate.*Densitate.*
Mutabit.*Hanc rationem,fortasse rectissimam.*
Hostium genus.*Ab armatura diuersum.*
Cuneis.*Oblique ordinatis militibus.*
Auxilijs.*Subsidijs.*
Legione.*Lectissimo militum numero. inde enim legionem dictam esse, primum trium militum milium numero, autor est Varro, libro de uita populi Romani 3.*
Vtiq́; procœmium.*Scilicet sic præcipitur.*
Breue an longius.*Scilicet sit commodius.*
Figurā.*Vt per apostrophen,prosopopœiam &c.*
Continua.*Perpetua.* Recta.*Suo ordine facta.*
Causæ.*Quotidie emergentes nouæ.*
Itē'q;.*Docebūt nos causæ.* Sancta.*Decreta sunt.*

Plebiscita, *Plebiscita apud Au. Gellium ex Capitone lib. 10. capit. 20. leges sunt quas plebes, non etiam populus accipit, rogante tribuno plebis. Rogatio autem, omnis iuris omniumq́; legũ quasi fons & origo est, quod uidelicet nihil proferatur, nisi per rogationem, id est, interrogationem.*

Quis modus, *Scilicet fit.* Excogitauit, *Per obseruationes.*

Vtile est, *Vt scilicet artes praescribantur.*

Autoritatibus, *Praeceptionibus.*

Actum, *Actionem.* Deceat, *Sese & causam.*

Statuis, *Expressis aere.* Habitus, *Faciei lineamenta.*

Discobolos Mironis, *Disci iactator. expressit enim statuarius hominem in disci iactu miro artificio intentum, etiam supra uires: de qua re est apud Pliniũ lib. 34. cap. 8* Porro *exercitij genus erat apud ueteres, maxime Graecos, disci iactus: inde erat discus lapis grauis & rotundus, sed paulo planior. nam* βάλλω, *iacio significat, inde* Δισκόβολος. *Meminit huius Iulius* Pollux, *& Lucianus in quodam dialogo.* Status, *Incessus.*

Corporis, *Ita formati, ut est à natura institutũ.*

Sit, *Scilicet in picturis.* Et, *Scilicet sint.*

Rigens, *Non flexum.* Flexus, *Membrorum corporis.*

Motus, *Qui expressus pictura & statuaria.*

Vultu, *Exprimendo.* Species, *Varietates.*

Cursu, *Expressa sunt ut currere uideantur.*

Incumbunt, *Inclinant sese.*

Distortum, *A naturali membrorum ordine alienum.*

Artis, *Cuius est exprimere etiam nixus, ut Plinius habet.*

Difficultas, *Exprimendi illud quod uolumus.*

Delectationem, *In oratione.*

A recto, *Naturali institutione.* Speciem, *Habitũ corporis.*

Antigoni, *Regis Lacedaemoniorũ.* Operienda, *Tegenda.*

Cithnius, *Nam oriũdus erat ex oppido Cithnio, quod in Arcadia Plinius collocat & Stephanus.*

Co-

Coloten Teium, *Ex Teio insula oriundum, nobilem pictorem, cuius Plinius meminit libr.35.capit 8.*
Iphigeniæ, *Puellæ, filiæ Agamemnonis.*
Chalcantem, *Sacerdotem.*
Consumptis, *Omnibus expressis.*
Vultum, *Plane tristem.*
Huic, *Operi Timãtis.*
Parum, *Non pro dignitate.*
Genus, *Præceptionum.*
Quicque, *Vnumquodq;.*
Interim, *Dum eò perueniamus.*
Technicorum, *Eorum qui omnino artem sequũtur. à τέχνη, quod Græcis artem sonat: unde τεχνικὸς, artificiosus. quo uocabulo etiam Cicero in Bruto usus est.*
His, *Præceptionibus.*
Per funes ingredientium, *Funambulorum.*
Stratum, *Factum, paratum.*
Torrentibus, *Impetuosis fluminibus.*
Compendio, *Commoditate.*
Opus, *Rhetoricæ.*
Tradita, *Apud rhetores.*

CAPVT XV.

Sed non omnia, *Non possumus omnia Latina facere.*
Ne illos, *Græcos omnia sequuntur.*
Nostra. *Latina, Romana, ut est dictator, consul.*
Hæc interpretatio. *Oratoria, oratrix.*
Essentia, *Qua uidelicet reddidit οὐσίαν Græcam, cuius interpretationis mentionem & Fabius faciet libro tertio, ubi decẽ summa genera rerum ab Aristotele tradita pertractantur. Porro Boethius Seuerinus fugiẽs duritiam Plautinæ interpretationis, substantiam dicere maluit, quod hodie philosophorum scholæ potissimum sequuntur, etiamsi Capnion libro De uerbo mirifico tertio, eius hanc interpretationem ut impropriam reijcit & refutat. Propria est translatio rhetorices in oratoriam.*

Sic. *Eadem ratione uocis.*

Talis est. *Tam generaliter significat oẽs bene dicẽdi partes.*

Intellectum. *Acceptionem.*

Appositum. *Nomen adiectiuum, epitheton.*

Piratica. *Qua utũtur piratæ, id est, prædones maris. ab eo scilicet qui hanc latrocinandi artem inuenerit, piratæ dicti.*

Rei substantiã. *Rem quæ significatur nomine substantiæ.*

Rhetoricæ. *Vt scilicet possimus commode uertere, quẽadmodum grammaticen in literaturam.*

Indecora. *Inepta, dura.*

Cum M. Tullius. *Intelligit hoc loco Fabius libros Ciceronis de inuentione, quos dubio procul ipse autor Rhetoricorum inscripsit, aut De arte rhetorica, quemadmodum in emendatioribus codicibus & hodie legitur. Ridiculum autem est, quod quidã ex hoc loco conati sunt astruere, libros rhetoricorum ad Herennium scriptos, Ciceronis esse, quũ multis argumentis constet, etiã ex præfatione operis sumptis, alterius mediocris cuiuspiã fuisse.*

Cauillationis. *Falsæ reprehensionis.*

Disciplinam. *In rationẽ quandã disciplinæ præscribi.*

Summa *Summum officium.*

Sequentia. *De artifice & opere.*

CAPVT XVI.

Qualitate. *id ẽ, bona'ne sit an mala, ars'ne an exercitatio*

Verborũ. *Scilicet quibus definiatur.*

Dici. *Putãt, ut est Gorgias apud Platonem.*

Volunt. *Vt est Marcus Cicero, & Socrates apud Platonem.*

Laude. *Ab honestate.* Vsum. *Exercitium.*

Scientia. *Quæ semper est certissima.*

Virtute. *Quæ semper est honesta.*

Artam. *Præceptis cõclusam.* Apposite. *Accõmodate.*

Frequentissimus finis. *Definitio fermè ab omnibus posita.*

alio

τὴν δύναμιν. A' δύναμαι possum.

Opinio. Ratio hæc definiendi.

Isocrate. Cuius domus officina dicendi in uniuersa Græcia dicebatur.

πειθοῦς) Persuasionis. πειθὼ apud Græcos ꝑsuasio dicitur.

δημιουργὸν) Artificem, opificem.

Declaratione. Expositione huius Græcæ definitionis.

M. Cethegum. Antiquissimum apud Romanos oratorē, ut Gellius libro 2. Cicero in Bruto & Cato maior autores sunt.

In libro. Nam inscriptus est Gorgias, siue de rhetorica.

Id ferè. Quod scilicet Isocrates dixit.

Illius. Gorgiæ. Sic autem apud Platonem Gorgias loquitur: Opus rhetorices est persuadere posse dictione, & in foro iudices & senatu consultores, & concione auditores, & in alio cœtu quisquis fuerit ciuilis. Quibus Socrates sic respondet: Nunc mihi (inquit) uideris proxime, cuiusmodi ars sit rhetorice, declarasse, nam quātum ipse intelligo, persuasionis opificē eam dicis.

Suadæ. Deæ persuasionis.

Medullam. Florem, in his uersibus:

— Dictus ollis popularibus olim,
Qui cum uiuebant homines, atq; æuum agitabant,
Flos delibutus populis, & Suademedulla.

Hos enim uersus Ennianos de M. Cethego citat Cicero in Bruto, et Gellius lib. 12. cap. 2.

Pluribus locis scripsit. Porrò declarationis huius uberiorem rationē tractauit Angelus Politianus doctissime capite quodam Miscellaneorum.

Rhetoricis. De inuentione. nam in præfatione uoluminū De oratore, puero sibi eos libros rudes & impolitos excidisse ingenue fatetur. Verum in his ipsis libris uerba Ciceronis de rhetorice sic se habent: Officium eius facultatis uidetur, dicere apposite ad persuadendum: finis, persuadere dictione.

Autoritas, *De quo Cicero in De oratore.*

Dictat, *Scilicet nobis persuasionem in animo.*

Cicatrices, *Vestigia uulnerum.* Populi, *Aspectatis.*

Elapsum, *Aufugisse.* Phrynen, *Scortũ nobile.*

Hyperidis, *Discipuli Isocratis, nobilissimi oratoris, cuius Cicero in Bruto meminit.*

Periculo, *Imminentis damnationis.* Finis, *Definitio.*

Idem, *Quod scilicet esset uis persuadendi.*

Dicendo, *Dictione.*

Coactus, *Disputationis tenore & progressu.*

Theodectes, *Discipulus Isocratis, rhetor nobilis, de quo plura Gellius, & qui quoq; certauit ad Mausolæum.*

Est creditum, *Traditur.* Interim, *Partim.*

Corruptores, *Scilicet boni, uel uitiatores, stupratores.*

Absunt, *Vt meretrix, adulator, corruptor.*

Apollodorus, *Byzãtius, scriptor artis rhetoricæ.*

Oratorem, *Oratoris artem.* Fortunæ, *Euentui incerto.*

Dicit, *Libro 1. ad Theodecten.* Inueniendi, *Perspicit.*

Persuasibilia, *Quæ morem persuadere possunt.*

Supra diximus, *Quod uidelicet alijs conuenit q̃ oratoribus.*

Quæ, *Inuentio rerum persuasibilium.*

Hermogene, *Quem penè M. Tullius Cicero expressit in libro de Inuentione.*

Addita his, *Suprà dictis.*

Circa res omnes, *Quorum opinionem Crassus apud Ciceronem in De oratore imitatur.*

Ciuiles, *Vt est Platonem Gorgias.*

Subiecisse, *Subiecta esse.*

Persuasibile, *Ad persuasionem aptum.*

Idem, *Rhetoricen uersari circa res omnes.*

Non orator ut adulator, *Infinitum est nomen, ut nõhomo apud dialecticos.*

Pul-

Pulcherrimæ. *Rhetorum, oratorum.*

Persuadendi, *Idem faciendi.* Docendi, *Scientiam faciẽdi.*

Solicitius, *Curiosius.* Videndi, *Perspiciendi.*

Contumeliosus, *Quæ cadunt in deliberatiuum & iudicia le genera causarum.*

Demum, *Solum.* Excludi, *Omitti.*

Certe, *Sine controuersia dictum sit.*

Laudatiuã totam, *Totum demonstratiuũ genus causarum.*

Cautius definiuit, *Rhetoricen.* Hoc, *Definitionem eius.*

Iudicatrix, *Collatrix.* Secundum, *Iuxta.*

Itemq́ꝫ, *Scilicet cautius definiuit.*

Quibus, *Definitionibus.* Ille, *Finis.*

Videndi. *Perspiciendi, iudicandi.*

Sibi, *Rhetoricæ.* Persuasione, *Assensu.*

Habitu, *Gestu.*

Mille alia, *Dicta sunt de rhetorica.*

Eisdem, *Superiorum definitionum uerbis.*

Materia, *Subiectio.*

Scientiam, *Certis demonstrationibus cõstantem.*

Artẽ, *Coaceruationẽ præceptionum & regularũ quarũdam.*

Vsum. *Experientiam, practicam.*

τριβὴ) *Quasi attritio, contritio &c.*

Athenęus, *Nobilis scriptor Græcus, cuius opera adhuc extãt, ad cuius imitationem Gellius & Macrobius scripserũt, sed is longe felicius. Non multũ ab hoc fine Athenæi abest T. Castritij sententia, qui apud Gelliũ Noct. Att. lib. 1. ca. 6. de rhetore sic uerba facit: Aliter, inquit, censor loqui debet, aliter rhetor. Rhetori concessum est sententijs uti falsis, audacibus, subdolis, captiosis, si modo uerisimiles sint, et possint ad mouẽdos animos hominum qualicunq; astu irrepere. propterea turpe esse ait rhetori, si quid in mala causa destitutum, atq; impugnatum relinquat. sed hunc unà cũ alijs satis refutat Fabius noster.*

Hoc

Hoc totum. *Volumen Platonis.*

Volumina. *Vt Phædrum, atq; De legibus, in quibus etiam de arte rhetorica differit.*

Euoluunt. *Perlegunt.*

Peritiam. *Experientiam.* ἐμπειρία *Græce dicitur.*

Alio loco. *In eodem paulopost libro.*

In hoc libro. *Cuiusmodi est liber, de quo Fabius hic agit, quanquam hodie iuxta Trasilli Platonici ordinationē, inscriptionis uerbum aliud est, etiam si à Fabiano titulo non admodum diuersum. nam ἀνατρεπτικὸς præscribitur, id est, euersiuus nimirū quod in eo libro falsa rhetorum sententia ineuitabilibus argumentis euertatur, reijciatur, refutetur &c.*

Cauillatricem iustitiæ. *nam quemadmodum partim ex Gellio, partim ex Basilij Magni epistolis ad Libanium rhetorem constat, pleriq; erāt eo seculo rhetores, ut Protagoras nominatim à Gellio citatus, qui profitebātur eiusmodi artem, quæ causam inferiorem re ipsa, uerborum lenocinijs redderet superiorem: & uicissim superiorem, uerbis adeo deprimeret, ut inferiorem faceret. Quatuor partes ciuilitatis ponit Plato in Gorgia. duæ corpus, reliquæ animum spectant: iustitia scilicet, scientia, medicina & exercitatio, quæ in omni rep. bene morata esse debent, autore eodē.*

Simulacrū. *Imaginē falsam.* Ciuilitatis. *Ciuili facie.*

Corporis. *Scilicet probe curandi.*

Medicinam. *Rationem medendi.*

Duas. *Partes ciuilitatis.*

Animo. *Curando assignat Plato.*

Mangonum. *Artificum. sunt autem mangones, qui emebant & reuendebant tam homines quàm equos.*

Fuco. *Factitio colore.*

ἐλεγκτικοὺς) *Redargutorios, reprehensiuos.*

Vocant. *Platonici.*

Præcipiendum, *Id est, docendum fuit.*

Com-

Compositi.) *Dialogi Platonici.*

δογματικοὶ) *Doctrinales, decretorij, à δοκέω δόξω, in futuro, quod uidere opinariq; significat, Inde δόγμα decretū, doctrina.*

Exercebatur) *In usu erat.*

Talem) *Quartam partem adulationis.*

τοῦτον.) *Hoc modo, ad hunc modum quo uos administratis.*

Honestam) *Virtute prædītam.*

Disputatio) *Socratis.*

ὁυκοῦν) *Necessarium rhetoricum hominem iustum esse, iustū autem scilicet hominem, necesse est uelle iusta facere.*

Ad quod) *Dictum Socraticum.* Ille) *Gorgias.*

Polus) *Gorgiæ discipulus.*

Calore) *Temeritate.*

Inconsideratior) *Audacior.*

Illa) *Supradicta.*

Simulacro) *Particulæ ciuilitatis.*

Tum) *Postea Polo fatigato excipit sermonem.*

Producitur) *Vi argumentationis adducitur.*

τὸν μέλλοντα) *Debentem. Recte Rhetoricum fore iustum, ergo oportet esse scientem iustorum.*

Appareat) *Manifestum sit.*

Phædro) *In Dialogo quem scripsit de pulchritudine honestatis, nimirum φαῖδρὸς per se pulchrum significat.*

Aliter) *Si non putasset æque rhetoricam bonam.*

Scripsisset) *Plato.*

Quæ) *Scilicet illa scribere.*

Inuectus) *Disputatione. sua.*

Nam & Socrates) *Accusauit Miletus Socratem apud iudices, quod iura uiolaret, per hoc quod deos ex instituto maiorum, in ciuitate susceptos, non existimaret, sed aliud nouum quoddam dæmonium introduceret, quemadmodum Plato indicat, & cum illi pœna mors decerneretur, orationem*

quam ei Lysias scripserat, laudauit quidem, quod bona et præclara esset, uerum sibi eam non conuenire. Percontanti igitur Lysiæ, *cur si bona esset ei non conueniret? respondit:* Et *indumenta speciosa esse possent, neq; tamen mihi conuenire* . Porro *quemadmodum plerisq; locis testatur* Plato, *erat omnino hæc popularibus magis argumentis instructa, quàm ueris, & Philosopho dignis.*

Lysias) *Orator suauissimus, secundum post Platonem obtinens locum.*

Litigatoribus) *Litigantibus apud iudices.*

Ita) *Hac ratione.* Fraus) *Dolus.*

Iure) *Lege.*

Quo pacto) *Socrates & Lysias alijs orationes conscripsere, uide* M. T. Ciceronem *in* Bruto.

Ideo) *Scilicet factum esse.*

Superioribus) *Infamantibus officia rhetorum.*

Petit) *Venatur.*

Veri) *Credibile.*

Conscientia) *De iusta scilicet causa.*

Instrumenta) *Præcepta artis rhetoricæ.*

Nequitiam) *Oratorum, uictoriam tantum petentium, & non conscientiam.*

Viderint) *Perquirant.*

Opinionis) *Scilicet praua.*

Ciuilitatem) *Scientiam rerum ciuilium.*

Cicero) *Primo rhetoricorum, cuius hæc sunt uerba: Quare haud oratoriam facultatem in eo genere ponemus, ut eam ciuilis scientiæ partem esse dicamus.*

Philosophiæ) *Partem scilicet esse dixerunt.*

Substantiæ) *Essentiæ.*

Virtutes) *Ornatus, elegantias.*

Mores) *Rectos.*

Chrysippi) *Sophistæ.*

Ductus)*Tractus.*

Cleanthe) *Philosopho Stoico,quem præceptorem Chrysippus habuit.*

Plures)*Finitiones.*

Quæstiones)*Quæ tractantur in rhetorica.*

Oporteat)*Deceat,rectum sit.*

Alligat)*Astringit.*

Exitum)*Dubium fortunæ euentum.*

Illi)*Scriptores.*

Coercent)*Scilicet Rhetoricam.*

Anguste)*In angustias.*

Persequi)*Scilicet scripto.*

Ad quod)*Ad quem finem,finitionem.*

CAPVT XVII.

ORandi uiribus) *Sic exercendi ingenij gratia, Picus Mirandula iusto pene uolumine barbariem defendens, eloquentiam insectatur, idq; potissimum efficit eloquẽtiæ uiribus: unde huic potissimum ab Hermolao Barbaro, & abunde responsum est Apologia.*

Quidam)*Maligno iudicio præditi Rhetores.*

Indignissimum)*Absurdissimum.*

Orationis)*Eloquentiæ.*

Fraude)*Dolo.*

Pro falsis.*In defensionem causas falsas habentibus.*

Comici ueteres.*Græci quorum est princeps Aristophanes, qui à quibusdam Socratis accusatoribus ingenti pecunia persuasus, in calumniam Socratis totam scripsit comœdiam, cui titulus, Nebulæ,in qua Socrates nubes, atq; id genus alia deos facit,& profitetur.*

Meliorem facere quis possit. *Quam professionem & Protagoræ tribuit A.Gellius li.5.cap.3.sicutet Laërtius.*

Græcorum. *Vt Periclis,qui eloquentiæ uiribus fretus,ty*

rannidem in Athenienses, alioqui liberos exercuerit, et de Romanis Gracchis duobus.

Gracchi) *Sic Cicero in psona Quinti Sceuolæ ad Crassum loquitur lib. 1. de Oratore: Sempronius, inquit, Gracchus, homo prudens & grauis, haudquaquam eloquens, & sæpe aliâs, & Censor saluti Reipublicæ fuit: At eius filij Tiberius & Caius, omnibus uel naturæ, uel doctrinæ præsidijs ad dicendum parati, cum ciuitatem patrio consilio, uel auitis armis florentissimam accepissent, ista præclara ut tu ais ciuitatum gubernatrice eloquentia rempublicam dissipauerunt, unde alibi Cicero optat tandem fuisse in administranda republica mentem ipsorum, quanta fuit uis in utroq; dicendi.*

C. Flaminius) *Flaminius consul, homo temerarius, contra auspicia profectus, signis militaribus, quæ tolli non poterant effossis, & ab equo quem conscenderat, in caput deuolutus, insidijs ad Hannibalem, cicumuentus, & seipsum et pulcherrimum perdidit exercitum, apud Thrasymenũ lacum, autor est Liuius XXII. lib.*

Similia) *Meliorem causam peiorem facere, & ediuerso.*

His) *Iam dictis argumentis.*

Adijciunt) *Aduersarij.* Status) *Conditionis.*

Eoq́3) *Propterea adijciunt.*

Expulsam) *Legibus Lycurgi eorum principis, uelut testatur Xenophõ in lib. quẽ scripsit de republica Lacedæmoniorũ.*

Vbi) *In quibus Athenis.*

Affectus) *Iudicem ad misericordiam, iram, inuidiam, atq; id genus alia concitare, quod, ut scribit Aristoteles Rhetoricorum lib. 1. in iudice affectus mouere ad causam non pertinet, et multo minus ad actorem, cuius officium saltem sit, fidẽ facere, aliquid factum esse, uel non factum, futurum, aut non futurum: sed reus ipse misericordiane dignior, an supplicio sit, id totum arbitrio iudicis relinquendum statuit: quare laudat uehementer eas resp. in quibus legibus cauetur iudicem affectibus peruer-*

peruertere, tractatq; hanc quæstionem doctissime, prudentissiméq;: unde pleraq; excerpsit in lectiões suas Ludouicus Cælius, libro nono, cap. 13.

Quæ quidem) Id est, quæ ratio.

Si procedit) Quod uidelicet abutentium uitio damnandæ sint artes.

Dux) Scilicet fuit Gracchi tribuni plebis, qui cum plebem legibus agrarijs contra senatores commouisset, á senatu interfectus est. Porró sediriosum Saturnini tribunatum coërcuit C. Rabirius autoribus patribus, uelut testat Suetonius in Cæsare, & M. Cicero in Bruto.

Glauciæ magistratus) Post natos homines improbissimus extitit C. Seruilius Glaucia: is prætor eodem die, quo Saturninus Tribunus plebis, publice est interfectus, num plebem contra patres armaret.

valetudinis) Aduersæ.

Procumbunt) Procidunt.

Excudatur) Fabricetur.

Militi) Pugnaturo.

Deformem) Pudendam.

Diremisset) Resecuisset.

Pyrrhi pacem) Pyrrhus rex Epirotarum, rei militaris expertissimus, cum traiecto exercitu in Italiam magnis cladibus Romanos iam affecisset, iniquis & duris conditionibus Romanis pacem proposuit, quam illi cum parum abfuisset quin accepissent, Appius Cæcus tum lecto grauiter decumbens, sese in Curiam deportari iussit, ac ibi dicendi uiribus Pactam Pyrrhi pacem disuasit atq; diremit.

Solem, lunamq;) Subindicat hoc loco Fabius noster quorundam Platonicorum sententiam, qui etiã animalia quædam statuebant immortalia, ut solem & lunam & reliquas stellas. Verum hanc sententiam, quanquam forsan parum intellectã, Aristoteles pariter & theologi refutant, decernentes omnia animalia esse mortalia, nec stellis, aut mũdo etiam ipsi aliquid

animalia esse mortalia, nec stellis, aut mundo etiam ipsi aliquid animæ inesse. Sed hæc altioris sunt disputationis.

Aspernamur. *Hac ratione.*

Contra agrarias. *Leges agrariæ erant, quibus decernebatur agros ex hoste captos populo uiritim per triumuiros distribui debere. Hæ leges subinde à* Tribunis *plebis promulgabantur: sed* M. *Cicero in contrarium tanta grauitate orare solebat, ut etiã eis ipsis actionib⁹ populi fauorẽ emeritus fuerit.*

Popularis. *Grata populo.*

Catilinæ. *Coniurantis contra remp.*

Toga. *Orando in foro.*

Supplicationes. *Gratiarum actiones diuis faciendas.*

Honor. *Supplicationum faciendarum pro aliquo.*

Oratoribus dignitas *Nam post imperatoriam dignitatem, ut indicat* Cicero *in* Bruto, *orator summam dignitatem obtinebat.* Vnde Cicero *ibidem de* Seruio Sulpitio *Iurisconsultorum optimo, detrectante officiũ oratoris, sic scribit:* Maluit *enim in secunda arte, hoc est iuris ciuilis prudentia, esse primus, quàm in prima, hoc est, oratoria facultate secundus.*

Aliter. *Non alia arte.*

Populus. *Cœtus.*

Commota. *Persuasa.*

Astringerent. *Obnoxios facerent.*

Claritas. Fulgor: *hoc idem de uarietate diuina* Lactãtius *lib. 1. Inst. &* Augustinus *lib. 4. de doctrina Christiana.*

Quæruntur. *In dubio sunt.*

Summam. *Finem.*

Persuadendi. *Qualicunq; opere intelligendi.*

Obuio. *In promptu, in procinctu.*

Rationem. *Principalem.*

Fulgurare. *Oratione: Sic enim Aristophanes Comicus de* Pericle *dicit:* Fulgurabat, *ac tonabat. & dicendo uniuersam*

com

commouit Græciam: Cuius rei mentionem facit erudite Plinius iunior Epistolarum libro primo, fermè in fine.
Socios. *Communes possessores.*
Quod. *Promere posse loquendo, quod in animo habeas.*
Quandam. *Etiam non perfectam.*
Moliri. *Extruere, conari.*
Texere. *Continuare.* Fœtus. *Pullos.*
Excludere. *Incubando.*
Quantulum adiuuat. *Parum admodum.*
Cultu. *Exornatione.* Parte. *Negotiorum.*
Amicos. *Ab incursu aduersariorum.*
Intellectu. *Opinione omnium hominum.*
Pericli. *Principi Atheniensium.*

CAPVT XVIII.

Finis) *Scilicet disputationis.*
Expatiari. *Ab instituto digredi.*
Voluptati) *Ingenio meo.*
Quod) *Rhetoricen esse artem.*
Dicat) *Primo libro rhetoricorum.*
Studijs. *Affectibus proprijs.*
Stoici. *Vt Chrysippus.*
Peripatetici. *Vt Aristoteles, & Demoritus et Phalereus.*
Tractandam. *Disputatione excutiendam.*
Exercere. *Periclitari.*
Polycratem. *Rhetorem.*
Busyrim. *Tyrannum Aegypti, qui homines ad aram mactare consueuerat.*
Clytemnestram. *Adulteram uxorem Agamemnonis, quæ in mariti necem cum Aegystho conspirauerat, quam & perfecit, ut testatur Homerus cum alibi, tum Odyss. lib. primo.*
Socratem. *Integerrimæ ac laudatissimæ uitæ uirum.*
Naturalem. *A natura insitam.*
Quod. *Rhetoricen esse obseruationem.*

Antonius.) *Vt seruiatur personæ decoro.*

Diſſimulator.) *Negauit se artem didiciſſe.*

Opinionem.) *Quòd non ſit ars rhetorica.*

Deprecentur) *Precibus mala auertere conentur.*

Cauillationes) *Falſas reprehenſiones.*

Fiat) *Oriatur.*

Semper) *Omni ſeculorum memoria.*

Thyſiam & Coraca) *primos præceptores artis bene dicendi.*

Orationem) *Artificioſam.*

Huius rei) *Eloquentiæ.*

Laboramus) *Solicite perquirimus.*

Præceptorē Phœnicem) *Adhibitum Achilli illuſtrãdo.*

Oratores) *Vt Neſtorem Pyliorum principem, cui mediũ et temperatum genus dicendi attribuit Homerus, ſi ſiſtatur iudicio Ciceronis, & Fabij in 10.*

In tribus ducibus) *Menelao, cui tenue attribuitur filum orationis: & Vlyſſi, cuius orationem hybernis niuibus, copiæ ſcilicet & facit ſimilem Poëta, Iliados 3. etiam ſi in primo ex Neſtoris ore melle dulcior fluit oratio*

Iuuenes) *Græcos quod in 14. Iliad. Homerus habet, ubi in funere Periclis ſtatuitur eloquentiæ præmium iuuenibus.*

Achillis) *Apud Homerum libro 16.*

Conſummauerit) *Perfecerit.*

Initia) *Omnium artium ſemina, quæ natura indita eſſe probat fuſius Plato multis rationibus in Memnone.*

Salubrium) *Rerum naturalium.*

Contrariorum) *Inſalubrium.*

Experimentis) *Id eſt, uſu, unde Plinius: Sunt eius generis medici, qui ab experimentis, quibus totam artem tribuebant ἐμπειρικοὺς nominarunt, id eſt, experimentorum profeſſores.*

Deligauit) *Id eſt, Ligatura demulſit, curauit.*

Febris) *A febrire priſca uoce, id eſt, feruere.*

Rationem) *Quare scilicet faceret.*
Fabrica) *Architectura.* Modo) *Arte.*
Loquitur) *Quomodocunq;, tum incultis illis seculis.*
Fatentur) *Fateri possint.*
Quo) *Responso.*
Illud) *Argumentum.*
Didicerit) *Scilicet dicere.*
Ad cuius rei) *Argumenti.*

Demadem) *Oratorem nobilem apud Athenienses, cuius pater nauta fuit, à quo ipse Demades non scholis Rhetorum, sed remis est adhibitus, autor Suidas.*

Hypocriten) *Actorem fabularum, siquidem Græcis ὑποκρίνομαι significat simulo, & eam personam repræsento, à qua ipse sum alienus: nam actores ipsi fabularū aliquoties Iro pauperiores, repræsentant personā Agamemnonis, aut regis, quo factum est, ut qui quoquo modo aliud præ se ferant quàm debent, hypocritæ dicantur.*

Falso) *Non uere.*
Hos) *Demadem & Aeschinem*
Pater eius) *Lysanias nomine, ut Suidas testatur.*
Genus) *Exercitationem.*

Potissimum) *Dicendi genus est, quod non admodum ad superiora respondere uideatur, quod, ut ait M. Cicero: Vsus & exercitatio omnium magistrorum præcepta superat.*

Argumenta) *Contra Rhetoricen, quæ aliud in se nil habent, nisi subtilitatem & argutiam quandam cauillandi.*

Aristoteles) *Reliquit enim librum singularem de arte rhetorica, quem amici cuiusdam nomine, Lertio autore inscripsit Gryllum.*

Ei) *Rhetoricæ.*

Ciuilitatis) *Ciuilis scientiæ, nimirum eam partem politices, quæ affectus & hominum mores tractare & formare pollicetur intelligi.*

Multa) *Argumenta.*
Critolaus) *Philosophus, Peripateticus cuius Laertius meminit.*
Agnon) *Scriptor, cuius Suidas meminit.*
Fidem) *Ipse se indignum fide, & suspectum reddidit.*
Epicuro) *Contra Rhetoricam sentiente.*
Hi) *Rhodius, Epicurus,* Agnon.
Locis) *Sedibus dialecticis argumentorum.*
In infinitum) *Ne non sit finis huius disputationis.*
Ex materia) *Subiecta.*
Aiunt) *Aduersarij nostri.*
Quæ) *Opinio.*
veris) *Quæ tantum facere debebunt quantum uera.*
Sibi ipsi) *Scilicet uerum quod falsum est.*
Falsis.) *Verorum causa.*
Inclusus) *Circunseptus inter oppidum Casilinum & Calicolum montem, ut narrat historiam Liuius libro tertio tertiæ Decadæ.*
Sarmentis) *Romanis.*
Montes) *In Caliculum, supra quem præsidium Romanorum erat, & hoc stratagemate Hannibal cœpit.*
Habuit) *Quod scilicet mulier esset.*
Falsam) *Fallitur.*
Offudisse) *Imposuisse, & falsum pro uero obtulisse.*
In causa Cluentij) *Aulus Cluentius ueneficij reus erat.*
Recessisse) *Caua esse.*
Aiunt) *Accusatores rhetoricæ artis.*
Finem. *Benedicere esse rhetoricæ artis.*
Euentum) *In alea fortunæ.*
Notum) *Prouerbium, Erasmus in Prouerbijs & hoc inter adagia recenset, putatq; Hemistichium esse ex ueteri quopiam poëta, sed ignoto, est certe mensura dimidiati Heroici: dum clauum rectum teneam, modo officio meo fungar.*

Pter

Petit) *Spectat potissimum.*

Vim. *Immodicam pœnam.*

Summam. *Finem.*

Rationem. *Iuxta præscripta artis.*

Excidet. *Abierit.*

Actu. *Diligenti actione.*

Effectum. *Persuasionis.*

Illud. *Argumentum.*

Artes. *Expertos.*

Finem. *Scilicet suum.*

Nescire. *Quando scilicet consecuta suum finem sit.*

Quorum. *Scilicet falsum dicere, & affectus mouere.*

Ratione. *Id est, cũ salutare est illis apud quos fit, sic Orator causam pietatis agens, in adiutoribus mouerit affectus, scilicet odium peccatorum, & amorem uirtutis, profecto in omni laude dignus, nedum non turpis erit.*

Concessum. *A' Platone in libro de mendacio.*

Aliquando. *Cum salutare est his, quorum gratia mendacium dicimus, sic enim sentit* Plato, *& hanc opinionem etiam Origenes in Omelijs editis in epistolam Pauli ad Galatas sequitur:* Et Hieronymus *hac parte* origenem *sectatus, etiam in Petro & Paulo mendacium, hoc est, simulationem & dissimulationem interpretatur eo loco* Pauli, *ubi legalium ciborum gratia ipse Paulus sese restitisse in faciem Petro dicit: Quanquam Augustinus ex huius quæstionis occasione contentionẽ penè cum* Hieronymi *clauo repercussus, postea destitit, uelut indicant epistolæ supra hac re ab utroq; scriptæ.*

Aequitatem. *Sententiæ proferendæ.*

Imperiti. *Iudices causarum.*

In hoc. *Propter hoc.*

Fallenti. *Salubri mendacio.*

Mihi. *Oraturo.*

Conci

Concilium)*Cœtus senatorum.*
Inuidia)*Apud iudices.*
Præsumpta)*Vel bona de malo, uel mala de bono.*
Eloquētiæ)*Arti ipsi.*
Mobiles)*Instabiles prosunt, siue falsa siue uera.*
Ex eo)*Loco scilicet.* Hæc)*Scilicet dicunt.*
Dicenda)*In oratione.*
Per hoc)*Non erit rhetorica.*
Vtraque)*Hæc argumenta.*
Propositis)*Argumentis.* Illa)*Rhetorica.*
Componuntur)*Contendunt, committuntur.*
Ars)*Digladiandi scilicet. armorum erit scientia.*
Componitur)*Committitur.*
Naualibus)*Naumachijs.*
Imperatoria)*Erit ars: nam duobus apud iudicem contendentibus oratione, cum alter persuadet, opus & finem suū consequitur, etiamsi aduersarius ad hunc finem nō pertingat: nō ergo est sibi cōtraria, cum per eam alter persuadeat, alter nō, nam hic defectus non artis ipsius, sed eius qui non plene didicisset, aut arte abuteretur, quærentur ab utroq; credibile saltem, quoniam contraria Philosophis autoribus quæ sunt eodē genere posita, maxime distant: ut sub colore album & nigrum contraria sunt, quoniam maxime distant, & æqualiter sub genere collocantur: flauum aūt & album non sunt contraria, quod non maxime distent.*
Frequentissime)*Defendenda sit.*
Sciantur)*Certissime teneantur per causas.*
Opinione)*Quæ iam falsa, iam uera est, & iudices nesciant an sint certa.*
Nihil)*Pertinet.* Ignem)*Vt Heraclitus*
Aquam)*Vt Thales.*
Quatuor elementa)*Vt Empedocles.*
Nec sciunt)*Ant sint uera quæ dicunt.*

Inse-

Insecabilia) *Atomos, ut Democritus & Anaxagoras.*
Res) *Naturales.*
Distantias) *Interualla, ut Astrologi.*
Terræ) *Vt Cosmographi.*
Probationum) *Argumentorum.*
Sed) *Obiectio.*
Verisimilia) *Quoniã eiusdẽ facultatis est ferè quæ sunt uera, & quæ uerisimilia, autore Aristotele, 2. Ethicorum.*
Cleanthes) *Philosophus Stoicus, locus à definitione*
Nihil non) *Omnia.*
Inspectione) *Contemplatione.*
Ab ea) *Dialectica, ut testatur Aristoteles in libris Rhetoricorum, ubi utriq; eandem materiã assignat, nempe res omnes, & nihil determinatum, imò addit quod Rhetorice cũ Dialectica conuertatur, & recurrat, quod & Zeno indicauit cum dixit: Dialecticen & Rhetoricẽ utranq; esse manum, sed Rhetoricen uelut extensam, Dialecticam autem uelut clausam, ut citat in Bruto.*

CAPVT XIX.

AEstimatione) *iudicio.*
Astrologia) *Ratio tractans motus & interualla syderum.*
Actum) *Corporis.* Intellectu.) *Intelligentia.*
Rei) *Syderum cœli, quæ artium ratio θεωρητική, contemplatiua, à θεωρέω diuino, contemplor.*
Agendo) *Consistunt.* Hoc) *Agendo.*
πρακτική) *Actiua, effectiua, à πράττω, ago.*
Effectu) *Consistunt elaboratione.*
Operis) *Scilicet sui.* Quod) *Opus.*
Finem) *Artis.* Poëticen) *Factiuam.*
Qualis) *Cuiusmodi, cuius generis.* Hoc) *Opus*
Ita) *Quod scilicet actiua, sit scientia.*
Cæteris.) *Effectiuis ac factiuis.*

Res)*Rhetorica.* Impeditus)*Orando.*
Medicus)*Definit esse.*
Secretis)*Domesticis,priuatis,quæ ad solem non feruntur.*
Pura)*Syncera propter conscientiam.*
Actiuæ. *Vitæ effectiuæ.*
Opus)*Conscribendarum historiarum.*
Ex tribus)*Contemplatiua,actiua,effectiua.*
Vsus) *Vtilitas.* Hoc) *Administratiua.*
Rei)*Artis actiuæ.*

CAPVT XX.

Quæri. *Dubitari uulgo.*
Conferat. *Momentum adferat.*
Quod. *Scilicet disputare,inquirere.*
Vtroq́ꝫ. *Et naturæ felicitate,& doctrinæ cura.*
Referre.*Interesse.*
Hoc loco. *Quomodo interpretamur hanc quæstionem.*
Vtrilibet. *Vel naturæ uel doctrinæ præceptioni.*
Alteram. *Si consideres naturam,*
Per se. *Sine doctrina.* Valebit.*Efficiet.*
Doctrina. *Præceptione.* Natura.*Felici.*
Ex pari. *Aequaliter .i. si simul æstimentur per se priuata cultore.*
Praxiteles) *Nobilis statuarius, cuius meminit Plinius libro 34. cap. 8.*
Rude) *Inelaboratum.*
Parium marmor) *Aduectum ex Paro insula, de quo marmore uide Plinium lib. 36.*
Idem) *Marmor.* Expolisset) *Exculpsisset.*
Plus) *Scilicet ingenij.* Natura) *Hominis.*
Fingitur)*Excolitur.*
Materia) *Subiecta.*
Precium) *Aestimatio.* Summa) *Insculpta materiæ.*

CAPVT XXI.

MEdijs) *Quibus quispiam abuti potest: Sola enim uirtute ipsa abuti non possumus, alijs omnibus rebus secus: Aristoteles libro tertio politicorum; & primo rhetoricorum.*

Secus) *Inutiles.*

Virtus) *Qua nemo abuti potest.*

Compluribus) *Vt Phalereo Demetrio.*

Illud) *Genus facultatis.*

Ratione) *Certo modo artis.*

Sine literis) *Sine cæteris artibus, liberalibus, citra quas nō constat ars dicendi.*

Fames) *Paupertas rerum.*

κακοτεχνίαν) *Malam artem.*

Multos) *Id quod Cicero in Gracchis usuuenisse demonstrat; quorum eloquentia in id fuerit comparata, ut rempub. maiorū consilijs, magis felicibus quàm eruditis stabilitam, euerterent. Adde etiam quod flagitiosissimus quisq; olim eo bono magis magisq; polluit, ut testantur historiæ Rom.*

In acum) *Foramen acus.*

Sine frustatione) *Ictu nōn fallente.*

His ergo) *Inutilem operam anxie in res non ita magni momenti collocantibus.*

Dissimilimas ueritati) *Cum longè secus ex rhetorum præceptis agere conueniat: quibus enim modis assequemur, ut ueras causas, atq; ob id serias cum dignitate tractemus, nisi antea circa declamationes ueluti tyrocinia exuerimus?*

Instituere conamur) *Ab ipsis incunabulis.*

Bono uiro conuenit) *Inter dicacitatem, & eam quam Salustius loquentiam, et eloquentiam Fabius uel maxime interesse existimat, quod prior illa in Catilinas, aut si qui sunt magis pestilentes, cadat: Altera uero, quæ uirtutis nomine censentur, non nisi in bonum uirum.*

Philosophi) *Quib' peculiare est res introspicere et uerbis*

de

de ijs non quibuslibet, sed ex præscripto loqui: cũ oratori interim liberum sit suis uti pigmentis, remq́; tanquam digito obiter ostendisse.

Consonare sibi) *Vix est quod grauis uiri, qui idẽ sapiẽs uideri uelit, dignitati æque repugnat, ac dictorũ factorumq́; inconstantia, adeo ut inuenias qui experiundorum animorũ causa non alia censura utantur, q̃ si perpetuus sit quidam bene consultorum cõsensus. Nihil interim prohibet declinare de uia atq; sententiam palàm mutare, si id rei honestas, antea parum cognita, suadeat.*

Quædam semina) *Nam Cicero omnium uirtutum animis humanis inesse semina, id est, scintillas quasdã dixit, quæ ad maturam frugem tum demum uenirent, cum studio, perpetuaq́; exercitatione ex altissimis tenebris producerentur.*

Honestorum & turpium peritus) *Ob id in primo de oratore Cicero philosophiam moralem adeo necessariam censuit, oratori, ut cum sine hac affectus moueri non possint, tũ uirtutum laudes, uitiorumq́; uituperiũ, in quod sæpe orator, ita poscente argumento diuertit, nullo modo tractari possit.*

CAPVT XXII.

Materiam rhetorices.) *Seorsim quidã uerba materiam statuerunt, alij rem, atq; in utranq; partem est acriter satis certatũ antiquitus:* Nos uero *uerba ipsasq́; res materiam artis rhetoricæ nominamus:* Hæc M. T. *Cicero de inuentione uel rhetoricorum, uel commentariorum in Hermagoram.*

Appellatione) *Scilicet Oratoris.*

Argumenta persuasibilia) *Id est, res quæ possint oratione persuaderi, uel probationes, quæ possunt persuaderi.*

Operis) *Rhetorici.*

Fiunt. *Persuasibilia.*

Materia. *A rebus, circa quas uersantur ciuiles quæstiones quæ in cœtu populi tractantur, & in republica ciuitatis aguntur.*

tur.

Qualitate. *Id est, re ipsa.*

Modo) *Mensura, & numero minore, quoniam & priuatæ quæstiones cadunt in materiam rhetorices.*

Vitam) *Rationem uiuendi.*

Omnium uirtutum) *Vniuscuiusq; per se.*

Earum) *Virtutum.*

Partibus) *Vitæ gubernandis.*

Fine) *Definitionibus.*

Parte) *Scilicet uitæ.*

Ethice) *Morali philosophia.*

Negotia) *Occupatum in negotijs ciuilibus.*

Quodam loco) *Primo de oratore.*

Alibi) *De oratore.*

Non propriam) *Nam aliæ disciplinæ quoq; res tractãt.*

Eam'q; partem) *Rhetoricen.*

Circuncurrentem) *Ambientem omnes alias artes.*

Materiam) *Quam etiam cum alijs artibus communem haberet: Nam si singulæ disciplinæ singulas res habent subiectas & rhetorice omnes res subiectas ambit, certissimum est, quod hanc materiam cum alijs disciplinis communem habet.*

χαλκευτικὴν) *Aerariam: Intelligit fabros caldariorum, sartaginum, ahenorum, cantharorum, uasorum.*

Vasa) *Sic excussa.*

Palęstrica) *Luctandi arte.*

Communis) *Medicinæ.*

Philosophiæ) *Moralis.*

Non obstat) *Nostræ sententiæ.*

Dicunt) *Aduersarij.*

Nam cum philosophum) *Cum simpliciter Philosophiam dicimus, intelligenda est ea quæ uel ciuitatum, uel mores priuatorum, uel domus administrãdæ curam pollicetur, quod ea pars omnium maxime ad huius uitæ utilitatem pertineat.*

Sic Socrates à Cicerone fons philosophiæ dicitur: nimirum quod relicta illa quæ naturæ arcana scrutatur, primus omniũ Græcorum morum disciplinam docuerit, alioqui iam ante apud Iudæos, gẽtem omnium antiquissimam, tres philosophiæ partes celebratæ erant, quemadmodum probat Eusebius de Præparatione euanglica.

Obstat) *Non est aduersarium nostræ sententiæ.*

Hoc) *Dicto suo.*

Versari) *Occupari.*

Materia) *Scilicet cum philosophia.*

Primo) *In præfatione primi libri.*

Illi) *Philosophi.*

Nostra) *Rhetorica.*

Cum sit dialectices) *Etiam autore Aristotele ad Alexandrum.*

Concisa) *Breui, acuta.*

Eadem) *Materia.*

Perpetuæ) *Solutæ, prosæ orationis.*

Illud) *Quod sequitur.*

Respondere) *Huic obiectioni.*

Hoc inuenio) *In præfatione lib. 1. de Oratore.*

Magnarum) *Quæ in controuersiam ueniunt.*

Non inscium) *Aliquo modo conscium.*

Causas) *Lites quæ possint contingere.*

Quæratur) *Controuersia sit.*

Melius) *Scilicet dicet faber uel musicus.*

Confirmationem) *Comprobationem.*

Hostiensi) *Oppidi Hostiæ, quod ostium & ianuã in morẽ faciat.*

Atqui) *Scilicet certe.*

Liuores) *Non naturales colores in corpore ad flauedinem tendentes.*

Cruditatis) *Non cocti cibi.*

Vene-

Veneni) *Scilicet dati.*

Mensuras) *Terminos agrorum.*

Quod quidem) .s. *Verum esse.*

Prefatione) *Inter præfandum.*

Polus) *Discipulus Gorgiæ, qui idem dicit.*

Hermagoras) *Qui sex libros scripsit de arte rhetorica & docuit sub Augusto Cæsare Romæ quæstiones qualiscunque controuersiæ.*

Instrumenta) *Rhetorices.*

Opus) *Oratio.*

Vox) *Spiritus longus, & patientia laterum, sunt instrumenta oratoris.*

Celator) *Artis professor.*

Hæc) *Dubitata.*

IN LIB. III. CAPVT I.

Quesitum) *Quæstionibus agitatum.*

Tulerunt) *Permiserunt.*

Materiamque) *Subiectum, quod Græci ὑπόθεσιν dicunt.*

Dicere) *Oratorem.*

Hinc) *Posthac, deinceps.*

Vnde) *Ex quo initio.*

Quibus) *Scilicet partibus.*

Exequar) *Pertractem.*

Intra quem modum) *Intra quod præscriptum, id est, metam.*

Constiterunt) *Gradum fixerunt.*

In ceteris) *Scilicet artibus, ubi non tractamus nuda præcepta.*

In id) *Vt iactaremus ingenium*

Materia) *Argumentum fœcundius.*

Hoc ipso) *Hac ipsa miscella & mixtura.*

Studijs) *Rhetoricis.*

Ea) *Præcepta.*

Ieiuna) *Tenuis, minus plena.*

Delicatas) *Delicijs aſſuetas, teneras.*

Qua) *Cauſa, ob quam cauſam, ne ſcilicet raderet, aures delicatas: tacita eſt alluſio ad uerſum Perſii qui eſt:*

Auriculas teneras mordaci radere uero.

Abſinthia tetra &c.) *Supra modum amara: ſiquidem ut eſt autor* Dioſcorid. *lib. naturalis medicinæ 3. tam eſt acerbum abſinthium ut apud* Græcos

* *id eſt, in immenſum acerbum cognominetur, diſcutit uentris ac ſtomachi dolores, qua potiſſimum ratione pueris tormina uentris patientibus ſolet miſceri: Sed &* Plinius *lib. 27. ca. 7. huius herbæ naturā ac medicinas plures ex* Dioſcor. *fermè ad uerba exſcripſit* Hermol. *certe à* Græcis *poëtis qbuſdā* ἀπύνθιον *dici aſſerit, tanquā dicas impotabile, lib. 3. corollarij.*

Et quæ ſequuntur) *Vt puerorum ætas improuida ludificetur, labrorum tenus interea oportet amarum abſinthij laticem deuorare.*

Philoſophiæ) *Naturalis.*

Lucretius) *Epicureus.*

Rationem) *Inſecutus*

Vtitur) *Scilicet lib. 4 de rerū natura ſtatim in principio.*

Medentes) *Medici.* Tetra) *Amara.*

Aſpirant) *Attingunt, obliniunt.*

Oras) *Extremitates, terminos.*

Mellis) *Suauitatis, iucunditatis.*

Abſinthij) *Amaritudinis, faſtidij.*

Ex eo) *Propterea.*

Gratiam ineat) *Ne plus odij ferat, ne minus placeat.*

Quoſdam) *Scriptores.*

Contra) *Scilicet opinionem noſtram.*

Eodem) *Ad eundem finem.*

Diuerſas tamen uias) *Rationes artis diuerſas, transla*

tione

tione sumpta à uiarum ductoribus.

Illi) *Sequentes scilicet discipuli.*

Nec mutaueris facile) *Quispiam mutare possit*

Persuasiones) *Opiniones.* Ad ea) *Præcepta.*

Mox) *Deinde.*

Sui) *Ex suo ingenio natum, depromptum.*

Recta) *Recte inuenta.*

Poëtæ) *Vt Homerus, Empedocles Philosophus atq; etiam rhetor, quem philosophiam carmine illustrasse constat.*

Artium) *Præceptionum, quanquam Aristoteles his priores aliquas scribit in libro Redargutionum, qui tamen hi fuerint non exprimit, nisi forte Empedoclem quispiam intelligere uelit.*

Vt traditur) *A' Suida.*

Post eos) *Opinor intelligi Phœnicen illum Homericum, qui apud Poëtam Achillem docet & rerum actorem, et uerborum Oratorem esse, in 9. Ilia. tum & Menelaum, cui argutũ & subtile dicendi genus adscribit Homerus: & Nestorem, cui dulce & mediocre: tum & Vlyssem, cui fœcundum & amplũ magnificumq; tribuitur ab eodem Hom. lib. Ilia. 3.*

Gorgias Leontinus) *Hic Gorgias autore Suida primus præceptis rhetoricis adiunxit translationes, Allegorias, Apostrophos, & id genus alia, uel sententiarum, uel uerborum lumina, de quibus Fabius ipse in 8 ac 9. perscribit: Porrò huius nomine librum de Rhetorica reliquit Plato: de ætate autem eius in idem consentiunt,* M. T. *in Catone maiore, & diuus Hieronymus in epistola ad Nepotianum de Clericorum officijs.*

Trasymachus Chalcedonius) *Per ch scribendum est sic enim Stephanus Chalcedonam Bithyniæ urbem describit.*

Prodicus Chius) *Ex insula Chio, discipulus Protagoræ ob corruptam institutionem Athenis cicutam bibere coactus est, autor Suidas.*

Protagoras & Euathlus) *De hoc Protagora & Eua-*

thlo Gellius copiose agit lib.5. cap.3. & 10. cui loco magna ex Fabio lux inferri potest, contenditur enim istic super mercede pacta, uerum quæ fuerit non exprimitur: sed & Apuleius Floridorum lib.2. florulentius idem tradit.

Is) Gorgias.

Multis) Rhetoribus.

Illorum) Coracis & Thysiæ.

Aemulus) Studiorum æmulator, socius.

Abderites Protagoras) Ex Abdera Thraciæ urbe.

Edidit) Euathlus ipse.

Eleus) Ex Elide oppido adiacente Olympiæ Aegyptiæ: primum enim autore Stephano ab Elis nomen gentile ἠλίδιος, postea eliso δ, ἠλιῖος et per contractionem ἠλεῖος, sed nos Latini frequenter ει diphthongon in e longum uertimus.

Eleates Alcidamas) Ex Elea urbe Italiæ oriūdus.

Antiphon) Rhamnusius.

Primus) scilicet Alcidamas discipulus Gorgiæ.

Orationem) Oratoriam.

Creditus) A scilicet Thucydide, qui audisse se scribit.

Pro se) In causa capitis.

Etiam) scilicet eodem seculo fuerunt, floruerunt.

Diximus) In præcedenti libro.

In) Contra.

Theodorus) Eodem seculo floruit.

Ipsi) scilicet Rhetores floruerunt.

λογοδαιδάλους) Artifices sermonis, ingeniosos: siquidem δαίδαλος ingeniosum & uafrum significat aliquem, Plato in Phædro & Protagora.

Locos) Communes.

Disputationes) Quasdam compositas in singularum uirtutum laudes, & uitiorum uituperationes, quas iuuenes discipuli apud eos discebant, cuius rei meminit & Aristo. in calce libri redargutionum Sophisticarū, idq; nō sine uituperio.

In Bru

In Bruto) *In libro, quem scripsit ad Brutũ de Claris Oratoribus.*

Ornatum oratorium) *Elegantiam Oratori peculiarẽ.*

Ferri) *Circunferri.*

Equidem) *Ego quidem, quod ad me attinet.*

Fama) *Quæ scilicet etiam apud comicum Eupolim, tribuit ei suadendi deam, quam Græci πειθὼ uocant, dicitq; eũ ita auditorum animos demulsisse, ut etiam dictorum aculeos relinqueret: tum & Aristophanes de hoc ait: Fulgurabat, inquit dicendo, tonabat, atq; uniuersam commouit Græciam: Meminit eius quoq; famæ Pli. in Epistolis lib. 1.*

Esse) *Scilicet scriptores.*

Hæc) *Scripta.*

His) *Rhetoribus iam dictis.*

Clarissimus) *Scilicet omnium.*

Eius) *Isocratis, nam ut Suidas ait ac Plutarchus, alij Gorgiam, alij Thysiam, alij Hermogenem quendam, alij Prodicũ, alij Theramenem tradunt.*

Aristoteli) *Asserenti Gorgiam.*

Hinc) *Post Isocratem.*

Viæ) *Rationes discendi.*

Præstantissimi discipuli) *Vt Theodoctes, Theopompus, Hyperides, & quidam alij, quos Cicero in Bruto recenset, & Suidas in collectaneis: Porro quod de Isocratis ætate hic asserit Fabius, et confirmat Marcus Tullius in Catone maiore, tum & Hieronymus consentit: illud ipsum uariatur apud Suidam, qui mortuum scribit anno quarto & nonagesimo.*

Præcipere) *Docere.*

Scholis) *Dissertationibus, disputationibus: Græci proprie scholas uocant non ipsum discendi locum, sed magis disputationes, prælectiones, atq; id genus alia, quæ res Platonis dialogos legenti statim est obuia.*

Traditur) *a Laertio in uita Aristot.*

Philocteta) *Comico scilicet.* Est) *Extat.*

Dictum est) *In superiori lib. quod scilicet inter doctos ambiguum sit, cuius autoris id sit opus, Aristotelis ne, an Theodectis.*

Rhetorice) *Nam testatur Laërtius librum unicum scriptum ab eo, cui titulus, Oratoria præcepta.*

Hinc) *Diligenter scripserunt de Rhetorica.*

Stoicorum) *Vt Chrysippus ac Diogenes.*

Peripateticorum principes) *Vt Demetrius Phalereus, cuius liber de interpretatione oratoria in hunc diem extat.*

Viam) *Suam rationem dicendi.*

Aemulus) *Concertator, comes studiorum.*

Athenæus) *Ille antiquior scilicet, nam & recentior quidā extat Athenæus nomine, qui sub M. Antonio imperatore dipnosophistas, id est, sapiētium hominum conuiuia doctissime scripsit, ad cuius imitationem composuit Saturnalia Macrobius, ut pleriq; existimant.*

Apollonius Molon) *Quem Cicero ipse in insula Rhodo audiuit, ut ipse sæpe testatur.*

Cæcilius) *Nam hunc æmulum Hermagoræ Suidas facit.*

Dionysius) *Scripsit præcepta, quæ hodie Græce extant.*

Pergamenus) *Ex Pergamenis Phrygiæ urbe.*

Apollonius) *Quæ ciuitas est colonia Corinthiorū, quan quam Stephanus hoc nomine uiginti quinq; recenset urbes.*

Gadarenus) *Ita censet legendum Stephanus qui à Gadera, non Gadaræus, sed Gadarenus uenire dicit, id est, oriundus ex Gadara ciuitate Palestinæ.*

Viderunt) *Scilicet uiuentem: nam ut Suidas autor est, potissimum sub Cæsare Augusto Romæ dicendo floruit, ac diutissime uixit, quare non incredibile est Fabij seculo, quod fuit Domitiano imperante, aliquos superstites fuisse, qui Hermagoram uiderint.*

Cognoscas) *δεικτικῶς ponitur quando uidelicet secunda persona*

persona pro tertia quauis accipitur.

Valgium) *Eualgium, utrumq; apud autores, alterum tamen frequẽtius inuenitur, Valgius scilicet apud Macrobium.*

Atticus) *Attici meminit Suidas, cum Rhetorem eũ dicit.*

Ipsius) *Apollodoro inscriptos.*

Epistola) *Apollodori.*

Agnoscit) *Scilicet Apollodori esse: siquidem agnoscimus ante cognita, cognoscimus autem qualiacunq;.*

Plura) *Quàm scilicet Apollodorus.*

Cẽsorinus) *Sic cognominatus à seueritate cẽsuræ gestæ*

Inchoauit) *Inchoatum opus de arte reliquit, quem exilẽ uocat libellum M. Tullius in Bruto.*

Imperfectum) *Ad finem non perductum.*

Res) *Necessitas, usus.* Dedit) *Apposuit.*

Tacere) *Nihil præcipere.*

Elapsos) *Excidisse.*

Diceret) *In præfatione librorum De oratore.*

Minora) *Præcepta.*

Materia) *Argumento rhetorices.*

Pater Gallio) *Ad differentiam filij Gallionis.*

Priores) *Aetate, functum uita fuisse Plinium, ex hoc Fabij loco conijcere possumus.*

Parco) *Taceo nomina.*

Eorum) *Hodie uiuentium scriptorum.*

Inuidia) *Alludit ad Ouidij dictum:*

Maius ab extincto nomen in ora uenit.

Atq; ad Horatium simul, cuius hi sunt uersus in hanc sententiam lib. Epist. 2.

Diram qui contudit hydram,
Notaq; fatali portenta labore subegit,
Comperit inuidiam supremo fine domari:
Vrit enim fulgore suo qui pergrauat artes
Infra se positas, extinctus amabitur idem.

Pigebit) *Scilicet me.* Addixi) *Adiuraui.*

Imbutus) *Affectus. Alludit ad uersum Horatij, qui de se ait libro primo Epistolarum:*

Nullius addictus iurare in uerba magistri,
Quo me cunq; rapit tempestas deferor hospes.

Electuris) *Lectoribus.*

Promeruisse) *Quod promeruerim.*

CAPVT II.

Sermonem) *Loquendi facultatem.*

Protinus) *Genitis hominibus sermonem inditum fuisse.*

Huic) *Principio & semini indito à deo.*

Vtilitas) *Sperata scilicet ex eloquentia.*

Studium) *Amorem.*

Summam) *Perfectionem huic dedit principio.*

Exercitatio) *Vsus, qui omnium magistrorum præcepta superat: Vsus enim, ut ille dixit, potest omnia.*

Video) *Deflexio est à corpore ad animum.*

Inde) *Hoc principio.*

Discrimen) *Capitis, aut fortunarum.*

Hæc causa) *Hoc principium.*

Prior) *Quàm sit accusandi causa.*

Nisi quis dicit) *Quod scilicet absurdissimũ esset.*

Qui) *Scilicet latro.*

Obseruatio) *Diligens cura artis.*

Artem) *Scilicet medendi.*

Eorum) *Vtilium & inutilium inuentorum.*

Hæc) *Præcepta inuenta.*

Dedit) *In præfatione rhetoricorum.*

Vagæ) *Huc & illuc errantes sine mansionibus. Id quod & de Aboriginibus narrat Sallustius in Catilina, et hodie in multis gentibus Scythicis experientia cognoscere licet.*

CAPVT III.

Legatio-

LEgationibus) *Muneribus legatorum.*

Plurimi maximiq́) *Vt Aristoteles, Cicero, Hermagoras.*

Sermo) *Confabulatio philosophorum est: Oratio uero oratorum in senatu uel iudicio ad iudicem.*

Grauis) *Oratio.*

Conclusione) *Clausula.*

Vltra) *Supra rem & uerbum.*

Quomodo) *Sulté ne, an prudenter.*

Dispositionem) *Quæ uidelicet indicat, quo quid loco dicendum sit.*

Loco) *Ordine.*

Ea) *Memoria.*

Hoc) *Scilicet sic disposita, uerbis ornata, fixa memoriæ.*

Actio) *Decorus gestus, uultus & motus corporis.*

Modo) *Saltem.*

Actioni) *Quod uidelicet natura contingat.*

Inuenire) *Quæ scilicet ad propositum facerent.*

Iudicare) *Dignoscere inter leuia & grauia inter stulta & prudentia.*

Contraria) *Suo instituto.*

Communia) *Parum ad rem facientia.*

In rhetoricis) *Recte Aldus pro rhetoricis topica legit: nã in Ciceronis rhetoricis de Iudicio ne uerbum quidem fit ullũ. Quod autem hic Fabius citat, legitur in topicis fermè in principio his uerbis: Omnis ratio diligens disserendi duas habet partes, unam inueniendi, alteram iudicandi: Inueniendi ratio prior.*

Diuisisset) *His uerbis: Vis oratoris in rebus est & uerbis, sed & res & uerba inuenienda sunt, & collocãda proprie in rebus, inuenire in rebus eloqui dicit, collocare est cõmune, tũ ad inueniendũ refertur uox, motus, uultus, atq; omnis ratio eloquendi comes est eorum omnium, atque custos memoria.*

Indi-

Indicasse) *non dignouisse.*

Apta) *Ab ineptis.*

Topicis) *Sedibus argumentorum.*

Subiecit) *Proposuit.*

Mutuari) *Mutuo accipi.*

Oratorijs) *Quibus partes oratoris Cicero persequitur.*

Omnium inuentorum) *Dispositorum.*

Postea) *Post topica & rhetorica.*

Non minus) *Quàm superioribus.*

Dion) *Rhetor uel Philosophus, cui Chrysostomo ab aurea eloquentia, nomen fuit qui circiter Fabij seculum, ut certũ est, floruit, maxime gratus iamiam senex Traiano cæsari: Nec ratio temporum repugnat, quin hic sit Dion, cuius Fabius me minit, quum Domitiano quem celebrat Fabius suo seculo florẽ tem successisset Nerua, Neruæ autẽ Traianus, neq; multi inter hos supputantur anni.*

Modo) *Saltem.*

Oeconomia) *Nam Græcis οἶκος, Latinis domum & familiam significat, νέμω autem dispenso & distribuo sonat: unde οἰκόνομος dicitur paterfamiliâs, siue dispensator domus: & res uel ars οἰκονομία, cuius est summum opus, quæq; suo loco, & tempore, & ordine facere prudenter, quam disciplinã Aristoteles duobus uoluminibus prosecutus est, qbus titulus, Oeconomia. Et item Xenophon in libro qui Oeconomicus dicitur. Porrò quod Fabius abusionẽ dicit, Græcis est species tropi, κατάχρησις appellata, quoties ad significandam rẽ proprio carentem nomine alio abutimur, ut cum pro magno nebulone furciferum dicimus, & lacum in quo pisces non sunt piscinã: quod in codicibus Aldinis hoc loco adijcitur, Nam abusiue: an notatum ab aliquo superioris seculi docto homine suspicor, ac postea ab Aldo, forsan plus æque curioso, contextui interser tum: nimirum quod cum Fabianis uerbis planè pugnet, quodq; in cæteris omnibus codicibus desideretur. Postremo non uidetur*

tur

tur aduerbium Abusiue dignum purissima Fabij eloquentia.

Elocutionis) Scilicet uirtutis orationum.

Nomini) Huic neq; quadranti, nec apto.

Eloquamur) Verbis uestiemus.

Elementa) Principia quibus accrescit rhetorica.

Humor) Vt putat Thales Milesius.

Ignis) Vt putat Heraclitus.

Materia) Vt putat Aristot. Plato.

Insecabilia) Insectilia, quos Græci ἀτόμους appellant, ut putat Democritus & Anaxagoras.

Partes sunt) Dicendæ.

Materiæ) Scilicet partes.

In his) Partibus tribus materiæ,

Quidam) De quorum numero est Aristot. 1. Rheto. cap. 3

Causarum) Cadentium in officium Oratoris.

Aristotelem secuti) In rhetoricis ad Alexandrũ.

Concionalem) δημηγορητικὸν, hoc est, gen⁹ causarũ quod in concionibus deliberantium uersatur, quãquam idem Aristoteles Rhetoric. 1. ad Theodoctem ca. 3. ex trium eruditorũ generibus ἐκκλησιαστοῦ, hoc est, concionalis, δικαστοῦ, id est, iudicis, & θεατοῦ, id est, spectatoris, tria genera Rhetorices quoque statuit, Deliberatiuum, Demonstratiuum & Iudiciale, nihil planè in uerbis diffidens. Quam diuisionẽ ex Platonis Gorgia ingratus discipulus furatus est, ubi Gorgias sic ad Socratem: Officium Rhetorices est, posse persuadere & in iudicio iudices, & in consilio consultores, & in concione concionales auditores.

Tunc) Aristotelis seculo.

CAPVT IIII.

MAximo nostrorũ temporũ Autore) Intelligo hũc Pliniũ Maiorẽ, qui ut inquit Gell. suæ ætatis tempore ingenij, dignitatisq; gratia summam tenuit autoritatẽ: quiq; ut iunior Plin. meminit in

quadam

quadam epistola, reliquit 36. libros studiosorum in sex uolumina, propter amplitudinem diuisos, in his Oratorem ab incunabulis & instituit & perfecit.

Genera) *Causarum quæruntur.*

Causis) *De iniurijs illatis.*

Consilium) *Amicis.*

Mitigamus) *Lenimus concitatum animum.*

Concitamus) *In iram scilicet.*

Præcipimus) *Docemus.* Obiurgamus) *Amice.*

Maledicimus) *Contumeliose.*

Renuntiamus) *Literis, id est, abstinemus nos à literis, desistimus à disciplinis.*

Quo) *Argumento.*

Rem tam late fusam) *Causas forenses, & alias.*

Breuiter) *Breui diuisione.*

Hoc) *Hanc causam.*

In his) *Tribus generibus.*

Laudes) *Encomia clarorum uirorum.*

Scribebãtur) *Eo seculo.* Dicere) *Ad sepulchrum.*

ἐπιταφίους) *Orationes funebres, sic Aristot. Rheto. 1. Periclem summum Græcorum principem introducit ἐπιτάφιον dicentem: Et apud Mausoleum, id est, Mausoli regis Cariæ sepulchrum, Epitaphijs dicendis certarunt nobilissimi Rhetores, Theodectes, Theopompus, ac Iunior Isocrates: Nã quod Gellius Maiorem suspicatur quoque in certamen descendisse, error est ex amphibologia ortus, ut liquere potest Suidam legenti diligenter. ἐπὶ, ad uel iuxta præpositio, & τάφος sepulchrum, à τάφω quod sepelio sonat, τάψω in futuro.*

Vt) *Scilicet hac causa.*

Frequentissima) *Plurimum in usum uenientia,*

Defendunt) *Hanc partitionem triplicem causarum.*

Tria faciunt etiam) *Vt Aristote. in Rhetor cap. 3. & Plato.*

Dele-

Delectationem) *Quam scilicet Aristote. theatricam, id est, spectatoriam uocat.*

Ratio) *Causa triplicis partitionis.*

Manifestum) *Iudiciale.*

Partim) *Aliqua.*

Sententiæ) *Arbitrio.*

Anaximenes) *Rhetor Græcus, patria Lampsacenus, discipulus fuit Diogenis, cui cognomētum Canis, & Zoili Grāmatici, eius qui Homeri poëmata uenenato infecit ueru, postea Alexandri principis Macedonum præceptor in re Rhetorica extitit, de quo plura alia Suidas in Collectaneis.*

Apud Græcos quosdam) *Atque adeo apud Platonem ipsum, qui in Georgia, postquā tria hæc genera uulgata expressisset, adiecit etiam officium esse Oratoris, in alio quouis cœtu ciuili, dicendo persuadere posse.*

Eorum) *Iudicum.* Lite) *Controuersia.*

Species) *Harum partium.*

Quod) *Scilicet postremum, etiam peculiari uocabulo.*

ἐξεταστικὸν) *Exquisitum.*

Protagoram) *Sophistam nobilem.*

Precandi) *Rogandi.* Quod) *Precari.*

εὐχωλὴν) *Precationem.*

Sophistę) *In dialogo Sophistes, uel de Ente.*

προσομιλητικὸν) *Confabulatoriā: à πρὸς præpositione, quod hoc loco coniūctionē & societatem significat, et ὁμιλέω, quod in circulis differere sonat.*

Permittamus) *Indulgeamus.*

Nobis) *Latinis.*

Cuius) *Partis προσομιλητικῆς.*

Genere) *Causarum.*

Quęstione) *Contineri putant.*

Dictare) *Ingerere, præscribere, instillare homini cordato.*

Dixi) *In principio huius capitis.*

ἐγκωμιαστικὸν) ἐγκώμιον autore Hammonio de differentijs dictionum, propriè laudationem hominis, aut animalis, aut etiam rei inanimatæ significat: Sic extat ἐγκώμιον Helenes à Gorgia scriptum, sed & ἐγκώμιον caluicij lusum à Synesio: postremo & muscam Encomio celebrauit Lucianus: porrò hymnus, laudem in aliquem deum compositam significat.

ἐπιδεικτικὸν) Demonstratiuum siue ostentatiuum.

Quam ostentationis) Quanquam enim δείκω, δείξω in futuro, monstro significat, ἐπιδείκω tamen propriè ostentare, & uelut iactare significat, quam etymologiam probasse uidetur, qui res ridiculas et nugacissimas nugas ad ingenij ostẽtationem laudibus uexerunt, uelut Phauorinus quartanam Febrim celebrauit, atq; etiam Thersitem, Picus Mirandula Barbariem, Glauco iniustitiam apud Platonem.

Intra hoc) Spatium laudandi & uituperandi.

Panegyricos) Sermones laudatorios.

ἐπιδεικτικοὺς) Ostentatorios.

Ostentatione) Ingenij, atq; uirium.

Sequuntur) Scriptores.

Id) Hanc causam.

Cæteræ species) Causarum, si quæ sunt.

Ex his) Speciebus cæteris.

Intendere) Aliquid imputare.

Communia) Omnium scilicet causarum.

Conciliare) Fauorem parare.

Iudicis) Auditoris.

Docere) Rem factam, aut non factam.

Imminere) Quæ contra nos sunt.

Materiam) Causas.

Quæstione) Inquisitione.

Omnia) Genera causarum.

Consilijs. Dandis.

Aliquid. Vtile aut honestum.

CAPVT

CAPVT V.

Naturalibus ingenij dotibus) Arte) *Ratione quadam praeceptionum.*
Arti subijcimus) *Dicimus partem artificij.*
Doceat) *Clara comprobatione auditorem scire faciat.*
Delectet) *Cum gratia & uoluptate audientium dicat.*
Opus) *Rhetoricae.*
Res) *Quas narrando doceamus & inspergendo.*
Quaedam) *Materiae, causae.*
Probationem) *Quae est pars docendi artificialis.*
Celsus) *Cornelius.*
Quaeritur) *Est quaestio, controuersia.*
Partitio) *Diuisio eorum, quae praestare debeat Orator.*
Constet) *Certum fit.*
Quaestiones) *Controuersias oratori tractandas.*
Iure) *Ambiguo, aut aliter ab alijs interposito, cum uerba ipsa uidentur cum legum latoris uoluntate pugnare, aut cum uerbum aliquod in lege positum, habeat plures significationes, cui negotio discutiendo Cicero iurisconsultos praeesse dicit libro primo Rhetorices.*
De re) *Facta, aut non facta iure uel iniuria facta.*
Illud) *Quaestionum genus, quod uersatur in scripto.*
Rationale) *Quod scilicet rationibus fit probandum uel improbandum.*
Idem) *Quod nos iam dicimus.*
Verbis) *Legum.*
Conuenit) *Consensus est.*
Similibus) *Appendicijs circunstantijs.*
Cicero) *In Topicis ferme in fine, ex quibus haec Fabius mutuatus est.*
Ciuiles) *Ad statum ciuitatis pertinentes.*
Philosopho) *Qui contemptis singularibus, in scientiam nō cadentibus, autore Aristotele, uniuersalia maxime spectāt.*

Genus. *Infinitarum quæstionum.*
Scientia. *Cognitione.*
Actionis. *Scilicet exemplum sit.*
Prius. *Genus quæstionis infinitæ scientia distinctum.*
Generum. *Scilicet est modorum.*
Quale. *Ad iustum pertinet.*
quid. *Ad diffinitionem.*
Sequens. *Actio quæstionis infinitæ.*
Adipiscamur. *Scilicet rem, quæ præponit in quæstione.*
Complexu. *Adiunctione.*
Personarum. *Quibus res adhibebuntur.*
Res. *De quibus est controuersia.*
Amplior. *Vniuersalior.*
quod. *Scilicet à me dictum.*
Aliquid. *Scilicet certi.*
Inde. *Scilicet, ut infinita fiant finita.*
Simplex. *Nullo respiciens.*

Prima enim quæstio. *An sit administranda respublica.*

Altera. *An tum administranda, cum tyrannus aliquis summæ rerum præest, quo tempore difficillimum est bonum præstare magistratum.*

Hic Hermagoras. *Ex* Collectaneis *Suidæ colligitur quidem, duos Hermagoras fuisse, priorem Philosophum, qui nihilominus* περὶ σοφιστείας, *aduersum* Academicos *scripserit, hic titulus an ad rhetorem referri queat, nondum apud me statui, cum* σοφιστείας *uocabulum ut plurimū in malam partem apud* Græcos *accipiatur pro falsa specie sapiētiæ, horum autē quendam nominat celebriorem, cuius sex libros* Rhetorices *citat.*

Refertur. *Hæc simplex.*
Hic. *In hac quæstione.*
Subest. *Scilicet uerbis.*
Tyrannus. *Qui sibi, non populo gerit imperium.*

Subeſt. *Præeſt.*

qualitatis. *Quod ſcilicet is qui præeſt ſit tyrannus.*

Dixeris. *Eiuſmodi quæſtionem.*

Generales. *Quod in genere & in uniuerſum aliquid complectantur.*

Vtique. *Maxime.*

Prior. *Natura.*

qualitatis. *Vtilitatis uel inutilitatis, iuſtitiæ uel iniuſtitiæ.*

Iure. *Quæſtio fit.*

Coniecturæ. *Quas iuriſconſulti præſumptiones uocant.*

Coniecturis. *In quibus non certis argumentis utimur, ſed quaſi indicijs, præſumptionibus.*

Sceleris. *Perpetrati.*

Certum. *Conſtabit.*

In uniuerſum. *Generaliter.*

Theſis. *Quas Cicero propoſita uocat.*

Aliter. *Alia ratione expreſſas.*

Cauſa. *Quæſtio.*

Oreſtes. *Matricida.*

Recte. *Iure.*

Generis. *Naturæ.*

Hæc. *Cauſa.*

Illic. *In theſe.*

Hic. *In cauſa.*

Negotium. *Seculares circuſtantias quaſdam.*

quidam. *Scriptores, ut Cicero.*

Omnibus. *Exemplis.*

Occurri. *Contradici.*

Illis. *Quæſtionibus potiſſimum tractatis à Cicerone.*

Finis. *Felicitas, ſummum bonum.*

Perſonam. *Certam.*

Perueniri) *Ab oratore.*
Speciem) *Specialem quæstionem.*
Illam) *Quam ego iam refuto.*
Quædam) *Generales quæstiones.*
Non pertineant) *Ad oratorem.*
Quam) *Si ille prior scilicet.*
Materiam) *Subiectam.*
Quod) *Quam sententiam Hermagoræ.*
Contendit) *Nititur probare.*
Genus) *Infinitum.*
Improbat) *In præfatione de oratore.*
Vniuerso) *Generali.*
Status) *Capita causarum.*
Summæ) *Eædem.*
Adijcitur) *A scriptoribus.*
Illud) *Quæstio in rebus.*
Hoc) *Quæstio ad aliquid.*
Negotium) *Tractatus.*
Causarum) *Rationum, quibus aliquis motus fuerit.*
περίστασιν) *Circunstantiam, appendicem personarum.*
Cicero his uerbis) *In Topicis & Rhetoricis utitur.*

CAPVT VI.

Aliquo statu) *Quasi cardine aliquo.*
Omnibus) *Generibus commune.*
Ducatur) *Eliciatur.*
Id) *Disputare de statu.*
Materias) *Causas.*
Res) *Progressus, ueritas.*
Quidam) *Vt Cicero libro primo Rhetoricorum.*
Appareat) *Eluceat, eliciatur.*
Κεφάλαιον γενικώτατον) *Generalissimum caput.*
Interest discentium) *Non debet turbare discentes.*
Nomen) *Scilicet στάσις.*

Non primum) *Multo malim 'egere nonnulli.*

Ab Eucrate) *Naucrate legendum est & ex Gellio, et Suidæ Collectaneis, insignẽ inter Isocratis discipulos fuisse: Verum quod ipse sciam, nulla usq̃ mentio Eucratis alicuius fit.*

Clazomonio) *Putant primum traditum.*

Euagari) *Expatiari orando.*

Consistat) *Quasi pedem figat.*

Status est) *Quod summũ orator intendit ac iudex discernit.*

Causarum) *Duarum.*

Parum elocutos) *Puto parũ expressisse quod senserũt.*

Status) *In quo tota causa occupatur.*

Quæstionis est) *Scilicet status.*

Ex his duobus) *Quid & quis fecerit.*

Vtraque pars) *Quis & quid fecerit.*

Conflictio) *Concussio.*

Conflictione) *Nascitur.*

Leuius) *Scilicet est peccatum.*

Intelligitur) *Quid sit status.*

Inde) *Ex definitione status, qui est conflictio duorum.*

Conflictionum) *Causarum.*

Ducendum) *Eliciendum.*

Aliæ) *Quæstiones.*

Porrò) *Deinde, sed.*

Constat) *Quæstio.*

Harum) *Quæstionum conferentium ad summam causæ.*

Interim) *Aliquando partim.*

Simplex) *In qua unus tantum est status quæstio.*

Inde) *Ex quo orator præcipue spectandum putat.*

Quæstionum) *Scilicet status eorundem.*

Posthumo) *Reo de repetundis pecunijs.*

Actionem) *Repetundarum.*

Competere) *Ex Iulia lege.*

Pecuniam) *Regiam, publicam.*

Potentius) *Nullam pecuniam peruenisse ad Posthumũ.*

Milonis) *Qui Clodium occiderat.*

Insidiator) *In uia Appia scilicet.*

Liquere) *Ostensum est.*

CAPVT VII.

Deprecationem) *Refutationem.*

Cicero) *In Topicis.*

Congressa) *Commissa.*

Vnde) *Ex quibus Ciceronis uerbis statuentis statum in depulsione criminis.*

Rei) *Opinioni.*

A depulsione) *Abiectione criminis.*

Sumi) *Duci.*

Ab eo) *Actore.*

Propositionem) *Intentionem, obiectionem suam.*

Negat) *A se probare, hominem occisum esse à reo.*

Dicit) *Respondendo.*

Idem) *Probatio quod iure fecerit.*

Eius) *Rei.*

Intentio) *Status ipsius.*

Accedo) *Assentior, quod uidelicet status oriatur ab accusatore.*

Vero propius) *Est uerisimilius.*

Respondente) *Ex ui responsionis.*

Varium) *Iam uerum, iam non uerum.*

In coniecturalibus causis) *In quibus crimen obiectum reo actor ipse coniecturis probare cogitur.*

Syllogismo) *Scilicet coget uti aduersarium, cuius syllogismi propositio maior legem, ut uocant, habeat: Minor autẽ assumptio adhibeat crimen aduersarij, sicq; inferatur, legem latam esse de crimine, & si credimus Aristoteli Rhetoricorũ primo, leges in uniuersum feruntur, quibus particularia subsume*

re licet. Verbi gratia: Si is quem adulterium commisisse accusamus, dicat actorem legem non habere, coget actorem eiusmodi uti syllogismo: Ius est in adulterio necare deprehensum: tu es in adulterio deprehensus, ergo iure lge necandus eras, et ex consequenti licet totum iure agere.

Faciat statum) Det ansam statui.

Eundem) Statum.

Inficialem) Negatiuam.

A reo) Propter reum.

Syllogismo) Collectione argumentorum.

Illis) Scriptoribus, qui ex depulsione statum ducunt.

Status) Factos ab ipso accusatore.

Negat) Reus.

Is) Qui negat.

Coniectura) Ad comprobandum.

Legem) Accusandi.

Nihilominus) Nihil priore impediente.

Permittat) Adulterum deprehensum occidere.

Qui artem ludicram exercuerit) Extat hodie edictum praetoris Pandectarũ libro II. titulo De ijs qui infamia notantur, quod referente Iuliano iurisconsulto, sic statuit: Qui artis ludicrae, pronuntiandi'ue causa in scenã prodierit, infamia notatur: Porrò scenã Labeo iurisc͠osultus ibidem interpretatur, locum, uel publicum uel priuatum, in urbe, aut uico quo homines ad spectaculum confluant. Iam qui se in hortis tantũ exercendo Praetori ostenderat, haudquaq̃ hac interpretatione tenetur, id quod eodem titulo Caius iurisconsultus apertius indicat his uerbis: Qui autẽ operas suas locat ut prodiret artis ludicrae causa, neque prodijt, non notatur, quia non est res adeo turpis, ut etiam consilium puniri debeat.

Theatrali lege) Qua negabatur locus in quatuordecim primis ordinibus ei, qui uel ludicram artem exercuisset, uel c͠esum equestrem non haberet, id est, quadringenta sestertia.

Ludicram) *Vt qui prodierit in scenam.*
Primis ordinibus) *Theatri.*
Ostenderat) *Periculum suæ artis fecerat.*
Prætori) *Prætore conspiciente.*
Intentio) *Obiectio.*
Quæstio) *Scilicet oritur.*
Excitatus) *Ab aliquo.*
Iniuriarum) *Sibi illatarum.*
Depulsio) *Responsio accusatoris.*
Frequentius illud) *Vt scilicet intentio sit actoris, depulsio rei, & ex depulsione nascatur status.*
Emineat) *Emergat, exoriatur status uere.*
Subiecta res) *Materia, causa.*
Diuersi status) *Particulares.*
Res) *Lis.*
Id) *In quo res maxime uerteretur.*
Magis) *Mihi pugna erit cum eo.*
Eius rei) *Status.*
Quanquam) *Etsi.*
Disputationem) *De appellatione status.*
Numerus) *Statuum.*
Conuenit) *Consentitur inter autores.*
Translatio) *Probationis nomen.*
Genera) *Nouem elementa, summa genera in quibus status nascantur. Coniecturis aliquot in suspicionem uenio, locum hunc ab oscitante aliquo scriptore confusum, quod exempla ad ducta in elemēto ipsius sitûs parum cum Aristotelis mente cohæreant, qui certe labefacere exemplum ponit elementi facere, & irasci quoq;, cum nulla ratione ad sententiam quadret, & commodius referetur ad passionis genus: Est autem, autoribus Philosophis, ira passio, qui & irascitur patitur, neq; dubito quin docti, qui uel per trāsennam Aristotelem inspexerint, nobis sint suffragaturi.*

Tempus

Tempus quod χρόνον) *Hammonius Græcus autor, differentiam facit, inter χρόνον & καιρὸν: χρόνον dicit simpliciter significare tempus infinitum, sed καιρὸν, partem aliquam temporis alicui negotio opportune uel intempestiue adhibitū, id quod Fabij uerba penè exponunt.*

Addicta) *Dum fuerat tradita in seruitutem creditori ad tempus: nam addicere est, se tradere creditori in seruitutē ad tempus, donec soluat, qua de re est titulus in Pādectis: De addictione in certum diem.*

Videtur) *Sumi.*

Iterum) *Secundo modo acceptum.*

Speciem) *Partem.*

Operis) *Superius dicti.*

Huic) *Elemento.*

In pestilentia comessator) *Dubium non est, quin in declamationibus hoc celebre fuerit argumētum, nimirum eum accusare, qui grauissimo reipublicæ tempore, hoc est, pestilenti, comessationibus, compotationibusq; indulserit, nec magni penderit publicum ciuitatis malum.*

Quod) *Elementum.*

Strenue) *Dedita opera.*

Debeatur) *A republica scilicet.*

Tyrannos) *Malos principes.*

Tot tyrannos sustulit) *Athenienses cum aliquoties infeliciter cum Lacedæmonijs pugnassent, tandē uicti sunt, at Lacedæmonij uictis ne per occasionem rebellionem pararent, triginta præposuere uiros, qui reipublicæ summæ præessent, hos triginta sustulit Thrasybulus, unde declamandi materia olim fuit in scholis, tot'ne præmia deberentur Thrasybulo, quot tyrannos occidisset. Porrò hæc materia in elemento numeri uersatur.*

τρόπον) *Modum, rationem.*

Hinc) *Ex hoc elemento proficiscitur.*

Alio modo) *Quàm licuerat.*
Adulter loris cæsus) *Cum tamen lege Iulia alius ulciscendi modus præscribatur, nempe occidendi deprehēsum in adulterio: Porrò quod hic de adultero loris cæso adducit, opinor ex historia sumptū esse, quæ refert Crispum Sallustiū deprehensum in adulterio loris bene cæsum à Tito Annio Milone, et sic dimissum.*
Ἀφορμὰς ἔργων) *Occasionis operum.*
Hi) *Qui nouem elementa statuunt*
Detrahunt) *Superiori numero elementorum.*
Quidam) *Vt Hermagoras.*
Dicta Græcorum curiosa) *Tam otiosi Græci fuere illi prisci, ut Cicero, Græcum otium, pro summo in Bruto dicat.*
His) *Iam dictis.*
Ostendi) *Declarari.*
Locos) *Quæstionum.*
Vtraqꝫ re) *Et statibus & locis.*
Elementis) *Principijs nouem.*
Coniecturam à coniectu) *Est enim coniectura, incertæ rei indiciū ab aliquo manifesto signo, aut suspicione, aut ex vultu eius, de quo agitur: ut deprehensus est quispiam corpus recens in solitudine sepelire, hic cædis reus fit à sepeliendo, & ex sepultura quæ manifesta est, inuestigamus incertū, hoc est, qui autor cædis fuerit: Hermogenes Rhetoricorum libro primo, capite tertio.*

CAPVT VIII.

Avtores) *Græcos.*
Colligeret) *Comprobaret.*
Quoqꝫ) *Scilicet hac ratione.*
Vtrorumqꝫ) *Vtrolibet.*
Coniectura) *Diligens rei per signa.*
Genus) *Statuū.*

Archi-

Archidemus) *Scriptor Græcus, cuius tamen Suidas non meminit.*

Quod genus) *Status.*

Et hæ quæstiones) *In definitionem cadunt, quare sub finitiuo statu esse comprehendendas.*

Inficialem) *Negatiuum, quando reus negat factum.*

Coniectura) *Quia cõiecturis probare oportet quod reus inficiatur, id est, negat.*

Alij in partem) *Dederunt.*

Nomine) *Inficiali.*

Furtum) *Rei priuatæ.*

In rem) *Scilicet diuiserunt statum.*

Reliqui status) *Scilicet oriuntur, finitiuus, qualitatiuus.*

Idem) *Hoc de statibus.*

Quæstionem) *Litem.*

Illud) *Genus positum in externis.*

Hoc) *Positum in opinionibus nostris.*

περὶ ἐννοίας) *Cogitationem, mentis conceptum.*

Idemq́ue) *Aliter dictum ab* Apollodoro.

Ἄπορον) *Dubium præscriptum.*

Quo dubium) *Dictum.*

Præsumptum. *De coniecturis.*

Item. *Dicit de statibus.*

περὶ οὐσίας. *De essentia rei, & accidentibus.*

Prius genus. *Quæstionis.*

Sequens. *Genus accusantium.*

Reliqua. *Reliquos status habet.*

Ad aliquid. *Scriptum uel nõ scriptum.*

De eadem. *Essentia.*

De alio. *Accusante.*

Posidonius. *Rhetor cuius Cicero frequenter meminit.*

Coniecturam. *Exhibet.*

Quod. *Genus.*

Κατ' αἴθυσιν) *Constitutionem.*
Κατ' ἔννοιαν) *Iuxta notionem, sententiam animi: notio uero est, quàm diu species in animo concepta manet.*
Definitio) *Cum uerbis exprimitur.*
Partes) *Species.*
Legales) *E legibus exorientes status.*
Mentis) *Cogitationis, opinionis nostræ.*
Summo) *Ferè altissimo, ut honestum esse.*
Succedentibus) *Posterioribus generibus.*
Interdum) *Tractatur quæstio.*
Melius) *Est dictum de statu substantiæ.*
Pars) *Species.*
Succedentium) *Partium, particularium magis subiectarum & subalternarum.*
Aut) *Tractatur.*
De re nominata) *Nomine expressa.*
Vbi) *In quo genere quæstionis.*
His) *Statibus,*
Et) *Quia.*
Quinetiam) *Scilicet quia.*
Scripti & uoluntatis) *Scilicet quæritur.*
Ambiguitatē) *Scilicet quia est: Ambiguitas autem hoc loco dubitatio est, quæ ex uario uerborum accentu, aut distinctione diuersa syllabarum oritur: uerbi gratia: Duo erant cuidam filij, alter Leon, alter Pantaleon dictus, pater moriens, sic testamento scripsit: Habeat mea Pantaleon: Ex his uerbis uterque filius contendit paterna bona ad se attinere, alter legit, habeat mea πάντα, id est, oīa Leon, alter coniungendum censet.*
Κατὰ ῥητὸν) *Id est, iuxta dictum & sententiā, siue mentem.*
Testamenta) *Decreta.*
Abdicationes) *Certo tenore uerborum comprehensæ, id est, exhæredationes, nomina, quæ uerbis cōceptis cōtinentur.*
Μετάληψιν) *Is status est, quoties crimen ipsi cōfitemur quidem,*

dem, sed à nobis trãsferimus, uel in ipsum actorẽ, uel in quam aliam causam, ita ut factum quidem ipsum concedamus, culpam autem in alium reijciamus: quanquam hac de re paulo aliter Hermogenes, qui cum putat μετάληψιν esse, quando crimẽ ipsum scilicet in totũ à nobis reijcimus, quasi ad nos nihil pertineat, nimirum quod iusta ex causa negetur ansa aduersario nos accusandi: uel si quispiam cædis damnatus, casu aliquo carnificis nisum frustratus, dicat non bis supplicium de uno crimine sumendũ, id quod partim ex Hermogene colligimus, qui iuridicialem statum sic uocat, partim ex ipso Fabio, cuius uerba paulo supra hæc fuerunt: Iuridicialis est, qui δικαιολογικὸς Græce dicitur: δίκαιος iustus, δίκη iudicium, λόγος, dictio, sermo.

Συλλογισμὸν) Est enim, Hermogene autore, syllogism⁹ apud Rhetores, applicatio alicuius facti non scripti particularis ad scriptum ipsum, hoc est, legem uel testamentum, ita ut ex hac coagmentatione existat forma syllogismi dialectici, uerbi gratia: Negatur alicui facultas per syllogismum hoc modo: Meretricis filius ne dicat apud iudices, hic est meretricis filius, negabitur ergo ei locus orandi.

Προτρεπτικὸν) A προτρέπω exhorter.

Συντελικὸν) Expletiuum statum & perfectiuum.

Ὑπαλλακτικὸν) Subiunctiuam, ἀλλοιόω nanque muto sonat, quia in translatione actor uel iudex mutatur.

Mutatione) Definitiõe, in qua mutatis uocabulis una per diffinitum & diffinitionem explicatur.

Comparatiuo genere) Causarum, in quibus comparamus crimini, cuius res agitur, aliquod egregium factum, quod plus in se habuerit cõmodi, quàm crimen obiectum detrimẽti.

Μετάστασις) Antiquum enim erat, & iam ante uulgatum μετάληψις.

In alio statu) Id est, de.

Ab Hermagora) Similiter & ab Hermogene, qui mihi Herma-

Hermagoræ rationē uelut referre uidetur, cius hæc sunt uerba eo loco, ubi de iuridicialibus statibus agitur: Fit autem, inquit, contraria accusatio, quando reus confitetur se crimen cōmisisse, & peccasse, uerum culpam transfert in aliquod aliud, ut in actorē, qui eo nomine merito pœnas dare debeat, quod si, inquit, in aliud transfert culpā, tum rursus fit diuisio, aut enim in aliquod culpabile merito transfert crimen confessum, & facit μετάστασιν, aut si hoc non possit, precatur, & contendit sibi ueniam dari, causa extrinsecus adducta.

Sit'ne liber. *Existimandus.*

Perinde. *Ac si esset liber aliquis.*

Tantisper. *Dum uindicatur apud iudicem ab aliquo in libertatem: Asserere enim apud ueteres iurisconsultos significat, homines quoquo modo pro seruis æstimatos in libertatē ui iuris restituere.*

Omnia. *Ista quæsita scilicet.*

Referri. *Relationem aliquam mutuam fieri.*

Statuum. *Causarum.*

Ἀξίαν. *Dignitatem, æstimationem, pretium.*

Hoc. *Scriptore.*

Tribus rationibus. *Coniecturæ, finitionis, qualitatis.*

Ratio. *Statuum.*

In illis. *Rationalibus statibus.*

In his. *Quæstionibus legalibus.*

Hos. *Legales status.*

Illas. *Quæstiones.*

Proprietatem. *Finitionem.*

Hanc qualitatem. *Secundum accidens.*

Quæ. *Species qualitatis.*

Laudatiuo. *Pars causarum.*

Eadem. *Quæ in negotiali.*

Destinatis. *In animo conceptis.*

Negotialis. *Scilicet est pars.*

Iudicium. *Censura.*

Regestæ. *Repositæ.*

Deduxerat. *Conscripserat.*

Scholæ. *Disputationes.*

Tradentis. *Eius qui Ciceronis præceptor fuit.*

Hoc loco. *De negotiali statu.*

Nos ad Hermagoram. *Scilicet redeamus.*

Hic. *Theon Rhetoricæ traditor.*

Semina. *Fontes.*

Citra nomen. *Sine nominis translatione.*

Reperiuntur. *Apud Aristotelem tertio Rhetoricorum ad Theodecten.*

Has. *Sequentes.*

Voluntatis. *Legum latoris.*

Quam. *Quæstionem legalem.*

Ipse. *Hermagoras.*

κατὰ. *Id est, iuxta uerbum, siue dictum sub exceptione.*

Quorum. *Nominum.*

Prius. *Dictum.*

Ei. *Hermagoræ.*

Omnibus. *Scriptoribus Græcis artis Rhetoricæ.*

Exceptionis. *Voluntatis.*

Legum. *Contrariarum.*

Albutius. *Rhetor Latinus.*

Eadem. *Diuisione, qua usus est Hermagoras.*

Detrahit. *Ab aceruo legalium quæstionum.*

Nullum. *Statum.*

Excesserunt modum. *Veniam petit, quod tam uarias uariorũ sententias cõgesserit, id quod certe opus fuerat, est enim modus in rebus, sunt certi deniq; fines, ut Horatius inqt.*

Et fortasse tutissimum erat. *Palinodiam modeste incinit, quod post uiginti annos nunc demum secus incipiat sentire. Hoc Hieronymus, Augustinus, item Origenes fecerũt, et*

Cicero

Cicero quoque facit in præfatione libri de Oratore, ubi dicit sibi quædam rudia excidisse.

Rhetoricam rem) *Scilicet ad Herennium conscriptam, ut Hieronymus uult, & approbat, id quod fecisse pro tempore præceptor existimatur: Hoc quoque faciunt doctissimi quiq; homines nostri seculi.*

Hippocrates) *Cous fuit ex Asclepiadum genere.*

Catulum) *Ciuem Romanum, alij Catullum, Aldus legit Lucullum, alij Lucilium.*

Particulas) *Præceptionum priorum.*

Didicisse) *Priora.*

Satisfactum uolo) *Dicit propter suos discipulos sui tẽporis.*

Persuaserim) *Vera scilicet esse ea.*

Hi) *Quatuor.*

Quartum) *Legalem.*

Diximus) *In duobus prioribus Rhetoricæ libris.*

Quæstionum) *Ciuilium.*

Cecidisse) *Quæ sequuntur.*

Actione) *Iura persequendi quod alicui debetur.*

Quæstio) *Principalis status.*

Maior summa) *Scilicet fideicommissio uel hæreditatis, quibus non poterant hæreditatem uel legata relinquere: si relinquebant, eorum fideicommittebant, qui capere ex testamẽto poterãt hæreditatem, et ideo fideicommissa appellata sunt, quia nullo uinculo iuris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur: Verba autẽ fideicommissorum hæc maxime in usu habentur: Peto, rogo, uolo, mando, fidei tuæ committo, quæ perinde firma singula sunt, ac si in unum cõgesta forent.*

Controuersia facti) *Id est, coniecturalis status.*

Cognitor enim fieri) *Tria genera sunt eorum, qui nobis in causa nostra apud iudicem adesse possunt: Patronus, qui pro*

prie

prie erit Orator. Aduocatus, hoc est, iurisconsultus, qui ius ipsum suggerit. Et cognitor, qui omnem rei causam cognitā habet, & propterea tuetur ut suam, absente uero reo.

Iudicio. *Controuersia.*

Interdicere. *Mihi usu huius rei.*

Petere. *Vt tibi crederem.*

Interdictum. *Mihi.*

Omnia. *Exempla iam dicta de translationibus.*

Legitimis. *Veris statibus.*

Prescriptionem. *Iure ciuili constitutum fuerat, ut qui bona fide ab eo qui dominus non erat, cum crediderit eum dominum esse, rem emerit uel ex donatione, alia'ue causa quauis acceperit, is eam rem, si mobilis erat, anno ubique uno, si immobilis, biennio tantum in Italico solo usu capiebat, ne rerum dominia in incerto essent. Verum Iustiniano imperatori legum instauratori, melior, ut ipse ait, sententia resedit, ne domini maturius suis rebus defraudarentur. Ideoq; cauit, ut res quidem mobiles per triēnium, immobiles uero per longi temporis possessionem, id est, inter præsentes decennio, inter absentes uiginti annis usucapiantur: Prius illud de mobilibus usucapionē, posterius uero præscriptionem uocant.*

Leges. *Quibus agitur. Actio nihil aliud est, quàm ius persequendi in iudicio quod sibi debetur.*

Species. *Legalis status.*

Leges. *Habent.*

Status. *Principale caput causæ.*

De qua. *Causa.*

Sed. *Scilicet ea quæstio habet caput litis.*

Apertius erit. *Exemplis.*

Non est tale. *Non est huiusmodi exemplum, ut statim ex intentione & depulsione oriatur status.*

Causam. *Principalem.*

Ad id. *Pertinet.*

Pronuntiat.*In uera causa.*

Quæſtio.*Principalis.*

Vt puto ſtatum habet.*Quæſtio et ſtatus hinc oriūtur,*

Ergo.*Status hic.*

Agis.*Perſequeris ius tuum.*

Ignominioſus. *Infamis.*

quæſtiones.*Scilicet oriuntur.*

Illi.*Superiori exemplo non nego.*

Simile.*Hæc conflictatio.*

Propoſitiones.*Obiectiones plenæ,*

Sed. *Hæc res ſtatum facit.*

In hunc.*Modum.*

Hæc.*Morte hoſtis mœrere.*

Cætera.*Omnia exempla litium.*

Status.*Sic ſe habent.*

Tenſa. *Scilicet eſt quæ & breuiſſima:*Nam *Geometræ li‑neam definiunt,extēſionem eſſe à puncto ad punctum,aut flu‑xum puncti in longum.*Porrò *rectam lineam eſſe dicunt extē‑ſionem à puncto ad punctum.*

Apertior uia. *Breuiſſimam hanc uiarum rationem,quan‑tum licet ſectamur:ſed ſi montes interponantur,aut paludes, aut flumen, aliquoties compendio neglecto commoditatem in‑ſpicimus , ad hūc modum Fabius tametſi breuiſſimo præcepta ſtatuum doctrinam abſoluere queat,mauult tamen commodio‑rem rationem,& rudiorem uiam ſequi.*

Licebat. Lege XII.*tabularum.*

Liberta s teſtamentorum.*Omnia per teſtamentum fa‑cere et hæredibus alienare,Sed lege Falcidia cautū eſt,ne ſu‑pra dodrantem,id eſt,tres partes bonorum legando exhauria‑tur.* Porrò *iuriſconſulti hæreditatem uniuerſam per aſſem in‑telligunt : Vide titulum de lege Falcidia libro Pandectarum primo.*

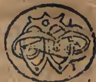
Deſerui. *Deſertor imperatoris factus ſum.*

Non

Non ſtetit per me. *Non fuit culpa mea factum.*
A quibus. *Scriptoribus.*
Ea prima quæſtio. *An res ſit.*
Hoc. *Quod ſit res.*
Rationali parte. *Admixto ſtatu rationali.*
Illæ. *Quæſtiones ſcilicet uerſantur.*
Diſputationem. *Legum* XII. *tabularum.*
Philoſophorum: *Philoſophum Sextum Cæcilium Iuriſconſultum apud Aulum Gellium libro* XX. *capite* I. *differentem uide, & conſule ſi uidebitur.*
Præmio. *Quod quis promeruerit.*
quatuor. *Coniectura, Finitio, Qualitas, Legalis.*
Propoſita, formæq́;. *Themata, et exẽplaria cauſarum*
Tum uocabã. *In duobus libris prioribus emiſ- (quædã.*
Simplicius. *Magis ſeruiũ intellectui. (ſis per incuriã.*
Contemplatione. *Reſpectu.*
Legalium. *Quæſtionum.*
Nitimur. *Fulcimur.*
Voluntate. *Aequa interpretatione, quam limitationem hodie iuriſperiti uocant.*
Cõparamus. *Vtra ſit nobis accõmodata & cõueniens.*
Efficacior. *Potentior.*
Diuerſum. *Vario ſenſu aduerſarij.*
Simplicia *Quod tantum unum ſtatum præ ſe ferunt.*
Faciem. *Speciem.*
Scripti. *Verborum.*
Voluntatis. *Rerum.*
Syllogiſmus. *Naſcitur hinc.*
Legis. *Cõtrarietatis legum, quæ ἀντινομία Græcis dicit.*
Iiſdem. *Statibus.*
Ἀμφιβολογία. *Ambiguitas.*
Generi. *Statuum legalium.*
Rerum. *Voluntatis.*

Scripti. *Verborum.*
Hæc omnia. *Specialia.*
Rationem *Naturam, modum.*
Varietatem. *Varium sensum.*
Ratione referenda. *Quam obiter adhibemus causæ nostræ.*
Qua mente. *Aliquid factum sit.*
Singulos. *Legalibus & rationalibus.*
Illud. *Caput, principale.*
Quo statu sit utendum. *In qua parte causæ pes sit figendus.*
Colore. *Figura, habitu.*
Vitium. *Argumentorum roboris.*
Pro Milone. *Qui in Appia uia Clodium occidit.*
Componeret. *In defensionem Milonis.*
In coniunctis. *Causis.*
Conuenit. *Inter scriptores.*
Generis. *Naturæ.*
Re. *Vel hæreditate.*
Legibus. *Ex formula legum.*
Ciuis tantum. *Sit in urbe.*
Liceat. *Per leges.*
Adoptionum. *Vt adoptentur ab alijs in locum filiorum.*
Familiam. *Naturalem.*
Sustulit. *Procreauit, genuit.*
Instituto. *Per testamentum.*
Abdicato. *Filio.*
Lex. *Ab aduersarijs.*
Fit. *Abijcitur.*
Prior status. *Quæstio.*
Altera. *Quæstio.*
Habet. *Statum.*
Ante legitimum. *Cum nullus nothus secutus sit.*

Sed natus. *Filius.*
Voluntate. *Sententia.*
Nato. *Tanquam non ante legitimum nato.*
Argumento. *Quod sequitur.*
Tantum ciuis. *Qui non ante legitimus est natus.*
Post filius. *Scilicet ne erit ante legitimos natus, quia nullus secutus est.*
Legis. *Ob contrarietatem scilicet.*
Voluntas. *Legis.*
Duo status. *Scripti, uoluntatis atque etiam syllogismi.*
Duplex. *Lex ipsa.*
Volenti. *Filio adoptato.*
Redire liceat. *Vt demus tibi quod maxime tibi liceat redire.*
Idem status. *Oritur.*
Duobus. *Nato, atque abdicato.*
Eorum. *Duorum.*
Alter. *Nothus.*
Repellitur. *Ab hæreditate per adoptatum scilicet abdicatus, ne quid de bonis paternis capiat hic, quia pater adhuc dicitur abdicati, certum est abdicatū inter liberos esse, cum pater & filius mutuam relationem habeant.*
Intestati. *Præsentis.*
Legem. *Scilicet sibi.*
Status. *Oritur hic.*
Quia pater. *Adhuc dicitur.*
Colligit. *Comprobat.*
Petitione. *Hæreditatis.*
Filium. *Scilicet legitimum.*
Legitimi. *Filij.*
Legitimi. *Ex legibus profecti.*
Tres illi status. *Scilicet cadunt in controuersiam.*

CAPVT IX.

PArte. *Iudicialium causarum id remotum esse.*
A negotiali parte. *Seu statu.*
Quod ab ostentatione. *Est autem hoc nomẽ ἐπιδεικτικὸν, ut Fabius ipse indicat supra in capite quodam.*
Quæ. *Genera causarum.* Negotijs. *Ciuilibus.*
Munus. *Laudandi & uituperandi.*
Momentum. *Censura.* Iudicium. *Aestimationẽ.*
Quo. *More Romano.*
Quæstio. *Celsi, cuius supra capite quodam meminit.*
Fortuna. *Nam ta'is quisq; est, qualis est in fortunis.*
Suis. *Dispẽsandis, hic enim uel seruilis animus auaritia uincitur, uel generosus liberalis & magnificus apparet.*
Si eum qui ex Thetide. *Id est, Achillem.*
Sacri certaminis. *Menãder à Philemone nequaquam pari scriptore, in certaminibus comœdiarum ambitu, numeroq; & factionibus sæpenumero uincebatur, eum cũ forte obuiũ habuisset, quæso, inquit, Philemo, bona uenia dic mihi, cũ me uincis non erubescis? Euripidem quoque, Marcus Varro ait, cum quinque & septuaginta tragœdias scripserit, in quinque solis uicisse, cum eum uincerent aliquot poëtæ ignauissimi, Gellius libro* XVI. *capite* IIII. *Propterea uidelicet, quod quemadmodum ait Pindarus in Olympijs: Gratia, quæ omnia dulcia facit mortalibus, sæpe falsa ostendit, dies autẽ posteri testes sunt sapientissimi &:*

Maius ab exequijs nomẽ in ora uenit. Vt Ouidius dicit.

Cum reginæ Lydiæ habitum. *Herculem, gigantum, monstrorũ, ac leonum uictorẽ, usqueadeo in Lydia emolliuit amor Omphales reginæ, ut etiam non uereretur habitũ suum, hoc est, leõis à se interfecti exuuiũ, cũ reginæ monilibus cõmutare, tremereq; haud aliter, ac timidus canis ad scuticas dominæ, statoq; tempore certum fili modũ à se ductum, amicæ persoluere, pensa enim certa pondera sunt, quæ stato tempore ancillis cõficienda attribuere solebant ueteres matresfamiliãs,*

qui

qui mos & hodie apud plerasq; durat: Historiam scribit Ouidius pulcherrimæ in epistola Deianiræ ad Herculem.

Pietas principis nostri. *Nam autore Suetonio, impotētia tyrannidis prouectus Domitianus, in capite edictorum sic dictauit, dominus deusq; noster, id quod et Martialis indicat hoc uersu de Domitiano scribens: Edictum domini deiq; nostri.*

Intestatorum. *Qui emortui sunt nullo facto testamento.*

Decreta. *Senatusconsulta.*

Inter quæ. *Scilicet mortuis decreta.*

Monumēta. *Lucubratiōes.* Menāder. *Poëta comicus.*

Vt in Paride. *Nam cum Hecuba Paridis mater somniasset se flammam parere, quæ Troiam succenderet, adhibiti con iectores interpretati sunt: Paridē filium recens natum, Troiani regni, & suipsius excidium fore, quod ob raptam Helenam Menelai uxorem postea usu uenit, uelut narrant Poetæ, Homerus & Vergilius.*

Et Thersitæ. *Quem Homerus ad portentum usque deformem facit, capite acuminato, eoq; raris capillis consperso, tum oculis strabis, humeris contractioribus ad caput, altero pede claudum, postremo graculorum instar bonis sententijs obstrepentem. Vnde ob contemptum ab Vlysse uerberibus coërcetur. Hunc Homerus in nauium catalogo omnium principum, qui ad Troiam uenerint, formosissimū scribit, sed tamen imbellē.*

Plistinem impudicum. *Hunc Plistinem tradunt adulterino cōcubitu sustulisse Agamemnonem & Menelaum, cum aliās Atreus legitimus pater dicatur, porrò forma egregia Plistines adiutus, obrepsit uxori Atrei.*

Vt Melio. *Spurius Melius eques Romanus frumentū populo sua impēsa largitus est, et ob id factū cōciliata sibi plebe, regnum affectans, à Caio Seruilio Hala magistro equitum occisus est, ac domus solo equata, autor est Liuius.*

Marcus quoq; Manlius. *Qui Capitoliū à Gallis defenderat, cum obstrictos ære alieno liberaret nexos crimine affe-*

ctati regni damnatus, de saxo Tarpeio deiectus est, in cuius notam senatusconsultum factum est, ne cui de gente Manlia Marco cognomen esset.

Perses. Persen hunc uel regem Persarum, à quo Persæ nominati sunt, intelligo, uel quempiã nomine Persen, qui autor fuerit Persis eius legis, qua sciebant matres & sorores in connubium adducere, id quod Catullus Epigrammate quodã insectatur: Porrò quod Ludouicus Cælius hũc locum correctiorem ferè in totum mutare conatur, non placet, etiam si doctissima sint quæ ad locum hunc congerit, libro x. capite XVIII.

Lacedæmoni. De differentia gentium uide stultitiam Erasmi.

Rapto uiuere. Xenophon in libro quem scripsit de Republica Lacedæmoniorum, inter alia complura & mire potentiam eorum commendantia, recenset legum, fortitudinis & patientiæ uelut speciẽ fuisse, unde & Horatius sic ait in Odis: Me non tam patiens Lacedæmon. Et Lycurgus Lacedæmoniorum princeps, masculis pueris uictus rationem tenuissimã præscripsit, concessit &, ut si quæ insuper desiderarent ad famem restinguendam, furarentur et raperent, modo non deprehenderẽtur, nam deprehensis pœna statuta erat, nimirum ut hac ratione bellicosiores, & in hostem ferociores euaderent.

Laudantur autem urbes. Sic Ausonius Treueros, & Mosellæ fluuiũ, Romam, Mediolãnũ, Viennã Galliæ urbem.

Veteribus Romanis. Vnde submouit senatu Cato Cẽsor eum, qui decem argenti pondo domi haberet, ut refert Florus: Et Fabritius, ut est apud Gellium, ingens auri pondus à Samnitibus oblatum recipere noluit, malens in fictilium uasorum usu ipse uiuens aurea habentibus imperare.

Frugalitas apud Sybaritas. Populus Calabriæ, qui ob luxum nimium & uestium & ciborum, de se prouerbia dedere: Nam Sybaritica mensa, prouerbialiter pro lautissima uiuendi ratione dicitur: Tum & Martialis Sybariticos libellos

uocat amatorios,& obscœnos. Vide Erasmum.

Factorum laus generalis. *Apud Laërtiū philosophus quispiam, opinor Carneades, fragilitatem humanæ conditionis differēs, mortem adeo plausibilem auditoribus fecit, ut plerique domū regressi, uitæ tædio mortē suis sibiq; consciuerint.*

Quorūdam à medicis ciborum. *Vt Cato & Chrysippus brassicæ laudes peculiari uolumine persecuti sunt, uelut testatur Plinius libro xx.*

In uituperando Catone. *Autor Suetonius à Iulio Cæsare duos libros, quos contra Catonem scriptos reliquit, Anticatones inscripsisse.*

Honesti quæstionem. *Opinio est Stoicorum præcipue philosophorū, qui omne utile honestum statuunt, quorum sententiam Marcus Tullius fusissime tractat, libro tertio Officiorum, & etiam in Paradoxis.*

Hæc est ratio uerissima. *Quod scilicet non sint utilia nisi honesta.*

Communis magis intellectus. *Iuxta uulgi sensum.*

Loquendum. *Est apud imperitos.*

Eas. *Deliberationes.*

Iugumq; Caudinū. *At uero Titus Veturius, & Spurius Posthumius: Quia cum male pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris sub iugum missis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt ijs, iniussu enim populi senatusq; fecerant. Eodem tempore T. Mutius & Q. Aemilius, qui tum Tribuni plebis erant, quod eorum autoritate pax erat facta, dediti sunt, ut pax Samnitum repudiaret. Atque huius deditionis ipse Posthumius qui dedebatur, suasor et autor fuit. Quod idem multis annis post C. Mancinus, qui ut Numantinis, quibus cum sine senatus autoritate fœdus fecerat, dederetur, rogationem suasit eam, quam Lucius Furius & Sextus Attilius ex senatusconsulto ferebant, qua accepta, est hostibus deditus. Hæc Cicero libro tertio Officiorum. Hic utilius certe fuisset, præcla-*

præclaros illos uiros in republica adseruare. Verum quia honestas dissuasit, dediti sunt hostibus.

Legales tractatus. *Controuersiæ legales, an liceat, an sit permissum legibus.*

Interim. *Dum eò perueniamus.*

Det Halonesum. *Insulā: Cuius titulus est hodie in codicibus Græcis* περὶ ἁλωνήσου *Est autem Haleneson insula, quæ cum ante Atheniensis ditionis esset, capta à piratis, & hinc à Philippo Macedonū rege recepta, diu in ambiguo erat utrius esset, Atheniensis'ne populi, an Philippi. Quare cum Athenienses ipsi repetundarum agerent, Philippus reddere eam quidem Atheniensibus recusauit, quod uidelicet ipse eis nō extorsisset, sed à latrōibus redemisset, uerum doni & muneris titulo se daturum hanc uelut gratiam Atheniensium populo, id quia ignominiosum uidebatur Atheniēsibus res bello agi cœpta est, idq́; ex consilio Demosthenis.*

Apud Ciceronem in Philippicis. *Nona Antoniana, De statua erigenda.*

Panegyricis. *Orationibus laudatorijs.*

Libera. *Arbitrio dicentis exposita.*

Isocrates fecerit. *Nam à laudibus eloquētiæ exorditur.*

Vicinia. *Cognatione quasi.*

Gorgias. *Eodem modo fecit.*

Olympico. *Laude Olympicorum ludorum.*

Conuentus. *Scilicet uniuersæ Græciæ, ut quoque quinto anno essent celebres.*

Crispus Sallustius. *Nam Catilinam auspicatur collatione animi ad corpus, & utriusq; uirtutum. Et Iugurthinum bellum incipit à refutatione opinionis, quæ fragilitatem humanæ naturæ querebatur.*

Extrinsecus. *Aduenientis obiter.*

Concitanda. *Commouenda est aduersus hostem.*

Conciliationem. *Ad amicitiam restaurandam.*

Fas

Fas habetur. *Permissum est.*
Studio. *Gratiæ.*
Mores. *Eius qui consulit.*
Operibus: *Aedificijs.*
Voluit. *Cicero ex sententia Aristotelis.*
Vires. *Facultates.*
Mores. *Leges, constituta.*
Rerum. *Facultatum & morum.*
Re. *Ipso argumento.*

An Isthmos intercidi. *Isthmos Græcis terræ angustiam inter duo maria sitam significat, cuiusmodi est in Achaia, ubi Corinthus oppidum: Tum et in Thracia. Porrò destinauit Iulius Cæsar Achaiæ Isthmũ perfodere, ut maria confluerẽt, idemq́; exiccare paludes Ponticas, autor Suetonius, sed morte præuẽtus non perfecit. Portũ autẽ Hostiæ extruxit ingẽtibus q; impẽdijs Claudius Cæsar, ut in eius uita refert Suetonius.*

Alexãder terras. *Alexander Magnus cum ex autoritate Democriti philosophi accepisset plures esse mundos, statuit Oceano pernauigato eos uincendos inquirere: Vnde declamationum argumenta antiquitas duxit. Innuit hoc Iuuenalis:*

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Plurima. *Diuersæ species.*
Sententiæ rogantur. *Quæruntur consilia.*
Stipendium. *Apud Liuium libro v.*
Simplex. *Vnum statum tantum facit.*
Accedunt causæ. *Aliquoties ad materias.*
Deliberat Cæsar. *Vide Cæsarem in Commentarijs.*

Gallis bellũ minãtibus. *Gallorum rex Brenno in Hetruriæ finibus Clusianos adortus, magna affecit clade. A Romanis ergo missi sunt legati ad pacem faciendam inter Clusinos & Gallos, exorta rixa regem ipsum trucidarunt. Vnde Galli commoti Romanis indixerunt bellum. Hinc deliberatio quam proponit Fabius.*

Milites:

Milites. *Deterriti ferocia Germanorum.*
Hæ. *Materiæ.*
Quæstio. *Simplex.*
Fas. *Ius gentium.*
Locus. *Occasio.*
Hunc casum. *Hanc consternationem militum.*
Defecti. *Destituti.*
Necesse est. *Deditionem facere.*
Idipsum. *Quod subijcitur.*
Circunuenti. *Ab hostibus.*
Non fecerunt Saguntini. *Saguntum Hispaniæ oppidum munitissimum, cum diu frustra oppugnationem Hannibalis sustinuisset, ut quiduis potius quàm fidem Populo Romano datam deditione facta frangerent, ad extrema adacti, sese unà cum domicilijs concremabant.*
In rate Opitergina. *Opitergium oppidũ est Italiæ, non procul à Venetijs, uelut indicat Plinius lib. XIII. capite XIX. Eius ciues pugna nauali ab hostibus circumuenti, potius quàm se hosti trucidandos relinquerent, mutuis cædibus sese confecerunt.*
Non magis. *Mihi uidetur esse consilium.*
Dubijs. *Quorum euentus est incertus.*
Tertiam partem. *Suadendi.*
Quas parte. *Vtilitatis.*
Partes. *Suadendi & dissuadendi.*
Illic. *In exemplo Opiterginorum.*
Hymni deorum. *Vnde ludi Apollinares in honorem Apollinis instituti sunt, & Megalenses ludi in honorem magnæ deûm matris Cybeles.*
Serui armentur. *Nam cum multis cladibus exhausta esset Romana ciuitas, ita ut iuuentus libera ad exercitus reparãdos non suppeteret, consilium factum est, & senatusconsultũ, quo permittebatur seruos armari contra hostem, quando lege*
statue-

statuebatur capitalis pœna seruo militanti.

Cæsar uicerit. *Pompeianos, & ex sequenti fidem nō seruatam auxiliarium ulciscitur.*

Quod est uerisimilius. *Posterius scilicet Cæsarem uincere.*

Vtrisq; differentia. *Hoc est, pluribus & singulis consultantibus.*

Senatus. *Concio omnium ciuium.*

Catoni. *Maximæ seueritatis uiro, & ab omni ambitione alieno.*

An Caio Mario. *Nouarum rerum studiosissimo, & ex altera parte ciuilis belli autori, arma enim contra Syllanam factionem cepit, uelut refert Lucius Florus.*

scipio prior. *Vehementis & ferocis ingenij uir.*

Fabius deliberet. *Lentissimi quin & mansuetissimi ingenij homo, qui quemadmodum ait Ennius apud Ciceronem de senectute:*

Vnus cunctando Romanis restituit rem.

Nam Hannibalem iuueniliter exultantē, sua patientia fregit.

Proficiet. *Mouebit.*

Vanitas. *Pro qua grauitas.*

Aliquanto uero magis. *Scilicet permouendus est animus eius.*

Propter id. *Id est, hoc argumentum.*

Malorum. *Scilicet ex uitijs.*

Bonorum. *Ex uirtutibus.*

Liberare. *Occasionem responsionis.*

Cæsari. *Sed citra utilitatem eius recta sunt, quæ proposuit honeste persuaderi Cæsari.*

Suasorias. *Materias.*

Hæc consilia. *Parum decora.*

Suadere. *Scilicet sese, sed tanquam eius persona qui consilium petit, digna.*

Impel-

Impellunt. *Suadendi ratione.*

Color. *Scilicet quidam honestatis.*

Loquitur. Ad milites.

Indignatione. *Quod uidelicet indignissimum ei uideretur, reipublicæ administrãdæ gubernacula paucis quibusdam præpotentibus, & nouis hominibus in manus dari, per quorum factionem nobilitas non admodum diues, & plebis paupertas opprimeretur.*

Sic Atreus. *Qui proprios liberos occidit.*

Ambitus. *Studium honoris conseruandi, etiam per scelus.*

Hæc. *Consultatio.*

Quæ dicuntur. *Per consilium.*

Summissiorem. *Mensuram quandam minorem.*

Ratio ipsa. *Argumentatio.*

Prosopopœiæ. *Id est, quãdo introducimus in oratione de liberatiua consilium, ad imitationem alicuius personæ compositum, uocabulum certe ipsarum personarum fictionem sonat: πρόσωπον personam significat, & ποιέω fingo.*

Aliter Cæsar, aliter Cicero. *Cæsari enim tribuit Sallustius orationem mitem, & supra modum indulgentem, dum uidelicet uel sic in Catilinaria coniuratione negat animaduertẽdum in coniurationis autores, idq; facit callide nimirũ, quo ad clementiam audacissimi cuiusq; fauorem conciliet, sicq; aditũ ad imperium occupandũ præparet:* Rursum Cicero, *dum gloriam ueram ex patriæ libertate omnibus uiribus sectatur, mauult mortem subire, quàm nõ uel ingenij artibus rempublicam tueri:* At Cato *seuerissime animaduertendum in coniuratos, uelut patriæ honestas suadet, censet.*

Duplicis est operæ. *Alterius suadendi, alterius seruare decorem.*

Vocem dabat. *Quibus accommodabat orationem suam.*

Indoctis. *Hominibus, nam si indoctus esset cui scribebat, indoctam quoque & eo dignam orationem meditabatur.*

Habitus. *Gestus.*

Alio. *Discrimine.*

Hoc. *Personis distare.*

Controuersias. *Contentiones iudiciales.*

Poni. *Proponi in declamando.*

Priami uerba. *Quibus exorat animum Achillis ferocem, ut Hectoris filij occisi corpus reddat honorifice sepeliendum: Est autem locus apud Homerum ultimo.*

Syllæ dictaturam. *Cum eam seruare licuisset, unde & Iulius Cæsar dixit, Syllam literas nesciuisse, quod dictaturā deposuisset, cuius occasione potuisset imperium inuadere.*

Hæc. *Themata.*

Substituimus. *Introduximus pro nobis loquentes.*

Pro Cælio. *Cælius adolescēs hac causa suspectus erat iudicibus quibusdam, quod Clodiæ uenenum parasse diceretur: Verum Cicero hāc causam Cælij sic tuetur, ut substitutis personis Appij Cæci, quem non pudeat de libidine uerba facere, & Clodij fratris iunioris ipsius Clodiæ, qui quod unà cum sorore concubuerit, facile promere queat, quæ se conscio soror libidinosa commiserit, atque hac arte eludit iudicium Cicero, quodq; Cæcilius spreuerit Clodiæ blandicias, in ius ab alijs adulteris uocetur.*

De pœna Theodoti. *Qui cum præceptor esset Ptolomei regis Aegypti, autor fuit discipulo pupillo ut Pompeium Magnum illuc ad litus appellentem in fuga iuberet interfici, & caput eius ad Cajum Cæsarem hostem deferri: Cæsar autem uiso Pompeij capite, illachrymauit eum uirum interfectum, cuius uita uictoriam suam clariorem reddidisset, quare deliberat, an supplicio afficiat Theodotum eius cædis autorem, uide Florum.*

Permista autem est. *Et utilitatis ratio, quæ proprie est suasoriæ materiæ.*

Quæritur & de honesto. *Vt nonnihil etiam demonstratiuæ*

tiui generis accedat.

Abrupta. *Nihil auditorem præparantia.*

Concitatam. *Vehementem, hoc est, affectibus plenam.*

Non quiritet. *Id est, non quæstionibus obturbet, quæ omnium maxime declamationes desiderant.*

Torrens. *Impetuosa oratio.*

Cur. *Quasi dicat, nullam ob causam.*

Nam & Philippicas. *Constant Philippicæ deliberatiuo genere, suadet enim Demosthenes Atheniensibus, bellum suscipere contra Philippum.*

Breuitas quoq;. *Quæ semper generale quiddam habet: Porrò hoc demum generale est, quod in singularibus similiter contingere est deprehensum.*

Namq; in his. *Historijs.*

Conciones. *Habitæ ad populum, siue milites.*

Sententiæ. *In senatu habitæ.*

CAPVT XI.

QVæ est quæstio. *Quasi dicat nulla planè.*

Aristoteles. *Libro III. Rhetoricorum.*

Hoc quoq;. *Hanc rationem partium causæ iudicialis, quæ proponit breuiter, postea uel narrãda, uel explicanda, idem Aristoteles.*

CAPVT XII.

IN pecunijs repetundis. *Pecuniarum repetundarum nomine, intelligimus ea omnia quæ diuitijs constant, uelut uestes, uasa aurea, & argentéa, æs signatum: Porrò actio repetundarum frequenter cadere solebat in magistratus Romanos, qui in prouincias à senatu emissi, prouincialium opes pro sua libidine arrodebant, adeo ut sæpenumero in tolerandis iniurijs adacti prouinciales, ipsis proconsulibus actiones repetũdarum pecuniarum intenderent, in quibus alius ob aliam rem ereptam, crimen diuersum intendebat, ut cognoscere licet ex actionibus in Verrem.*

Quoniam Prætor certa lege sortitur. *Constitutis diebus per sortem indicat seorsum, & diuerso tempore de diuersis criminibus: Olim enim dies iudiciorum per sortem partibus condicebatur, autore Sexto Pompeio.*

Centumuiri. *Triginta quinque tribus Romæ erant, & ex singulis tribubus terni ad priuata iudicia cognoscēda legebantur, qui iudices, Centumuiri dicti sunt, etiamsi numerus cētenarium excedat, sed appellatio sic seruata est, quoniam facilior.*

Quidam. *Scilicet ex delatoribus.*

Sicut diuinationes. *Cum de constituendo accusatore quæritur, iudiciumq; super ea re redditur, cui nam potissimū ex duobus pluribus'ue accusatio subscriptione in reum permittatur, ea res atq; iudicium, Diuinatio appellatur, quoniam iudicium iudicem diuinare quodammodo oportebat, quam sentētiam sese ferre par sit: Aulus Gellius libro II. capite IIII.*

CAPVT XIII.

VSi ferè omnes exemplo. *Intentio omnis: Orestem Clytemnestram matrem occidisse. Depulsio, occidi, sed iure: Ratio, quia patrem Agamemnonem interfecit: Firmamentum, sed non oportuit matrem indemnatā occidere filium. Nascitur iudicatio ex firmamenti & rationis controuersia, an Orestis interfuerit patrem ulcisci, et matrem nullo iudicio damnatam occidere? Est autem firmamentum, quod ad deijciendam rei rationem ab accusatore refertur, sine quo accusatio non consistit: Inde ex firmamenti & rationis conflictu nascitur quæstio, quæ & iudicatio dicitur, et hoc in statu coniecturali non inuenitur, quoniam in ea non est ratio: Præiudicium dicitur res, quæ cum statuta fuerit, exemplum affert iudicaturis quod sequātur: Porrò iudicium est res, quæ causam litemq; determinat, sic Asconius.*

Conuicium. *Obiurgatio est, qua audientes uelut ad uitium uocamus, unde iurisconsultus quispiam in Pandectis, nisi*

me fallit memoria, quasi conuocium dictum putat, ut sit exprobratio quædam multis audientibus.

Amplificatio. *Ea est, cū uerbis aut sententijs plusq̃ res poscere uidetur, dicimus.*

PETRI MOSELLANI PROTEG.

IN QVARTVM LIBRVM MARci Fabij Quintiliani, annot.

SAnctissimus cēsor. *Grauissimus æstimator morum, Augustus uidelicet Domitianus.*

Eloquētia quoq; eminentissimū. *Opinor hanc laudē maxime pertinere ad prima tēpora suscepti imperij à Domitiano: Quandoquidem, Suetonio Tranquillo autore, in ijs modestissimū gessit imperiū adeo ut si perseuerasset in instituto, inter laudatissimos referri potuisset: Porrò ut in cæteris, ita & in eloquentia utriusq; linguæ insignis describitur à Suetonio, ut qui etiam commentaria historiarum reliquerit.*

Musas inuocarent. *Vt Homerus in Iliade sua ingressurus descriptionē principū, qui ad Troiā expugnādā uenerāt. Et Vergilius ad exemplū Homeri idē hoc in ducibus obseruat.*

CAPVT I.

QVd principium. *Etymologia uidelicet.*

Id fieri. *Vt scilicet præparemus auditorem, ut sit nobis accommodatior.*

A personis. *Iudicis, actoris, rei.*

Suspicio. *Immodica.*

Sordium. *Auaritiæ.*

Videamur. *Exordiendo.*

Patronus dabit *Vt beneuolentiam captet ab eorū personis, quod tamen perraro fieri debet.*

Negat esse procemia. *In quibus scilicet beneuolentiam captemus ab aduersæ partis patrono, siue etiam à iudice.*

Rectur.

Rectum. *Seuerum.*

Illud. *Inuidiam, odium, contemptum inducere.*

Fecisse aliquid. *Contra inimicos iniusti.*

Tali causæ. *Vbi scilicet iudex erat suarum rerum.*

Pro regina Berenice. *Regis Ptolemæi uxore: Vnde apud Stephanum, ciuitatis nomē in Sicilia Beronice est factū, cum ante Hesperis diceretur.*

Consilio. *Dum multi iudices præsunt.*

Nūq̄ suaserim. *Adhiberi metū corrupti iudicij p minas.*

Quid uero. *Scilicet dicemus.*

Ex partibus. *Quibus constat.*

Pro Cælio *Nam miratur Cicero, quod præter consuetudinem festo die ad causam cognoscendam sederunt iudices.*

Pro Deiotaro. *Nam in oratione eius principio queritur Cicero, sibi intra angustiam priuatorum parietum dicendum pro rege, ubi eloquentiæ lucem explicare non queat:* Dixit *enim apud Iulium Cæsarem, & cætera.*

Habitus. *Hoc est, noui iudicij, noua forma: erat enim consessus iudicum septus magna armatorum manu, ex factione Clodiana, quare timorem sibi dicturo incuti fingit Cicero.*

Opinio. *Ne mali aliquid suspicetur iudices de Cicerone, quod cum ante semper defenderit, nunc primū accusare Verrem incipiat, multis modis hanc hominum opinionem à se reijcit, indicans urgentissimis causis ad hoc se instituti perductum.*

Rogantis. *Demosthenis.*

Accusator. *Aeschines.*

Fidutia. *Oratoris.*

Pene omnia. *Omnibus exordijs.*

Abominari. *Specie aduersariorum.*

Vanitate. *Leui mendacio.*

Pro Cluentio. *Qui reus agebatur coëmpti iudicij per pecuniam, ut hac ratione Albutius aduersarius damnaretur.*

Niti. *Firmari.*

Iudicij Iuniani. *Habiti à Iunio, quo iam damnatus erat A. Cluentius: uerum res postea prouocationibus extrahebatur.*

Rationem ueneficij. *Nam præterquam quod existimabatur iudicem pecunia corrupisse, et ueneficia parasse, rumor erat uenenum ab A. Cluentio paratũ aduersantibus inimicis.*

Quædam. *Crimina.*

Eleuanda. *Leuiora facienda.*

Remittendam. *Diminuendam.*

Pro Ligario. *Quo Cicero obiecta crimina cõfitetur Cæsari, apud quem dicebat.*

Expectatione. *Iudicij suscepti etiam festo die.*

Genera causarum. *Quæ genera recipiũtur in tribus primis generibus causarum: Nam ut in iudiciali, sic & in deliberatiuo materia occurret honesti, humilis, dubij, admirabilis, atque obscuri.*

Plurimi fecerunt. *In quorum numero & Cicero est libro de Inuentione* 1.

Ενδοξον, & *cætera. Probatum, improbatum, in utranq; partem æstimatum, præter opinionem, minime uerisimile.*

Remedijs. *Arte quadam, qua iudicem conciliamus.*

Et eò quidam. *Vt Cicero libro* 1. *Rhetoricorum.*

Insinuationem. *Vt sit insinuatio oratio, quadam dissimulatione & circuitione obscure subiens animum auditoris, sic in Rhetoricis.*

Surrepat animis. *Iudicum.*

Res sit improba. *Quam petamus.*

Probetur. *Commendetur causa.*

Et quidam. *In quorum numero est Hermogenes Græcus, Tomo* II.

Causa laboramus. *Parum honesta.*

Propria ratione. *Ex causæ habitu.*

Se quoque moueri dicit. *Nam facilitatem & impru-*

dentiam Rabirij litigatoris damnat & ipse, qua opes suas regi Alexandrino Ptolemæo profugo crediderat, unde de pecunijs repetundis reus factus sit Posthumus.

Apud fatigatos. *Detrimentum quod possit inde euenire est, quod animi iudicum actione aduersarij sint occupati.*

Alterum. *Fatigationem.*

Sociorum. *Siculorum.*

Schema. *Figura sententiæ, dicitur occupatio & præsumptio.*

Quæ sunt. *Scilicet species.*

Veras. *Rectas.*

Facillime possunt. *Rationes prooemiorum.*

Ibi. *Iudicio.*

E re. *Causa.*

Fidem. *Autoritatem.*

Decebit. *Decorabit.*

Compositionis. *Breuioris.*

Vocis. *Leuioris.*

Vultus. *Honestioris.*

Indubitabili. *Certissimo.*

Accuratos. *Omnino plenos.*

Recepti. *A iudicibus.*

Conciliatis animis. *Iudicum.*

Feretur. *Tolerabitur.*

Locos communes. *Contra uitia, & pro uirtutibus.*

Notari. *Damnari.*

Nitore. *Eleganti.*

Diducta. *Distincta uarijs membris.*

Inelaboratæ. *Extemporali.*

Sed hæc. *Sunt tractanda.*

Turbari. *Labi.*

Destitui. *Turpiter se dare.*

Nusquam turpius. *Esse potest quàm in prooemio.*

Cicatricoſa. *Cicatricibus affecta.*

Senſus. *Sententias.*

Ne in caput. *In iuſtam orationis ſummam.*

Vtilitas. *Auerſi ſermonis.*

Demoſthenes. *Vnica forma dicēdi, in oratione pro Cteſiphonte.*

Inſtitit. *Fortius mouit.*

Hoc tantum indicaſſet. *Smplici modo.*

Quod idem. *Langueſcere orationem.*

Vt modo. *In eodem capite.*

Præterea. *Vitioſum eſt prooemium.*

Hæc. *Scilicet de prooemio ſeruabuntur.*

Ariſtoteles. *Libro III. Rhetoricorum.*

Apud bonos iudices. *Quod uidelicet ij non affectibus, ſed qualitate cauſæ ad pronuntiandum impellantur: Iam hoc præcipue molimur prooemio, ut iudices, quiſque in ſuæ cauſæ utilitatem cōciliet. Verum apud Lacedæmonios cautum erat, ne quis prooemijs uteretur.*

Prodicus. *Rhetor Græcus.*

Frigida eſt affectatio. *Vt progreſſio efficiat aliquam ſententiam.*

CAPVT II.

PIcēs. *Ager is eſt in Italia, ſic appellatus, quaſi minus celebratus & inglorius, ut eſt apud Ciceronem de Amicitia.*

Loci. *Quam ſcriptores τοπογραφίαν, loci deſcriptionem uocant, quemadmodum perſonæ narrationem προσωπογραφίαν, & temporis χρονογραφίαν, cauſarum αἰτιογραφίαν, aut etiam αἰτιολογίαν.*

Vt idem. Cicero *in* Verrem.

Ciceronis de diſcurſu. *In oratione pro Roſcio.*

Chryſogonus. *Inimicus Roſcij.*

ὑποτύπωσις. *Subformatio.*

Vel

Vel de re constat. *Cum narrationis uirtute res ita depingit oculis, ut non tam audiri, quàm spectari putetur, quod maxime fit proprijs uerbis, et naturali rerum seruato ordine: Porrò τύπος Græcis imaginem sonat, ὑπὸ sub, quòd sit uelut subiectæ rei imago.*

Pubertas. *Quando corpus pilis uestitur, tunc pubertas incipit.*

Diuersæ partis expositio. *Aduersarij pars tenetur explicare fusius, quàm actor proposuit sub cõpendio, si cõmodum fuerit.*

Rabirio Posthumio. *Reo repetundarum.*

Conuenit. *Inter autores.*

Ante acta uita. *Modeste & pacifice.*

Alijsq;. *De causis.*

Tragœdijs. *Euripidis in Aiace.*

De laude. *Gloria bellica propter arma ipsius Patrocli, quo certamine actus Aiax per mœrorẽ in insaniam redactus est, unde postea sibijpsi mortem consciſſe narratur.*

Eiusmodi narrationes. *Parum plenas.*

Petitionem. *Magistratus.*

Hic. *In ea narratione.*

Veneficio. *Cuius reus agebatur.*

Illæ duæ. *Narrationes.*

Excutiendi. *Repellendi.*

Ventum. *A rege Ptolemæo.*

Curationem. *Administrationem pecuniæ.*

Suscepisset. *Posthumius.*

Vel augendi. *Gratiæ.*

Iter. *Per Siciliam.*

Cuius. *Narrationis.*

Paulo antè. *In principio huius capitis.*

Soluendos. *Recreandos.*

Proserpina. *Quæsita à matre Cybeles.*

Comparatum. *Inuentum.*

Conciliator. *Magis fauens.*

Sed hoc. *Hunc ordinem.*

Nisi forte. *Quod absurdum est dicere.*

Pro Milone scriptam. *Nam non pauit eam causam, sed armatorum, qui iudicium sepserant strepitu deterritus, in media causa obmutuit, & quod uoce non poterat, domum regressus calamo Miloni præstitit.*

Præpositis. *Disputatis.*

Distulisse. *Protulisse.*

Præiudicatione. *Quæ prima est quæstio post procemiū.*

Quæ est secunda. *Quæstio.*

Gratiam. *Clodij.*

Quod fiet. *Qui ordo orationis.*

Cauendi. *Excipiendi.*

Flagitijs. *Grauibus sceleribus.*

Criminibus. *Accusationibus.*

M. Cælius. *Adolescens perditus.*

Petulantiæ. *Procacitatis.*

Deinde. *Nonne*

Ipsius. *Sceleris.*

Actione. *Oratione, accusabatur enim ab amicis Clodiæ nobilis matronæ, tanquam pro ære quod debebat ipsi mulieri, uenenum parasset.*

In quibus. *Ludis.*

Certa quædam. *Argumenta.*

Ideoq́. *In scholis suo loco, contra suam partem.*

Meditatio. *Præexercitatio.*

Vtrunq;. *Seorsim.*

Scholasticis. *Declamationibus.*

Zelotypum. *Maritū: Zelotypus maritus dicitur, qui cū uxoris pudicitiæ non credat, eam quibus potest rationibus ita deformat, ne corporis elegātia alios in sui amorem alliciat uel sciatq́; nomē sumptum est ab æmulatione formæ, ζῆλος æmu*

latio

latio dicitur,& τύπος forma.

Malæ tractationis. *Quod se male tractet, uel enormis, læsionis.*

Aristoteles. *Libro III. Rhetoricorum.*

Per medium. *Mediocrem modum narrandi imitari.*

Quo. *Id est, quare.*

Esse uerisimilem. *Nam nisi uera esset ista narratio, haud quaquam posset tota pro nobis esse.*

Non tamen exquisitis. *Parum obuijs autoribus.*

Quæquidem uirtus. *Perspicuitatis.*

Nescias præstare, & cætera. *Dubitare quis poterat, utrum minus uelint proprie loqui, an minus possint, adimit autem Fabius hoc sermone istis nouatoribus & facultatem & uoluntatẽ puræ orationis, & ad hunc modũ exponit Fabij uerba Erasmus in commentarijs de Verborum & Rerum Copia.*

Rerum. *Dicendarum.*

Funis. *Quo nauis è puppi alligat reticulo alicui ipsius portus, sic enim exponit hunc locum Sypontinus Pontifex, quemadmodum uides epistola 1. libro 1. quo legere mauult auram, neque desunt, qui diuersam lectionem secuti, oram legunt, ut sit sensus, soluere oram, a litore discedere: Ego tanto codicum cõsensui, qui oram habent, non repugnare audeo.*

σύντομον. *Concisam, à τέμνω scindo & σὺν, id est, con.*

ταυτολογίας. *Id est, superfluas locutiões, per iterationes intelligo quas Grammatici uocant ἐπαναλήψεις et ἐπαναλογίας, id est, reparationes & iterationes eiusdem sententiæ, idq; per eadem uerba.*

Apud Ciceronem. *In oratione pro Aulo Cecinna.*

At partitio. *Quod secundo loco criminandum.*

Quod Cicero. *Pro Quinto Ligario, reo læsæ maiestatis apud imperatorem Iulium Cæsarem.*

Mimis. *Fabulis.*

Præparationes. *Faciundæ.*

Latuerint. *Irrepserint in animos iudicum.*

Simplicitatis imitatio. *Vt enim homines simplices in mendacij suspicionem haud temere ueniunt, ita quoque hæc morum simplicitatem imitata aliquoties plus fidei meretur q̃ arte contorta, unde etiam prouerbio dicitur: Veritatis esse simplicem orationem, et pueris ætate simplicissima in prouerbio attribuitur ueritas.*

Festinatò. *Festinanter.*

Hæ sunt. *Videlicet rationes.*

Magnificentiam. *Rerum & uerborum.*

Μεγαλοπρέπειαν. *Magni decentiam, per Aristotelem in Moralibus, μεγαλοπρέπεια uirtus est eorum, quos magna decet, ut illustrium uirorum et principum, id quod uocabulum indicat, quandoquidem & Græcis μέγας μεγάλου, magnus dicitur, & πρέπον decorum. Constat autem magnis sumptibus faciendis in utilitatem publicam, hinc transfertur ad orationem, quæ nihil habeat humile, nihil uulgare, siue res, siue uerba spectes.*

Submittendum. *Diminuendum.*

Ἐνάργειαν. *Velut lucem quandã orationis, partim in Partitionibus, partim in de Oratore, partim in Topicis, qui hanc uirtutem ea parte considerant, qua reddit sermonem efficacem, & uelut plus operantem, ab opere ἐνέργειαν uocant, ἔργον enim Græcis opus significat, & sic utitur uocabulo hoc diuus Hieronymus in epistola quadã ad Paulinam sic inquens: Habet nescio quid latentis energiæ uiua uox, & in aurem ab ore præceptoris diffusa fortius sonat, tametsi uulgares codices ferè omnes ἐνέργειαν habent: Porrò qui lucem quam rebus adfert spectant, ἐνάργειαν uocant, quod ἀργὸς lucidum & clarum Græcis significet: Et secundum hunc modum accipienda est hoc loco apud Fabium, quando ipse uelut speciem subijcit, quam ipse euidentiam uertit, & perspicuitati uelut speciem subijcit.*

Mora-

Moratam cum dignitate. *Mores & sensum hominum communem præ se ferentem, & exprimentem.*

Prætereundā narrationem. *Vt Cicero in II. de Oratore inclinat in hanc partem.*

Actione. *Ratione, genere, natura, penè quando aduersarij actio non id intendit, quod commisimus, aut plus intendit q̃ sit amissum, aut leuius commissum grauioris nomine accusat, ut si quis furem sacrilegij accuset.*

Ingenuum stuprauit. *Ad legem Iuliam de stupris & adulterijs, statuitur stuprum cõmitti in muliere ingenua, uel libera, uel uidua, etiam in uirgine & puero.*

PETRI MOSELLANI PROTEG. IN QVINTVM LIBRVM MARci Fabij Quintiliani, annot.

CAPVT II.

DE præiudicijs. *Præiudicium, inquit Asconius Pedianus, dicitur res quæ cũ statuta fuerit, affert iudicaturis exemplũ quod sequant.*

De rescissis. *Annihilatis uidelicet per cognitionem iudicum, cuiusmodi iurisconsulti inofficiosum uocant, de quibus rebus est apud Valerium Maximum libro VII. capite VII. & VIII. Tum & in Pandectis.*

Qualia in Oppianicum. *Hic enim Oppianicus de ueneficio Aulo Cluentio parato accusatur, ad quod conuincendum adhibet Cicero iudicium, quo libertus Fabritij damnatur, quasi uenenum is exhibiturus fuisset.*

In reis deportatis. *Relegatis, quemadmodum fieri solebat in quadam capitis diminutione, cum ciuitas quidem amittitur, sed libertas retinetur, quod accidit ei, cui aqua & ignĩ interdictum fuerit, qui uel in insulam deportatus est, sic Iustinianus libro I. Institutionum de capitis diminutione.*

In duas hastas. *Hinc est q̃d Valerius Maximus iudiciũ* centum-

centumuiralium sæpe iudicium hastæ uocat: ipse certe quanquam apud idoneos scriptores de hac antiquitate nihil compertum depredendi, coniecturis tamen aliquot adducor, Centum uiros iudices in duas partes distributos, ut causas à priore pte iudicatas, posterior denuo accuratius recognosceret discuteret'q;: Itaq; si in causa aliqua altera pars pronuntiauit, potuit ex sētētia hoc firmamentū adferri, quo min⁹ recognitio posterioris partis iam facile in aduersum pronuntiare ausa fuerit.

Aduersus consulta. *Decretum enim senatus conscriptū erat, cædem Clodij contra rempublicam esse, quod iudiciū ad causam Milonis pertinet.*

Signatum. *Nam si argentum omne legatum est, & signatum argentum est quoq; argentum, sequitur & hoc legatum, siquidem signatum argentum species est argenti.*

Quæ materfamiliâs. *Huiusmodi enim uxor apud iuris consultos tantum dicitur materfamiliâs*

Altera. *Scilicet quæ tantum uxor erat.*

Probatis. *Scilicet moribus in manum & potestatem cum uniuersa dote uenit.*

Altera. *Quæ simpliciter uxor est, et suum habet peculium, sibi'q; non marito lucratur.*

Absolutum Catilinam. *Hic enim cum minorem Africam Prætor expilasset, à prouincialibus reus repetūdarum factiōe optimatium absolutus est, nisi quis malit referre ad mīē plane sententiam, quam de huius coniuratione dicit Cæsar apud Sallustium in Catilina.*

CAPVT III. ET IIII.

PArs. *Actionis.*

Alijs. *Stupidis.*

Publicum testimonium. *Vt adulterio polluisse sacra, quæ matronis adire tantum concessum erat, uiris autē capitale, atq; Clodius ut indicat Cicero, muliebri habitu indutus, nocte ingressus, et ab aliquibus matronis agnitus, sacrū*

omne

omne perturbauit.

Quem. *Liberum aut seruum.*

Causa. *Præsumptione.*

Quis. *Torsit.*

Iniquam. *Duram.*

Metum. *Religionem.*

CAPVT VI.

QVi deos. *Vt Epicurei, Diagoras, Lucianus, Plinius.*

Nullo offerente. *Iurandi conditionem.*

Id. *Iusiurandum.*

Cognitio. *Qui cognoscit causam.*

Qui. *Iudex.*

Atq; id agi. *Moliri, spectari.*

Occupaturum. *Ante capturum.*

CAPVT VII.

CIrca testimonia. *Circa ea quæ per tabulas aut per testes formantur.*

Significatio. *Emphasis.*

Voluntate. *Coactus.*

Quo ipso. *Facto.*

Contra quem. *Et per hoc suspectum se reddit, quasi ex odio det testimonium magis quàm ueritate.*

Præsentibus. *Testibus.*

Actionum. *Accusationum.*

Nixa. *Firmata.*

Inuadere. *Accusare.*

Eleuata. *Infirmata, quemadmodum in oratione pro Lucio Flacco eleuatur testimonium Græcæ nationis, sic enim Cicero ait: Veruntamen hoc dico de toto genere Græcorum: Tribuo illis literas, do multarum artium disciplinas, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: deinde si qua sibi alia assumunt, non repugno, testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit, totiusq; huiusce rei*

rei quæ sit uis, quæ autoritas, quod pondus, ignorãt. Vnde est illud: Da mihi mutuum testimonium. Non Gallorum, non Hispanorum putatur, totum istud Græcorum est, ut etiam qui Græce nesciunt, hoc quibus uerbis à Græcis soleat dici, sciant. Porrò hæc ipsa oratio, indicat omnes homines hic à Fabio notatos, quibus refelli possunt testes.

De auditionibus. *Qui audita testantur.*

Diuersa. *In foro.*

Arguentium. *Ostendentium.*

Illa. *Scilicet diuersa.*

Confitentium. *Quasi inuiti.*

Satis est. *Scilicet eis contra quos dicturi sunt.*

Per hoc ipsum. *Testimonium.*

Euocare. *Expiscari.*

Propositi. *Animi.*

Pedetentim. *Prouerbium à tentanda glacie tractum concreti primum fluuij.*

Interrogando. *In iudicio.*

Incessere. *Inuadere reprehensione.*

His temporibus. *Vtpote Demosthenis.*

Post finitas. *Scilicet in medijs actionibus.*

Peruicax. *Malignus.*

Prudens. *Qui usu rerum est edoctus.*

Efficere. *Comprobare.*

Ex medio. *Sumptis è uulgari consuetudine.*

Frigus. *Ineptitudo.*

Artes. *Fraudes.*

Subsellia. *In eo loco, ubi aduersa pars est.*

Noceat. *Aduersetur parti.*

Quorum mentionem. *Quarum artium.*

Testatio. *Literarum.*

Testes. *Præsentes.*

Illa. *Testationis.*

Quæst-

Quæsitum. *Dubitatum, pugnatum est.*
Religionem. *Iurisiurandi.*
Ingenia. *Quibus argumenta inueniantur.*
Hinc. *Dicitur.*
In his. *Argumentis.*
In illis. *Testibus.*
Vtrinq;. *Ab utraq; parte litigantium.*
quæstio. *Controuersia.*
Ipsis. *Testibus.*
Omnibus. *Præsagijs.*
Duplicem. *Verborum.*
Stoicos. *Qui deum omnia prouidere putant.*
Coniectorum. *Interpretum somniorum.*
Mathematicorum. *Astrologorum.*
Amœnioribus. *In affectibus tractandis.*
Traduntur. *Videlicet ab Homero libro IX. Odysseæ.*

CAPVT VIII.

GRaminis. *Herbæ. Plinius libro XIII. capite XVI. Loton arborem facit, quæ Celte alio nomine dicatur, cuius baccæ fabarũ magnitudine tam fiunt dulces, ut gẽti etiam ab earum usu nomen sit inditum, siquidem Lotophagi dicanť, et hoc certe ab arbore Homerum intellexisse apparet, alioqui & genus herbæ est, de quo forsan memoria lapsus Fabius hic sentit, nisi quod quibusdam placere uideo, ut germine legať. Mihi si detur libera suspicandi facultas, à semidocto aliquo & temerario castigatore putauerim arborem in germẽ cõmutatam, nimirum qui de herba Loto aliqua legerit, de arbore autem nihil.*

Nec ulla res probari. *Vnde cum alij loci emergunt à genere ad speciem, à maiore ad minus, ex pari uero fingunt locos à similibus, à definitione, ab interpretatione, à specie ad genus, ac à minore ad maius.*

Quadruplex ratio. *Quæ scilicet argumentando appa-*

ret:

ret: Fiunt autem argumentationes rhetoricæ, ut plurimū conditionalibus, quorū formæ quatuor sunt usitatissimæ: De quibus hic Fabius, & copiosius M. Cicero in Topicis, & Boëthius ex Theophrasto in libro de hypotheticis syllogismis, tū Georgius Trapezuntius, et Martianus Capella uterque in sua Dialectica.

CAPVT IX.

T Εκμήρια. *Aristoteles Rhetoricorum primo, capite 3. & Hermagoras.*

εἰκότα. *Verisimilia.*

Idcirco ingreditur qui mouetur. *Quia locus arguendi affirmatiue à specie quidem ad genus ualet, à genere uero ad speciem non est nisi negatiua consequens: recte enim sequitur, qui non moueatur eum nec ingredi.*

Virginem Athlantam. *Filiam regis Colchorum, uenādi studiosam, à Meleagro amatore in hoc apri capite donatā, etsi Suidas Acasti cuiusdam filiā facit, quam Peleus adamarit: sed de alia sentit opinor, prioris mentionem facit uetustissimus poëta Græcus Musæus.*

Deferuntur. *Litigatoribus.*

Areopagitæ. *Iudices Athenięses, qui in Ariopago loco Marti sacro, [unde & nomen habet,] cognoscebant causas tantum capitis. Autor Iulius Pollux.*

Spurij Melij. *Spurius Melius, ut narrat Liuius libro quarto, populum Romanum annonæ penuria laborantem, frumento distributo ita sibi conciliauit, ut spem regni conciperet. Verum cum innotuisset, gladios ac tela in eius domum cōportata, cum iudicium huic indictum refugeret, à Seruilio Hala magistro equitum cæsus est.*

Marciq; Manlij. *Manlius cum æs alienum, quo populus demersus erat, sua largitione dissoluisset, in suspicionem regni affectati uenit, ex Capitolij arce præcipitatus supplicium dedit. Liuius in quinto.*

CAPVT

CAPVT X.

ENthymemata. *Conceptus animi.*
Epicheremata. *Inchoata argumenta.*
Apodixes. *Demonstrationes.*

Interpretamur. *Ex ratione Græcæ uocis, quæ deriuatur à uerbo ἐνθυμέομαι, quod cogito & in animo cominiscor significat.*

Sententiam. *Vt: credo hũc autorem huius cædis, quia heri cum occisori xabatur.*

Tertium. *Scilicet intellectum.*

Contrarium. *Quia ex contrarijs rationem trahat.*

Imperfectum. *Qui tantum duabus propositionibus exponatur.*

Quod sane. *Totidem partibus concludere syllogismum.*

Vulgus aggreſſionem. *Quia ἐπιχειρέω aggredior significat, & ueluti operi manus admoueo, ab ἐπὶ, quod ad significat, & χεὶρ manus, ut intelligas hoc uocabulo quandam argumenti quasi præparationem & destinationem, etiamdũ suis partibus non explicatam.*

γραμμικαί. *Lineares demonstrationes.*

Quæque earum. *Vt quid sequatur ad quanque rem, uerbi gratia, sequitur ad inuidiam nocendi cupiditas, unde argumentum trahitur pro reo contra actorem inuidum, sic in iuuene luxurioso facile hæret crimen adulterij uel stupri, amicitia in senibus, ueneficium in nouerca.*

An credibile sit. *Et Horatius in Arte Poëtica quid cuiq; ætati hominum uel gratum uel aduersum sit, uersibus aliquot præscribit: Porrò, meo iudicio, non est compendiosius iter ad hanc doctrinam, ut felicissime discere liceat, quàm ex Comœdijs & Tragœdijs.*

Alioqui indubitata. *Si semper usuuenirent.*

Aut scarum ducas. *Quoniam, autore Plinio, libro IX. cap. LIIII. & Opiano de natura pisciũ, in Rhodio mari agit.*

Ea porrò sunt genus. *Triplicē intellectum apud Porphyrium philosophum habet uocabulum* Genus,*primus est,quo nia omnes eiusdem familiæ collectos uniuersim generis appellatione cōprehendimus: alter non admodum à priori discrepat, siquidem familiæ originem, ac uelut caput hoc modo genus dicimus:hæ duæ acceptiones hoc loco à* Fabio *designantur:* Porrò *tertius* Dialecticorum *est,apud quos est genus,quod de pluribus speciebus subiectis dicitur, ut animal de homine & equo.*

Similes maioribus.*Hinc est quod* Euripides *dicit,nisi generis fundamentum recte iactum fuerit,necesse est infelices esse, qui inde nascuntur. & profecto* Plutarchus *in commentario de liberis educandis plurimum interesse censet, quibus quisque parentibus nascatur, etiam quod ad ingenium & mores attinet:* Quare Diogenes *cum petulantem adolescentem conspiceret: Vere, inquit, pater ebrius te proseminauit.*

Petulantiæ. *Audaciæ.*

Contraria. *Deformitas & imbecillitas.*

Studia. *Professiones.*

Forensis. *Rabula.*

Commotionem. *Affectionem.*

Consilia autem. *Cōsilia hic accipe, quasdam animi inductiones, & quasi uoluntates, ut cum dicimus, nescio quo cōsilio hoc factum sit, &* Græci *significantius hoc ostēdunt, apud quos consilium à uoluntate nomen habet, siquidem* βόλομαι *uolo, &* βουλή,ῆς,*consilium.*

CAPVT XI.

CVius manu Pyrrhus.*Nam cum uictor* Argos *ingressus esset* Pyrrhus, *& pauperculum quendam obuium equo prosternere pararet, anicula quædam, periclitantis filij casu mota, rupta è tecto tegula, eáq; in* Pyrrhi *caput deiecta hostem occidit:* Plutarchus *in uita* Pyrrhi.

Scipio.

Scipio. *Malo tamen hoc loco eum intelligere, qui primus omnium suorum alijs detrectantibus, contempto mortis periculo, hostilem murum transcendit, cuius meminit* Lucius Florus *libro quinquagesimooctauo.*

Illæ quoq; fabulæ. *Gellius certe libro* 11. *capite circiter penultimo, magna cum laude fabulas illas, quibus inter se muta animãtia confabulãtur, Aesopo tribuit: At quia* Quintilianus *noster hoc loco tractationem quidẽ earum in soluto & simplicis orationis uel sermonis genere Aesopo permittit, sed originem planè refert ad Hesiodum, hac nimirum usus coniectura, quod in* Hesiodi Georgicis *subinde eædem fabulæ narrantur, atque etiam ad allegoriam trahuntur: iam constat multis seculis* Hesiodum Aesopo *antiquiorẽ, adeo ut apud* Plutarchũ *historiæ scriptor* Ephorus *uel* Homero *uetustiorẽ faciat, nec admodum à Fabij iudicio dissentit* Calistratus *Græcus scriptor, in imaginum descriptionibus.*

Αἰσωπηρείων. *Suspicor plane librariorum incuria uerbum omissum, neque enim Græci hoc fabularum genus simpliciter* αἰσωπηρείων *nominant, sed ab autore sic cognominant, ut testatur idem* Calistratus *in descriptione imaginum. Atq; haud scio an non ex eadem scripturæ consideratione coniectura sumi possit, hic legẽdum* αἰσωπείαν *nomine possessiuo, porrò* αἰσωπηρείων *sonat ab Aesopo factum uel scriptum.*

παροιμίας. *Hinc enim Græcis prouerbium habet nomen, quod cuiuis iuxta uiam, uel obuium sit, à* παρὰ *quod iuxta, et* οἶμος *uia.*

Non nostrum. *Ad hunc modum & legit & exponit* Erasmus *in tertia* Adagiorum *editione, indicans ex epistola* Ciceronis *ad* Atticum *hunc usum esse prouerbij, si quis prouinciam ad se non pertinentem, aut parum uiribus aptam recuset, neq; enim munus huius est gestare clitellas, sed asinorum, & mulorum.*

Vt aquam frigidam. *Haud scio an non rectius legatur*

frigidam, ut simpliciter intelligas hoc morbi genus, quod frigore concutit uniuersa membra, genus plane appositũ febri: nam ut à feruendo febris dicitur, quam immodice calor uexat, ita contrarius morbus à frigore immodico, à Fabio frigida dici potest uideri: Græci certe utrunque genus suo uocabulo efferũt: etenim febrem calidam ab igne πυρετὸν uocant, frigidam uero à maris & aquæ rigore ἠπίαλον dicunt, et ad hunc modum his uocabulis usus est Lucianus. Porrò ueteres Latini frigidas febres ex legibus XII. tabularum querqueras nuncuparunt. Nihil autem uetat quo minus ad maiorem curiositatem eorũ, quos hic damnat Fabius, frigidam aquam legamus, ut quæ noxia uideatur pota febrientibus.

Homeri uersu. Homerus hac de re II. Iliados scribit, & certe Aristoteles Rhetoricorũ I. hos Homeri uersus agnoscit.

CAPVT XII.

Bagoam. Celebrat præter alios Bagoam Lucianus locis aliquot, ut qui Alexandro Magno fuerit in delicijs.

Megabysum. Et hic inter effœminatos Darij regis concubitores refertur, certe Plinius recenset quendam sacerdotem hoc nomine, libro XXXV. capite X.

Doryphoron. Celebratum puerũ, cuius uirilitatem etiã pictura et statuis honoratã tradit Plinius XXXIIII. cap. VIII.

CAPVT XIIII.

Nihil autem aliud melius est mundo. Apparet planè, hoc quod Rodolphus Agricola, homo ut doctissimus, sic & diligẽtissimus libro Dialecticorum I. affirmat, Fabium ipsum tametsi artificem differendi summũ, quod ad tractanda argumenta pertineat, paululum negligentem, obiter magis aliorum quàm suam referre sententiam, id quod uel hic locus indicare poterit, nam cum in proposita ratiocinatione medium terminum & in propositione & assumptione prædicari faciat, idq; ita ut assumptio sit negatiua, iuxta Aristotelis sententiã in Analyticis, nihil inferri poterat aliud quàm

quàm negatiuum, hic autem affirmatiue cõcluditur, mundum animal esse, & per hoc haud dubium quin improba sit ratiocinatio. Huc pertinet quod hodie Dialecticorum uulgus tradit, conclusionem semper deteriori præmissorum inhærere: nam si altera horum fuerit negatiua, & conclusio negabit: & si particulariter proponatur in altera, conclusio quoque eandem rationem imitabitur, quamobrem tametsi inuitus sic mutandũ esse sentio lectionem, ut aut sine uel præter rem legatur, id quod ratio subiuncta satis aperte demõstrare uidetur. Cæterũ hæc propositio aut confessa est, ut: qui beatam uitam uiuere uolet, philosophetur oportet, hoc enim conceditur, aut proxima probanda, ut mors nihil ad nos.

Cætera sequi. *Nisi confirmata prima parte non possunt.*

Est & assumptio. *Aristoteles priorum resolutoriorũ capite uigesimotertio & quarto probat manifestissime, recte argumentandi forma seruata in omni figura ex falsis quidem datis colligi posse uerum, at ex ueris non nisi uerum, quare subolet mihi certe mẽdum esse in uerbis Fabij et in priore parte legendum, falsa intentio, & postea uera cõnexio in hunc modũ, sed ut ipsa esse falsa si illa uera sunt nunq̃ est falsa connexio.*

τοπικὴν. *Sic maxime diuidunt Dialecticam Stoici, quemadmodum in sua Dialectica indicat Martianus Capella, uide licet ut ratio inueniendi & eliciendi argumenta ex locis quos uocant appelletur τοπικὴ, uerum ea scientia, qua iam inuenta argumenta & è sedibus suis educta in modum ac figuram recte ordinantur, nuncupatur Græce κριτικὴ, hoc est, iudicatoria, à κρίνω quod iudico est, unde κριτής.*

PETRI MOSELLANI PROTEG.

IN SEXTVM LIBRVM MARci Fabij Quintiliani, annot.

Vlnere orbitatis. *Alludit Fabius ad etymologiam orbitatis, siquidem oculi ob rotunditatem orbes dicuntur, unde quia liberos nostros non minus q̃ oculos ipsos amamus, qui liberis spoliantur per ἀντίφρασιν orbi dicũtur, quasi oculis capti:* Porrò Fabius noster hic per lumẽ oculũ intelligit.

Quod nefas erat. *Subindicat Fabius per hoc quod dicit nefas erat, didicit enim homo cordatissimus Platone praeceptore, non fas esse ex hoc corporis carcere emigrare, antequam is qui ante animam indidit, hoc est, deus ipse iubeat, quae diuina planè sententia tractatur copiose apud Platonem in* De Repu blica, & Ciceronem in somnio Scipionis, *quod ex dicto Platonis libro traductum est.*

Igniculos ingenij. *Hic uocat quasdam futurae eruditionis uelut scintillas, unde maxima eruditiõis flamma postea sit profectura, breuiter uocat sic* Cicero *animi nostri propensionem, uel ad uirtutes, uel scientias, idq;* Platonicorum *more, qui animis nostris scientiarum omnium atque uirtutum seminaria innata statuunt, quam quaestionem tractat* Plato *in Memnone.*

Illius. *Matris scilicet noĩe, quae ante filium erepta doloris sensu caret, ut uel hinc appareat supra felix legendum esse.*

Flosculos. *Indicia & spem futurae eruditionis.*

Infelicẽ conscientiã. *Quae ea nouit, quae nihil prosunt.*

Manes. *Per umbram & animam filij mei, & uxoris.*

Fulminis. *Quo postea prostratus proiectusq; est.*

Festinatam maturitatem. *Sic in primo libro praecox illud ingeniorum genus, idem Fabius non temere unquam ad frugem peruenire asserit, & Accius tragoediarum scriptor apud Gelliũ sic ait:* Quod in pomis est, itidem esse aiunt in ingenijs,

genijs, quæ dura & acerba nascũtur, post fiunt mitia, atq; iucunda: Sed quæ gignuntur uieta, & mollia, atq; in principio sunt uiuida, non matura mox fiunt, sed putrida, relinquendũ igitur ingenijs, quod dies atq; ætas mitificet: Tum Cato apud Plinium libro septimo hoc idem testatur: Senilem iuuentã præmaturæ mortis signum, ad Helium scribit, & Plinius ipse magna hominum admonitione scribit, qui spectatissime floreant celerrime marcescere, libro XXI. capite I.

Inuidiam. Fatorum & prouidentiæ.

Spes. Præmaturæ iuuentæ.

Errorem. Id est, moribundam & euanidam opinionem, agere enim animam, est luctari animam cum corpusculo.

Tuos ne ego ô spes inanes. Imitatio est Ciceronis in oratione pro Milone in epilogo.

Fugientem spiritum. Alludit hic Fabius ad Hippocratis, & quorundam aliorum ueterum sententiam, qui animam aliud nihil esse putarunt, quàm spiritum & flatum per omnes corporis partes diffusum.

Adoptione. Id est, per hoc quod consul adoptauit nuper in filium.

Atticæ eloquentiæ. Inter omnia eloquẽtiæ genera, nullum magis celebrãt scriptores q̃ Atticum, propterea quod inter Asianũ, quod nimia copia redũdat, & Laconicũ nimia breuitate accisum, mediũ sit, utrinq; temperatũ, id quod indicat Cicero, cum alibi, tum in Oratore Perfecto, quem librum qui legerit accurate, haudquaquam dubitabit, quin hoc loco Atticæ eloquentiæ legẽdum sit: Sed & Terentius in Eunucho per ironiam omnibus numeris perfectam eloquentiam in milite glorioso ostendere uellet, ait in persona Gnathonis: Dixin' in hoc Atticam esse eloquentiam?

Candidatum. In Romana republica qui ambiebant magistratũ, digni eo honore, cãdidati uocabãtur, quoniã candidis uestibus erant amicti, nimirum ad integritatem morum atque

innocentiam ostendendam, per quam magistratu digni uideri possent, hinc per translationem candidatum eloquentiæ dixit Fabius, pro eo, qui non multum absit ab huius gloriæ palma.

Superstes. *Adscribendum est hoc loco ante superstes, parens amisi, uel simile aliquid: alioqui nullus colligi potest sensus, ut sit ordo: Te omni spe Atticæ eloquentiæ candidatum parens amisi, superstes tantum pœnis siue ad pœnas, has si nō cupido lucis, certe patientia uindicet à reliqua mea ætate.*

Ad crimen fortunæ. *Hunc locum Plinius uelut exponens libro secundo capite septimo sic ait: Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusq; horis hominum uocibus fortuna sola inuocatur, & una nominat, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur, uolubilisq;, à plerisque uero & cæca est existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria, indignorumq; fautrix, huic oīa expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola utranque paginam facit. Et Iuuenalis satyra X.*

Nullum numen abest, si sit prudētia: sed te
Nos facimus Fortuna deam, cœ'oq; locamus.

Sua culpa dolet diu. *Quod uidelicet ex animo amet, atque excutit tristitiam, et uiri est omnia mala extrinsecus obueniētia pectoris robore fortiter perferre: tum Stoicis autoribus nihil malum censendum, quod non nostro uitio contingit.*

Effecta. *Elaborata, expolita.*

Fortunæ. *Quæ ingenium tot malis oppressit.*

Alioqui. *Præter calamitatem qua obrutus fuerat.*

Propter hoc. *Quod uidelicet tot malis ingeniū nostrū debilitatum fuerit.*

Illam. *Inuidiam fortunæ.*

Boni autem consulere. *In bonam partem accipere.*

CAPVT I.

Sequebatur. *In numeratione partium orationis.*

Rebus. *Resumendis, repetendis.*

Ανακεφαλαίωσις. Siquidem κεφαλὴ Græcis caput significat, & cuiusque rei sententiam. Hinc uerbum κεφαλαιόω, quod significat in capita & summas colligo, tum ἀνὰ rursum & retro significat. Intellige ergo etiam Græci nominis ratione, per causæ totius summas & capita.

Decurrendum. In peroratione, uel peroranti, non etiam immorandum singulis repetendis.

Alioqui. Nisi hoc feceris.

Impotentem. Id est, potentē, qui abutantur sua potētia.

Inuisum. Qui omnium inuidiæ subiacet, & per hoc ostēdit infamiæ fore iudicibus absolutionem Vatinij.

Iudiciorum. Quibus hactenus absolutus esset Verres.

Singula. Scilicet dicta sparsim in oratione.

Turba. Hoc est, cum aceruatim & indigestæ oculis iudicis, quæq; causæ capita subijcit.

Liberius in peroratione. Επίλογος Græcis sonat collectionem cum delectu: Siquidem deriuat à uerbo ἐπιλέγω, quod significat eligo. Manet ergo ex uocabuli quoq; ratione, ex toto orationis corpore, summas tantummodo & capita rerum, & uelut ordines in perorationem colligere, quæ si animo concipiat iudex, nihil periculi sit etiam si alia forsan exciderint.

Summa. Caput artis.

Atrocitas. Grauitas.

Anfractus. Posset legi pro anfractus tractatus, simplicius enim esset, & Fabio magis dignum.

Demosthenes. In oratione qua pro se in Midiam dixit.

Seruius Sulpitius. Orator & iurisperitus, cui M. Cicero de claris oratoribus iuris ciuilis scientiæ palmam tribuit, quíq;, ut idem testatur, in secunda arte, hoc est, iurisperitorum literis maluit esse primus, q̃ in prima arte, hoc est, eloquētia, secundus. Quare obiter, & præter professum eloquentiam tractauit.

Hoc genere. Commendationis.

Asinius. *Gallus.*
Ex personis. *Cum Orator assumit sibi personã litigatorũ.*
Proportione. *Mutuo quodã respectu inter duo, ut quẽad modum sese habent quinq; ad decem, sic decem ad uiginti.*
Impetu. *Principio & initio affectus.*
Frigescere. *In morando.*
Descendit. *Cui aliquid detrahitur in progressu.*

CAPVT II.

Tabulam supra Iouem. *Duplex hinc accipi poterit intellectus, quod scilicet & in ipsum Iouem, tanquam facti pestem subpinxerint, uel quod depictã tabulam supra Iouis statuam Capitolio appenderint. Neque enim quisquam commissurus uidetur, ut mendacij et sceleris sui deos uelut probatores inducere audeat, maxime cum Homerus grauiter planè scribat, deos ipsos ad nullum malum constanter auxiliatores esse.*

L. Murenam. *Cum uidelicet & ipse Catilina Consulatum peteret, quo magistratus prætextu per coniurationem suam rempublicam opprimeret. Itaque ad depellendam eam à republica pestem, consultum fuerat,* L. Murenam *per fas ac nefas magistratum arripere, atque hanc esse huius loci summam colligitur, partim ex oratione pro* L Murena, *partim pro* L. *Flacco.*

Has tragœdias mouere. *Mouere tragœdias quasi prouerbialiter usurpatur à scriptoribus, pro eo quod est affectuum uim omnem, et ingentem rerum tumultum ostendere, sumpta tralatione à miserabili tragicorum exitu, qui nunquam sine mortis comploratione terminãtur: unde & grauia & ampla uerba ei argumento conueniunt, id quod indicat Horatius in Arte:*

Telephus & Peleus, cum pauper & exul uterq;,
Projcit ampullas & sesquipedalia uerba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.

Fuit

Fuit quondam. *Antequam respublica sub imperium unius uenisset.*

Imperitia. *Inelegantia.*

Rigor. *Inhabilitas.*

Deformitas. *Dedecus.*

Afferũt. *Peroratio in fratris recusantis frigidissime magno omnium risu.*

Hæc. *Tolerabilia hactenus uitia recensuimus.*

Inde est enim illud. *Peruulgatum.*

Qualitate. *Aestimatione.*

Nauarchis. *Principibus nautarum.*

Cruciatis ciuibus. *In medio foro.*

Philodamo. *Ciue Syracusano.*

Μερικοὺς. *Partiales perorationes.*

CAPVT III.

EVm. *Habitum affectum.*

Supradictis. *Operibus affectuum mouendorum.*

Multi. *Qui sibi nomen oratoris occuparunt.*

Atque hoc est. *Posse in quem uelit animũ rapere iudicem.*

Proprium opus est. *Peculiaris labor.*

Libellis. *Actis.*

Quia sensum oculorum. *Premit amor amantes, quoniam ut scribit Plato in Symposio: Amor oĩs excæcat, ut quod amat, quod uerum sit cernere nequeat: Hinc quoque fit, ut suij psius cognitio omnium maxime homini sit difficilis, quãdoquidem ita comparatum est à natura, ut quisque suijpsius amore teneatur, ex quo fonte omniũ uitiorum riuulos scaturire idem Plato testatur.*

Mores. *Conuenientes cuique pro sua conditione, fortuna, sexu, ætate, officio: Hæc enim sunt quæ mores alios faciũt, secundum quendam intellectum, si generaliter accipias mores.*

In hac parte. *Affectuum.*

Fluere. *Sua sponte obuenire.*

Quo

Quo. *Per quam uirtutem.*

Quod genus. *Affectuum.*

Vitium. *Scomma.*

Honestus. *Dignitate præditus.*

Inuidiosum. *Inuidiæ obnoxium.*

Rei. *Propter quam alicui inuidemus.*

Somnia quædã uigilantiũ. *Alludit opinor Fabius noster ad senarium Iambicum ueteris cuiuspiam Poëtæ Græci, quem Basilius Magnus in quadam epistola ad Nazianzenum sic ferè refert:* Αἱ γὰρ ἐλπίδες τῶν γρηγορούντων ἐνύπνια, *id est, etenim spes uigilantium sunt somnia.*

Ἐνέργειαν. *Vocabulũ hoc dupliciter scribitur apud autores, nam qui uiam orationis & efficaciam mouendi, quam habet, spectant, ab opere* ἐνέργειαν *uocant, eò quod Græcis* ἔργον *opus dicatur. Porrò qui lucem, quam rebus addit attendunt, à claritate nominant* ἐνάργειαν, *quia Græcis* ἀργὸς *clarus dicitur, posterius probasse uidetur Marcus Cicero, qui illustrationem ac euidentiam uertit.*

Equus ille Pallantis. *Certum est hunc locum librariorũ negligentia mutilum circunferri: Nam Vergiliana quæ notat Fabius Aeneidos* II. *sic habent:*

> *Et bellator equus positis insignibus Aetam,*
> *Et lachrymis guttisq; humectat grandibus ora.*

CAPVT IIII.

De risu. *Virtute mouendorum affectuum.*

Noluisse. *Risum mouere.*

Contigisse. *Per naturæ felicitatem.*

Salsum. *Mordax.*

Hoc. *Quod sequitur.*

Vt Cicero dicit. *Cicero* II. *de Oratore.*

Sunt enim longe uenustiora. *Quin & facilius est tela abiecta ab aduersario in ipsum retorquere, q̃ noua ex proprio ingenio depromere.*

Dicaces. *Festiui.*

Materias in hoc idoneas. *vt est materia Erasmi in lau de Stultitiæ, & Senecæ in morte Claudij.*

Festæ. *Scilicet cognominatæ.*

Conuersatione. *Ciuilitate.*

Atticorum. *Qui hac uirtute omnes excelluerunt.*

Insulsum. *Inconditum.*

Hi. *Attici.*

Ciceronis utar. *Ciceronis uerba in* II. *de* Oratore.

Imprudentibus. *Nobis inuitis.*

Item facto. *Risus mouetur.*

Insulsius. *Quàm & uultu, & gestu risum mouere.*

Lene. *Molle.*

Refert. *Multum interest.*

Obscœnitas. *Turpitudo.*

Obijci potest. *Ab aduersario obscœnitas.*

Iudicio liberali. *Iudicio instituto ad hoc, ut in libertatem ex seruitute assereretur reus: Liberale iudicium apud ueteres erat, quo contendebatur, liber'ne quispiam, an seruus esset.*

Omnia. *Quæ aguntur.*

Is. *Heluius.*

Cepasio. *Oratori cui aderat.*

Putaret se. *Cepasius patronus Fabricij.*

Ipse. *Cepasius adiecit.*

Cicero. *In hoc genere facetiarum.*

Actu. *Ductu orationis.*

Alijs quibusdam. *In Bruto.*

Narrat. *In persona Cæsaris.*

Caij Planci. *Quem defendebat Crassus.*

Duobus lectoribus. *Qui recitarant duas Crassi orationes.*

Dialogos. *Tres.*

Maledictum. *Dicterium conuitiosum.*

Agendo.

Agendo. *Orando.*

Exciderunt. *Per incogitantiam.*

Ipsum. *Dictum.*

Varium. *Inconstantem.*

Eodem genere. *Ambiguitatis.*

Bouillas. *Prædium.*

Quod. *Dicterium.*

Occlusum. *Quod uidelicet omnia sua audacia perfringeret.*

Magistros. *Scilicet auctionis, qui bona eius sub hasta uẽdiderint: Nam ut colligitur ex uno & altero loco epistolarum Ciceronis ad Atticum, qui præerant hastæ, sub qua bona ueníbant, et magistri appellabantur. Quo referunt quidam & Ciceronis locum, qui est in epistolis libro VII. Familiarium. Sed heus tu, manum de tabula, magister adest citius q̃ putaramus: significat enim Dictatorẽ Cæsarẽ adfore, qui proscriptorũ ciuiũ bona sub hasta diuendat. Et ne quenq̃ sua fraudemus laude, primus quod equidem sciam, hunc locum Fabij illustrauit Ludouicus Cælius in lectione Antiqua.*

Calumniantibus foret. *Adeo, ut Vatinius Ciceronis æmulus, in sua oratione scurram consularem uocitarit, nimirum ob immodicam risus affectationem. Certe historiam hanc sic Macrobius recenset libro II. Saturnaliorũ, quo loco huius facultatis in re Latina principes duos facit, alterũ comicũ Plautum, alterũ M. Tulliũ. Porrò hic amor immodicus in tam rusticam Theocriti musam ita apponere solet, ut sæpe nõ pulchra, pulchra tamen uideantur, sic apud Flaccum, Balbinum amatorem amasiæ suæ Agnæ delectat Polypus, morbus omnium fœdissimus: Et in recentioribus Bucolicis quispiam amicam suam altero oculo mutilem, uel ipsius Dianæ formæ præfert.*

Sed inest proprius. *Id est, festiuos & tetricos, unde & Mar. canit: Nec grata est facies cui Gelasinus abest. Porrò autore Suida gelasinus eam apud Græcos sonat lineam, quæ sub*

ipsa

ipso mento uelut canalis apparet in hominibus gratiosis dum ri dent, nimirum uocabulo facto ἀπὸ τοῦ γελάω, id est, rideo.

Facetum Vergilio. *Quia ut res ipsa indicat, Vergiliana illa grauitas procul est ab omni risu, aut ergo facetum hoc loco aliud quiddam à risu significat, aut Horatius iocando insigniter lapsus est.*

Vt in illa Pyxide. *Qua uidelicet Marcus Cælius per Licinium familiarem, Clodiæ impudicæ mulieri uenenum porrexisse accusabatur, quam rem rumor in obscœnam fabulam uertit, quasi Cælius stuprũ obtulisse Clodiæ uideretur, quam rem Cicero in oratione pro Marco Cælio uerecunde his uerbis significat: Hic etiam, inquit, miramur si illam commentitiã pyxidem obscœnissima sit fabula consecuta, nihil est, quod in eiusmodi mulierem cadere uideatur: Audita & peruulgata & percelebrata sermonibus res est. Percipitis animis iudices iam dudum quid uelim, uel potius quid nolim dicere, quod etiam si est factum, à Cælio certe non est factum. Quid enim attinebat, est enim ab aliquo fortasse adolescente non tam insulso quàm non uerecundo: Sin autem est fictum, non illud quidem modestum, sed tamen non est infacetum mendacium, quod profecto nũquam hominum sermo atq; opinio comprobasset, nisi omnia quæ cum turpitudine aliqua dicerẽtur, in istam quadrare apte uiderentur.*

Petis. *Stans & pilam captas & magistratum, quem mirũ quàm facile illis Cæsar concedebat.*

Verecundia. *Ipsius uel dicterij uel autoris.*

M. Vestinius. *Legendum sentio Festiuius, cum ei renuntiatum esset, aliquando desinet pluere.*

In Orchestra. *Nam in ea theatri parte, qua se ad spectaculum edendum exercebant actores & gladiatores, tum & aliorum exercitiorum, quæ ad corpus attinebant locus erat, ut indicat post Isocratem Victruuius libro sexto. Porrò pila non nisi in campo ludimus.*

Domi-

Ea porrò sunt genus. *Triplicē intellectum apud Porphyrium philosophum habet uocabulum Genus, primus est, quo niamomnes eiusdem familiæ collectos uniuersim generis appellatione cōprehendimus: alter non admodum à priori discrepat, siquidem familiæ originem, ac uelut caput hoc modo genus d cimus: hæ duæ acceptiones hoc loco à Fabio designantur: Porrò tertius Dialecticorum est, apud quos est genus, quod de pluribus speciebus subiectis dicitur, ut animal de homine & equo.*

Similes maioribus. *Hinc est quod Euripides dicit, nisi generis fundamentum recte iactum fuerit, necesse est infelices esse, qui inde nascuntur. & profecto Plutarchus in commentario de liberis educandis plurimum interesse censet, quibus quisque parentibus nascatur, etiam quod ad ingenium & mores attinet: Quare Diogenes cum petulantem adolescentem conspiceret: Vere, inquit, pater ebrius te prosemina-uit.*

Petulantiæ. *Audaciæ.*

Contraria. *Deformitas & imbecillitas.*

Studia. *Professiones.*

Forensis. *Rabula.*

Commotionem. *Affectionem.*

Consilia autem. *Cōsilia hic accipe, quasdam animi inductiones, & quasi uoluntates, ut cum dicimus, nescio quo cōsilio hoc factum sit, & Græci significantius hoc ostēdunt, apud quos consilium à uoluntate nomen habet, siquidem βόλομαι uolo, & βυλή, ῆς, consilium.*

CAPVT XI.

CVius manu Pyrrhus. *Nam cum uictor Argos ingressus esset Pyrrhus, & pauperculum quendam obuium equo prosternere pararet, anicula quædam, periclitantis filij casu mota, rupta è tecto tegula, eáq; in Pyrrhi caput deiecta hostem occidit: Plutarchus in uita Pyrrhi.*

Scipio.

Scipio. *Malo tamen hoc loco eum intelligere, qui primus omnium suorum alijs detrectantibus, contempto mortis periculo, hostilem murum transcendit, cuius meminit Lucius Florus libro quinquagesimooctauo.*

Illæ quoq; fabulæ. *Gellius certe libro 11. capite circiter penultimo, magna cum laude fabu'as illas, quibus inter se muta animãtia confabulãtur, Aesopo tribuit: At quia Quintilianus noster hoc loco tractationem quidẽ earum in soluto & simplicis orationis uel sermonis genere Aesopo permittit, sed originem planè refert ad Hesiodum, hac nimirum usus coniectura, quod in Hesiodi Georgicis subinde eædem fabulæ narrantur, atque etiam ad allegoriam trahuntur: iam constat multis seculis Hesiodum Aesopo antiquiorẽ, adeo ut apud Plutarchũ historiæ scriptor Ephorus uel Homero uetustiorẽ faciat, nec admodum à Fabij iudicio dissentit Calistratus Græcus scriptor, in imaginum descriptionibus.*

Αἰσωποπρίων. *Suspicor plane librariorum incuria uerbum omissum, neque enim Græci hoc fabularum genus simpliciter αἰσωποπρίων nominant, sed ab autore sic cognominant, ut testatur idem Calistratus in descriptione imaginum. Atq; haud scio an non ex eadem scripturæ consideratione coniectura sumi possit, hic legẽdum αἰσωπεῖαν nomine possessiuo, porrò αἰσωποπρίων sonat ab Aesopo factum uel scriptum.*

παροιμίας. *Hinc enim Græcis prouerbium habet nomen, quod cuiuis iuxta uiam, uel obuium sit, à παρὰ quod iuxta, et οἶμος uia.*

Non nostrum. *Ad hunc modum & legit & exponit Erasmus in tertia Adagiorum editione, indicans ex epistola Ciceronis ad Atticum hunc usum esse prouerbij, si quis prouinciam ad se non pertinentem, aut parum uiribus aptam recuset, neq; enim munus huius est gestare clitellas, sed asinorum, & mulorum.*

Vt aquam frigidam. *Haud scio an non rectius legatur*

frigidam, ut simpliciter intelligas hoc morbi genus, quod frigore concutit uniuersa membra, genus plane appositū febri: nam ut à feruendo febris dicitur, quam immodice calor uexat, ita contrarius morbus à frigore immodico, à Fabio frigida dici potest uideri: Græci certe utrunque genus suo uocabulo efferūt: etenim febrem calidam ab igne πυρετὸν uocant, frigidam uero à maris & aquæ rigore ἠπίαλον dicunt, et ad hunc modum his uocabulis usus est Lucianus. Porrò ueteres Latini frigidas febres ex legibus XII. tabularum querqueras nuncuparunt. Nihil autem uetat quo minus ad maiorem curiositatem eorū, quos hic damnat Fabius, frigidam aquam legamus, ut quæ noxia uideatur pota febrientibus.

Homeri uersu. Homerus hac de re II. Iliados scribit, & certe Aristoteles Rhetoricorū I. hos Homeri uersus agnoscit.

CAPVT XII.

Bagoam. Celebrat præter alios Bagoam Lucianus locis aliquot, ut qui Alexandro Magno fuerit in delicijs.

Megabysum. Et hic inter effœminatos Darij regis concubitores refertur, certe Plinius recenset quendam sacerdotem hoc nomine, libro XXXV. capite X.

Doryphoron. Celebratum puerū, cuius uirilitatem etiā pictura et statuis honoratā tradit Plinius XXXIIII. cap. VIII.

CAPVT XIIII.

Nihil autem aliud melius est mundo. Apparet planè, hoc quod Rodolphus Agricola, homo ut doctissimus, sic & diligētissimus libro Dialecticorum I. affirmat, Fabium ipsum tametsi artificem differendi summū, quod ad tractanda argumenta pertineat, paululum negligentem, obiter magis aliorum quàm suam referre sententiam, id quod uel hic locus indicare poterit, nam cum in proposita ratiocinatione medium terminum & in propositione & assumptione prædicari faciat, idq; ita ut assumptio sit negatiua, iuxta Aristotelis sententiā in Analyticis, nihil inferri poterat aliud quàm

quàm negatiuum, hic autem affirmatiue cõcluditur, mundum animal esse, & per hoc haud dubium quin improba sit ratiocinatio. Huc pertinet quod hodie Dialecticorum uulgus tradit, conclusionem semper deteriori præmissorum inhærere: nam si altera horum fuerit negatiua, & conclusio negabit: & si particulariter proponatur in altera, conclusio quoque eandem rationem imitabitur, quamobrem tametsi inuitus sic mutandũ esse sentio lectionem, ut aut sine uel præter rem legatur, id quod ratio subiuncta satis aperte demõstrare uidetur. Cæterũ hæc propositio aut confessa est, ut: qui beatam uitam uiuere uolet, philosophetur oportet, hoc enim conceditur, aut proxima probanda, ut mors nihil ad nos.

Cætera sequi. Nisi confirmata prima parte non possunt.

Est & assumptio. Aristoteles priorum resolutoriorũ capite uigesimotertio & quarto probat manifestissime, recte argumentandi forma seruata in omni figura ex falsis quidem datis colligi posse uerum, at ex ueris non nisi uerum, quare subolet mihi certe mẽdum esse in uerbis Fabij et in priore parte legendum, falsa intentio, & postea uera cõenxio in hunc modũ, sed ut ipsa esse falsa si illa uera sunt nunq̃ est falsa connexio.

τοπικὴν. Sic maxime diuidunt Dialecticam Stoici, quemadmodum in sua Dialectica indicat Martianus Capella, uidelicet ut ratio inueniendi & eliciendi argumenta ex locis quos uocant appelletur τοπικὴ, uerum ea scientia, qua iam inuenta argumenta & è sedibus suis educta in modum ac figuram recte ordinantur, nuncupatur Græce κριτικὴ, hoc est, iudicatoria, à κρίνω quod iudico est, unde κριτής.

IN SEXTVM LIBRVM MARci Fabij Quintiliani, annot.

VInere orbitatis. *Alludit Fabius ad etymologiam orbitatis, siquidem oculi ob rotunditatem orbes dicuntur, unde quia liberos nostros non minus q̃ oculos ipsos amamus, qui liberis spoliantur per* ἀντίφρασιν *orbi dicũtur, quasi oculis capti:* Porrò Fabius *noster hic per lumẽ oculũ intelligit.*

Quod nefas erat. *Subindicat Fabius per hoc quod dicit nefas erat, didicit enim homo cordatissimus Platone præceptore, non fas esse ex hoc corporis carcere emigrare, antequam is qui ante animam indidit, hoc est, deus ipse iubeat, quæ diuinæ planè sententia tractatur copiose apud Platonem in* De Repu*blica, & Ciceronem in somnio Scipionis, quod ex dicto Platonis libro traductum est.*

Igniculos ingenij. *Hic uocat quasdam futuræ eruditionis uelut scintillas, unde maxima eruditiõis flamma postea sit profectura, breuiter uocat sic Cicero animi nostri propensionem, uel ad uirtutes, uel scientias, idq́; Platonicorum more, qui animis nostris scientiarum omnium atque uirtutum seminaria innata statuunt, quam quæstionem tractat Plato in Memnone.*

Illius. *Matris scilicet noĩe, quæ ante filium erepta doloris sensu caret, ut uel hinc appareat supra felix legendum esse.*

Flosculos. *Indicia & spem futuræ eruditionis.*

Infelicẽ conscientiã. *Quæ ea nouit, quæ nihil prosunt.*

Manes. *Per umbram & animam filij mei, & uxoris.*

Fulminis. *Quo postea prostratus proiectusq́; est.*

Festinatam maturitatem. *Sic in primo libro præcox illud ingeniorum genus, idem Fabius non temere unquam ad frugem peruenire asserit, & Accius tragœdiarum scriptor apud Gelliũ sic ait: Quod in pomis est, itidem esse aiunt in ingenijs,*

genijs, quæ dura & acerba naſcũtur, poſt fiunt mitia, atq; iucunda: Sed quæ gignuntur uieta, & mollia, atq; in principio ſunt uiuida, non matura mox fiunt, ſed putrida, relinquendũ igitur ingenijs, quod dies atq; ætas mitificet: Tum Cato apud *Plinium libro ſeptimo hoc idem teſtatur: Senilem iuuentã præmaturæ mortis ſignum, ad* Helium *ſcribit, &* Plinius *ipſe magna hominum admonitione ſcribit, qui ſpectatiſſime floreant celerrime marceſcere, libro* XXI. *capite* I.

Inuidiam. *Fatorum & prouidentiæ.*

Spes. *Præmaturæ iuuentæ.*

Errorem. *Id eſt, moribundam & euanidam opinionem, agere enim animam, eſt luctari animam cum corpuſculo.*

Tuos ne ego ô ſpes inanes. *Imitatio eſt Ciceronis in oratione pro* Milone *in epilogo.*

Fugientem ſpiritum. *Alludit hic Fabius ad Hippocratis, & quorundam aliorum ueterum ſententiam, qui animam aliud nihil eſſe putarunt, quàm ſpiritum & flatum per omnes corporis partes diffuſum.*

Adoptione. *Id eſt, per hoc quod conſul adoptauit nuper in filium.*

Atticæ eloquentiæ. *Inter omnia eloquẽtiæ genera, nullum magis celebrãt ſcriptores q̃* Atticum, *propterea quod inter* A*ſianũ, quod nimia copia redũdat, &* Laconicũ *nimia breuitate acciſum, mediũ ſit, utrinq; temperatũ, id quod indicat* Cicero, *cum alibi, tum in* Oratore Perfecto, *quem librum qui legerit accurate, haudquaquam dubitabit, quin hoc loco Atticæ eloquentiæ legẽdum ſit: Sed &* Terentius *in* Eunucho *per ironiam omnibus numeris perfectam eloquentiam in milite glorioſo oſtendere uellet, ait in perſona* Gnathonis: Dixin' in hoc *Atticam eſſe eloquentiam?*

Candidatum. *In* Romana *republica qui ambiebant magiſtratũ, digni eo honore, cãdidati uocabãtur, quoniã candidis ueſtibus erant amicti, nimirum ad integritatem morum atque*

ἀνακεφαλαίωσις. *Siquidem* κεφαλὴ *Græcis caput significat, & cuiusque rei sententiam. Hinc uerbum* κεφαλαίω, *quod significat in capita & summas colligo, tum* ἀνὰ *rursum & retro significat. Intellige ergo etiam Græci nominis ratione, per causæ totius summas & capita.*

Decurrendum. *In peroratione, uel peroranti, non etiam immorandum singulis repetendis.*

Alioqui. *Nisi hoc feceris.*

Impotentem. *Id est, potentẽ, qui abutantur sua potẽtia.*

Inuisum. *Qui omnium inuidiæ subiacet, & per hoc ostẽdit infamiæ fore iudicibus absolutionem Vatinij.*

Iudiciorum. *Quibus hactenus absolutus esset Verres.*

Singula. *Scilicet dicta sparsim in oratione.*

Turba. *Hoc est, cum aceruatim & indigestæ oculis iudicis, quæq; causæ capita subijcit.*

Liberius in peroratione. ἐπίλογος *Græcis sonat collectionem cum delectu: Siquidem deriuat à uerbo* ἐπιλέγω, *quod significat eligo. Manet ergo ex uocabuli quoq; ratione, ex toto orationis corpore, summas tantummodo & capita rerum, & uelut ordines in perorationem colligere, quæ si animo concipiat iudex, nihil periculi sit etiam si alia forsan exciderint.*

Summa. *Caput artis.*

Atrocitas. *Grauitas.*

Anfractus. *Posset legi pro anfractus tractatus, simplicius enim esset, & Fabio magis dignum.*

Demosthenes. *In oratione qua pro se in Midiam dixit.*

Seruius Sulpitius. *Orator & iurisperitus, cui M. Cicero de claris oratoribus iuris ciuilis scientiæ palmam tribuit, quiq;, ut idem testatur, in secunda arte, hoc est, iurisperitorum literis maluit esse primus, q̃ in prima arte, hoc est, eloquẽtia, secundus. Quare obiter, & præter professum eloquentiam tractauit.*

Hoc genere. *Commendationis.*

Asinius. *Gallus.*

Ex personis. *Cum Orator assumit sibi personã litigatorũ.*

Proportione. *Mutuo quodã respectu inter duo, ut quẽad modum sese habent quinq; ad decem, sic decem ad uiginti.*

Impetu. *Principio & initio affectus.*

Frigescere. *In morando.*

Descendit. *Cui aliquid detrahitur in progressu.*

CAPVT II.

TAbulam supra Iouem. *Duplex hinc accipi poterit intellectus, quod scilicet & in ipsum Iouem, tanquam facti pestem subpinxerint, uel quod depictã tabulam supra Iouis statuam Capitolio appenderint. Neque enim quisquam commissurus uidetur, ut mendacij et sceleris sui deos ue lut probatores inducere audeat, maxime cum Homerus graui ter planè scribat, deos ipsos ad nullum malum constanter auxiliatores esse.*

L. Murenam. *Cum uidelicet & ipse Catilina Consulatum peteret, quo magistratus prætextu per coniurationem suam rempublicam opprimeret. Itaque ad depellendam eam à re publica pestem, consultum fuerat, L. Murenam per fas ac nefas magistratum arripere, atque hanc esse huius loci summam colligitur, partim ex oratione pro L Murena, partim pro L. Flacco.*

Has tragœdias mouere. *Mouere tragœdias quasi pro uerbialiter usurpatur à scriptoribus, pro eo quod est affectuum uim omnem, et ingentem rerum tumultum ostendere, sumpta tralatione à miserabili tragicorum exitu, qui nunquam sine mortis comploratione terminãtur: unde & grauia & ampla uerba ei argumento conueniunt, id quod indicat Horatius in Arte:*

Telephus & Peleus, cum pauper & exul uterq;,
Proijcit ampullas & sesquipedalia uerba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.

Fuit

Fuit quondam. *Antequam respublica sub imperium unius uenisset.*

Imperitia. *Inelegantia.*

Rigor. *Inhabilitas.*

Deformitas. *Dedecus.*

Afferũt. *Peroratio in fratris recusantis frigidissime magno omnium risu.*

Hæc. *Tolerabilia hactenus uitia recensuimus.*

Inde est enim illud. *Peruulgatum.*

Qualitate. *Aestimatione.*

Nauarchis. *Principibus nautarum.*

Cruciatis ciuibus. *In medio foro.*

Philodamo. *Ciue Syracusano.*

μϱικϱὺς. *Partiales perorationes.*

CAPVT III.

EVm. *Habitum affectum.*

Supradictis. *Operibus affectuum mouendorum.*

Multi. *Qui sibi nomen oratoris occuparunt.*

Atqꝫ hoc est. *Posse in quem uelit animũ rapere iudicem.*

Proprium opus est. *Peculiaris labor.*

Libellis. *Actis.*

Quia sensum oculorum. *Premit amor amantes, quoniam ut scribit Plato in Symposio: Amor oĩs excæcat, ut quod amat, quod uerum sit cernere nequeat: Hinc quoque fit, ut sui ipsius cognitio omnium maxime homini sit difficilis, quãdoquidem ita comparatum est à natura, ut quisque suiipsius amore teneatur, ex quo fonte omniũ uitiorum riuulos scaturire idem Plato testatur.*

Mores. *Conuenientes cuique pro sua conditione, fortuna, sexu, ætate, officio: Hæc enim sunt quæ mores alios faciũt, secundum quendam intellectum, si generaliter accipias mores.*

In hac parte. *Affectuum.*

Fluere. *Sua sponte obuenire.*

Quo

Quo. *Per quam uirtutem.*

Quod genus. *Affectuum.*

Vitium. *Scomma.*

Honestus. *Dignitate præditus.*

Inuidiosum. *Inuidiæ obnoxium.*

Rei. *Propter quam alicui inuidemus.*

Somnia quædã uigilantiũ. *Alludit opinor Fabius noster ad senarium Iambicum ueteris cuiuspiam Poëtæ Græci, quem Basilius Magnus in quadam epistola ad Nazianzenum sic ferè refert:* Αἱ δὲ ἐλπίδες τῶν γρηγορούντων ἐνύπνια, *id est, etenim spes uigilantium sunt somnia.*

Ενέργειαν. *Vocabulũ hoc dupliciter scribitur apud autores, nam qui uiam orationis & efficaciam mouendi, quam habet, spectant, ab opere* ἐνέργειαν *uocant, eò quod Græcis* ἔργον *opus dicatur. Porrò qui lucem, quam rebus addit attendunt, à claritate nominant* ἐνάργειαν, *quia Græcis* ἀργὸς *clarus dicitur, posterius probasse uidetur Marcus Cicero, qui illustrationem ac euidentiam uertit.*

Equus ille Pallantis. *Certum est hunc locum librariorũ negligentia mutilum circunferri: Nam Vergiliana quæ notat Fabius Aeneidos* II. *sic habent:*

Et bellator equus positis insignibus Aetam,
Et lachrymis guttisq; humectat grandibus ora.

CAPVT IIII.

DE risu. *Virtute mouendorum affectuum.*

Noluisse. *Risum mouere.*

Contigisse. *Per naturæ felicitatem.*

Salsum. *Mordax.*

Hoc. *Quod sequitur.*

Vt Cicero dicit. *Cicero* II. *de Oratore.*

Sunt enim longe uenustiora. *Quin & facilius est te la abiecta ab aduersario in ipsum retorquere, q̃ noua ex proprio ingenio depromere.*

Dicaces.

Dicaces. *Festiui.*

Materias in hoc idoneas. *vt est materia Erasmi in laude Stultitiæ, & Senecæ in morte Claudij.*

Festæ. *Scilicet cognominatæ.*

Conuersatione. *Ciuilitate.*

Atticorum. *Qui hac uirtute omnes excelluerunt.*

Insulsum. *Inconditum.*

Hi. *Attici.*

Ciceronis utar. *Ciceronis uerba in II. de Oratore.*

Imprudentibus. *Nobis inuitis.*

Item facto. *Risus mouetur.*

Insulsius. *Quàm & uultu, & gestu risum mouere.*

Lene. *Molle.*

Refert. *Multum interest.*

Obscœnitas. *Turpitudo.*

Obijci potest. *Ab aduersario obscœnitas.*

Iudicio liberali. *Iudicio instituto ad hoc, ut in libertatem ex seruitute assereretur reus: Liberale iudicium apud ueteres erat, quo contendebatur, liber'ne quispiam, an seruus esset.*

Omnia. *Quæ aguntur.*

Is. *Heluius.*

Cepasio. *Oratori cui aderat.*

Putaret se. *Cepasius patronus Fabricij.*

Ipse. *Cepasius adiecit.*

Cicero. *In hoc genere facetiarum.*

Actu. *Ductu orationis.*

Alijs quibusdam. *In Bruto.*

Narrat. *In persona Cæsaris.*

Caij Planci. *Quem defendebat Crassus.*

Duobus lectoribus. *Qui recitarant duas Crassi orationes.*

Dialogos. *Tres.*

Maledictum. *Dicterium conuitiosum.*

Agendo.

Agendo. *Orando.*

Exciderunt. *Per incogitantiam.*

Ipsum. *Dictum.*

Varium. *Inconstantem.*

Eodem genere. *Ambiguitatis.*

Bouillas. *Prædium.*

Quod. *Dicterium.*

Occlusum. *Quod uidelicet omnia sua audacia perfringeret.*

Magistros. *Scilicet auctionis, qui bona eius sub hasta uēdiderint: Nam ut colligitur ex uno & altero loco epistolarum Ciceronis ad Atticum, qui præerant hastæ, sub qua bona ueniebant, et magistri appellabantur. Quo referunt quidam & Ciceronis locum, qui est in epistolis libro* VII. *Familiarium. Sed heus tu, manum de tabula, magister adest citius q̄ putaramus: significat enim Dictatorē Cæsarē adfore, qui proscriptorū ciuiū bona sub hasta diuendat. Et ne quenq̄ sua fraudemus laude, primus quod equidem sciam, hunc locum Fabij illustrauit Ludouicus Cælius in lectione Antiqua.*

Calumniantibus foret. *Adeo, ut Vatinius Ciceronis æmulus, in sua oratione scurram consularem uocitarit, nimirum ob immodicam risus affectationem. Certe historiam hanc sic Macrobius recenset libro* II. *Saturnaliorū, quo loco huius facultatis in re Latina principes duos facit, alterū comicū Plautum, alterū M. Tulliū. Porrò hic amor immodicus in tam rusticam Theocriti musam ita apponere solet, ut sæpe nō pulchra, pulchra tamen uideantur, sic apud Flaccum, Balbinum amatorem amasiæ suæ Agnæ delectat Polypus, morbus omnium fœdissimus: Et in recentioribus Bucolicis quispiam amicam suam altero oculo mutilem, uel ipsius Dianæ formæ præfert.*

Sed inest proprius. *Id est, festiuos & tetricos, unde & Mar. canit: Nec grata est facies cui Gelasinus abest. Porrò autore Suida gelasinus eam apud Græcos sonat lineam, quæ sub*

ipso mento uelut canalis apparet in hominibus gratiosis dum ri dent, nimirum uocabulo facto ἀπὸ τοῦ γελάω, id est, rideo.

Facetum Vergilio. *Quia ut res ipsa indicat, Vergiliana illa grauitas procul est ab omni risu, aut ergo facetum hoc loco aliud quiddam à risu significat, aut Horatius iocando insigniter lapsus est.*

Vt in illa Pyxide. *Qua uidelicet Marcus Cælius per Licinium familiarem, Clodiæ impudicæ mulieri uenenum porrexisse accusabatur, quam rem rumor in obscœnam fabulam uertit, quasi Cælius stuprū obtulisse Clodiæ uideretur, quam rem Cicero in oratione pro Marco Cælio uerecunde his uerbis significat: Hic etiam, inquit, miramur si illam commentitiā pyxidem obscœnissima sit fabula consecuta, nihil est, quod in eiusmodi mulierem cadere uideatur: Audita & peruulgata & percelebrata sermonibus res est. Percipitis animis iudices iam dudum quid uelim, uel potius quid nolim dicere, quod etiam si est factum, à Cælio certe non est factum. Quid enim attinebat, est enim ab aliquo fortasse adolescente non tam insulso q̄ non uerecundo: Sin autem est fictum, non illud quidem modestum, sed tamen non est infacetum mendacium, quod profecto nūquam hominum sermo atq; opinio comprobasset, nisi omnia quæ cum turpitudine aliqua dicerētur, in istam quadrare apte uiderentur.*

Petis. *Stans & pilam captas & magistratum, quem mirū q̄ facile illis Cæsar concedebat.*

Verecundia. *Ipsius uel dicterij uel autoris.*

M. Vestinius. *Legendum sentio Festiuius, cum ei renuntiatum esset, aliquando desinet pluere.*

In Orchestra. *Nam in ea theatri parte, qua se ad spectaculum edendum exercebant actores & gladiatores, tum & aliorum exercitiorum, quæ ad corpus attinebant locus erat, ut indicat post Isocratem Vitruuius libro sexto. Porrò pila non nisi in campo ludimus.*

Domi-

Domitia. *Vxore, quemadmodum Caius Cæsar meminit.*

Curionem. *Oratorē nullius penè memoriæ, ut scribit Cicero de claris Oratoribus.*

Victoriato. *Numulo, cui sculptura inerat victoriæ Romanæ, cuius adhuc ænea aliquot numismata circumferuntur. Porrò æstimationem eius si cum nostri seculi moneta conferre desideras, excute quæ super hac re scripsit* Gulielmus Budæus *in libro de Asse & eius partibus.*

Impotenter. *Cum immodica potentia.*

Decipiendi. *Aduersarium.*

Inopinatum. *Dicterium.*

Cassclio. *Dedit occasionem.*

Inseram. *In hortum.*

Vetus. *Amicus quispiam.*

Illum. *Qui uetus testamentum habet.*

Facultas. *Quia et Fabius in calce præfationis in hūc* VI. *librum, prō hæreditate facultatem patrimonij dixit.*

Coloris genere. *In Comœdijs ueterum Græcorum spira re adhuc testatur Fabius libro* I.

Quem sequar. *Id est, Pompeius parum mihi uidetur par esse repellendis Cæsaris cœptis, ut nō admodum tutum sit eius partis esse, id quod ad Pompei contumeliam dictum uideri potest: Vnde idem Cicero apud Macrobium cum ad Pompei partes se tandem contulisset, interrogatus quādo uenisset, respondit, sero: et causam subdēs, nihil enim hic, inquit, apparati est.*

Cicero Coreliæ. *In epistolis Familiaribus.*

Monebant me. *In Domitio Marso.*

Illic. *In examinatione testium.*

Nationes totæ incessantur. *A quo tamen non temperauit sibi* M. Cicero, *nam in oratione pro* Lucio Flacco, *Cares omnes lacessit, tum & Phrygas, adde Græciam uniuersam, nisi quod rei asperitatem interiectis interim laudibus Atheniensium atque Lacedæmoniorum lenit, & inuidiam minuit.*

Heluio Mancipi. *Mancipes dicebantur Romæ, qui aliquid è republica uel emebant uel conducebant, siquidem, ut notat* Festus, *sublata manu significabant populo, se publicum aliquid conduxisse aut emisse.*

In scuto Cimbrico. *Cosmographi certo pronuntiant, eos esse Cimbros populos, quos uulgus hodie* Dacos *appellat: Siquidem* Ptolemæus *atque alij*, Dacos *non longe à ripis* Histri *ponunt, ubi hodie putantur habitare* Vualachi.

In delphino sedisse. Herodotus *historiarum libro primo, hanc fabulam historiæ loco sic fere narrat: fuisse hunc* Arionem *nobilissimum citharœdum, qui à rege Corinthi* Periandro *in Siciliã missus, ut principes uiros arte sua exhilararet, cum naue regrediens opulentus, nautis ipsis spem lucri ingentis dedisset, atque illi hominem in mare præcipitare statuerẽt, precibus obtinuit, ut antequam in mare desiliret, liceret sibi nouissime citharam pulsare: ubi impetrauit, in nauis prora genibus nixis bellissime ad citharam cecinit, adeo ut delphinus cantilenæ suauitate demulsus naui allueret, quod ubi uidit* Arion *in piscis dorsum desilit, sicq; è maris periculo est euectus.*

Cicero. De Oratore *secundo, unde hæc sublegit* Fabius, *facetiarum uocabulo cauillationem intelligit, quæ fit in perpetua oratione undequaque uelut diffusa.*

Dictorum. *Dicta hic uocat* Fabius, *quæ eadem à* Macrobio *dicteria appellantur, nimirum quæ in aduersarium & acute iaciuntur.*

Atellanæ more. *Est autem* Atellana, *quemadmodum indicat* Diomedes *in tertio, genus fabulæ mimicæ, magna obscuritate humanæ uitæ consuetudinem utcunque imitans, sic dictum ab* Atella *Oscorum ciuitate, ubi primum frequentari cœpit hoc comœdiæ genus.*

Ferè ambiguitate. Aristoteles *in* Elenchis *sophisticis duo genera facit ambigui sermonis, alterum quidem appellatur* ὁμωνυμία, *æquiuocatio, cũ uidelicet uarius est uocis eius-*

dem usus: Latini recentiores æquiuocationem dicunt: ex quo ut plurimum risus conciliatur, de eo hic Fabius maxime sentit. Alterũ genus est, quod idem philosophus ait ex diuersa sermonis & multiplici structura, disiunctioneq; alium atq; aliũ sensum accipere, ἀμφιβολογίαν Græci uocant, Latini generaliori uocabulo ambiguitatem.

In metalepsin quoque cadit. Ea figura fit, ait Erasmus, cum gradatim itur ad hoc, quod ostenditur: Sic Vergilius primo Aeneidos, de uentis:

Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris.

Nam per atras, ostendit nigras esse: per nigras uero, tenebrosas: & per hoc in præceps profundas. Ad eum modũ et hic ex muneris paruitate statim intelligis Augusti parcitatem, quæ tamen magis est conspicua, si contrariorum amplitudo compa retur. Porrò mos erat principibus Romanis, populi animos liberalitate sibi conciliare, quæ res cœpit à uini congiarijs propinandi, sed postea uocabulum & ad alia liberalitatis genera deflexum est, indicat hæc omnia Suetonius in Cæsaribus.

Heminariam esse dixit. Sypontinus Pontifex in commentarijs Latinæ linguæ, hoc loco heminã legit. Porrò hemina uocabulum à Græcis ortum, dimidiatum sextarium sonat, sed utraq; lectio probabilis est.

Sed satagere. Satagere anxie multa agere, id quod Græci πολυπραγμονεῖν dicũt, id est, multa simul facere, uerum ita, ut nullum pro dignitate conficias. Sic Terentius amatorẽ adolescentem rerum suarũ satagere dicit, hoc est, plus habere quod agat, quodq; sit solicitus. Et Euangelio translato Martha satagit circa frequens ministerium. Hanc uero uerborum diuersa significantium similitudinẽ Græci παρωνομασίαν uocant, Cicero de Oratore tertio, agnominationem interpretatur, & in eam figuram hanc dictorum speciem reuocat, in secundo eiusdem operis uolumine.

Fiunt et detracta. Vt si dicas per iocum: Hic ciuitatem non

non honorat, sed onerat.

Et binis coniunctis uerbis. *Verbi gratia, si quempiam stulte sapientem Græca compositione μωρίσοφον dixeris, à σόφος, quod sapientem significat, & μωρὸς stultum, quo uocabulo usus est Erasmus in declamatione Stultitiæ. Huc pertinent quæ per contrarietatem edicimus, sanctam iactantiam, diuitem paupertatem, prudentem simplicitatem.*

Lentulum Spintherem. *Siquidem qui longi sunt, & per hoc tardi, proprio uocabulo Lentuli dicuntur. Sed aurum lentum dicimus, quod in longas laminas deduci possit. Itaq; ad similitudinem Lentulũ olim uocatum, simplices Romani Spintherem dixerunt. Porrò Spinther stimulum significat oblongũ capitatum, quo mulieres uestes lineas affigunt, Græcis autem σπινθὴρ flammam significat.*

Scipionem Serapionem. *Indicat Festus Pompeius, Næuij carmen citans, deformes & immundas anus olim Scraptas dici solitas: Nimirũ uocabulo factitio, à sono quem id hominum genus screando edit. Hinc conijcio & Scipionem per iocum Scrapionem appellatum: Nam quod codices Serapionem habent, neque in re, neque in uoce Scipioni conuenit.*

Asinus albus. *Albus nimirũ, quod insignis esset, et præter cæteros notabilis. Asinus uero, quod in obuiũ quenq; præter delectum dicteria iaceret, haud aliter ac asini citra discrimen quemuis adrudiunt.*

Quàm ullus Spado. *Spado autem libidinosus esse non possit, nimirum quod libidinis instrumento caret.*

Desinat putere. *Locum corruptũ nemo dubitat, sed qui restituere conetur, uidem est nemo: Nos certe citra præiudiciũm aliorum legendum censemus: Cum ei renuntiatum esset aliquando desinere pluere. Nam renuntiare alicui, pro eo quod repulsam pati apud Latinos scriptores frequens est. Porrò pluere usurpari pro eo quod aduersam fortunam sentire,*

testari potest Horatius, cum huc uelut alludens in Odis canit:

Sperat infestis, metuit secundis,
Alterum sortem bene præparatum.
Pectus informes hyemes inducit
Iuppiter idem.

Et alter hoc uelut exponens sic scribit:

Fidere Batte decet, melius cras forsan habebis,
Spes est in uiuis, non est spes ulla sepultis.
Et quandoq; pluit deus, & quandoq; serenat.

Augustus de Pantomimis. *Pantomimi apud scriptores Latinos sunt, qui gestibus corporis in omnem partem flexis, nullam sententiam non imitantur, id quod uocis ratio indicat: siquidem πᾶν omne sonat Græcis, & μιμέω imitor.*

Per hyperbolen. *Transgressione ueritatis supra modũ.*

Ad fornicem Fabij. *Ad arcum erectum in honorem Fabij. Constat ex Plinio Naturalis historiæ libro decimooctauo, atque item Macrobij Saturnalibus, complura Romanorum nomina à leguminibus mutuo esse assumpta, sic à fabis dicti Fabij, à pisis Pisones, à cicere Cicerones, à lente Lẽtuli. Suspicor ergo dicterium, de quo hic Fabius agit, per iocũ reuocasse Lentulorum humilitatem ad ipsius familiæ originem, nimirũ quæ debeatur minutissimo leguminis generi lenti, à quo non degenerarent Lentuli. Porrò qualecunq; hoc fuit dicterium, per intolerandam alicuius librarij supinitatem omissum est.*

De theatro. *Quo actus fabularum inter se distinguebantur in ueterũ comicis & tragicis spectaculis, tegebãt enim hoc uelum umbraculo suo actores tantisper, dum personas inter se commutarent, nimirum pro actus sequentis ratione.*

Malo te ciuica donare. *Quæ donabatur ab imperatore ei, qui ciuẽ in acie, aut etiam ex oppugnatiõe urbiũ liberasset, quemadmodum de militaribus hisce coronis scribit in Noctibus Gellius.*

Hippo-

Hippocentaurum. *Poëtæ finxerunt in Thessalia monstra fuisse olim, quorum pectus, manus, et caput: humanam faciem imitaretur, cætera pars esset equina. Iam festiuiter Iuba se hippocētaurum negat, quandoquidem equum, cui insideat, sua uoluntate ab aspergendo luto arcere nō possit, quare hanc molestiam sibi uitio uertendam non esse.*

Primipilaris. *Romani, ut testatur Titus Liuius, cohortes suas in cēturias distribuere solebant, præfectis singulis cēturijs, quos à centuria Centuriones, ab armatura uero grauē quam gerebant, primipilos: quòd ex his qui pila gererent primi essent. Porrò autore Vegetio, pilum hastile est graue, quinque pedes & semis longū: Hinc dignitas ipsa primipilatus nuncupabatur, & homo primipilaris, qui primipili autoritatem habuisset.*

Versus commode positi. *Sic & M. Cicero in præfatione sua in Catone Maiore ad Titum Pomponium Atticum scripta, gratiam ex uersibus duobus & semis illius antiquissimi Ennij quærit.*

Nisi qua Vlysses. *Fuit enim Laërtes, quemadmodum Odysseæ primo scribit Homerus, pater Vlysses, tamē eum Telemachus Vlyssis filius appellat auū: Et Ouidius Vlyssem patronymico uocabulo Laërtiaden nominat. Porrò significat Cicero Accium aduersarium non nisi dolis euadere potuisse, & non aliter q̄ Vlysses effugerit è manibus Cyclopis, primū per dolum inimici oculo eruto, deinde hac occasione naue conscensa: qua de re iucūdissime fabulatur Homerus Odysseæ lib. IX.*

Notis uersibus. *Vel nouis uersibus legendum, quos ipsi scilicet pro tempore fingemus, quemadmodum, autore Dionysio Halicarnassensi, ipsi Socrati in oratiōibus plus quinquaginta exciderunt. Nec defuerūt qui aliquot apud Ciceronem obseruarint. Et Liuius historias suas ab hemistichio heroico incępit: Id quod ipse Fabius obseruauit in nono. Vel totū illud, seu fictis notis uersibus, tanquam suppositiuū à glossematorio quo*

piam adscriptū tradendum: Quia præter notos uersus finge-re aliud nihil est, q̃ quod supra dixit, eos ponere uerbis ex parte mutatis. Deinde nullum adijcit exemplū, per quod huic mẽbro locus esse possit, tamen quod sequitur de prouerbio aptissime cohæret, proxime cum eo quod præcessit, cuius hæreditas est, quod iam uocant sapientiam.

Tollat te qui non nouit. Hæc Fabij uerba alioqui obscura interpretatur uelut Horatius in epistolis, agens de scurra Plano, qui sponte sua sæpe cadens, tanq̃ crure fracto miserã dis uocibus prætereuntes implorabat, ut humo tolleretur: peregrinus autem quisquam ac doli ignarus, si quando alleuaturus accessisset, à scurra ludibrio habebatur: Verum ubi iam eius simulatio plerisq; innotuisset, isq; uere aliquãdo fracto crure tolli quereretur, nemo subuenit, omnibus Planum solitos agere ludos arbitrantibus.

Cum Sphingen domi. Porrò constat, siue ex historia, siue ex fabula, apud Thebas monstrum quodpiã latitasse, quod prætereuntibus ænigmata dissoluẽda proponeret, atq; inter cætera proposuit, quodnam animal esset mane quadrupes, meridie bipes, uesperi tripes: Hoc cum nemo conijcere posset, tandẽ Oedipus superuenit, asserens hominem significari, qui mane, id est, in infantia, manibus loco pedum uteretur, meridie uero bipes et erectus incederet, uesperi autem, hoc est, in senectute scipioni innixus fieret tripes.

Auctionem proposuisset. Publicam licitationem rerum suarũ, hoc est, cum certatim emptores rem pluris ac pluris licitantur.

An in tabulis. Ex ambiguitate forsan risum quæsiuit, cui locum dat etymologia, siquidem chirographus ex uocabuli ratione est scriptura cuiusuis manu facta, à χεὶρ, quod manũ sonat, & γράφω, etiãsi usus eius est pro scriptura, quã quis proprijs digitis exarauit, quod genus iurisconsulti σύγγραφον dicunt: Ausonio certe Theodosius Augustus scribens, αὐτόγραφον
φιν μα

φον uocat.

Nam ſicut iſta rebus. *Hic locus à nemine, quod ſciam, hactenus reſtitutus, utcunque poterit corrigi, ſi in hũc modum legatur: nam ſic dicere, ut iſta rebus & perſonis conueniant, quod in utriſque oportet, perfectæ eloquentiæ. Aut ſi propius ruinam lectionis mutari uolueris, ſic ordina: nam ſicut iſta rebus & perſonis conueniant, quod in utriſq; oportet dicere perfectæ eloquentiæ eſt.*

ἀποφθεγματικόν. *Siquidem ἀποφθέγγομαι loquor, ſono, pronuntio: hinc ſapienter, breuiter, ſciteq; uel dicta uel reſponſa Græci uocant ἀποφθέγματα.*

Neq; grauẽ mortem. *Qui credit animã immortalem, imò iuxta Platonis diſputationẽ in Phædone, nouit hãc uitam aliud eſſe nihil, q̃ perpetuam quandã miſeriam, in qua uidelicet anima corporis uinculo uelut carcere quopiã detineatur. Porrò mortem demum tranſitum eſſe, & ueram illam & cœleſtem animæ genuinã uitam, quam & in hoc mundo nos pro uirili meditari iubet: Idem eſt quod Plato, cum Philoſophiam dicit aliud eſſe nihil, q̃ mortis meditationem.*

Omnium horarum. *Sic Tiberius Auguſtus apud Suetonium, duos profitetur ſe in familia habere omnium horarum homines, cum quibus iucundiſſime conſuetudinem habeat. Porrò cuiuſmodi eſſe debeat ſerijs iocisq; accommodatus, ſcribit feliciſſime Gellius libro* XII. *capite* IIII. *Et in eundem uſum multa congerit Eraſmus, qui prouerbiũ ex hoc dicterio fecit.*

Tranſi ad Cæſarem. *Alludit dicterium hoc ad ſentẽtiam ueriſſimã, qua aliena nobis ſemper magis placere, q̃ noſtra dicitur, quam feliciter extu'it, qui dixit:*

Vicinumq; pecus grandius uber habet.

Vſqueadeo noſtri noſmet pœnitet, atque huius argumenti ſententiam conſcripſit Flaccus in Odis:

Qui fit Mœcenas.

CAPVT VI.

VT ne à sententijs. *Quia per iudicij facultatē dinoscimus, quæ sententia sit grauis, quæ uulgaris & languida, in uerbis autem per eãdem uirtutem discemus propria ab improprijs. Consilium uero est ratio quædam, quæ quid sit humile, sordidũ, quod magnificum, quod proprie significat, in qua re totius eloquentiæ, imò eruditionis fundamentum cõsistit. Porrò si arte iuuari posset hæc res, certe maxime ad rem pertinuerit feliciter statim primis ab annis institutum esse, ac deinde non nisi in optimis quibusq; scriptoribus uersari, maxime uero, si quid ipse iudicare ualeo, in* Fabio, Plu*tarcho, quibus si quem adijcere uoles ex recentioribus, erit is citra controuersiam Erasmus.*

Gustus aut odor. *Quia quemadmodũ gustus & odor sensus sunt corporis, rebusq; corporeis sentiendis à natura sortiti, sic quidam est rationis et ingenij sensus, per quem sunt res soli intellectui obnoxiæ.*

Distare cõsilium. *Certe ex superioris seculi hominibus, maxime Hermolaus Barbarus proxime ad hanc uirtutem accessisse uidetur, quæ profecto tãta est, ut citra eam frustra discendi laborem sis subiturus.*

PETRI MOSELLANI PROTEG. IN SEPTIMVM LIBRVM MARci Fabij Quintiliani, annot.

CAPVT I.

Ommissus deuinxerit. *Cõmittere hoc loco uocabulum propriũ architectorum est, duo uel saxa uel ligna inter se coaptata constringere, idq; uel interfusa calce in ipsam ruinã, uel ferro impacto in utrunq;, uel bitumine, uel quouis alio ferrumine, hinc cõmissura dicit ipsa coniũctio, atq; ea pars, qua sic duo inter se cõmittuntur, hæc ex* Vitruuio.

CAPVT II.

Atque

ATque Aeschines. *Quoniam Aeschines hoc nomine reum fecit, quod contra legem in senatu sententiam dixisset.*

Demosthenes quoque. *Demosthenes uirtutes corona aurea honorãdas censuit, eò quod ad extruendos ciuitatis muros pecuniam è domesticis facultatibus erogasset, id quod cõtra leges libertatis habetur, uidelicet ne quis per eam occasionẽ ad tyrannidem aspiraret: Tum & aliæ fuerant leges, quarũ præuaricatione reus premebatur, atq; imprimis quod si corona aurea autoritate senatus cui decernatur, id publicandum in curia: si uero plebiscito, in cõcione Populi Romani, quorum neutrum seruatum queritur Aeschines.*

Pauperis educatoris. *Quod uidelicet nõ immerito duceret filiam pauperis educatoris, si pater uerus nõ solueret alimenta. Porrò leges ciuiles non consentiunt in nuptias, nisi uoluntas parentum accesserit.*

Nec probationum. *Suspicor nec probationũ loco, maioris lucis gratia à quopiam studioso olim annotatum, uidelicet ut sciretur, quo loco à Fabio concessum hoc de argumentis disponendis, neq; enim mos est Fabio, ad plenum adeo & solicite repetere quo quid loco dictum sit.*

Procuratorem habendi sit ius. *Procurator is est, qui aliena negotia mandato domini administrat, constituitur autem coràm, uel per nuntium, uel per epistolam: Item ueteranis procuratores dari possunt, militibus non possunt, sic iurisconsultus libro tertio Pandectarum, de Procuratoribus.*

Ex asse hæres. *Nam iurisconsulti totam hæreditatem assis nomine intelligunt, quam deinceps in suas partes diuidũt, qua de re in Pandectis habes, titulo de institutione hæredis libro uigesimooctauo et libro sexto de petitione hæreditatis. Porrò ad hæc plenissime intelligenda plurimum adiumenti attulerit, libro primo Gulielmus Budæus de Asse et eius partibus.*

Ex utraque parte. *Actoris & rei.*

Cuius rei. *Diuersitatis.*

Inde. Ex *primo conflictu.*

Quod. *Ipsum amittere.*

In factis. *In quæstionibus facti.*

Viro forti. *Aldus hoc loco paulo curiosior, pro uirũ, quod est in antiquis exemplis, subiecit* Viriatum *proprium tyranni nomẽ: malo ego antiquiorem lectionem, cum propter cod: cum consensum, tum uero maxime, quod subiungitur, mulier occidit, uxor occidit: quoniam dubium nõ est, quin uxor ad uirum tyrannum referatur.*

Aut præuaricatione. *Quanq̃ iurisconsulti discrimen faciunt inter præuaricationem, calumniam, & tergiuersationem, ut uidelicet præuaricatio fit, cũ accusator segniter agit, dedita opera, & potentissima quæq; in accusando omittit, quo uidelicet effugiat supplicium reus, & calumnia falsorum criminum obiectio: Tergiuersatio uero cum ab actore causa in totum negligitur, & omnia hæc dolo malo. Tamen hoc loco præuaricationem accipit Fabius generaliter, ut & tergiuersationem includat, alioqui non procedet Fabij argumentatio, uidelicet non omnibus propositis, quibus fiat ut quis reus absoluatur.*

Propositione. *Intentione summæ causæ.*

Multis milibus uersuum. *Seriem dictionis uersum uocat.*

Vtra pars. *Cum duo uidelicet æqualem causam habent, hæc quæstio locum tantum habet in iudicijs, quæ exercentur partibus, quasi eiusdem causæ socijs, id quod usuuenit in causis familiæ Herciscundæ, id est, hæreditatis diuidundæ, communis diuidundi, & finium regundorum.*

Petitionum. *Prouocationum.*

Narrare. *Proponere.*

Possessorem. *Qui communem hæreditatem habet sua manu.*

Propositio. *Actionis, quæ intenditur.*

Colo

Colores. *Velut quosdam habitus dictionis.*

Locis speciosis. *Quæstionibus copiosis & magnam utilitatem & ubertatem dicendi præbentibus, quales sunt communes quæstiones, & uulgo frequentissimæ.*

Ea. *Scilicet quæ sunt communia.*

In oculos. *Aperta quæ sunt, remotiora, aut occultiora, aut simile quippiam hic deest.*

Cum fecisset fortiter. *In rempublicam.*

Fauorabiles personas. *Quæ fauorem iudicis possunt demereri.*

Quæ omnia. *Iam hic excussa pro rustico.*

Sententiæ. *Quibus clauduntur periodi.*

Præcipites. *Argutæ, hoc est, quæ tametsi prima fronte argutiam & acumen habere uidetur, attamen si semel atq; iterum excusseris, uanæ apparent, & uelut concidunt.*

Vel obscure. *Vt uidelicet obscuritas admirationem faciat nunc nostro seculo gregarijs Oratoribus.*

Tumultu & clamore. *Tumultum hic et clamorem intelligo audientium acclamationem, atq; item applausum, siue id in schola declamātibus contingat, siue in foro orantibus, qui mos Quintiliani seculo atq; item huius discipuli Plinij Iunioris, usqueadeo inualuit, ut Plinius de hac re præceptū dans in epistolis, dicat: Scito eum pessime dicere, cui ꝙ maxime fuerit applausum, quod uidelicet quæ erudita sint, à paucis, hoc est, eruditis iudicari queant, uulgus autem non tam iudiciū, quo caret, ꝙ affectuum sequitur impetum.*

Cura in proximo. *Quasi cognata.*

Hæc. *Videlicet quæ supra dicta sunt pro rustico.*

Expugnata. *Euicta.*

Sequentibus. *Scilicet argumentis.*

Literis. *Græcis.*

Incipiat. *Quemadmodum præscripsi, ut iu re gentium petat.*

Propo-

Propositio. *Rhetorica.*
Tam æque. *Tam mananti ex naturali lege.*
Postulationi. *Petitioni hæredis.*
Confessis. *In eis de quibus conuenit inter partes.*
Hoc tantum. *Derelictum patrem.*
An uoluntate sit standum. *Quia leges scire, ut iurisconsulti dicunt, non est uerba, sed proprietatem & mentẽ iuris tenere & amplecti, ratio enim est anima legis.*
Satis. *Accurate leges communes ad particularia transire.*
Exceptione. *Quod tamen absurdum est.*
Argumenta. *Verba, absurditatem comprobantia.*
Actum. *Contra legem.*
Idem ille. *Orator.*
Cogitauit. *Sic meditatus causam, & progressum, & iudicij cursum.*
Ad disertum. *Personam diserti fratris assumat.*
Vt ait Cicero. *In oratione pro Lucio Murena, quo loco Marcus Tullius anxias has, & superstitiosas iurisconsultorum meditationes, in Seruij Sulpitij inuidiã docet. Porrò Tibicinem Latinum hic uocat, quod comœdia Latina pro Græcorum choris tibijs iam dextris, iam sinistris distinguitur. Alludit ergo Cicero per trãsitum ab actore ad reum, uel à reo ad actorem partium ad dextras & sinistras tibias comœdiarum Latinarum. Qui plura supra hac re desiderat, legat quæ erudite congessit in uestibulo Terentij comœdiæ Aelius Donatus.*
Vt ista. *Posse aliquem non abfuisse, & tamen hæredẽ esse.*
Occurrit. *Pro persona rustici.*
De causa. *Silentio tuo, absentia.*
Coloris. *Introducti consilij, uerisimilis argumenti causa.*
Intendamus. *Animum acriter.*
Excutit. *Explicat.*
Eum. *Qui non aluerit parentem.*
Reum. *Peregrinum.*

Accusatum de peregrinis sacris. *In urbem adductis* *Erat enim capitale et apud gẽtiles cõtra magistratuũ autoritatẽ noua et peregrina sacra, aut nouũ etiã colẽdorũ sacrorũ ritũ inducere. Quæ res Græcis, et maxime Platoni describit: Hæc lex cicutã bibere coẽgit Socratẽ, noui cuiuspiã, & unius numinis cultorem, ligneorum autem & saxeorum irrisorem.*

Vendidit lenoni. *Et per hoc filij pudicitiam prostituit.*

Lex. *Scilicet filio exhæredando, quod patri proditionis reo non adfuerit.*

Dura. *Noua.*

Verecundum. *Religio est dicere timeo: Hoc propterea non adfuisse parenti.*

Ad exules. *Quia scilicet sunt infames, nec iure agere possunt, ut in titulo de his qui infamia notantur.*

Vtraq; parte. *Et per hoc modestia commendatur, qui nolit aperta fraude agere cum fratre.*

Ne periculi. *Et sic deseratur causa patris.*

Deficiat. *Meditanti oratori.*

Tendamus eò. *Ingenium nostrum explicemus.*

Id commodum. *Suæ causæ.*

Vltra illud. *Quod prima fronte occurrit.*

Sublatione. *Annihilatione, exautoratione.*

Perinde. *Aequali conditione: Quia alioqui duo præmia postulasset rusticus, alterũ quo pater, alterũ quo frater restitueretur.*

Reliqua. *Quærenda pro rustico.*

Idipsum. *Quæsitum.*

Nunc utiq;. *Diuiditur maxime.*

Semissem. *Dimidium hæreditatis.*

Vniuersa. *Patris bona.*

Patris memoria. *Vita functi.*

Instrumentum est. *Ducitur ex altero statu, uel etiam dat occasionẽ alteri statui, uidelicet an non iure pater totã hæreditatem restitutori filio reliquisset.*

CAPVT III.

ANatomorum. *Vt uidelicet tradunt Epicurei, et probare conatur multis uersibus Lucretius de rerum natura primo. Porrò atomos intelligunt Epicurei te nuissima corpuscula, et uox indicat, insectilia, quæ per radios solis uolitare conspiciuntur.*

Per quæ. *Tanquam instrumenta.* Ratio. *Causa.*

Adeptum. *Quæ prima est species alterius generis.*

Incrementum. *Secunda species.*

Proueniunt. *Promanant.*

Cætera eiusdem generis. *Vt amor, immodica lætitia.*

Causæ. *Earum quæ facta sunt.*

Qua de re. *Contētione iuris libro tertio dictum, ubi de statibus agit.*

Mediterraneus. *Inter maria conclusus.*

Pro Milone. *Ciceronem, dum probare cōtendit haudquaquam esse uerisimile, si Milo animum occidēdi Clodiū habuisset, quod negotiū in uia Appia frequētissima tētare uoluisset.*

Ad coniecturam. *Dum queritur, an aliquid factum sit.*

Contra licuit. *Quàm iniuriam feci.*

Præstant. *Loci.*

Quæratur. *Sit in dubio.*

Valet. *Locus.*

Et Miloni. *Habebat enim Clodiorum familia conditoria sua in uia Appia, in qua cæsus est Clodius: Testatur hoc Cicero in oratione pro Milone.*

Aestimationem rerum. *Qualitatem.*

Speciosæ. *Vxoris.*

Damnatam. *Vt eam postea duceret, ut ex ea lucrum & quæstum faceret.*

Casus accidentalis. *Causa quæ ex euentu cognoscitur, aliâs ad affectum misericordiæ destinatam, de quibus rebus copiose est de naturali auscultatione apud Aristotelem libro II.*

Seruus. *Exiuit.*

Penula. *Veste ambulatoria.*

Quæritur. *Ambigitur.*

Incurrent. *Subiacebunt cuique loco.*

CAPVT IIII.

FInitio igitur. *Aristoteles & Peripatetici definitionem, hoc est, orationem quæ breuiter essentiam rei explicet, ὅρον, id est, terminum appellare solent, nimirum translatione sumpta à finibus agrorum. Nam quemadmodum in agris fines circunscribunt certum loci spatium, ita finitio ambit naturam & uim eius cui adhibetur:* Hinc et Latini *uim appellarunt. Hic duplex finiendi modus existit ex duplici ratione diuidendi. Siquidem apud Seuerinum* Boëthium, *libro de diuisionibus, omnis sectio generis fit uel in species, quam* Di*uisionem uocant, ut si animal mortale & immortale:* Nam *iuxta* Platonicos *corpora cœlestia animalia sunt, sed immortalia.* Et ex *hac diuidendi ratione, prior modus in uniuersum finiendi oritur: ut si dicas, animal est corpus animatum, sensu præditum: ut fit distributio per partes totius, quam* Partitio*nem uocant: ut si diuidas animal in caput, pectus, brachia, uentrem, crura: &* ex *hac partitione oritur definitio, quam* Fa*bius per partes nuncupat, ueluti si finias animal, quod constat ex partibus supra recitatis in partitione.* De *quibus rebus breuiter quidem est apud* Georgium Trapezuntium, *quam fusissime perscribit* Boëthius *ex* Theophrasto.

Ετυμολογία. Vocis ratione, *dum ex uocis origine argumentum ducimus: ut si quis dicat,* Philosopho *iure honorem exhiberi, quãdo nulli tam debeatur quàm sapientiæ studioso.* Cicero *in* Topicis *ueriloquium uocat.*

Subiecta. *Tanquam partes ex quibus constent.*

An addictus. *Addicti dicuntur, qui cum soluendo non sunt, à magistratibus addicunt creditori in seruitutẽ, tãtisper uidelicet, dũ seruiendo æs alienũ repẽderint. Hi ergo tãetsi interim seruiunt, non tamen sunt serui, quoniã serui si manumittantur,*

tantur, postea dominorum libertini fiunt, sed addicti etiã seruitutis onere liberati, deinceps pro libertis non habentur.

Quæ ad aliquid sunt. *Nam genus aliquod non dicitur, nisi respectu speciei subiectæ. Rursum species eodem modo ad genus refertur, quemadmodum filius et pater se respiciunt, ut alter ab altero distare non possit.*

In manum. *Potestatem mariti cum omnibus bonis suis.*

Accipimus. *Apud Aristotelem in Politicis.*

Ille. *Cicero.*

In quibusdam utiq;. *Vt si probatur non adesse propria, tum quoq; necesse est non esse ea, quibus adesse hæc propria nõ poterant, ut si dicas, male & turpiter uiuit, ergo bonus nõ est, nam uita turpis locum non habet in bono uiro.*

Diuisio. *Generis in species.*

Vnum. *Membrum.*

Remotione. *Omnium membrorum.*

Efficitur totum. *Ex enuntiatione partium, quæ omnes negãtur, ut Cicero hunc locum in Topicis uocat à partiũ enumeratione.*

Interrogat. *Ebutium aduocatum.*

Non sit eiusmodi. *Vt aduersarium attingat.*

Opianico. *Aduersario.*

Appetisset. *Animo occidendi.* Casu. *Forte fortuna.*

Vulgatum. *Exemplũ.* Intelligitur. *Sic se habere.*

Exordiri. *Exordiri proprie significat texturam filorum incipere, hinc exordium textile illud primum filum proprie significat, unde per translationem de quouis initio dicitur, non ergo recte speraueris ex sordido exordio unquam tibi fore togam auro gemmisq; intextam, atq; haud scio, an non hoc exemplum prouerbij loco olim iactatum sit uulgo, quo significetur eius rei haudquaquam prosperum fore exitum, cuius initium fuerit parum faustum.*

Totam prætextam. *Auro gemmisq; contextam.*

Pullum. *Nigrum, sordidum.*

Et con-

Et contra colligitur. *Initium ex fine.*

Inductionem. *Quod uidelicet ex simili concesso inducatur aliud non diuersum, sed concedendum.*

Mulieri permittitur. *Iure.*

CAPVT VII.

SCripti & uoluntatis. *Cum uidelicet id quod scriptũ est, uidetur aliud præ se ferre, q̃ is uoluit, qui hoc scriptũ reliquit. Qua in re cum alij, tum maxime Cicero putat potius acquiescendum uoluntati hominum, ad quam debere & testamenta & leges etiam uelut amussim quandam exigi.*

Hinc pendet. *Inde originem habet.*

Fur quadruplum soluat. *Variatũ uidemus apud autores de furum pœna: Constat tamen principio Athenienses, eo tempore quo utebãtur legibus Draconis, capitis supplicium constituisse furi, at demũ tacito illiteratoq; cõsensu hæc lex cũ alijs plerisque impendio acerbioribus est antiquata, & recepta de furibus lenior aliquanto pœna ex Solonis legibus. Romani uero inter furem nocturnum, & diurnum plurimum interesse iudicabant, atque eum qui ferro se defendisset, & qui nõ defendisset, ob id de pœna aliter atq; aliter est Romæ obseruatũ.*

Prostare cœpit. *Vulgauerat corpus.*

Liberi parentes alant. *Vicem aliquam beneficiorũ referant. Si enim uidemus hoc pietatis genere se mutuo efficere ciconias, ut parentes egere non sinant, quanto magis hominem hoc decuerit? Antiquitus uero, qui pietatem, clementiamq; uellent inuolucro quodam significare, hi ciconiam pingebant, inde factum tradit Plutarchus, ut in regum sceptris exculperetur ciconia, quæ admoneret summo imperio oportere esse clementiam quandam adiunctam.*

Peregrinus si murum ascenderit. *Certa pœna, eaq; capitis constituta in legibus ciuilibus est ei, qui muros publicos tanquam sacros uiolet: Violant autem non tam qui deijciunt, q̃ qui ascendunt, maxime si cõtemptus accedat, id quod te*

o statum

statum relinquunt nobis ueteres historiæ, dum Romulus à fratre ideo supplicium iubet sumi, quod per iocum is sulcum trāsmitteret, qui erat muro aratro designatus.

In quo nata L. Crassi. *Totum hoc eleganter & prolixe tractat* Cicero *libro primo de Oratore.*

CAPVT VIII.

ALterum altero abrogetur. *Iurecōsulti leges ueteres semper abrogari nouis dicunt, ut quia tempor ū cōditio, aut hominū aliud suadet, q̄ prior lex continebat: Si noua insuper sit de eadem re lex lata, dubium non est, quin noua tollatur uetus. Permiserunt autē sibi ueteres iurisperiti, ut si quando ratio temporū id pateretur, nouis legibus ueteres tollerēt: At hodie putant piaculum quicq̄ dici aut ferri, quod ueteribus illis ullo pacto sit contrarium.*

Magistratus ab arce non discedat. *In mandatis aut commissis,* Cicero *legem dat in Officijs, ut id quod mādetur, eo modo geratur, quo est commissum. Quamuis interim si maioris utilitatis spes fiat certior, nihil prohibere dicit, quin à mādato discedamus.*

CAPVT IX.

ARatrum accipere pignore. *Legibus Romanis cautum erat, ne id tolleres pignore, unde ad debitorem plus rediret incommodi, quàm ad creditorem cōmodi, quale erat aratrum, quod non uolebant adimi pignoris loco, quod magna hominum pars ex eo uiuat, & sublatum creditorem non magnopere iuuat, debitorē uero redigeret ad extremam paupertatem: Sunt tamen & alia nonnulla etiam legibus Pandectarum constituta, quæ non liceat pignori capere.*

Lanas uehere Tarento. *Tarentini, quemadmodū Sybaritæ mollitiei nomine apud ueteres male audierunt, unde et nomen quidam putant sortitos à mollitie: Legem hi habebant, ne lanam, qua domi utebantur ad usum delicatissimarum uestium, alibi uenderent, quod nimirum exemplum est singularis*

& affe-

& affectati luxus, dum ueluti soli his, quæ ad uoluptatem sunt inuenta, cupiunt perfrui cura riuales.

Qui patrem occiderit. *Culeo insuebantur, qui conuicti essent paricidij, adiunctis simia, serpente, gallo gallinaceo, uelut testatur Valerius Maximus.*

Ex domo in ius educere. *Summa clementia constitutum fuit antiquitus, ne ex ædibus quis suis, id est, eo loco quem haberet pro refugio ærumnarum, & eidem ærumnarũ omnium domicilio, quis extraheret in ius: Et inde opinor est, quod in Antonianis Cicero tanto odio subinde repetit, quod Antonius dixerat se fabros missurũ ut disturbarent domũ suam.*

CAPVT XI.

Quædam cogitatio. *Vicinitas, & tanquam dicas amicitia quædam.*

In finitione. *In descriptione.*

Voluntas nominis. *Quid significetur per nomen quod finitur.*

Est pugna. *Ex diuerso contrariantur.*

Recepta est. *Probata.*

Tradi enim omnia. *Relinquũtur acutis in arte aliqua plura coniectãda, quæ doceri satis non possunt, ut in Rhetoricis testatur Cicero multo maximam partem non posse doceri, nimirum, quæ est inuentionis, & de risu mouendo, sed his ut quisq; natura fuerit præditus meliore, ita magis pollebit.*

Adumbrare didicit. *Delineare & effingere, adumbramus enim ea, quæ lineis quodammodo & suspẽsa manu designamus, id quod pictores facere solent, aggressuri quid maioris artificij.*

Quædam sunt non docentium. *Relinquuntur quædam etiam inuenienda illis, quos docuimus, licet de ea re nunquam admonitis.*

Quibusq; signis. *Præsagijs.*

An anteacta crimina. *Iudicio cuiusq; relinquitur, quãdo fit opus enumeratione bene gestorum, aut secus: Quemadmodum*

modum enim usui nonnunq̃ esse, si in tẽpore fiat nemo negat: sic contra incommodissimum fuerit, citra decorum, aut minus è re nata illa infarcire, quæ magis odium q̃ beneuolentiam conciliẽt: Quamobrem non iniuria dictum est à Fabio alibi: Iudicium esse totius artis caput.

Velut imperatoria uirtus. *Quemadmodum autẽ imperator omnes locorum circunstantias circunspicit commissurus prælium, & suo quenq; loco collocat, ita Oratorum est digerere orationem eo modo, quo facilime se ad uictoriam peruẽturum confidat.*

Cui affuerit natura. *Frustra enim suscipit, quicquid repugnante natura geritur, id quod Horatius ueluti prouerbiali carmine admonuit:*

Tu nihil inuita dices faciesq; Minerua.

In promptu habẽda. *Nulla est plane ars, quæ tam paratam requirit suppellectilem, ac est Oratoria, ideo multa ingerẽda causæ ex improuiso, ad quæ nisi in procinctu fuerit copia, quæ rei subitæ, & casu natæ succurrat, destituatur & opinione, & officio: Iurisconsultus domi deliberat, comminiscitur, qua lege agas præscribit in otio: At simul atq; Orator in forum descenderit, erunt quædam citius diluenda, q̃ cogitanda: adde etiam, quod cogitatio illa adfert causæ nescio quid detrimenti, dum iudici fit doli alicuius suspicio: Subito autem quæ dicuntur, ea putantur uerissime dici, atque etiam ex animo.*

ANNOTATIONVM PETRI
Mosellani Protegensis in Marcum
Fabium Quintilianum
FINIS.

DA-

DANIELO STIBARO

ABsolutis duobus libris Quintiliani, tot enim statuerã in præsentia correctos edere, cum ex amicis nostris aliqui non ingratum facturum studiosis, neq; superuacaneam sumpturum operam arbitrarentur, si locos quos in his libris esse præcipue uel dignos, qui lectori commendarentur, uel intellectu difficiles ac obscuros putassem, nostra interpretatione quasi exponerem. Etiam illum laborem non inuitus subiui, & si profecto nõ ignorabam satisfacere hac in re expectationi eorum, qui hæc lecturi essent, nullo modo me posse. Sed ueniebat in mentem, non solere bonos facere, quod prouerbio reprehenditur, ut equi dono dati dentes explorent, ac potius beneficium, aut etiam uoluntatem eius qui in se cõferre studuerit gratam habere, neq; si qua forte requirant, magis offendi illis, q̃ quæ placuerint amplecti. Non autem omnes minutias prosecutus sum, neq; in authorũ, qui aliqua de re scripsissent, cuius Quintilianus meminerit nomenclatura me iactaui, nisi sicubi locum ille aliquem notauit, necessariũ qui ad interpretationẽ assumeretur. Sunt autem hæc, maxime quæ in primum librum scripsimus, eiusmodi, ut studiosis linguæ Latinæ nõ inutilia fore confidam. Hãc etiam operam tibi dicamus Daniele, qui & nostris his studijs à teneris annis semper unice es delectatus, & horũ neglectum in primis moleste grauiterq; ferre soles. Idq; quod res est libenter fateris, nullam in rebus humanis citra hæc studia ueram felicitatem esse posse, quibus quondam cupide ludi instituti fuerint. Nam ferè ubi iam diu sanè deliciantur & otiantur inertes homines, ne quid grauius dicam, religionis prætextu, ibi olim iuuentus literis instituebatur. Testis est tota illorum collegiorum ratio, quatenus de nominibus fermè omnibus quibusdamq; ceremonijs perspici potest. Testatur & illa, quæ summo templo Bombergæ membrana solenniter explica-

 tur ipsa

tur ipso Iduum Ianuarij die in cœtu puerorũ præsentiũ et quasi ferias celebrantiũ studiorũ suorũ, in qua Rhetoricarũ præceptionũ notæ præscriptæ sunt, sicut ipsi uidimus, cum nescio quod diploma audissemus esse Henrici Imperatoris. Sic colunt quidẽ adhuc nostræ artes, sed ita ut ignoret et usus illarũ et uera cultura, atq; ipsæ adeo ut nesciant esse quod sunt. Et maiores quidẽ nostros cõperio, ut in omnibus, ita & hac in parte diligentes & sedulos fuisse, neq; ignorasse utilitatẽ studiorũ nostrorum, q̃uis illa pleriq; didicissent nunq̃, cumq; quibus præclarissime ageretur tanq̃ per nebulã nossent. Itaq; ut maxime nulla ad ipsos peruenisset eruditio. Nam in Germania an ullo tẽpore fuerit nunc non est animus exquirere, tamen quod literarum artium & disciplinarum nomen obtinebat, coluerunt & admirati sunt. At quibus harum cura ueteri instituto in hac luce & splendore studiorum incumbit, suo se excellenter officio functos existimant, si aliquem semibarbarum miserorũ puerorum magistrũ aluerint in summa omniũ rerũ inopia, qui quædam certa dictata ubi explicuerit, arbitretur se pensum suũ absoluisse. Quæ quidẽ ut emendẽtur magis optare q̃ sperare posse uideor, usqueadeo barbaries inuoluta superstitionibus inuasit sacra et humana oĩa. Nos tamẽ quam licet adiuuemus cohortemurq; ingressos uiã ad ueritatẽ et uirtutẽ, quæ profecto sola in rebus humanis illa est qua itur per studia ea, quæ à præstanti cultura humani generis, humanitatis nomine appellata sunt. Nam si quis sermonis quandã elegantiã his solum quæri parariq; existimat, neq; aliam laudẽ appeti, errat. Et quod minimũ est ac ueluti maiorũ initium pro summa ducit. Nam ad animi decus tendendũ est, quod etsi à sermonis gratia seiũctũ ne intelligi quidem facile potest, sua tamẽ claritate illud per se quoq; pulcherrimum quasi obruit, sicut enim singulæ fides suo sono quem efficiũt, comendantur, sed illi in cõcentu nõ discernunt: Ita oẽs nostrorum studiorũ particulæ solæ quoq; pulcherrimæ sunt, sed perfecta in eruditione tanq̃ opere obscurant. Perfe-
ctam

ctam eruditionem uoco, id quod significat, animum liguamq; instructam uirtute & eloquentia. Quod cum accidit, siue eloquentem dicas, siue sapientem, idem intelligitur. Velut apud diligentissimum authorem linguæ Latinæ Terentium mulier cula dicit se primo seruum disertum hominē credidisse, cuius tum stultitiam reprehendebat, cui uero in sermone Latino inauditum est, dicere docte, & sapienter loqui? Quæ cum ita se habere sciam, nunq̄ desinam, dum aspirabit fauorē Deus, in studijs nostris pro uirili laborē operamq; ponere, neq; quàm multis gratificari possim, sed qua in re occuper, æstimabo. Quibus quasi colloquio quodam nostro, hoc loco præpositis, nūc ad rem aggrediar. Qui authorem aliquem interpretandum suscepere, ostendere debent, & quo in argumento is uersetur, & quæ orationis compositio sit, & quo tempore uixerit, quod ex ipsius uitæ historia cognoscitur. Refert hoc plurimum ad notandum genus totum orationis, hoc est, dictionem seu stilum, quo neglecto aut segniter animaduerso, nullam aut non magnam utilitatem habere lectio potest. Hinc igitur nunc orsi, nō quidem illa, quæ ab alijs de Quintiliani patria et uita collecta sunt, hoc loco subtexemus, cum nulli ex quouis huius institutionum codice sumere non sit in promptu, sed illud modo quod in præsentia sciri uolumus, dicemus, floruisse hunc in professione literarum, potiēte rerum Romanarū Domitiano, cuius & ipse sororis nepotes docuisse se testat. Quibus temporibus Romanæ lin guæ grauitas & ornatus & ille Ciceroniani tēporis succus et puritas, Græcitatis lenocinijs et imbecillitate ingeniorū labefieri et inquinari inciperet. Neq; enim minus in hanc partē molli tudinis et quasi deliciarū, illius ætatis hoīes peccare cœpisse ui demus, quàm olim esset uetustissimis tēporibus in alteram huic contrariam asperitatis & horroris peccatū, q̄uis hoc peccatum iure dici nō queat, cum naturalis ruditas fuerit, quæ omnibus in rebus ante culturam & limam inesse consueuit. Queritur ipse Fabius de his suorum temporum dicendi quoque uitijs.

Et hæc sensim eousque progressa cernimus, ut paucis post annis homines Romani linguam Latinam tanquam alienam discerent: Velut est manifestum ex istis Gellianis Noctibus, donec ad Macrobios & Apuleios optimus sermo delapsus penitus interijt. Hæc ideo pluribus sum prosecutus, quod cuperem Latinæ linguæ, nam de ea nunc loquitur, cum simile iudicium sit de Græca, & quacunq; alia, studiosis, curæ in primis esse, quo genere orationis is author usus sit, quem legendum in manus sumpserint, legendi enim sunt, quicunq; possint haberi, eorum saltem, qui uoluerunt Latine loqui. Cumq; constituerimus, quod nō potest negari, Ciceroniani temporis locutionem integerrimam et rectissimam esse, illam quasi ideam eloquij cō plexi animo & studio nostro, quicquid aliorum legere contigerit, ad hāc quasi normam accommodabimus, sic fiet ut pro suo quisque ingenio in maxima diuersitate, Ciceronis & illorum, qui eodem modo locuti sunt aliquam similitudinem referat. Sicut enim ueteres homines & mores interiere, ita lingua quoq; subinde recentior & uitiosior extitit, donec, ut aiebam, penitus est extincta, quam nunc quasi resuscitantes ridiculū fuerit non optima ipsius parte complecti, neq; anniti, ut q̄ perfectissimam & elegantissimam apprehendamus. Hinc igitur facile apparebit cum pro exemplo perfectæ eloquentiæ Ciceronianam dictionem statuam, cumq; ab illa absit bene longe Fabius, sentire me quod ad dictionem seu stilum siue figuras orationis attinet, in huius semper lectione, sicut & huic similium, quo magis eorum, qui longius ab exemplo recesserunt, eloquij Ciceroniani quasi normam, ut dixi, habendam in promptu, ad quam exæquemus omnia. Quam quidem sententiam meam ita accipi uolo, ut nemo hac sese in aliquas angustias, et tanquam carcerem imitationis detrudi arbitretur, hoc enim minime mihi placet, sed ut uoluisse me incuriam & audaciam compescere & renouare sermonis Latini integritatem intelligatur. Verum hanc si quod instituimus succedet, breui peculiari scripto

explica-

explicatam in gratiam studiosorum edemus. Nunc de ijs satis uel potius nimium. Character autẽ, seu compositionem uocare libet, non est in hoc ad generalem aliquam imitationem, nisi admodum caute, obseruandus. Primum enim in tali argumenti genere uersatur, ut simul & tertium assumam, quod peculiare orationis genus requisiuit, hoc est, quale quidem praecептis dandis aptum fuit. Interpositi tamen loci sunt et aliqui pene libri, & duodecimus totus, in quibus sese libere intulit, & in quendam quasi campum eloquentiae exilijt. Sed & haec, dicam enim quod sentio, cum iudicio uelim legi, neq; sine directione ad illam linguae Latinae regulam, quam Ciceronianam perfectionem diximus. Non quod negem pulchra esse & utilia omnia, sed cum ipse fateatur Fabius, sui temporis homines mutasse dicendi genus, & constet Ciceroniano tempore ueram & absolutam eloquẽtiam uiguisse, necesse est peius sit quod de optimo fuerit mutatum. De praeceptis autem quid attinet dicere, quae sunt summae bonitatis, nisi fortasse nimium alicubi subtilia & tenuia, quod seculi fuerit, neq; tamen nocuerit, siue uersatis in literis, siue primum has discẽtibus, cum ista exquisitio illorum iudicium, horum autem studium exercere posse uideatur. Quod qui periculum fecerint, ita esse ut dico, fatebũtur. Facere uero ut plurimi uelint, ex animo opto, Deumq; authorem bonorum omnium oro. Paulatim enim nobis liberalissime ac planè diuinitus collatum bonum literarum è manibus elabitur, atque ita omnis spes foelicitatis nostrae simul, in quam de splendidissimis initijs ueneramus, in peius ruere, & retro sublapsa referri.

o s M.F.

M. F. QVINTILIANI INSTITVTIONVM ORAtoriarum, libri primi expositio.

IN EPISTOLAM.

ET oram. *Aliquibus in exemplaribus auram legimus, neq; parum iam uulgatũ, accepisse eruditos quosdam homines, interq; eos Pontanũ, oram, pro fune nautico, & adduxisse in eam sententiam locum ex Liuij libro uigesimooctauo, refragante, tamen* Beroaldo. *Quid autem, auram, significet? Neq; enim bene precemur, huc opinor astruere liceat, maxime cum in quarto huius authoris libro similiter legatur magno consensu exemplorum. Nauim prospexi, quanti ueheret interrogaui, de pretio conuenit, conscendi, sublatæ sunt ancoræ, soluimus oram, prouecti sumus. Verba Pontani ex libro de aspiratione infra subscripsi. Est etiam ora funus nauticus, quo naues ligantur in portu, ut apud Quintilianum oram sol. b. pr.*

IN PRAEFATIONEM.

Post impetratam. *Literas Romæ docuisse Fabiũ, uel ex illo notissimo Martialis uersu satis constat:*

Quintiliane uagæ moderator summe iuuentæ.

Eo igitur munere defunctum se otium tandem post uiginti annos nactum esse ait, quod tempus uacationi professorum, postea legibus attributum fuit.

Summam manum imponerent. *Absoluerent, satis uel ex hoc loco apparet, unde tralatio ducta sit, nempe ab operum perfectione. Eadem sentẽtia & extremam manum imponere, Vergilius dixit:*

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum.

Et Cicero extrema manus non accessit operibus eius, inchoata præclare multa, perfecta non plane.

Pro-

Professionum uices. *Vt, exempli gratia: Grammaticae & Rhetoricae.*

Ingenij lumē. Eloquentiā. *Cicero in Bruto: Vt enim hominis decus ingeniū, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia.*

Cicero apertissime. *Locus est in III. de Oratore.*

Hæc autē. *Philosophos, inquit, qui nostro tempore perhiberi se uolunt, non studijs, sed specie laborant esse. Philosophiae autem studia, cum sint uitae ac morum praecepta, hoc est, officia cōtineant, & tradant quandā certitudinem sermonis, quis illa nunc nō usurpat? Atqui nemo uere poterit nisi Orator. De hac uero quasi degeneratione Philosophorū à uirtute & cōstantia deficiētium, grauissime queritur in secunda Tusculana Cicero. Quae sequentibus temporibus ad studia quoq; peruenit, ut iam non solum ut mali, sed etiam ut indocti incesserentur. Huius rei plenā sunt scripta eorum qui illis aetatibus uixere, & nulla penè Luciani pagella non habet aliquam insignē insectationem Philosophorum istorum.*

Illud tamen. *Praecidit id quod et Horatius quaesitū esse scribit, natura ne an arte cōstaret eruditio. Cum enim oēs eruditio cultura ingenij sit, ubi deerit ingenium, ne culturae quidem poterit esse locus. Ac si quis ideo studia doctrinarum contemnere uelit, quod uaecordes nihil illis adiuuētur, perinde ac si literas, quia in aqua nihil scribi possit, spernat, facere uideatur. Nam eo usque humanae sapientiae uis non extenditur, ac admirabilis sane doctor is sit ac diuinus, qui mente cassos instruat sapientia, ut ait Euripides.*

IN CAPVT I.

Quippe id. *Omnium non modo animantium, sed rerum propria quaedam natura est. Vrit ignis, candet nix. Sua est equis, bobus, feris omnibus natura. Ita hominis rationis usus proprius est unde sermo existit.*

Nam Gracchorum. *Cicero in Bruto: Legimus epistolas Corneliae matris Gracchorum, apparet filios non tam in gremio educatos,*

quàm

quam in sermone matris, auditus est nobis Læliæ C. filiæ sæpe sermo, ergo illam patris elegãtia tinctã uidimus, porrò tres uiri accipiendi sunt, Cæsar Octauianus, Antonius, Lepidus.

Leonides. *Leonidẽ Alexãdri fuisse pædagogũ ex Plinio quoq; notũ est, cui ille Asia potius onustã thure nauẽ miserit, fuisse Olympiadis propinquus tradit, seq; non pædagogũ, sed ducẽ Alexãdri uoluisse dici. Diogenes autẽ cuius hoc loco mentio fit Babylonius, Stoicus fuit Philosophus, qui in illa celebri legatione Romam uenit cum Carneade & Critolao.*

Quæ si quis. *Hoc est, modis omnibus præcipienda sunt optima, quibus si quis uti non uoluerit, non possit prætendere ueræ rationis demonstratæ uidelicet ignorationem, sed ipsius fuerit negligentia. Vt sit, defuerit, culpa fuerit, seu ut ita dicam, defectus. Quod autem duriuscule dictum uideri queat, quæ si quis grauabit, sunt tamen ita tunc locuti. Plinius* III. *epistolarũ libro: Nempe quã in senatu quoq;, ubi perpeti necesse erat, grauari tamen uel puncto temporis solebamus.*

Quidam literis. *Videntur hac in re distributionem ætatum Græci respexisse, quæ secundũ Hippocratem hæc est: Prima ætas ab anno uno ad usq; septimũ. Secũda, à septimo usq; ad decimumquartũ. Tertia, à quarto & decimo ad uigesimũ usq; primum. Quarta, à uigesimoprimo ad uigesimumoctauũ usq;. Quinta, à uigesimooctauo ad trigesimumquintũ. Sexta, à trigesimoquinto, ad quadragesimumsecundũ. Septima, à quadragesimosecundo usq; ad nonũ & quadragesimum. Prima, infans. Secunda, puer. Tertia, adolescens. Quarta, iuuenis. Quinta, uir. Sexta, senex. Septima, decrepitus, quod ille dixit πρεσβύτης, author Pollux. Cũ igit̃ nõ arbitrarent̃ infantes utiliter literis institui posse, cõsuerũt hæc studia differẽda usq; ad ὑποθήκας præcepta, ut apud Herodot. ἐποίει τὰς (pueritiã. κροίσου ὑποθήκας, faciebat quæ Cræsus suaserat seu subiecerat.*

Aristophanẽ. *Id est, paulo infra tẽpora Philadelphi. Audijsse enim hũc Aristophanẽ, qui præceptor fuerit Aristarchi,*

Calli-

Callimachum tradunt et Zenodotum, alterum cum esset puer adhuc, alterum iam adolescens, cæterũ magistro postea usum Eratosthene, qui Athenis in Aegyptum uenit, accersitus à Ptolemæo, tertio rege Aegypti, qui Euergetes dictus fuit. Zenodotus autem apud Ptolemæum, *Lagi filium, qui* Soter *dictus fuerat, illiusq́; filios literas docuerat. Ita illa ætate doctissimos uiros, qui posteritati conseruarent studiorum & artium cultum, numinis prouidentia collegit. Nam cum perpetuis motibus, extincto* Alexandro, *uexata* Græcia, *disciplinarum studia negligeret, illeq́; orbis artium, quam uocant* ἐγκύκλιον παιδείαν *dissipatus iam esset, expulsi* Alexandria *doctissimi homines, omnibus in generibus scientiarum, iniurijs & immanitatē* Ptolemæi, *septimi regis Aegyptiorum, quem* κακεργέτην *dixere, omnes insulas et ciuitates Græcorum compleuerunt, tanquã reducentes, quæ olim inde artes excessissent, & se quasi in tutelam Ptolemæorum contulissent.*

Chrysippus. *Qui præcepta scripsit de educatione liberorum, sicut paulo post Fabius citat.*

Ab Aristotele. *Locum Gellij lib. IX. cap III. placuit indicare, propter exemplum epistolæ Philippi.*

Quas Greci γλώσσας. *In libro de Poetica, qui extat inscriptus Aristoteli, legitur: Nomē aut proprium esse, aut* γλῶτταν. *Proprium, quo utantur aliqui communiter:* γλῶτταν, *quo alij: ita idem nomen esse posse propriũ &* γλῶτταν *ut* σίγυνον *Athenięsibus,* γλῶτταν *fuisse, Cyprijs propriũ, unde apparet* γλώσσας *dixisse uocabula minus uulgo, aut nota, aut usitata, cuiusmodi poëtarum sunt plurima, aut aliunde sumpta, aut repetita ab antiquitate, aut nouitia: uel effictione, uel compositione, ut logi pro nugis, paratragœdiare, mastigia, bolus. Vetera sunt perduellis exanclare. Nouorũ ratio latius patet, nam & quæ quasi abolita, usu reposita sunt noua uideri queant. Sicut uexare, possit nouum uideri, cum sit uetus ac proprium, cuiusmodi nobis discẽtibus linguam Latinam occurrere multa solent.*

Effictum

Effictum noue fuerit à Sallustio, siquidem uerum est dixisse eum, quod aiunt, Loquentiam. Intellectus maxime nouitatẽ facit, ut exterebrare & expiscari, pro exquirere, huc pertinẽt translata. Compositio est simplicior, ut costutulare, triparcos, leuifidæ.

Græcè uocãtur. *Vt perterricrepus, Therapontigonus, platagidorus apud Aristophanẽ σφραγιδονυχαργοκομήτας & κημοτροφανηλοῤῥήμονα Sed hæc quisq; sibi excerpere ex Poëtis poterit, uersus autem integros maxime proderit, qualis et Catullianus hic. Cum Thyaso Satyrorum & Nysigenis Silenis. Item: Funera Cecropiæ nec funera portarentur, & ille antiquus fraxinus fixa ferox infesta infunditur ossis, & sicut nos fecimus docendi caussa. Flãmiuomasq; plagas colis altas fulminis arces. Has maximas, ut sic dicam, confragositates, l & m & s & r faciunt. Vnde ueteres s & m abijcere solebant, & uitiose dictum ab Ennio annotatur, Tum milia militũ octo.*

IN CAPVT II.

Clarissimarum ciuitatum. *Vt Lycurgo, quod ex ijs, quæ de Lacedæmoniorum institutis scripta sunt, à multis satis constat. Nec non idem apud Athenienses fieri consueuisse legimus, ubi ἄθροοι, hoc est, cœtu quodam in ludum itauisse antiqui moris fuerit, nimirũ à Solone traditi. Quàm autẽ idem Platoni placuerit, si nusquam aliunde uel hinc appareat, quod censet infantes quoque à nutricibus in certum locum quasi ludum deferendos, per singulas tribus.*

Alexandrinis. *Notum est de Alexãdrina luxuria, quid literis mandatum sit, cui portentose indulsit Cleopatra. Annotatum est etiam à Valerio, sic fuisse delicijs eneruatos Alexandrinos, ut cum eos Archelaus aduersus Gabinium urbe eductos castra uallo ac fossa cingere iussisset, uniuersi succlamarint, ut id opus publica pecunia faciendum locaretur. Porrò conchylium ex eorum piscium genere est, quos Græci ὀστρακοδέρμους uocant, præcipue aptos gulæ. Plinius ut purpuram,*

inter

inter conchas ponit. Horatius in Epodo: Nō me Lucrina iuuerint conchylia. Græci uidentur conchylia dixisse generali appellatione τὰ ὀστρακόδερμα, ut apud Athenæum ex Epicharmo ἄγε δὴ παντοδαπὰ κογχύλια.

Partitionibus. Id est, materijs diuisis discipulis, quæ dicuntur παρεγχειρήσεις, de qua re libro secundo Fabius.

IN CAPVT III.

Vt rideatur. Ridiculæ imitationes, inquit, non sunt bonæ indolis indices, & quem ego ingeniosum intelligi uolo, ante omnia probum quoque uolo. Absque enim probitate esset laus ingenij: sanè fuerat satius, tarditate illud infamari quàm commendari malitia.

Retenduntur. Remittuntur. Nam hanc uim re habet, ut recludo, resigno. Similitudine ducta ab arcubus, quibus cū sagittarij nō uti coguntur, ne neruos quidē accōmodare soleant. Herodotus scribit Amasidē Aegypti regē reprehensum ab amicis, quòd uoluptatibus indulgēs, cōmessationibus se dederet, respōdisse, qui arcubus præliarentur cum uti illis uellent, tum intendere, ubi uero iam essent usi, remittere consueuisse, nam si nunquā retenderentur, fore ut dirupti nulli essent usui. Ita quoq; humanā conditionē sese habere, nam si hoīes rebus serijs se perpetuo occupēt, neq; aliquā uitæ partē iocis & lusibus impertiant, improuisum aliquē uel in furorem uel morbū sonticū delapsuros, id uidentem se utriq; rei sua tempora impendere.

IN CAPVT V.

Ingrediar. ἔρχομαι ἐρῶν.

Aeolicum digammon. Quo usi Aeolenses fuerūt pro aspiratione, atq; etiā in medio dictionū, ut uocales separarent. Eius, ut nomine etiā indicatur figura gemini Γ traditur, cum potestas literæ F fuisse uideatur. Itaq; illi pro ἑλένη Fελένη dixere, & ῥόδον βρόδον & δᾶος δαFος.

Medius est. Hoc est sonus quidā etiā alicubi audit neq; literæ i neq; u proprius, sed quasi alteri⁹ literæ inter utrāq; mediæ.

Aspi-

Aspirationis nota. *Veteres Latini ita ut Græci supra uocales aspirationis tantū notam posuere, quod & ipsi in antiquis codicibus animaduertimus, à quibus legentes hodie. Quod etiam ex hoc Quintiliani loco manifestum est. Nam si aspirationis, inquit, signatio necessaria est, erit etiam attenuationis, id est, quā ψιλὴν uocant. Etsi Athenæus diuersum sensit. Nam & ueteres, ait, nō supra, sed ante uocales aspirationē posuisse, arbitrari etiā se, ijs uocalibus quibus aspirari uellent h literam præscripsisse, quod Romani adhuc obseruent. Locum subscripsi ex libro nono:* τεκμαιρόμενοι οὖν ἀθηναῖοι, καὶ διὰ τὴν τάξεως τὴν οὖσαν τῇ προσωδίᾳ φύσιν, οὐκ ἐπὶ τῶν φωνηέντων τιθέασι, ὥσπερ τὰς ἄλλας, πρὸ δὲ τούτων τάσσουσιν, οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦ Η στοιχείου τὸ πώσασθαι τοὺς παλαιοὺς τὴν δασεῖαν, διόπερ καὶ ῥωμαῖοι πρὸ πάντων τῶν δασυνομένων ὀνομάτων τὸ Η προγράφουσι, τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῶν διασημαίνοντες.

Atque ut uocales. *Videre etiam Grammaticum oportet, quomodo uocales suam uidelicet retinentes uim seu potestatem coniungant. Aut enim eædē pro longa geminātur, qua geminatione ueteres longā uoluere intelligi, ita ut Græci cum apicem supra dicunt, hoc est, ut ipsi loquuntur τὴν μακράν, ut Dij, Feelix, Viirtus. Aut coëunt in diphthongum, quæ est uocis commistio, ut preimus, cœlum. Tribus accidere neutrū potest. Coitus autem uocalium complexio est accipienda, quæ à Græcis nominatur σύλληψις, ut in ὀφθαλμὸς, φ θ, sunt in complexione, & conspuo, sp. Nunq̄ autem easdem consonantes complectimur pronuntiatione, ut efficio, addico, id quod duabus istis uocalibus i & u, cum pro consonantibus sunt, usuuenit, à natura scilicet consonantium alienum. Porrò i litera ut consonans tamen etiā iungitur. Sicut enim in efficio et addico ff, et dd, iunctas non complectimur, id est, diuidimus pronutiatione, ita in aijo et Pompeijus, ij, ut fit, ai una, et io altera syllaba, pei, & ius.*

Scamno fiat scabellum. *Habet enim m cū b cognationem*

nem quod in Græcis est manifestũ, ut cum in præterito passiuo primi ordinis acutisonorum uerborum, primæ syzygiæ mutæ in m transeunt. Est autem magna cura hæc res animaduertenda & tradenda pueris, qua expedita multum difficultatis exclusum fuerit.

Lases. Quod laser dixere succus silphij, id est, laserpitij cyrenaici germinis.

Quomodo fœdum fœdusq;. Hunc locum ita descriptum ex antiquis duobus consentientibus codicibus confido me explanaturum, ut appareat, audacter à quibusdam mutatum fuisse, qui supposuere fordeum fœdusq;, quomodo & apud Priscianum libro primo mẽdose legitur. Nam hoc loco nulla fit de mutatione aspirationis mentio, & cõtextus orationis istam inculcationem nullo modo patitur. Legendũ igitur fœdum, fœdusq;, quorũ utrunq; quid significet, nemo ignorat. Docet autẽ Quintilianus diligenter obseruandũ, quæ literæ suos locos naturaliter obtineãt, quæ'ue in aliorũ quasi subierint. Nam & r in locũ s & in huius t alicubi successit. Et f litera utimur pro aspirato p, quæ enim Græci per φ enũtiarunt, Latini per f maluerũt, ut fama, fagus, fur, Afer. Quæ igitur Græci, inquit, aspirate pronũtiant, nos quidẽ non aspirate dicimus, sed tamẽ cõsimiliter. Docuit enim & Priscianus inter f & φ, proferendum differentiã esse. Posset autẽ quis cupiẽs Fundaniũ aliterne q̃ φουνδάνιον scribere? Hoc manifestũ, ut confido, expositione nostra, sequẽtibus etiam declaratur, ubi aliarũ quoq; literarum permutationẽ ostẽdit, ut Burrus pro Pyrrho. Bruges pro Phrygibus, Balæna pro Phalæna. Quod non animaduertentes isti correctores etiã hunc locum deprauarũt, supponentes Belenam. Cæterũ quod sequitur sdlocum, stlitemq;, etiã si in præsentia hoc scriptionis genus tueri non queam, tamẽ secutus, cũ uerum iudicassem, aliquorũ codicum expressam scripturam, aliquorum euidentia uestigia, sic relinquendum putaui.

Pulyxena. Ita nos quoq; epistulã semper in ueteri Pla

tino codice scriptam notauimus.

Sic ὀδυσσεύς. Cõsueuere Aeolenses pro ο υ ponere, ipsumque υ ut plenius sonaret ο̃ μικρῷ quasi explere, ut θουγατὴρ, nõ quidem longa prima, sicut si diphthongus esset ου oporteret esse, quod uersu Callimachi probauit Priscian⁹ libro primo, sed à scriptione τοῦ ο̃ sono Aeolico expresso. Ita οὐδυσσεὺς Aeolẽses dicere, scriptum à Quintiliano accipio, quos Latini imitati, ut in alijs plerisque, Vlyssem fecerint.

IN CAPVT VII.

Allobrox. Quia ita scriptum erat in ueteri codice, non putaui esse cur expungere uellem. Dictus autem Fabius est Allobrox, qui eam gentem deuicit iuxta flumen Isaram. Cicero num cognomen à leguminis huius siue cultura, siue nota in ore est factum. Syllas, quos & Sullas uocarunt, quasi Sibyllas dictos, primumq; Cornelium Rufum decemuirum, qui bello secundo Punico suaserit ludos Apollini fieri ex libris Sibyllinis, ait Macrobius. Burrum dicebant antiqui, quod nunc dicimus Rufum, ut rubeus ex cibo & potu burrus dicitur. Festus Pompeius, facta est uox è Græco πυῤῥός. Galbas aut à colore, aut ab exilitate dictos uolunt, esseq; hoc nomẽ proprium uermium qui in esculis nascãtur. Plauti, Pansæ, Scauri, à pedum uitijs, sicut à crurum Vari, Vatiæ, Vatinij. Plinius libro undecimo capite decimoquinto. Horatius, illum balbutit Scaurum prauis fultum male talis. Agrippa ab ægro partu aiunt Grammatici. Opiter, qui patre mortuo, adhuc auo uiuente natus. Cordi à sero partu. Posthumij post humatũ patrem geniti. Vopiscus ex geminis uiuus partu editus, altero excluso ab ortu. Cottæ cognomine uolunt toruos significari. Rationem uocabuli non uideo, nisi à Græco putet ductũ aliquis, quibus κόττειν percutere est; & Suidas Cottam, nescio quem solitum scribit armatũ hominem tragula traiectum terræ affigere. Scipionem dictum aiunt Cornelium aliquem, qui patri seni pro baculo fuerit. Lænas à læna, quod sunt qui è Græco ducant, χλαῖναν enim illi certam

certam uestem uocant. Serani à serendo cognomen Quintij. Marcipor, Publipor, Cneipor, Quintipor, cōposita à puer, ut Prisciano etiam uidetur, in obliquis penultimam habent breuem.

Si idem Græcè dicam. Priscianus multis uerbis refutauit, propter constructionis diuersitatem non oportere nomina casuum mutari, sed incogitanter, nunquam enim nimis diserte & proprie in artibus præcipi quicquam potest.

IN CAPVT VIII.

Nam quod initium. Eor & fleor non dicitur, illud autem, Panditur domus: non admodū dissimile est tertij modi exemplis, nisi fortasse hoc generalius dictum accipiatur. Turbatur uero per se dictum impersonaliter uides, ut & idem, Bellatur cominus armis.

Pransus. Significat enim alterum eum, qui prandit: alterum, qui potauit.

Illud pri. Hoc est uitium scriptionis, ut si quis scribat, leggo, beibo, ædepol, michi, cum sit lego, bibo, edepol, mihi. Item muse, coma, pro musæ ciconia. Item corrapio, cecurri, adsum, cum sit corripio, cucurri, assum. Item Burtus pro Bruto. Lectionis uitia sunt, ut prahestat, cere comminuit brum, cum sit uerum præstat, comminuit cerebrum, phaeton. In træo duabus & tribus syllabis, cum tribus & quatuor rectum sit. Chomoda, chorauus pro tenuibus. Est, circumflexe, aut addico grauiter penultimam, quæ quidem Græci diligenter persequuntur.

IN CAPVT IX.

Mastrugam. Ex oratione pro Scauro quæ nunc non extat hunc locum citant, et de prouincijs consularibus mastrucatos latrunculos dicit.

Eadem uitij. Id est bis eodem modo uitiose dicens.

Sisenna. Gellius ex Varrone locum hac de re citat.

tur ipso Iduum Ianuarij die in cœtu puerorũ præsentiũ et qua si ferias celebrantiũ studiorũ suorũ, in qua Rhetoricarũ præceptionũ notæ præscriptæ sunt, sicut ipsi uidimus, cum nescio quod diploma audissemus esse Henrici Imperatoris. Sic colunt quidẽ adhuc nostræ artes, sed ita ut ignoreñt et usus illarũ et uera cultura, atq; ipsæ adeo ut nesciant esse quod sunt. Et maiores quidẽ nostros cõperio, ut in omnibus, ita & hac in parte diligentes & sedulos fuisse, neq; ignorasse utilitatẽ studiorũ nostrorum, q̃uis illa pleriq; didicissent nunq̃, cumq́; quibus præclarissime ageretur tanq̃ per nebulã nossent. Itaq; ut maxime nulla ad ipsos peruenisset eruditio. Nam in Germania an ullo tẽpore fuerit nunc non est animus exquirere, tamen quod literarum artium & disciplinarum nomen obtinebat, coluerunt & admirati sunt. At quibus harum cura ueteri instituto in hac luce & splendore studiorum incumbit, suo se excellenter officio functos existimant, si aliquem semibarbarum miserorũ puerorum magistrũ aluerint in summa omniũ rerũ inopia, qui quædam certa dictata ubi explicuerit, arbitretur se pensum suũ absoluisse. Quæ quidẽ ut emendẽtur magis optare q̃ sperare posse uideor, usqueadeo barbaries inuoluta superstitionibus inuasit sacra et humana oĩa. Nos tamẽ quam licet adiuuemus cohortemurq́; ingressos uiã ad ueritatẽ et uirtutẽ, quæ profecto sola in rebus humanis illa est qua itur per studia ea, quæ à præstanti cultura humani generis, humanitatis nomine appellata sunt. Nam si quis sermonis quandã elegantiã his solum quæri parariq́; existimat, neq; aliam laudẽ appeti, errat. Et quod minimũ est ac ueluti maiorũ initium pro summa ducit. Nam ad animi decus tendendũ est, quod etsi à sermonis gratia seiũctũ ne intelligi quidem facile potest, sua tamẽ claritate illud per se quoq; pulcherrimum quasi obruit, sicut enim singulæ fides suo sonoquem efficiũt, cõmendantur, sed illi in cõcentu nõ discernunt: Ita oẽs nostrorum studiorũ particulæ solæ quoq; pulcherrimæ sunt, sed perfecta in eruditione tanq̃ opere obscurant. Perfe-

ctam

ctam eruditionem uoco, id quod significat, animum liguamq; instructam uirtute & eloquentia. Quod cum accidit, siue eloquentem dicas, siue sapientem, idem intelligitur. Velut apud diligentissimum authorem linguæ Latinæ Terentium muliercula dicit se primo seruum disertum hominẽ credidisse, cuius tum stultitiam reprehendebat, cui uero in sermone Latino inauditum est, dicere docte, & sapienter loqui? Quæ cum ita se habere sciam, nunquã desinam, dum aspirabit fauorẽ Deus, in studijs nostris pro uirili laborẽ operamq; ponere, neq; quàm multis gratificari possim, sed qua in re occuper, æstimabo. Quibus quasi colloquio quodam nostro, hoc loco præpositis, nũc ad rem aggrediar. Qui authorem aliquem interpretandum suscepere, ostendere debent, & quo in argumento is uersetur, & quæ orationis compositio sit, & quo tempore uixerit, quod ex ipsius uitæ historia cognoscitur. Refert hoc plurimum ad notandum genus totum orationis, hoc est, dictionem seu stilum, quo neglecto aut segniter animaduerso, nullam aut non magnam utilitatem habere lectio potest. Hinc igitur nunc orsi, nõ quidem illa, quæ ab alijs de Quintiliani patria et uita collecta sunt, hoc loco subtexemus, cum nulli ex quouis huius institutionum codice sumere non sit in promptu, sed illud modo quod in præsentia sciri uolumus, dicemus, floruisse hunc in professione literarum, potiẽte rerum Romanarũ Domitiano, cuius & ipse sororis nepotes docuisse se testat. Quibus temporibus Romanæ linguæ grauitas & ornatus & ille Ciceroniani tẽporis succus et puritas, Græcitatis lenocinijs et imbecillitate ingeniorũ labefieri et inquinari inciperet. Neq; enim minus in hanc partẽ mollitudinis et quasi deliciarũ, illius ætatis hoĩes peccare cœpisse uidemus, quàm olim esset uetustissimis tẽporibus in alteram huic contrariam asperitatis & horroris peccatũ, q̃uis hoc peccatum iure dici nõ queat, cum naturalis ruditas fuerit, quæ omnibus in rebus ante culturam & limam inesse consueuit. Queritur ipse Fabius de his suorum temporum dicendi quoque uitijs.

Et hæc sensim eousque progressa cernimus, ut paucis post annis homines Romani linguam Latinam tanquam alienam discerent: Velut est manifestum ex istis Gellianis Noctibus, donec ad Macrobios & Apuleios optimus sermo delapsus penitus interijt. Hæc ideo pluribus sum prosecutus, quod cuperem Latinæ linguæ, nam de ea nunc loquitur, cum simile iudicium sit de Græca, & quacunq; alia, studiosis, curæ in primis esse, quo genere orationis is author usus sit, quem legendum in manus sumpserint, legendi enim sunt, quicunq; possint haberi, eorum saltem, qui uoluerunt Latine loqui. Cumq; constituerimus, quod nõ potest negari, Ciceroniani temporis locutionem integerrimam et rectissimam esse, illam quasi ideam eloquij cõplexi animo & studio nostro, quicquid aliorum legere contigerit, ad hãc quasi normam accommodabimus, sic fiet ut pro suo quisque ingenio in maxima diuersitate, Ciceronis & illorum, qui eodem modo locuti sunt aliquam similitudinem referat. Sicut enim ueteres homines & mores interiere, ita lingua quoq; subinde recentior & uitiosior extitit, donec, ut aiebam, penitus est extincta, quam nunc quasi resuscitantes ridiculũ fuerit non optima ipsius parte complecti, neq; anniti, ut q̃ perfectissimam & elegantissimam apprehendamus. Hinc igitur facile apparebit cum pro exemplo perfectæ eloquentiæ Ciceronianam dictionem statuam, cumq; ab illa absit bene longe Fabius, sentire me quod ad dictionem seu stilum siue figuras orationis attinet, in huius semper lectione, sicut & huic similium, quo magis eorum, qui longius ab exemplo recesserunt, eloquij Ciceroniani quasi normam, ut dixi, habendam in promptu, ad quam exæquemus omnia. Quam quidem sententiam meam ita accipi uolo, ut nemo hac sese in aliquas angustias, et tanquam carcerem imitationis detrudi arbitretur, hoc enim minime mihi placet, sed ut uoluisse me incuriam & audaciam compescere & renouare sermonis Latini integritatem intelligatur. Verum hanc si quod instituimus succedet, breui peculiari scripto

explica-

explicatam in gratiam studiosorum edemus. Nunc de ijs satis uel potius nimium. Character autē, seu compositionem uocare libet, non est in hoc ad generalem aliquam imitationem, nisi admodum caute, obseruandus. Primum enim in tali argumenti genere uersatur, ut simul & tertium assumam, quod peculiare orationis genus requisiuit, hoc est, quale quidem praecepti dandis aptum fuit. Interpositi tamen loci sunt et aliqui penè libri, & duodecimus totus, in quibus sese libere intulit, & in quendam quasi campum eloquentiae exilijt. Sed & haec, dicam enim quod sentio, cum iudicio uelim legi, neq; sine directione ad illam linguae Latinae regulam, quam Ciceronianam perfectionem diximus. Non quod negem pulchra esse & utilia omnia, sed cum ipse fateatur Fabius, *sui temporis homines mutasse dicendi genus, & constet* Ciceroniano *tempore ueram & absolutam eloquētiam uiguisse, necesse est peius sit quod de optimo fuerit mutatum. De praeceptis autem quid attinet dicere, quae sunt summae bonitatis, nisi fortasse nimium alicubi subtilia & tenuia, quod seculi fuerit, neq; tamen nocuerit, siue uersatis in literis, siue primum has discētibus, cum ista exquisitio illorum iudicium, horum autem studium exercere posse uideatur. Quod qui periculum fecerint, ita esse ut dico, fatebūtur. Facere uero ut plurimi uelint, ex animo opto, Deumq́; authorem bonorum omnium oro. Paulatim enim nobis liberalissime ac planè diuinitus collatum bonum literarum è manibus elabitur, atque ita omnis spes foelicitatis nostrae simul, in quam de splendidissimis initijs ueneramus, in peius ruere, & retro sublapsa referri.*

o 5 M.F.

M. F. QVINTILIANI INSTITVTIONVM ORAtoriarum, libri primi expositio.

IN EPISTOLAM.

ET oram. Aliquibus in exemplaribus auram legimus, neq; parum iam uulgatũ, accepisse eruditos quosdam homines, interq; eos Pontanũ, oram, pro fune nautico, & adduxisse in eam sententiam locum ex Liuij libro uigesimooctauo, refragante, tamen Beroaldo. Quid autem, auram, significet? Neq; enim bene precemur, huc opinor astruere liceat, maxime cum in quarto huius authoris libro similiter legatur magno consensu exemplorum. Nauim prospexi, quanti ueheret interrogaui, de pretio conuenit, conscendi, sublatæ sunt ancoræ, soluimus oram, prouecti sumus. Verba Pontani ex libro de aspiratione infra subscripsi. Est etiam ora funus nauticus, quo naues ligantur in portu, ut apud Quintilianum oram sol. b. pr.

IN PRAEFATIONEM.

Post impetratam. Literas Romæ docuisse Fabiũ, uel ex illo notissimo Martialis uersu satis constat:

Quintiliane uagæ moderator summe iuuentæ.

Eo igitur munere defunctum se otium tandem post uiginti annos nactum esse ait, quod tempus uacationi professorum, postea legibus attributum fuit.

Summam manum imponerent. Absoluerent, satis uel ex hoc loco apparet, unde tralatio ducta sit, nempe ab operum perfectione. Eadem sentẽtia & extremam manum imponere, Vergilius dixit:

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum.

Et Cicero extrema manus non accessit operibus eius, inchoata præclare multa, perfecta non plane.

Pro-

Professionum uices. *Vt, exempli gratia: Grammaticæ & Rhetoricæ.*

Ingenij lumē. *Eloquentiā. Cicero in Bruto: Vt enim hominis decus ingeniū, sic ingenij ipsius lumen est eloquentia.*

Cicero apertissime. *Locus est in* III. *de Oratore.*

Hæc autē. *Philosophos, inquit, qui nostro tempore perhiberi se uolunt, non studijs, sed specie laborant esse. Philosophiæ autem studia, cum sint uitæ ac morum præcepta, hoc est, officia cōtineant, & tradant quandā certitudinem sermonis, quia illa nunc nō usurpat. Atqui nemo uere poterit nisi Orator. De hac uero quasi degeneratione Philosophorū à uirtute & cōstantia deficiētium, grauissime queritur in secunda Tusculana Cicero. Quæ sequentibus temporibus ad studia quoq; peruenit, ut iam non solum ut mali, sed etiam ut indocti incesserentur. Huius rei plena sunt scripta eorum qui illis ætatibus uixere, & nulla penè Luciani pagella non habet aliquam insignē insectationem Philosophorum istorum.*

Illud tamen. *Præcidit id quod et Horatius quæsitū esse scribit, natura ne an arte cōstaret eruditio. Cum enim oīs eruditio cultura ingenij sit, ubi deerit ingenium, ne culturæ quidem poterit esse locus. Ac si quis ideo studia doctrinarum contemnere uelit, quod uecordes nihil illis adiuuētur, perinde ac si literas, quia in aqua nihil scribi possit, spernat, facere uideatur. Nam eo usque humanæ sapientiæ uis non extenditur, ac admirabilis sane doctor is sit ac diuinus, qui mente cassos instruat sapientia, ut ait Euripides.*

IN CAPVT I.

Quippe id. *Omnium non modo animantium, sed rerum propria quædam natura est. Vrit ignis, candet nix. Sua est equis, bobus, feris omnibus natura. Ita hominis rationis usus proprius est unde sermo existit.*

Nam Gracchorum. *Cicero in Bruto: Legimus epistolas Corneliæ matris Gracchorum, apparet filios non tam in gremio educatos,*

quàm

Callimachum tradunt et Zenodotum, alterum cum esset puer adhuc, alterum iam adolescens, cæterũ magistro postea usum Eratosthene, qui Athenis in Aegyptum uenit, accersitus à Ptolemæo, tertio rege Aegypti, qui Euergetes dictus fuit. Zenodotus autem apud Ptolemæum, Lagi filium, qui Soter dictus fuerat, illiusq; filios literas docuerat. Ita illa ætate doctissimos uiros, qui posteritati conseruarent studiorum & artium cultum, numinis prouidentia collegit. Nam cum perpetuis motibus, extincto Alexandro, uexata Græcia, disciplinarum studia negligeret, illeq; orbis artium, quam uocant ἐγκύκλιον παιδείαν dissipatus iam esset, expulsi Alexandria doctissimi homines, omnibus in generibus scientiarum, iniurijs & immanitate Ptolemæi, septimi regis Aegyptiorum, quem κακεργέτην dixere, omnes insulas et ciuitates Græcorum compleuerunt, tanquã reducentes, quæ olim inde artes excessissent, & se quasi in tutelam Ptolemæorum contulissent.

Chrysippus. Qui præcepta scripsit de educatione liberorum, sicut paulo post Fabius citat.

Ab Aristotele. Locum Gellij lib. IX. cap III. placuit indicare, propter exemplum epistolæ Philippi.

Quas Græci γλώσσας. In libro de Poëtica, qui extat inscriptus Aristoteli, legitur: Nomẽ aut proprium esse, aut γλῶτταν. Proprium, quo utantur aliqui communiter: γλῶτταν, quo alij: ita idem nomen esse posse propriũ & γλῶτταν ut σίγυνον Atheniẽsibus, γλῶτταν fuisse, Cyprijs propriũ, unde apparet γλώσσας dixisse uocabula minus uulgo, aut nota, aut usitata, cuiusmodi poëtarum sunt plurima, aut aliunde sumpta, aut repetita ab antiquitate, aut nouitia: uel effictione, uel compositione, ut logi pro nugis, paratragœdiare, mastigia, bolus. Vetera sunt perduellis exanclare. Nouorũ ratio latius patet, nam & quæ quasi abolita, usu reposita sunt noua uideri queant. Sicut uexare, possit nouum uideri, cum sit uetus ac proprium, cuiusmodi nobis discẽtibus linguam Latinam occurrere multa solent.

Effictum

Effictum noue fuerit à Sallustio, siquidem uerum est dixisse eum, quod aiunt, Loquentiam. Intellectus maxime nouitatem facit, ut exterebrare & expiscari, pro exquirere, huc pertinent translata. Compositio est simplicior, ut collutulare, triparcos, leuifidæ.

Græcè uocatur. Vt perterricrepus, Therapontigonus, platagidorus apud Aristophanē σφραγιδονυχαργοκομήτας & κημτρφακιλορρήμονα. Sed hæc quisq; sibi excerpere ex Poëtis poterit, uersus autem integros maxime proderit, qualis et Catullianus hic. Cum Thyaso Satyrorum & Nysigenis Silenis. Item: Funera Cecropiæ nec funera portarentur, & ille antiquus fraxinus fixa ferox infesta infunditur ossis, & sicut nos fecimus docendi caussa. Flāmiuomasq; plagas colis altas fulminis arces. Has maximas, ut sic dicam, confragositates, l & m & s & r faciunt. Vnde ueteres s & m abijcere solebant, & uitiose dictum ab Ennio annotatur, Tum milia milīū octo.

IN CAPVT II.

Clarissimarum ciuitatum. Vt Lycurgo, quod ex ijs, quæ de Lacedæmoniorum institutis scripta sunt, à multis satis constat. Nec non idem apud Athenienses fieri consueuisse legimus, ubi ἄθροοι, hoc est, cœtu quodam in ludum itauisse antiqui moris fuerit, nimirū à Solone traditi. Quàm autē idem Platoni placuerit, si nusquam aliunde uel hinc appareat, quod censet infantes quoque à nutricibus in certum locum quasi ludum deferendos, per singulas tribus.

Alexandrinis. Notum est de Alexādrina luxuria, quid literis mandatum sit, cui portentose indulsit Cleopatra. Annotatum est etiam à Valerio, sic fuisse delicijs eneruatos Alexandrinos, ut cum eos Archelaus aduersus Gabinium urbe eductos castra uallo ac fossa cingere iussisset, uniuersi succlamarint, ut id opus publica pecunia faciendum locaretur. Porrò conchylium ex eorum piscium genere est, quos Græci ὀστρακόδερμους uocant, præcipue aptos gulæ. Plinius ut purpuram, inter

Inter conchas ponit. Horatius in Epodo: Nō me Lucrina iuuerint conchylia. Græci uidentur conchylia dixisse generali appellatione τὰ ὀστρακόδερμα, ut apud Athenæum ex Epicharmo ἄγε δὴ πανδοκπὰ κογχύλια.

Partitionibus. Id est, materijs diuisis discipulis, quæ dicuntur παρεγχειρήσεις, de qua re libro secundo Fabius.

IN CAPVT III.

Vt rideatur. Ridiculæ imitationes, inquit, non sunt bonæ indolis indices, & quem ego ingeniosum intelligi uolo, ante omnia probum quoque uolo. Absque enim probitate esset laus ingenij: sanè fuerat satius, tarditate illud infamari quàm commendari malitia.

Retenduntur. Remittuntur. Nam hanc uim re habet, ut recludo, resigno. Similitudine ducta ab arcubus, quibus cū sagittarij nō uti cogitēt, ne neruos quidē accōmodare soleant. Herodotus scribit Amasidē Aegypti regē reprehensum ab amicis, quòd uoluptatibus indulgēs, comessationibus se dederet, respōdisse, qui arcubus præliarētur cum uti illis uellent, tum intendere, ubi uero iam essent usi, remittere consueuisse, nam si nunq̃ retenderentur, fore ut dirupti nulli essent usui. Ita quoq; humanā conditionē sese habere, nam si hoīes rebus serijs se perpetuo occupēt, neq; aliquā uitæ partē iocis & lusibus impertiant, improuisum aliquē uel in furorem uel morbū sonticū delapsuros, id uidentem se utriq; rei sua tempora impendere.

IN CAPVT V.

Ingrediar. ἔρχομαι ἱρῶν.

Aeolicum digammon. Quo usi Aeolenses fuerūt pro aspiratione, atq; etiā in medio dictionū, ut uocales separarent. Eius, ut nomine etiā indicatur figura gemini Γ traditur, cum potestas literæ Ϝ fuisse uideatur. Itaq; illi pro ἑλένη Ϝελένη dixere, & ῥόδον βρόδον & δᾶος δαϜος.

Medius est. Hoc est sonus qdā etiā alicubi audit neq; litere i neq; u pprius, sed quasi alteri⁹ literæ inter utrāq; mediæ.

Aspi-

nem quod in Græcis est manifestũ, ut cum in præterito paßi uo primi ordinis acutisonorum uerborum, primæ syzygiæ mutæ in m transeunt. Est autem magna cura hæc res animaduertenda & tradenda pueris, qua expedita multum difficultatis exclusum fuerit.

Lases. Quod laser dixere succus silphij, id est, laserpitij cyrenaici germinis.

Quomodo fœdum fœdusq;. Hunc locum ita descriptum ex antiquis duobus consentientibus codicibus confido me explanaturum, ut appareat, audacter à quibusdam mutatum fuisse, qui supposuere fordeum fœdusq;, quomodo & apud Priscianum libro primo mẽdose legitur. Nam hoc loco nulla fit de mutatione aspirationis mentio, & cõtextus orationis istam inculcationem nullo modo patitur. Legendũ igitur fœdum, fœdusq;, quorũ utrunq; quid significet, nemo ignorat. Docet autẽ Quintilianus diligenter obseruandũ, quæ literæ suos locos naturaliter obtineãt, quæue in aliorũ quasi subierint. Nam & r in locũ s & in huius t alicubi succeßit. Et f litera utimur pro aspirato p, quæ enim Græci per φ enũtiarunt, Latini per f maluerũt, ut fama, fagus, fur, Afer. Quæ igitur Græci, inquit, aspirate pronũtiant, nos quidẽ non aspirate dicimus, sed tamẽ cõsimiliter. Docuit enim & Priscianus inter f & φ, proferendum differentiã esse. Posset autẽ quis cupiẽs Fundaniũ aliterne q̃ φουνδάνιον scribere? Hoc manifestũ, ut confido, expositione nostra, sequẽtibus etiam declaratur, ubi aliarũ quoq; literarum permutationẽ ostẽdit, ut Burrus pro Pyrrho. Bruges pro Phrygibus, Balæna pro Phalæna. Quod non animaduertentes isti correctores etiã hunc locum deprauarũt, supponentes Belenam. Cæterũ quod sequitur sdlocum, stlitemq;, etiã si in præsentia hoc scriptionis genus tueri non queam, tamẽ secutus, cũ uerum iudicassem, aliquorũ codicum expressam scripturam, aliquorum euidentia uestigia, sic relinquendum putaui.

Pulyxena. Ita nos quoq; epistulã semper in ueteri Plau

timo codice scriptam notauimus.

Sic ὀδυσσεύς. Cōsueuere Aeolenses pro o v ponere, ipsumque v ut plenius sonaret ō μικρῷ quasi explere, ut θουγατὴρ, nō quidem longa prima, sicut si diphthongus esset ου oporteret esse, quod uersu Callimachi probauit Priscian⁹ libro primo, sed à scriptione τοῦ ō sono Aeolico expresso. Ita οὐδυσσεὺς Aeolēses dicere, scriptum à Quintiliano accipio, quos Latini imitati, ut in alijs plerisque, Vlyssem fecerint.

IN CAPVT VII.

Allobrox. Quia ita scriptum erat in ueteri codice, non putaui esse cur expungere uellem. Dictus autem Fabius est Allobrox, qui eam gentem deuicit iuxta flumen Isaram. Ciceronum cognomen à leguminis huius siue cultura, siue nota in ore est factum. Syllas, quos & Sullas uocarunt, quasi Sibyllas dictos, primumq́; Cornelium Rufum decemuirum, qui bello secundo Punico suaserit ludos Apollini fieri ex libris Sibyllinis, ait Macrobius. Burrum dicebant antiqui, quod nunc dicimus Rufum, ut rubeus ex cibo & potu burrus dicitur. Festus Pompeius, facta est uox è Græco πυῤῥός. Galbas aut à colore, aut ab exilitate dictos uolunt, esseq́; hoc nomē proprium uermium qui in esculis nascātur. Plauti, Pansæ, Scauri, à pedum uitijs, sicut à crurum Vari, Vatiæ, Vatinij. Plinius libro undecimo capite decimoquinto. Horatius, illum balbutit Scaurum prauis fultum male talis. Agrippa ab ægro partu aiunt Grammatici. Opiter, qui patre mortuo, adhuc auo uiuente natus. Cordi à sero partu. Posthumij post humatū patrem geniti. Vopiscus ex geminis uiuus partu editus, altero excluso ab ortu. Cottæ cognomine uolunt toruos significari. Rationem uocabuli non uideo, nisi à Græco putet ductū aliquis, quibus κόπτειν percutere est, & Suidas Cottam, nescio quem solitum scribit armatū hominem tragula traiectum terræ affigere. Scipionem dictum aiunt Cornelium aliquem, qui patri seni pro baculo fuerit. Xenas à lena, quod sunt qui è Græco ducant, χλαῖναν enim illi

certam uestem uocant. Serani à serendo cognomen Quintij. Marcipor, Publipor, Cneipor, Quintipor, cōposita à puer, ut Prisciano etiam uidetur, in obliquis penultimam habent breuem.

Siidem Græcè dicam. Priscianus multis uerbis refutauit, propter constructionis diuersitatem non oportere nomina casuum mutari, sed incogitanter, nunquam enim nimis diserte & proprie in artibus præcipi quicquam potest.

IN CAPVT VIII.

Nam quod initium. Eor & fleor non dicitur, illud autem, Panditur domus: non admodū dissimile est tertij modi exemplis, nisi fortasse hoc generalius dictum accipiatur. Turbatur uero per se dictum impersonaliter uides, ut uidem, Bellatur cominus armis.

Pransus. Significat enim alterum eum, qui prandit: alterum, qui potauit.

Illud pri. Hoc est uitium scriptionis, ut si quis scribat, leggo, beibo, ædepol, michi, cum sit lego, bibo, edepol, mihi. Item muse, coma, pro musæ ciconia. Item corrapio, cecurri, adsum, cum sit corripio, cucurri, assum. Item Burtus pro Bruto. Lectionis uitia sunt, ut prabestat, cere comminuit brum, cum sit uerum præstat, comminuit cerebrum, phæton. Intræo duabus & tribus syllabis, cum tribus & quatuor rectum sit. Chomoda, chorauus pro tenuibus. Est, circumflexe, aut addico grauiter penultimam, quæ quidem Græci diligenter persequuntur.

IN CAPVT IX.

Mastrugam. Ex oratione pro Scauro quæ nunc non extat hunc locum citant, et de prouincijs consularibus mastrucatos latrunculos dicit.

Eadem uitij. Id est bis eodem modo uitiose dicens.

Sisenna. Gellius ex Varrone locum hac de re citat.

Musta. *Quidā mutarunt in mulsa, offensi credo quod Ouidius dixerit:* Noua *musta,* & Martialis: *In Vaticanis condita musta cadis,* & Fabius *libro primo, musta austera.*

Qua de re Catulli. *Vsqueadeo refugit aspirationem consonantium lingua Latina, ut Græcis etiam dictionibus ueteres detraxerint. Arcitectum enim maluerunt, quàm per ch.* Cicero *in* Oratore: *Quin ego ipse cum scirem ita maiores locutos esse, ut nusquam nisi in uocali aspiratione uterentur, loquebar sic, ut pulcros & cetegos, triumpos, Cartaginem dicerem, aliquando, idq; sero conuitio aurium, cum mihi extorta ueritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruari. Obscenos tamen &* Matones, Otones, *Cæpiones sepulcra, coronas, lacrymasq; dicimus, quia per aurium iudicium semper licet.* Et *sanè nullum est nomen* Latinum *in cuius natura aspirationem inesse possit ostendi.* Gellius *cur aspirationem inseruerint aliquibus dictionibus* Latini *docens, uideri id uult linguæ Græcæ similitudine factū.* In Probi Catholicis *legimus, nullam* Latinum *nomen aspirationem habere post c., præter tria, pulcher, orchus, lurcho. Sed & hæc tamen, si quis debere putat aspirationem habere, sciat usu habere, non ratione.* Catulli *epigramma in* Arrium, *qui uolet requirat, in quo non consonantium modo aspirationis nouitatem, sed uocalium etiā notauit, Sic enim clausit epigramma:*

> *Cum subito affertur nuntius horribilis*
> *Ionios fluctus postquam illuc Arrius isset*
> *Iam non Ionios esse, sed Hionios.*

Adhuc difficilior. *Horum exempla sunt, acuta & grauis pro se inuicem,* Cámillus, *dicebat enim prima grauari, secunda acui. Grauis pro flexa.* Céthegus. *Cum sit uerum Cethēgus, media circūflexa. Aut flexa pro graui, ut si in hoc quod proxime dictum est nomine, sequens scilicet mediam, hoc est, ultima circumflectatur,* Cethegûs. *Quam si coactam unam ex duabus syllabis, atque ita mox flexam fecerimus bis peccatum*

fit,

ſit, ueluti ſi quis dicat Cetheüs. *Nam et deprauatum fuerit nomen, & uitium in tono, cum neque* Græca *neq;* Latina *ratio hũc ferat. Nam* Græca *acui debeat ultima, ſicut* ὀρφεύς, ἀτρεύς. *Latina cum tribus ſyllabis proferatur, prima ut* átreüs, Téreüs.

Tanquam unum. *Sicut Semperlenitas, Semperdeus, primus ab, nam per ſe poſitum ab, acueretur.*

Quas διαλέκτους. Nemo ferè *eſt nunc quidem ſtudioſorum, qui ignoret* Græcæ *linguæ omnibus, communem rationis illius hominibus uſum, quatuor differentijs fuiſſe uariatum, quas* διαλέκτους *dixerint:* Attica, Ionica, Dorica & Aeolica. *Sed ſub his ipſis quaſi generibus multæ diuerſitates inueniuntur, quatenus non modo per gentes, ſed ciuitates etiam & oppida et uicos non eodem modo locuti fuere.* Exempla *uero mutati toni huiuſmodi eſſe poterunt,* μενέλεως Attice *rectum eſt, alijs non feratur.* νικασοῦν & λαψοῦ Dorice. Non enim *ferant alij circumflecti ultimam talibus in futuris.* Ἀχίλλευς & βασίλευς Aeolenſibus *conceditur, cum alij dicant* ἀχιλλεύς & βασιλεύς. Iones μιᾶς *fecerũt, cum ſit* ἀναλόγως μίας, *ut* οὐ ξίφος μία λόγχην δύο ἐριθακούς.

Et illa per. Cum *quid plus æquo, aut minus ſonat, colliſiones & hiatus* ἰσχνότητας & πλατειασμούς *dixit.*

Nationes. *Vt nos illam ſibilationẽ* Gallicam *cum Schaſolum dicunt & Schampaniam, quæ ſcripto tamẽ exprimi nõ poteſt. In nobis reprehẽditur idem cum his uerbis quorum initium eſt litera s, cum alia conſonante inſibilamus, & u pro conſonante per f enuntiamus.*

Quod manifeſtæ calumniæ eſt. *Videlicet in uerbo eſſe ſolœciſmum nõ in ſermone. Nam neque per ſe amaræ, nec amaro, neque corticis neque cortice reprehendi poteſt, ſed conſtructio fuerit uitioſa, cum ſit peccatum in genere. Nam ita facit eſſe* Quintilianus, *ut unum ex his rectum ſit, alterum non ſit, & ſi ipſe ſentit neutrum eſſe uitioſum, uerum, ut dixi, facit*

ita esse alterum utrumlibet, uerbi gratia.

Cum aliud uoce. Vt si illud Terentianum: O cœlum, o terra ita pronuntiatum sit, ut manus in priore deijceretur, in altero sustolleretur, aut illud: Sosia ades dum, cum abnutatione. Philostratus Polemonem scribit præsidentem Olympijs cum Tragœdiæ actor: O Iupiter in terram demissa manu, & O tellus in cœlū sublata, exclamasset, statim illum à præmijs reiecisse, quod diceret manu eum solœcismum fecisse. Quod Græcè magis belle sonat ὅυτος, εἶπε, τῇ χειρὶ ἐσολοίκισε, de qua re epigramma Græcum ascriptum Lucillio, sic uertimus:

Flacce solœcismos tacitus quoque nuper, & ipso
Fecisti os pandens flamine barbariem.
Deinde solœcismos dextra dum specto mouentem,
Nescio quid cupiens dicere, mutus eram.

Modos, siue. Diomedes modos, inquit, quinq; esse omnes ferè Grammatici consentiunt. Nam qui sex uoluerūt, alij promissiuum, quidam impersonalem coniungunt. Qui septem, utrunq; prioribus adijciunt. Qui amplius, percontatiuum assumunt. Qui nouem, cōiunctiuum à subiunctiuo separant. Qui decem esse, adhortatiuum adscribunt.

Succedit. Id est, quicquid eorum unum pro altero ponitur.

Patrium. Venit in mentem primitiuum rectius legi posse, & in procliui fuisse hanc mutationem: sed contra omnium codicum consensum nolui meam opinationem sequi. Patrium autem nomen Grammatici uocant, in quo patriæ significatio inest, sicut gentile in quo gentis, ut Romanus, Atheniensis.

Ludi Floralia. Floralia ludi Votlui persoluti à Posthumio, et Lænate consulibus. Ouidius Fastorū libro quinto. Valde errarunt qui Larentalia pro his accepere, quæ celebrarunt in Decembri, cum Floralia fierent pridie Calendarum Maij. Megalensia ludi magnæ matris, quibus P. Africanus iterum consul ille maior, primū locū ante cōcessum populi senatui de-

dit, ut

dit, ait Cicero. De quibus uerbose libro Fastorum quarto.

Vectium. Vectius Vectianus è Marsis inter externos Oratores à Cicerone nominatur in Bruto.

Rheda. Cicero pro Milone cum uxore ueheretur in rheda penulatus, ibidemq; rhedarium dixit. Horatius satyra sexta libro I. Calones atq; Caballi pascendi, ducenda petorrita.

Mappam. Mappas lintea dicebant, quæ cœnantibus in mensam dabantur, aut quæ afferebant ipsi. Martialis XII.

Attulerat mappam nemo dum furta timentur.

Οθόνιον Græci uocant. Iaci autem à prætore, mappam consueuisse, ludis Circẽsibus, uel ex Suetonio manifestũ est. Et Martialis in eo quod citauimus epigrammate:

Cretatam prætor cum uellet mittere mappam.

Id autem fuisse signum magis, q̃ præmium crediderim.

Quia hæc. Hoc est, omnia Latina declinabãtur per o longum, quæ quidem desinerent in nominatiuo or.

Afrenas. Nonius afrenas causam dixit ueneficij, cum accusaretur à Cassio Seuero, quod unius patinæ ueneno necasset C XXX. cõuiuas. Plinius libro trigesimoquinto capite duodecimo Scripsit & Pollio in hunc accusationem, teste Fabio libro decimo. Suffenates populi Italiæ, usitata hac patria formatione Latinis.

Inde Olympo. Hunc locum qui in codicibus diuerse legebatur, & si confidebam me ueritati restituisse, tamẽ uolui lectori notam esse nostram castigationem. Itaque signum curaui apponi. Sententia autem hæc est, cum Græci dicant ὄλυμπος & τύραννος, maluisse illos Latinos ueteres Græca nomina, suo quàm Græcorum more enuntiare. Itaque mediam acuisse, quæ cum longa sit positione, Latina ratione non potuerit grauari. Quod autem dixit, dederunt Olympo, non ita accipiendum est, quasi datiuum solum notarit, nam id fecit suo more, ut paulo ante Aenea et Anchisa sit dictus. Solet enim exempla ferè Fabius ad cõstructionem orationis accommodare.

De duabus enim syllabis longis sequẽtibus nihil ad Græcos, qui & ipsi ὀλύμπῳ & τυράννῳ proferunt.

Achillei. A` Nominatiuo Achilleus et Vlysseus. Vergilius: Genus armipotentis Achillei, per synæresin.

Repugnantibus. Quæ integre iungi nequeant.

Capsis Cicero. Oratore.

Lupercalia. Decimoquinto Calendas Martij currebant Luperci. Ouidius libro undecimo Fastorum.

Solitaurilia. Quod sue, oue & tauro sacrificaretur. Apud Homerum sacrum tale facit Alcinous rex Phæacũ Odysseæ θ. Eum locum sic uertimus:

His bonus Alcinous bis senos immolat agnos
Octo sues, taurosq; duos, quos turba repente
Tergore nudatos, parat aptæ ad fercula cœnæ.

Ab. Cum tamen dicatur à & abs. Sed uideri uult Quintilianus hæc composita à præpositione ab.

Sola. Igitur hoc est extra compositionem. Nam ab præpositio, quasi primitiua, & à & abs fit.

Sed minime nobis. ὀνοματοποιΐα fictio nominum est, ut murmur, sibilus. Quæ Græcis ualde frequens est, δὲ πνοὴ δὲ πεσὼν ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ, & sonitus quẽ collapsus, et quem arma strepitum fecere repræsentat, λίγξε βιός. Iliados δ sonuit arcus, & σίζ' ὀφθαλμὸς, Odysseæ ι, ὡς τοῦ σίζ' ὀφθαλμὸς ἐλαϊνέῳ περὶ μοχλῷ. Vtrunque similiter fictio uocabulo in nostræ genti uernacula lingua dicimus.

Habere. Mutauimus ita, debere, sed apposito signo, ut ad mutata nobis cõtra exempla ubiq;, cum legissemus in illis Varronianis fragmentis, in his quæ non declinarentur analogiam quæri non debere, ut mox, uix.

Sed Augustus quoque. Caium et Lucium nepotes ex Iulia & Agrippa Augustus habuit, quorum Caius in Lycia, Lucius Massiliæ defunctus est, unius epistolæ Augusti exemplum ad Caium extat apud Gellium libro XV. capite VII.

Salu-

Salutauit. *Apparet ex hoc loco duab⁹ breuibus syllabis Fabij seculo dictum fuisse: Aue, sicut calfacere & conseruasse.*

Gnipho. *Grammaticus* Ciceronis *seculo, quem & audiuisse ille in* Prætura *quoque traditur à* Tranquillo.

Nulla hæc. *Idem autē de illis iudicium est, quæ prorsum fieri nequeunt, sicut à uolo non queat dici uolis, neque à Iupiter Iupitris, & de his, quæ sunt dura dictu. Nam quid prohibeat progeniei, sicut rei dicere, & sperum ut rerum? Item* Quitum *&* Rutum, *quorum alterum ueteres dixere, alterum adhuc in compositis manet, ut diruta sunt alijs, uni mihi Pergama restant.* Terentius: *Forma in tenebris nosci non quita est: & ita tamen durum utrunq; est, ut dici laturus nemo uideatur.* Hoc *posterius cur mutarint in ire non uideo.*

A' Cicerone. In Topicis *frugalitatem à fruge. Tusculanarum tertio.*

Barbara ab. *Hoc est, etymologia ostendere uult, quæ dictionum naturalis facies sit, si quādo illam usus quasi fucauit.* Docet *enim esse uerum meridiem, cum sit medius dies, etsi meridiem omnes dicimus. Triquetram autē Siciliam pro triquedra, quæ figura triāgularis est, siue quod ad huiusmodi situm trium linearum quadret, siue, ut quibusdam uisum est ἀπὸ τῶν ἄκρων.*

Aeolica. *Vt mutatio ου in breue u, et interpositio u pro cōsonante, ut ouum, ouis, Dauus.*

Vnde Bruti. *Bruti cognominis caussa apud Liuium libro primo Punici belli secundo.*

Pythici. *De Pythicis nihil habeo dicere, nisi forte huc pertinere posse alicui uidetur, quod de Pythijs scribit Herodotus* ἐρατώ, *Pythij, inquit, apud Lacedæmonios, sunt qui Delphos ad responsa petenda mitti solent, quibus cum regibus publice cibus præbetur.*

Latium. *Latiumq; uocari maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.* Vergilius *octauo:*

Oenotrij coluere uiri, nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

Vergilius 1. à bobus tamen alij. Gellius libro XI. capite 1.

Beneuentum. *Ominis gratia cum eo Colonia deducta, anteq; dictum esset Maleuentum.*

Capitolium. *Mons Tarpeius, quod ibi caput hominis inuentum. Liuius primo.*

Quirinalē. *Quirinalis collis quod Cures ibi habitarint.*

Argiletum. *Siue ab Argi morte, siue Argilla.*

IN CAPVT X.

Topper. *Topper cito.*

Antigerio. *Valde.*

Exanclare. *Cicero quoque dixit. Pontanus exanniculare, huius uerbi originem tradit, ludens opinor, cum sit manifestum ueteres dixisse anculare & anclor.*

Tuburchinabundum. *Tuburcinari de suo, Lurcinari, helluari.*

IN CAPVT XI.

Lauamus. *Miror quid offenderit in his duobus uerbis istos mutatores. Quis enim nescit illud? Ventulum huic sic facito, dum lauamus. Vbi lauerimus, si uoles lauato: & tondenti barba cadebat.*

IN CAPVT XII.

Ne interrogare. *Vt Terentianum hoc: Quid? quid? aliud uolui dicere, & quid? quid uenire in mentem nunc possit mihi.*

Græcos o. *Apud Græcos cum ε & η tempore solummodo differant, sicut ο & ω neque η neque ω litteræ figura priscis cognita fuit. Plinius annotauit Simonidē inuenisse. Porrò syllabam quam suo nomine exprimat accipio ου. Nam ita hăc breuem, & alteram ę dixerunt.*

Columna rostrata. *C. Duillio, seu Duellio, ut apud Ciceronem legimus qui primus naualem triumphum egit de Pœnis co-*

niu columna posita est. Plinius libro trigesimoquarto capite quinto. Quid autẽ Fabius indicare uoluerit, locus corruptior est, ꝙ ut possit animaduerti.

Demutatione. *Vno exemplo satis planum fieri posse arbitror, pronuntiasse ueteres, compositas cum alia dictione præpositiones non integre, sed eo quasq; sono quem sequens litera desideraret. Sic enim apud Plautum uocanti seruum respõdet: Assum. Tum ille: At ego elixus sis uolo, inquit. Has mutationes Grammatici docent.*

Vt in *ληϊστῆ. In datiuo ληστῇ. Sed ueteres id quẽ sero, ascripserunt ι quod subscribimus nunc in diphthongis improprijs: λεία autem prædam significat, unde est ληΐζομαι & ληστής. Quod si trisyllabum fiat, efferenda erit litera ι quam υ occulit. Iliados ι. ληϊστοὶ μὲν γάρ τε βόες.*

Caussæ. *Pontanus caussam à cauis, id est, antris, in quibus ueteres uitarint tempestates, et quicquid aduersi timerẽt, caueo factum, & inde cauissam scribit, ludẽs amœnissimi ingenij fertilitate.*

Ea Ratione. *I enim & u insidere sibi supra docuit in cõijcit, & uulgus.*

Claudius. *Suetonius tradit trium literarum figuras excogitasse Claudium, ex quibus Aeolici digamma una, & ⅄ duplicis altera fuit, τὴν ἀντίσιγμα.*

Gaias. *Ingrediens mariti domum, noua nupta iubebatur ita dicere: Vbi tu Gaius, ego Gaia. Annotauit Plutarchus ratione addita, quod tum mulier communem administrationem rei domesticæ tanquam materfamiliâs uendicaret sibi.*

Suburra. Suc. *Vnde à succurrendo Grammatici deduxerunt.*

C. Cæsaris. *Dictatorem Cæsarem dicit, hos libros accipio fuisse, quorũ mentio fit in Bruto à Cicerone ad ipsum scriptorum de lingua Latina.*

IN CAPVT XIII.

Sit autem poëtarum. *Etsi uidebam cuiuis facile appa rere, incuria librariorum dictionem hãc, Poëtarum, omissam, tamen nolui locum à nobis correctum nõ suffragantibus exem plaribus ullis signare. Cæterum plásma significat uocis quasi colliquationem, apud Persium ipsum Collyrium accipiunt, liquido cum plasmate guttur mobile colluerit.*

Commata Sotadeorum. *Sotades ex eorum numero, qui quod obscœna scriberent* κιναιδολόγοι *dicebãtur, hoc in genere carminum facile uicit superiores. Hũc quod obscœne exprobrasset sororis coniugium Ptolemæo Philadelpho, consecutus iuxta Caunum Patroclus, unus ex Ptolemæi ducibus, inclusum arcæ plumbeæ in mare immersit, fuit patria Maronita. Usus est Ionica Dialectico. Commata autem uocat cæsuras. Sotadæas Cæsuras in Trochaicis & Ionicis carminibus annotarunt Grammatici. Et Heroicum quod in Trochaicum trimetrum acatalecticum retro uersum legatur, Sotadicum dixere. Retro enim lecta fuisse Sotadica Martialis significat. Nec retro lego Sotadem Cinædum, & Ausonius* Σωταδικόν τε κιναιδὸν ἰωνικὸν ἀμφοτέρωθεν, *ut iste apud Diomedem Ionici* ἀτὴρ μείζονος *Pansa optime diuos cole, si uis bonus esse, retro lectus uersus Heroicus efficitur, quæ quidem inuersiones carminum usurpatæ, & in Elegijs à Græcis inueniuntur, ut illud* ἱππηκράτης φάος ἦν μερόπων καὶ σώτῳ λαῶν ἔθνεα καὶ νεκύων ἦν πανάκις εἰν ἀΐδεω. *Verte & retro leges omnia manẽtibus numeris & sensu* εἰν ἀΐδεω πανάκις ἦν. *Exemplum Heroici, qui retro lectus Sotadæus sit, & Fabius adducit libro nono: Astra tenet cælum, mare classes, area messem, & Sotadæum qui retro trimeter Iambicus. Caput exeruit nobile pinus repetita.*

Oeconomia. *Id est, ordo et dispositio quædam argumenti. Ita etiam Cicero libro sexto scribẽs Attico. Neč* οἰκονομίαν *meam instituam, sed ordinem conseruabo tuum.*

Pedum. *Sub rhythmo metrũ est tanquam genere. Rhythmum autẽ etiam dicimus qui est in congruo pedum motu, id est,*

est, ἄρσις, θέσις, unde metricæ syllabæ & ipsæ exactæ ad hāc congruentiam, dictæ sunt pedes.

IN CAPVT XIIII.

Sententiæ. Quis nescit, quid sententiam dixerint Latini, γνώμην Græci: ut obsequium amicos, ueritas odium parit. φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί. Chriā satis explicauit Fabius. Qui in sermone Latinum uerterūt, uocāt usum: ἠθολογία personis continetur, ut cum deplorantē in fabulis calamitatē suam Hecubam, aut Andromachem uidemus. Apud Græcos etiam seorsim exempla inuenias. Ex fabulis autem esse potest tale. Cū Admetus, uxoris, quæ pro ipso sese morti obtulerat, funus exequitur, sic inquit apud Euripidem:

Quod maius queat esse malum homini
Quàm fida coniuge priuari?

Et in Hippolyto totus ille cōtra muliebre genus, locus, et apud Catullum Ariadne:

Tum iam nulla uiro iuranti fœmina credat.

Crates. Diogenes. transtulit ex Aphthonio, Priscianus. Porrò χρειῶδες accipiendum est Chriæ simile.

IN CAPVT XV.

Non quia. Ceratinas & Crocodilinas, captiones dixerunt ab exemplis, ut illud de Cornibus. Apud Gelliū libro decimosexto capite secūdo. Et de Crocodilo quod memorat Chrysippus apud Lucianum ἐν βίων πράσει. Si filium, inquit, tuum iuxta flumen errantem rapuerit Crocodilus, polliceaturq; redditurū incolumem, si uerum respōderis interroganti, quid sibi statutū sit redditione filij tui. Quid dices illi esse? Est autē ἄπορον πρόβλημα hoc. Nam siue illa pater dicat, reddes, nō ueri simile uideatur, quippe quē deuorandū cœperit. Sin dicat non reddes, idq; sit uerū, recipere nō poterit filiū quē nō sit illi redditurus Crocodilus. In his subtilitatibus Stoici multi fuere.

IN CAPVT XVI.

Orpheus. Notus est Vergilij uersus. Huic mater quis atque

que huic pater assit, Orphi Calliopea Lino *formosus* Apollo. *Ci cero de natura Deorum libro primo scribit: Docere Aristotelem Orphea Poëtam nunquam fuisse, & carmen Orphicum Pythagoreos ferre cuiusdam fuisse Cerdonis.*

Clarissimi. *Canit apud Homerum Achilles* κλέα ἀνδρῶν ἡρώων. *Et apud eundem Phemius callet* ἔργ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε τά τε κλείουσιν ἀοιδοί *Odissea* α.

Socrates. *Plato Euthydemo:* ὡς πρεσβύτης ὢν τῷ μητροκλεῖ, τῷ κιθαριστῇ, ὃς ἐμὲ διδάσκει ἔτι καὶ νῦν κιθαρίζειν. ὁρῶντες οὖν οἱ παῖδες οἱ συμφοιτηταί μου, ἐμοῦ τε καταγελῶσι καὶ τὸν κόννον καλοῦσι γεροντοδιδάσκαλον. *De Musica Plato in de Rep.* III. *et* νόμ(ων).

Maricas. *Hoc nomine exagitauit Hyperbolum Eupolis, ut ex Nebulis Aristophanis apparet. Significat autem mollem & effœminatum, uel* ὑποκόρισμα βαρβαρικόν ἐστι, φασίν.

Indoctos. Ἄμουσοι *enim dicũt* καὶ χαρίτων δίχα, ἢ οὐκ οἶδ' (ὅτι)

Quorum unum. *Nempe in corpore numeri.*

Alterum. ῥυθμός. Tertium. μέλος.

Gracchi. *Historia nota est ex Cicerone & Gellio.*

Nec psalteria & spadicas. ψάλιξ, *itemq;* φοῖνιξ, *apud Pollucem est inter organa Musica.*

Phrygium. τοῦ φρυγίου τὸ ἔνθεον, τὸ λυδίου τὸ βακχικόν, τὸ δωρίου τὸ σεμνόν, τὸ ἰωνικοῦ τὸ γλαφυρόν. *Lucianus Harmonide. De Harmonijs multa Athenæus libro decimoquarto.*

IN CAPVT XVII.

Digitorum. *Nam digitorum gestibus numeros repræsentasse ueteres constat, & ostenditur in undecimo Fabij, de qua re ex Beda aliquid uulgauit Erasmus Roterodamus.*

Ψευδογραφίας. *Accipio* ψευδογραφίας *à Fabio dici fallacias in subductionibus rationũ, exempli loco uidet esse posse. Duodecim debent diebus singulis uini amphoræ quatuor, quot amphoræ debent tribus: colliges de regula unam deberi. At si ita propones, diebus quatuor conficiunt messem duodecim messores, quot conficient diebus sex? Cum sit ueritas deberi sex dimi*

dium temporis amplius quàm duodecim, regula calculationis usitata dimidio minus dabit.

Cœli. *Offusum aërem uideo quosdã hoc loco cœlũ accepisse. Sed ut mihi hoc nõ arridet, ita quid meliùs afferã nõ habeo.*

An uero. *De Pericle Galloq; Sulpitio exẽpla sunt apud Valeriũ lib. VIII. cap. XI. De Nicia Thucydides lib. VII.* Quẽ *locũ sic uertimus: Iamq; paratis omnibus soluturi illinc, Luna, ut tum forte plena erat, subito deficit, tũ Atheniensiũ multitudo rei nouitate perculsa, inhibere cursum duces iubet, ipseq; Nicias, quod admodũ superstitiosus esset, negare se uel sententiã dicturũ de discessione, priusq̃ nouem dies quas uates memorarent, præterijssent. Hic casus cunctabũdis Atheniensibus iter præclusit. De Dione Plutarchus, qui militibus territis Lunæ defectu, producto in mediũ uate qui doceret hunc portendere malum Dionysio, illorum animos confirmauit.* Cum ipse natu*raliter accidisse sciret.*

IN CAPVT XVIII.

Etiam ab. *Socratem enim studiose* σωμασκῆσαι *traditur.* Xenophon ἀπομνημονευμάτων I. τοῦ τε σώματος αὐτὸς οὐκ ἠμέλει, τούς τε ἀμελοῦντας οὐκ ἐπῄνει. De gymnastica Plato de Rep. III. de legibus VII. Lacedæmoniorũ *saltationẽ* πυῤῥίχην accipio.

IN LIBRVM II. FABII QVINTILIANI ANNOTATIONES.

IN CAPVT II.

SVppeditet. *Sicut illud, ut amori tuo suppeditare possit, & de Oratore tertio, facile suppeditat omnia apparatus ornatusq; dicendi.*

Tamen uiua illa. ζώσης φωνῆς μείζων ἐνέργεια *aiunt Græci, estq; apud Ciceronem secunda epistola ad Atticum.*

IN CAPVT III.

Iouem

Iouem quidem Phidias. *Magna fuit in admiratione hoc Phidiæ opus, quod & ipsi authori ualde placuisse apparet. Interrogatus enim quo fuisset exemplo usus in exprimenda diuina illa maiestate, pronũtiasse Homericos uersus dicitur ex Iliados α quos ita uertimus:*

Sic, ait, atque superciliis pater annuit atris
Ambrosiæq; alte diuino à uertice regis
Defluxere comæ, magnusq; tremiscit Olympus.

Sed qđ ad hũc locũ Fabij attinet, ex Pausaniæ Heliacῶn primo excerptũ subijciã, ubi uerbose simulacrũ Iouis Olympij describit. Ipsum, inqt, Dei simulacrũ Phidian fecisse, etiã inscriptio testat, quæ sub Iouis pedibus talis legit: φειδίας χαρμίδου ὑὸς ἀθηναῖος μ' ἐποίησε, *hoc est,* Phidias Charmidæ filius Atheniẽsis me fecit. *Et aliquanto post: Ipse* Deus *in solio residet, factus ex auro & ebore, capiti corona est imposita, formã habẽs ramorũ Oleæ, dextra fert Victoriã, & ipsam eburneã, & auream corona, redimitam, et fascia, et læua sceptrũ tenet admodum fabrefactũ, uariũ metallorũ omnis generis quasi florib⁹. In ipso sceptro ales residet, ea est aquila, aurea autem sunt Dei & calceamenta, & pallium, in quo quasi intexta uisuntur & animalcula & lilia. Cæterũ solium distinctũ est auro & gemmis, et ebeno et ebore, ubi animalia insculpta sunt multa, pictu ris interspersis. Iuxta singulas autẽ pedes solij, signa sunt quaterna Victoriæ, sic efficta, quasi choreã ducant. Duo item sub ter imũ pedẽ, præterea solij latera intra pedes quatuor uarijs sunt signis & historijs insignita. Fecit autẽ & Phidias supra Iouis caput Gratias Horasq; tres: utrasq;, qđ et hæ et illæ Iouis filiæ perhibeãt. Verũ scabellũ suppositũ pedibus Iouis, Athenienses* θράνιον *uocãt, aureos leones cõtinet & Thesei cũ Amazonibus prælium. At in basi cui solium insistit multorum Deũm signa sunt aurea, Solis, Iouis, ac Iunonis, et iuxta Gratiæ. Cuius adhæret Mercurij, Vestæ, Amoris, qui emergentem mari, Venerem excipit. Venerem autẽ coronat Suadela: Apollinis ac Dia-*

ac Dianæ. Herculis, Neptuni ac Amphitrytæ & Lunæ. Icuit simulacrum, cum absoluisset Phidias, supplex illũ rogauit, ut sibi indicaret num ex ipsius sententia esset perfectum. Tum se runt pauimentum subito fulmine ictum.

κακοζηλίαι. Prauæ imitatiõis, ut si quis in Oratione horrorem uetustatis Sallustianæ, in carmine similiter asperitatem Catullianam aut Propertij incompositos uersus, dicat se imitari. Hoc enim ex uirium existere imbecillitate solet, sicut contraria huic facilitas quoq;, ut quibus noua ista oratiõis leuitas placet, qualis eorũ est qui in Latini sermonis cõpositione Græcorũ quorundã maximeq; recẽtiũ sunt similimi. Quod in uersuũ etiã mollitudine reprehẽdi possit: et datũ uitio Ouidio fuit.

Phœnicis Homerici. Hoc ita Cicero de Oratore tertio. Vt ille apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborũ, actoremq; rerũ. Homeri uersuũ ex Iliad. I.

Neque senex tibi custodẽ Peleus dedit, illo (sentẽtias
Tempore, quo patria iussit decedere Phthia
Atridæ auxilio uenturum, tunc neq; fandi
Gnarus eras, neq; bellorum certamina doctus,
Laus quibus humana existit celeberrima rebus.
Ille igitur tibi præfecit me utriusq; magistrum,
Qui te dicendi faciendiq; instruerem arte.

IN CAPVT IIII.

Quæ sola. Accipio de præceptionibus Rhetoricis. Nam illas artem uocare solemus.

Sed etiam à forma. Vt fabula Atrei & Thyestis, Medeæ, Alcestidis, Iphigeniæ, et totæ narratiões μεταμορφώσεων.

Iudicio præsumitur. Hoc est, ubi ingenium iudicio cõstat, seu concipitur. Ingenij enim naturalis est uis. Iudiciũ studio paratur.

Volo enim. Cicero de Oratore secũdo: Volo enim se efferat in adolescente fœcũditas. Nam facilius, sicut in uitibus re-

uocantur ea, quæ se nimium profuderunt, quàm si nihil ualet materies, noua sarmēta cultura excitatur, ita uolo esse in adolescente, unde aliquid amputem. Nō enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatē adsecutū.

Opus destruendi. *Satis ipse explicat Fabius, cuiusmodi sit opus & ἀνασκευῆς quæ est refutatio, & κατασκευῆς, quæ est assertio.* Ceterū de Coruino Liuius lib. VII. Apud Gelliū etiā copiose recitatur historia lib. XI. cap. XI. Idē et de Scipiōis angue memorat li. VII. cap. I. De Lupa Romuli Liuius I. itēq; (de Aegeria.

Emblematis. *Immissuras dicamus. Lucilij uersus apud Ciceronem legūtur:*

Quàm lepide lexis compostæ ut tesserulæ omnes
Arte pauimento ac emblemate uermiculato.

Armata apud Lacedæmonios Venus? Extat *Ausonij carmen de Venere armata ex Græco:*

Παλλὰς τὰν κυθέρειαν ἔνοπλον εἶπεν ἰδοῦσα
Κύπρι θέλεις οὕτως ἐς κρίσιν ἐρχόμεθα;
Η δ' ἁπαλὸν γελάσασα, τί μοι σάκος ἀντίον αἴρεις,
Εἰ γυμνὴ νικῶ πῶς ὅταν ὅπλα λάβω;

Cupidinis autem picturæ caussas Propertius libr. II. reddit.

Apud Græcos. Exempla possunt esse Demosthenis orationes, πρὸς λεπτίνην καὶ κατὰ τιμοκράτους.

P. Clodij. *Suetonius in Cæsare scribit, traduxisse Cæsarem ad populum Clodiū cum Ciceronis in senatu querela fuisset offensus. Hic autē locus explicatur Ciceronis inuectione in Clodium, pro domo sua.*

Siue non trino. *Nundinis, Macrobius ait, solitas rusticas tribus in urbem uenire mercium caussa. Itaq; leges & consulta tertijs nundinis promulgabantur, quas dixere trinundinum & trinum nundinum. Video accepisse quosdam pro loco quod tribus in locis promulgationes fieri soleret, pro qbus Fabius facere uideri possit.*

An in populum. *Cum scriptū animaduertissemus, Præteritum,*

teritum, repoſuimus populum, erratum enim ita in illa abbreuiatione putabamus.

L. Craſſi. Ciceronem ait hoc ſcribere Suetonius in epiſtola ad Ticinium. Seneca Declam. II. Primus omnium Latinus Romæ Plotius fuit, puero Cicerone.

IN CAPVT V.

Reuocatis. Id eſt, nõ iubeo, ut magiſter prælegat ſingulis eos libros quos attulerint, ut aſtruas, reuocatis, ad, deſeruiat.

IN CAPVT IX.

Palęſtricus. Id eſt, gymnaſtes. Nam palæſtram, gymnaſiũ dixere. Sunt autẽ gymnica agoniſmata. Stadiũ, πένταθλον, διαυλός, δολιχός, ὁπλίτης. Suntq; hæc curſuũ nomina, πυγμὴ, hoc eſt, Ceſtus. πάλη, hoc eſt, Lucta παγκράτιον, cum totis uiribus decertabant pugnando luctandoq;, ἅλμα, ſaltus.

Nicoſtratus. Nicoſtratus ἐκ πρυμνήσου τῆς φρυγίας, Iſodoti filius, quem ſeptimũ ponit Pauſanias in eorum numero, qui iiſdem diebus uicerint παγκράτιον καὶ πάλην, Heliacῶn primo. Hoc loco obſeruabis interpretatum eſſe Fabium παγκράτιον, pugnam. Quod certamẽ quale fuerit, paulo ante deſcripſit, omnibus enim uiribus in eo utebantur, & quomodocunque poterant aduerſariũ impetebant. Ne igitur dixeris pugiles τῶν παγκρατιαστὰς, qui ſunt πυκταί.

Phonaſco. Phonaſcum autem uocat magiſtrum uocalitatis, in qua mirum in modum elaboraſſe Græcos intelligi etiã ex Ciceronis libro poteſt de Oratore I.

IN CAPVT XI.

Nam Magos & peſtilentiam. Exemplum Magi declamat. x. earum quæ Quintiliano aſcribũtur. Nouercæ prima. Reſpon. quarta. Peſtilentiæ uidetur poſſe tale dari: Peſtilentia graſſante miſſi ſunt qui oraculũ conſulerent. Reſpondit Deus, ſi immolata fuiſſet, quæ nondum eſſet mater, ceſſaturũ malum. Priuſq̃ uates de reſponſo cognouiſſet, priuatus filiam ſuam mactauit. Vates ſtatuere iuuencã, id eſt, βοῦν ἀδμῆτιν,

immolandum Cessauit pestilentia, qui filiam occiderat postulatur homicidij.

Quæ sumimus. Id est, quæ pro nostro arbitrio ponimus.

IN CAPVT XVI.

M. Aquilium. De Aquilio apud Ciceronem de Oratore secundo, de Galba I.

Phrynen. Phrynen meretricē Thespiensem capitis ream factam ab Euthina, defendit Hyperides. Qui cū sensisset oratione sua non permoueri iudices, productæ in medium uestem discidit & pectus nudauit. Tum omni oratione ad miserationem cōuersa extorsit iudicibus absolutionē. Vnde lege cautum postea fuit, ne quis pro reo dicens miserationibus uteretur, neue reus in iudicio aspiceretur. Athe lib XIII.

Gorgias. Locus Platonis est, ἢ οὐχὶ τὸ λέγειν οἷόν τε πλέον τὴν ῥητορικὴν δύνασθαι, ἢ περὶ ὧν ἂν ἀκούσωσιν ἐν τῇ ψυχῇ ποιεῖν; Sic interrogat Gorgiam Socrates. Cui ille respondet, οὐδαμῶς ὦ Σώκρατες, ἀλλά μοι δοκεῖς ἱκανῶς ὁρίζεσθαι. ἔστι γὰρ τοῦτο τὸ κεφάλαιον αὐτῆς. Sequens locus est, δυνατὸς μὲν γὰρ πρὸς ἅπαντάς ἐστιν ὁ ῥήτωρ καὶ περὶ παντὸς λέγειν, ὥστε πιθανώτερος εἶναι ἐν τοῖς πλήθεσιν ἔμβραχυ περὶ ὅτου ἂν βούληται. Et paulo post interrogat Socrates Gorgiā, ἐάν περὶ ῥητορικὸν σύ τινα ποιήσῃς ἀνάγκη αὐτὸν εἰδέναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, ἤτοι πρότερον γε, ἢ ὕστερον μαθόντα παρὰ σοῦ. Respondet Gorgias, πάνυ γε.

Nam hoc. ἄτεχνος τριβή, in Phædro & Gorgia, τριβὴν & ἐμπειρίαν uocat cocorum artificium, οὐ τέχνην, & facit particulam, τῆς κολακείας, ut Rhetoricam quoque.

Ciuilitatis. Καλῶ δὲ ἐγὼ αὐτὸ τὸ κεφάλαιον κολακείαν. Itē, ἔστι γὰρ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Item, τῇ μὲν οὖν ἰατρικῇ ὥσπερ λέγω ἡ ὀψοποιητικὴ κολακεία ὑπόκειται, τῇ δὲ γυμναστικῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἡ κομμωτική. Et aliquāto post, ὅτι ὃ κομμωτικὴ πρὸς γυμναστικὴν τοῦτο σοφιστικὴ πρὸς νομοθετικὴν, καὶ ὅτι ἡ ὀψοποιητικὴ πρὸς ἰατρικὴν, τοῦτο ῥητορικὴ πρὸς

Lysias. De Oratore primo. (δικαιοσύνην.

Nam

Nam id quoque. τισίαν τε γοργίαν τε ἐάσομεν εὕδειν, οἳ πρὸ τῶν ἀληθῶν τὰ εἰκότα εἶδον ὡς τιμητέα μᾶλλον, τά τε αὖ σμικρὰ μεγάλα, καὶ τὰ μεγάλα σμικρὰ φαίνεσθαι ποιοῦσι, διὰ ῥώμην λόγου, καινά τε ἀρχαίως, τά τε ἐναντία καινῶς, συντομίαν τε λόγων καὶ ἄπειρα μήκη περὶ πάντων ἀνεῦρον.

Finis. *De finibus primo. Vltimum Cicero esse ait, quod omnium Philosophorum sentētia tale debet esse, ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam. Plato Gorgia,* ἆρα καὶ σοὶ συνδοκεῖ οὕτω τέλος εἶναι ἁπασῶν τῶν πράξεων, ἀγαθόν, καὶ ἐκείνου ἕνεκα δεῖν πάντα τἆλλα πράττεσθαι, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνο τῶν ἄλλων.

IN CAPVT XVII.

Contra Tisian. *Locus supra positus ex Phædro. De Socrate notum est ex Nubibus Aristophanis. Græci autē hoc ita dicunt,* τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν.

Vbi actor mouere. *Athenæus* XIII. καὶ ἀφεθείσης ἐγράφη μετὰ ταῦτα ψήφισμα, μηδένα οἰκτίζεσθαι τῶν λεγόντων ὑπέρ τινος, μηδὲ βλεπόμενον τὸν κατηγορούμενον ἢ τὴν κατηγορουμένην κρίνεσθαι. *Hoc est, absoluta Phryna, scitum factum est, ne cui dicēdi pro altero miseratione uti liceret, ne'ue reum aut ream in iudicio aspici fas esset.*

Flaminius. *De Flaminio contra prodigia confligente cū Annibale et interfecto Liuius lib.* XXII. *De C. & T. Gracchorum fratrum seditionibus. Itemq; de Saturnini & Glauciæ notum, uel ex Bruto Ciceronis.*

Appius. *Historiā annotauit Florus ex* XIII. *lib. Liuij.*

Pericli cont. *Aristophanes* Ἀχαρνεῦσι, ἐντεῦθεν ὀργῇ Περικλέης οὑλύμπιος ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα, *id est, Ibi tum furens Pericles ille Olympius, fulmine tonitruq; conturbabat Græciam.*

IN CAPVT XVIII.

Coraca. *De Oratore libro primo.*

Phœnicem. *Vt supra indicauimus. Oratores apud Homerum præcipuos Nestorem, Menelaum & Vlyssem inueni-*

mus, quorum orationis tribus generibus absoluit Fabius eloquẽtiã in XII. *Sed &* Troianos *oratores fecit idẽ* Poëta *Iliad.γ.*

> *Quo Priamus Panthusq; loco iuxtaq; Thymœtes.*
> *Lampusq; Clytiusq; & bellipotens Hicetaon,*
> *Et duo, qui docto populum sermone regebant*
> *Vcalegon annis grauis Antenorq; sedebant,*
> *Hic ubi stant Scæas quas dicunt nomine portas.*
> *Roboris effœtos dudum hos à Marte Senectus*
> *Soluerat, ast illi cœtus & rostra colebant,*
> *Argutam excelso dantes è pectore uocem:*
> *Vtq; nemus molli complentes uoce cicadæ*
> *Fronde super uiridi resident, sic Dardanidarum*
> *Turba ducum, æqualis loca turris summa tenebat.*

Inter iuuenes certantes de eloquentia Thoantem fecit excellere, Iliad.ο.

> *Tunc his dicta Thoas Adræmone talia natus*
> *Ore dabat, cunctos Aetolos optimus inter*
> *Et iaculum uibrare & cursu uincere doctus.*
> *Inq; foro inferior paucis, cum Dorica pubes*
> *De iure, eloquij uerbis certamen iniret.*

In cælatura. Iliados. VI.

> *At populus turba celebrabat rostra frequente*
> *Hic certare duos uerbis intendere litem*
> *Cernere erat, quorum nummos pro cæde petebat*
> *Vnus, at alter se dudum soluisse docebat,*

Quas pater eius. *Atrometes, hoc exprobrat Aeschini Demosthenes* περὶ στεφάνου, ἅμα τῷ πατρὶ πρὸς τῷ διδασκαλείῳ προσεδρεύων, τὸ μέλαν τρίβων καὶ τὰ βάθρα σπογγίζων, τὸ παιδαγωγεῖον κορῶν, οἰκέτου τάξιν οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς ἔχων. *Demades autem nautæ filius fuit, et ipse nauta primum, mox rhetor, quem negant orationẽ ullam scriptam emittere uoluisse.* Cicero in Bruto: *Et is cuius nulla extant scripta* Demades.

Conceptione. κατάληψιν *dicit, id est, cognitionem re-*

rum, de Finibus III. Cognitiones rerum uocat.

Theopompus. *De Minyis hoc scribit Herodotus* μιλτωμένη. *Et est exemplũ apud Valeriũ libro tertio capite sexto.*

Corpora insecabilia. Ἀτόμους.

Approbatus. *Quod Græce ita dicitur*, τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐγκαταλήψεων συγγεγυμνασμένων πρὸς τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ.

Inspectione. Θεωρήσει καὶ πράξει.

IN CAPVT XXI.

In faciendis. *Quæ uocant* αἱρετὰ καὶ φευκτά.

IN CAPVT XXII.

Apud Platonem Gorgias. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ πρᾶξις καὶ ἡ κύρωσις διὰ λόγου ἐστί, & ἐπιστήμη περὶ λόγους.

Nam Socrates. *Cum enim posuisset*, ῥητορικὴν εἶναι τῶν τῷ λόγῳ πάντα διαπραττομένων καὶ κυρουμένων, *exquirit Socrates* περὶ τί τῶν ὄντων; *Locum autẽ etiam è Phædro descripsimus*, ἆρ' οὖν τὸ μὲν ὅλον ἡ ῥητορικὴ ἂν εἴη τέχνη ψυχαγωγία τις διὰ λόγων, οὐ μόνον ἐν δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι σύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις ἡ αὐτὴ σμικρῶν τε καὶ μεγάλων πέρι.

Mea quidem. De Oratore I.

FINIS.

o.

ለኵ:ዘዐጥበብ:ፈውስ::

Οὐκ ἔστ᾽ ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν ἐν βίῳ.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

צִיר אֱמוּנִים לְמַרְפֵּא

